

114
1938/2

მნათობი

9

გვილისი
1938

მნათობი

სრულიად საქართველოს საშჩქოთა შწერლუშის
კავშირის ყოფულთვიური სალიცურაცურთ,
სასყლოფნთ და საზოგადოებრივ-საპოლიციკო
ქერნალი

წელიწადი მითხუთმეტე

9

ს ე მ ბ ე მ ბ ე რ ი

ს ა ხ ე ლ ბ ა მ ი

ს ა ქ ა რ თ წ ე ლ ო ს

ჩედაძეძია:

ტფილისი, მიაბლის 13,
მწერალთა სასახლე
ტ 3.71-84

ქანტორა:

ტფილისი, კიროვის ქ. № 7
სახელგამი
პერიოდისექტორი

პ.გ. ჩედაძეძი — ალიო. მუშაუზვილი

პ.გ. მღივანი — ლეჰან ასათიანი

გად. წარმ. 29/IX — 38; ხელმ. დასაბ. 10/XI — 38 წ.

შეკვ. № 1634; მოავლ. რწმ. № 3764. ტირ. 5.500.

სახელგამის პოლიგრაფკომბინატი, ეორესის ქ. № 5.

ქართველი
წიგლიერთა კავშირი

ახალგაზრდობის საერთაშორისო დღე

მიმდინარე წლის სექტემბერში მსოფლიოს რევოლუციურმა ახალგაზრდობამ ოცდამეოთხეუკერ მოახდინა თავისი რიგების საბრძოლო დათვალიერება. მსოფლიოს დემოკრატიული ახალგაზრდობის ტრადიციული ყოველწლიური გამოსვლის დღე იმპერიალიზმისა და იმპერიალისტური ომების წინააღმდეგ წელს შეტად რთული და გამწვავებული საერთაშორისო ვითარების პირობებში ჩატარდა. ეს დღე იყო ოცდამეოთხე მრისხანე პროტესტი ფაშიზმის, საშუალო საუკუნებრივი ბარბაროსობის, ომის ხანძრის გამჩალებლების, პირსისხლიანი იმპერიალისტების წინააღმდეგ. ახალგაზრდობა კვლავ თამამად, ჩვეული გამბედაობით და ხიამამით გამოვიდა ქუჩებში, გამოვიდა ერთიანი სახალხო ფრონტის დროით, საერთაშორისო მშვიდობიანობის ლოზუნგებით, ფაშისტური აგრესორების წინააღმდეგ, ინგლისისა და საფრანგეთის მთავრობების მოღალატური კაპიტულიანტური პოლიტიკის წინააღმდეგ. ბურჟუაზიული ქვეყნების ახალგაზრდობამ მოითხოვა შრომის, განათლების, დასვენების უფლებები, მოითხოვა ადამიანური ცხოვრების უფლებები. მსოფლიო რევოლუციური ახალგაზრდობის ფართო მასებმა კარგად გაიგეს, რომ ამ უფლებებისათვის ბრძოლის გზა არის ერთიანი სახალხო ანტიფაშისტური ფრონტის გზა იმპერიალიზმისა და ფაშისტური ბანდიტების წინააღმდეგ.

ახალგაზრდობის საერთაშორისო დღე მსოფლიო იმპერიალისტური ომის მძვინვარების დროს წარმოიშვა. 1915 წელს ახალგაზრდობის ბერნის მეორე საერთაშორისო კონფერენციამ მიიღო გადაწყვეტილება ამ დღის ყოველწლიურად ჩატარების შესახებ. მაგრამ ბერნის კონფერენციამ, მიუხედავად თავისი დიდი მნიშვნელობისა, ვერ მისცა ახალგაზრდობის მოძრაობას თანმიმდევრული რევოლუციური მიმართულება, კონფერენციამ მიიღო პაიფისტური ლოზუნგები. ლენინმა მკაცრად გააკრიტიკა ბერნის კონფერენციის შეცდომები და საბრძოლო ამოცანები დაუსახა მსოფლიო ახალგაზრდობის მოძრაობას. 1916 წელს ლენინი სწერდა:

„ჩაგრული კლასი, რომელიც არ მიისწრაფვის იმისკენ, რომ ისწავლოს იარაღის ხმარება, მკონდეს იარაღი, ასეთი ჩაგრული კლასი მხოლოდ იმის ღირსი იქნებოდა, რომ მას ეპრობოდნენ, როგორც მონებს. ჩვენ ხომ არ შეგვიძლია, თუ არ გადავიქცევით ბურჟუაზიულ პაციფისტებად ან ოპორტუნისტებად, დავიფიყოთ, რომ კლასობრივ საწოგადოებაში ვცხოვრობთ, და რომ იმისგან არ არის და არც შეიძლება იყოს სხვა გამოსავალი, გარდა კლასობრივი ბრძოლისა“.

ომის მთელი პერიოდის განმავლობაში და შემდეგაც ლენინ-სტალინის პარტია ამხელდა მეორე ინტერნაციონალის ბელადების, შოვინისტებისა და მუშათა კლასის გამყოფელების მოღალატურ პოლიტიკას, ზრდიდა ახალგაზრდობას და ამზადებდა

მას აქტიური და უახლოესი მონაწილეობისათვის პროლეტარიატის მომავალ კლასობრივ ბრძოლებში.

1915 წლის სამ ოქტომბერს ჩატარდა ახალგაზრდობის პირველი საერთაშორისო დღე.

და მას შემდეგ ახალგაზრდობა უოველწლიურად გამოდის რაზმად განაშტროს თავისი რიგები, მოახდინოს მათი საბრძოლო დათვალიერება, ჩააბას ახალი ძალები მშვიდობიანობისათვის ბრძოლის საქმეში. ეს უდაოდესი მნიშვნელობის ამოცანაა. ფაშისმი ახალ მსოფლიო სასაკლავო აშაადებს. ფაშისტური გენერალური შტაბები და კონტრდაზვერვები დღე და ღამე გაფაცოცებით ემზადებიან იმისათვის, რომ კვლავ გაახვიონ ომის ზანძარში მთელი მსოფლიო, კვლავ გააჩაღონ მახრობელა ვაზების შიშინი და მძიმე არტილერიის გრიალი, გაიყვანონ მილიონიანი არმიები ბრძოლის ველზე და დააყენონ სისხლის ტბები და ოკეანეები. ფაშისტი აგრესორები გაცოფებით ემზადებიან მშვიდობიანობისა და თავისუფლების უძლეველი ბურჯის — საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ ომის მოსაწყობად. შორეულ აღმოსავლეთში, ხასანის ტბის რაიონში, იაპონელმა სამურაებმა პროვოკაციულად სცადეს შემოჭრილიყვნენ ჩვენს საზღვრებში, მაგრამ ჩვენმა სახელოვანმა წითელმა არმიამ გმირულად უკუაქცია მათი ზანდები.

გათავებებული აგრესორები, ხალხთა თავისუფლების მკვლევები რაზმადენ კაპიტალისტური რეაქციის ზნელ ძალებს, კონტრრევოლუციის ნაძირალებს, ჯაშუშებსა და პროვოკატორების ზანდებს, რათა ძირი გამოუთხარონ საერთაშორისო მშვიდობიანობის საქმეს. ფაშისმმა სახალხო ფრონტს მიუხა ტროცკისტული ზანდიტები, ჯაშუშები, კაცისმკვლევები.

ფაშისმის შემოტევის საპასუხოდ მსოფლიო ახალგაზრდობა ამჟიდროებს თავის რიგებს ერთიანი სახალხო ანტიფაშისტური ფრონტის დროშის ქვეშ. უველა ქვეყნის დემოკრატიული ახალგაზრდობა აერთიანებს თავის ძალებს მშვიდობიანობის საქმისათვის საბრძოლველად, ფაშისმის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

ფაშისმის შემოტევას ესპანეთის ახალგაზრდობამ უპასუხა გმირული ბრძოლით თავის სამშობლოს დასაცავად. ესპანეთის ახალგაზრდობის აბსოლუტური უმრავლესობა ფრონტზეა, ესპანეთის ახალგაზრდა გმირების გაუფოჩარმა სიმამაცემ აღტაცებაში მოიყვანა მთელი მოწინავე კაცობრიობა. ესპანეთის რესპუბლიკის კომკავშირელებმა და სოციალისტ-ახალგაზრდებმა თავიანთი გაერთიანებული ორგანიზაცია რკინის კედელივით დაახვედრეს ფაშისმის ზინძურ მღვრიე ტალღას.

ესპანეთის ახალგაზრდობის გაერთიანებულ კავშირში ირიცხება ნახევარ მილიონზე მეტი წევრი. კავშირის შემადგენლობის ნახევარს არმიის, საზღვაო და საჰაერო ფლოტის მებრძოლები, მეთურები და კომისრები შეადგენენ.

ხალხი, რომელსაც ასეთი ახალგაზრდობა ჰყავს, უძლეველია. ახი ათასი ჩინელი ახალგაზრდა არნახულ გმირობას იჩენს იაპონელ აგრესორებთან ბრძოლაში. ახალგაზრდა ჩინელი პატრიოტები თავზარსა სცემენ გავლურებულ სამურაებს. ბრძოლების ქარცეცხლში გამოიწრთო ჩინეთის ახალგაზრდობა.

„ძირს ჩემბერლენის მთავრობა — რესპუბლიკური ესპანეთის დახრობის მთავრობა...“

„ძირს ჩემბერლენის მთავრობა — ფაშისტ-აგრესორებთან შეთანხმების მთავრობა“. ახეთი ლოზუნგებით შეხვდა ინგლისის დემოკრატიული ახალგაზრდობა ოცდამეოთხე საერთაშორისო დღეს.

მთელი დედამიწის ანტიფაშისტური და დემოკრატიული ახალგაზრდა თაობა მიისწრაფვის იმ ხალხების დასახმარებლად, რომელნიც ფაშისმისა და ომის საწინააღმდეგო ბრძოლის მოწინავე ფრონტზე იმყოფებიან.

„გაერთიანოთ ახალგაზრდობის ფართო მასები ფაშისმის წინააღმდეგ საბრძოლველად, მშვიდობიანობისათვის საბრძოლველად“.

„ფაშისტური აგრესორების წინაშე კაპიტულაციის წინააღმდეგ, მათი სასტიკად დასჯისათვის“.

„მშრომელების უზოროტესი მტრების—ტროცკისტული ბანდიტების მიერ მსოფლიოში ომის გამაღებლების საბოლოოდ მოსპობისათვის“.

„ესპანეთის, ჩინეთის, აზიისა და ჩუხოსლოვაკიის ხალხებთან სოლიდარობისათვის“.

„ახალგაზრდობის ეკონომიური და კულტურული მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის, სამუშაოს, პურისა და განათლებისათვის“.

„დემოკრატიულ თავისუფლებათა და ხალხთა შორის მეგობრობისათვის“.

„მშვიდობიანობის ფრონტის შექმნისათვის საბჭოთა კავშირის დიდი ხალხის მეთაურობით!“

ასეთია მთელი მსოფლიოს დემოკრატიული ახალგაზრდობის საბრძოლო ლოზუნგები ახალგაზრდობის ოცდამეოთხე საერთაშორისო დღეს.

მწარედ იტანება ახალგაზრდობა ფაშისმის ველური რეჟიმის კლანჭებში. მას არა აქვს არავითარი უფლება, გარდა შიშშილით სიკვდილისა. გერმანიაში უოველწლოურად მცირდება სასწავლებელთა რიცხვი, უოველწლოურად მცირდება რიცხვი ახალგაზრდებისა, რომელნიც უმალდეს სასწავლებელში შედიან. გერმანელი ახალგაზრდობის საშინელ ექსპლოატაციას თან სდევს ახალგაზრდა თაობის გაცოფებული მილიტარიზაცია. გერმანიის ციხეებში დამწყვედულთა სამოცი პროცენტი ახალგაზრდობაა.

მაგრამ ფაშისტების ველურობა და საშუალო საუკუნებრივი ბარბაროსობა ვერ შესძლებს გერმანელ კომკავშირელთა ენერჯიის ჩახშობას. მიუხედავად ტერორისა, ისინი გმირულად იბრძვიან, მუშაობენ იატაკქვეშეთში — აერთიანებენ რევოლუციის ძალებს იმისათვის, რომ გადააწყვეტ მომენტში მედგრად დაარტყან ფაშიზმს. მშრომელი ახალგაზრდობა ფაშისტურ პოლინეთში მიყვანილია მონობის მდგომარეობამდე. კაპიტალისტური ქვეყნების ახალგაზრდობამ კარგად გაიგო, რომ ფაშიზმი მისი უზოროტესი და შეურაცხელი მტერია, რომლის განადგურება საჭიროა იმისათვის, რომ თავისუფლად და ბედნიერად იცხოვროს კაცობრიობამ.

საბჭოთა ახალგაზრდობა ოცდამეოთხე საერთაშორისო დღეს შეხვდა მორალურად და პოლიტიკურად მტკიცედ გაერთიანებული ლენინ-სტალინის პარტიის დროშის ქვეშ. საბჭოთა ახალგაზრდობა უოველ წუთს მზად არის და კვლავ ემზადება თავისი სოციალისტური სამშობლოს — მთელი ქვეყნის მშრომელთა ერთადერთი სამშობლოს დასაცავად. ლენინ-სტალინის პარტიის ხელმძღვანელობა და მშობლიური ზრუნვა ახალგაზრდობაზე არის ლენინური კომკავშირის ძალისა და სიმტკიცის წყარო.

ჩვენი ახალგაზრდობის წინხელისა და მისი ზრდის საუკეთესო საფუძველს წარმოადგენენ ის დიდი უფლებები, რომლებიც მიანიჭა მას სტალინურმა კონსტიტუციამ. საბჭოთა ახალგაზრდობა, ღირსეულად ასრულებს რა თავის ინტერნაციონალურ მოვალეობას, განუწყვეტლად ზრუნავს საბჭოთა კავშირის თავდაცვითი ძლიერების განმტკიცებისთვის.

ამხანაჯ სტალინი გვასწავლის, ვიყოთ მობილიზაციური მზადყოფნის მდგომარეობაში, გვახსოვდეს კაპიტალისტური გარემოცვა.

იყო მობილიზაციური მზადყოფნის მდგომარეობაში ნიშნავს შევიარაღდეთ რევოლუციური ხიფთხლოთ, შეგვემლოს მტრის მოქმედების გამოცნობა, ვიყოთ მზად მტრული ძალების გაანადგურებლად.

საბჭოთა ახალგაზრდობა, რომელიც იზრდება სოციალიზმის ბედნიერ ქვეყანაში, ერთი წუთითაც არ ივიწყებს კაპიტალისტური ქვეყნების დაჩაგრულ ახალ თაობას, რომლის ორმოც მილიონიანი მასები, გაერთიანებული მშვიდობიანობის დროშით,

ემზაუბებიან, რათა მთელი ზმით განაცხადონ პროტესტი ფაშისტური აგრესორების ბარბაროსობის წინააღმდეგ.

ჩვენი ახალგაზრდობისათვის დამახასიათებელია მიზნის საკმადად კომპლექსური ამოცანების ნათლად გაგება, შეუდრეკლობა მიზნის მიხწევაში და უსაზღვრო სიყვარული სამშობლოსადმი.

საბჭოთა ახალგაზრდობა იზრდება ბოლშევიკური პარტიის, ლენინ-სტალინის დიადი პარტიის სახელოვან ტრადიციებზე. საბჭოთა ახალგაზრდობის ძალა და უძლეველობა იმაშია, რომ იგი აღსავსეა უსაზღვრო ერთგულებით და სიყვარულით ხალხთა დიდი ბელადის ამხანაგ სტალინისადმი.

აწ. აბაშელი

მზა და სამუშაო

1. ლემსის დაბადება.

ციდან ყვეთელი ბუმბული ცვივა,
ოქროს ფრინველნი მთაზე სხდებიან.
აზვინულ ღრუბლის ვარდისფერ თივას
მზისაგან ცეცხლი მოჰკიდებია.

სხვაგან სად იწვის ზეცა ამგვარად?
ეგ სასწაული სადმე თუ ხდება?
რაც სიხარული გულში ჩამდგარა,
წყაროს თვალივით ამოდულდება.

და ეს საღამო, ასე რომ ჰყვავის,
და ამ ფერების მთელი დიდება
პატარა ლექსის თავდახრილ ყვავილს
დილის ცვარვივით დაეკიდება.

2. შეკითხვა მზისადმი.

ცაზე რომ გაიშლება მზის ბრწყინვალე სოსანი,
ძველებურად მაღალი, შუქსავსე და სურნელი,
მინდა მას შევეკითხო მე, იმისი ზგოსანი,
მუდამ მისი მეხოტბე, მუდამ მისი მსურველი.

იქნებ იმან არ იცის, რომ ის დროშა ამართეს
უმზეობით დატანჯულ გმირებმა რომ ინატრეს?
იქნებ იმას ჰგონია, რომ იმასვე ანათებს,
რასაც ასი წლის წინათ უგზავნიდა სინათლეს.

მზემ თუ იცის, ნეტავი, რომ ის სხვა ხალხს დასცქერის,
რომ უბედო ქვეყანა სამუდამოდ დახურეს,
რომ ფოლადის გმირ-კაცის რკინის ხელით დაწერილს
სულ სხვანაირ ცხოვრებას და მიდამოს დაჰყურებს?

3. რ ვ ა ი ვ ლ ი ს ი.

სხივები თითქოს მღერიან,
 რა შექნათელი დღე არი!
 ჰაერი — ოქროს მტვერია,
 ლაქვარდის თანაზიარი.
 სტალინის დროშის ფერია
 დღეს რომ ჩვენს ცაზე მზე არი.

ჩემო ქვეყანავ, ასრულდა
 ოცნება ცრემლით ნაცვარი,
 შენთა ვაჟთა და ასულთა
 ნაფიქრი, ნამოღვაწარი,
 შენ მოიპოვე რაც გსურდა,
 ოქროდ აქციე ნაცარი.

ბევრი ვაება გადაგზდა,
 ბევრი მწარე სვი მწარეზე,
 ბევრი მახვილი გადატყდა
 შენს მოელვარე ფარებზე, —
 დღეს ყველაფერი განახლდა
 შენი მიწაწყლის არეზე.

შავი დრო მტრებს მოგისევდა,
 ბორკილი ბრძოლას გიშლიდა,
 მზე თუ გულს ვიხალისებდა,
 ჩაგვრა ვიკლავდა ვიშითა.
 მძარცველი უბეს იესებდა
 შენის ლალით და გიშრითა.

შაგრამ მყის აენტებოდი,
 თავს არ დაჰხრიდი შიშითა.
 მტერს ცეცხლად მოედებოდი,
 მიაწვებოდი მიჯრითა.
 ვმირობის კლდეზე დგებოდი
 და ხმალიც კარგად ვიჭრიდა.

ცეცხლში გამომწვარ ჯავარდენს
 დიდი ვერ ვიქნეს ზიანი.
 მზე რომ ღამეში ჩავარდეს —
 დილით ამოხდეს ფრთიანი

დღეს ჩვენი ქვეყნის შავარდენს
 ცა ფრთებს უქარგავს მზიანი.

თითქო სხივები მღერიან,
 რა მადლიანი დღე არი!
 განა ეს ოქროს მტვერია,
 ლაქვარდის თანაზიარი! —
 წითელი დროშის ფერია, —
 ეს ხომ სტალინის მზე არი!

4. უ კ ვ ა მ ე ბ ა .

ვცოცხლობდე — მქონდეს ქვეყნის ზიარად
 სითბო, ალერსი, მზე და ყვავილი.
 არ ჩამრჩეს გულში სიტყვის იარა,
 სანამ ბოლომდე ჩემს გზას გავეივლი.
 მუდამ აღმასვლის ვიყო მყივარი.
 ვშველოდე მალღა ვინც ვერ ავიდა.
 მქონდეს საქვეყნო გულს სატკივარი
 და სიხარულიც, რასაც აეიტან.
 სიმღერა ტკბილი, ხან ნაღვლით სავსე,
 მიმღეროს ჩუმად გულმა მისანმა, —
 მოვკვდე — დამემზოს ლაქვარდი თავზე
 და ელვარებამ დამწვას მზისამან.
 გამომეკეტოს მიწის კარები,
 წავიდე ოდნავ გულდაწყვეტილი.
 დამრჩეს ამ ქვეყნად სიტყვა ღარიბი,
 ბელურასავით ფრთააქვეტილი.

სიკვდილს შემდეგაც ბრძოლა სჭირდება
 ქვეყნად სახელის დაეაგაცეხას.
 ზოგი ათას წელს თუ ეჭიდება.
 ბევრი ათ წელსაც ველარ გასცდება.
 მცირე ხანს იფრენს პატარა ჩიტი:
 დაფლეთენ მალე ქორ-არწივები.
 გავქრები, როგორც საღამო მშვიდი
 და ჩაძირული ბნელში სხივები.
 იქნება ჩარჩეს, როგორც ნახშირი,
 მიწაში კუნძი ჩემეულ ძვალთა
 და დედამიწამ, ტვერად გაშლილი,
 ზედ დამაფაროს ცოცხალი კალთა,

ქართული
ბიბლიოთეკა

რომ მის ორბიტის ბრწყინვალე რგოლში
მასთან ებრუნავედ მზის ირგვლივ შეცა,
მივქროდე მიწა მზის წითელ დროშით
და შუქს მათოვდეს უსაზღვრო ზეცა.
თან ვფიქრობ: ნალველს გული რად მიეცე?
ვინ იცის, იქნებ ასი წლის შემდეგ
მეც სხვებთან ერთად ავმალლდი ისე,
რომ უკვდავების მწვერვალზე შევდგე.
ჩემს სახელს აბა რა შუქი ახლავს,
შაგრამ სინათლედ ისიც ეყოფა,
კალთის ნაოკში თუ შეინახავს
მას ჩვენი გრგვინვით სავსე ეპოქა.
ჩვენს დროს გარდასულს როცა დაჰხედავს
ჩვენი მემკვიდრე — შორი თაობა, —
ღიად ბრძოლათა ნახავს ნალვერდალს
და გაუგონარ გამბედაობას.
და როგორც ძველ წიგნს იგი გადაშლის
ჩვენი დღეების გმირულ განთიადს,
სადაც ამდენი ორბი განგაშებს,
სადაც ამდენი ცეცხლი ანთია.

ის ერთნაირად დააკვირდება
ამ დიდი წიგნის მთაერულს და პეტიტს.
ის წაიკითხავს და გააკვირდება
ჩვენი თაობის ზღაპრული ბედით.
ნახავს ქვეყანას ღამე განათევს
და პირველ დილის აღორძინებას.
ბრძოლათა ელვა, ჩვენ რომ გვანათებს,
მას ქუხილივით მიედინება.
და რომ გაჰხედავს გამქვირვალ შორეთს
და მოიზიდავს ჩვენს დროს სულ ახლოს
ლაქვარდში მქროლავ არწივთა შორის
მან იქნებ ჩემი ჩიტაცა ნახოს.
იქნება შერჩეს ჩემს სიტყვას ღარიბს
თუნდ ერთი სხივი სტალინის დროშის,
რომ ჩემს სახელსაც უღებდნენ კარებს
იმ თაობათა შორეულ დროში.

სავერიან ისიანი

თორგევის ლაშქრობა

კომკავშირლებმა თეთნულდზე აიტანეს
დიდი სტალინის ბიუსტი

I.

ცაზე ცურავს ღრუბლის ტივი,
ქვევით ბნელი ხევია,
ლავეარდების ნეგატივი
ენგურს ჩაუხვევია,
საჯიხვეში ქარის ტირილს
ხენი დაურხვევია...

და ენგური გმინავს ხევში,
შმაგი, მჭუხარხშიანი.
ჩქარობს ყოველ მოსახვევში,
როგორც მგზავრი გვიანი,
ქარი ტირის, ქარი ხენეშის
უშბას ჯილაგიანი.

მზემ მთებს იქით ამოწვერა,
ნისლმა იწყო მგზავრობა.
შესდგომია მაღალ მწვერვალს
პირშიშველა თაობა,
ნეტავ ვაფას აეწერა
შათი გამბედაობა!

ბევრის მცოდნევ, ბევრის მოქმელო,
ჯამთა სწრაფო ტრიალო,
უფსკრულებში დასანთქმელო
ჩანჩქერების ჩქრიალო,
შხარას თეთრო საფეთქელო,
უშბას შუბლის ფრიალო! —

ეს ხომ ბასრი ხმლების დარი
თეთრი კიუხებია,
არწივების ნაბუღარი,
შორს თეთნულდის მხრებია,
ხევში რისხვით ჩამომდგარი
ჩემი ძმების ხმებია!..

2.

მთებზე ქარბუქი დგებოდა,
ფეხქვეშ წაეარნა¹⁾ არწივს,
რომ გამარჯვება რგებოდათ
სამშობლოს ქაბუჯ არწივებს.

თორმეტი გმირი ომობდა,
თორმეტი ვეფხის სადარი,
რომ თეთნულდს გადასდგომოდა
მშობელი ქვეყნის სარდალი.

ადგილი ჰპოვეს რჩეული,
დადგეს ბელადის სახემა,
ღრუბლები შემოჩვეული,
ახლა სად მოინახება!

ეს ცამ დაიწყო ციმციმი
ბინდების დამაშრობელი,
თუ შორს ცისკარი იცინის
მზის და ლავეარდის მშობელი?

არც ცაა ფირუზიანი.
აკაკის ჩანგს რომ უქია,
არც ცისკარია მზიანი, —
კობას თვალების შუქია!..

თეთნულდის შუბლი გაიხსნა
ყინულის ზარნიშინი.
ლილეოს ხმები გაისმა. —
შეწყდა ნისლეების შრიალი.

შორით შეირხა მყინვარი
ლავეარდებ — გადაფენილი,
ორბი შეჩერდა მყინვარი,
მსხვერპლისთვის გადაფრენილი.

¹⁾ მთის ბილიკი

ერეოლით ამღერდნენ ველები
და მთები გოლიათები,
ზღვა სიხარულის ცრემლებით
გაიესეს მწვანე კალთები.

ამღერდა უშბა მხნეგული,
ამღერდა ყველა გრეხილი,
ამღერდა შმაგი ენგური
კლდეებზე გადაჩეხილი:

— თეთნულდის თავზე ქარ-წვიმით
ცის თალი აღარ იალეხს;
ისე ჩაიფრენს არწივი,
ფრთებსაც არ შეაშრიალეხს.

მზე ისე გამობრწყინდება,
როგორც ბელადის ღიმილი;
ცისა და ქვეყნის დიდებას
მკერდს დაეზნევა ღილივით.

ისე გადიელის ღრუბლები,
თეთნულდს არ მოეზურება;
ბელადთან ნასაუბრები
იხარებს მკაცრი ბუნება.

კაცი — ფოლადი ნათალი,
მთებს გადახედავს ალერსით,
ბელადი — ბრძენი, მართალი,
მწვერვალი უმწვერვალესი.

კონსტანტინე ზიზინაძე

თომოგვის სიხა

თავით ლაქვარდი გაგირღვევია,
გარინდებულხარ ზვიადად მდგარი,
გებრძვის მუდამ და ვერ მოგრეგია
ათასწლოვანი წვიმა და ქარი.

ასე იდექი, ბრგე ციტადელი
გამბედაობის და სიქველისა;
მტერს არ დაუთმე კუთხე ნათელი,
მხარე მშობელი რუსთაველისა.

ბევრი კი იყო მომდგარი მტერი,
გადმოხლეწილი ბნელი ბრბოები!
იღებებოდა მეწამულ ფერით
შენი კედლების ციცაბოები.

როგორ იბრძოდა საწყალი მიწა,
მარად ნარბევი, მუდამ გვემული!
სამკედრო საწოლზე რამდენჯერ მიწვა
და კვლავ წამოდგა ძალმოცემული!

შენ კი ყოველთვის ფარხმლით ელავდი
უპატივებელ სტუმრებს ჩეული.
მტკვარს გაატანე ბევრი ბელადი
ბამბის ქსოვილით თავშებვეული.

სწებდი ურდოებს მკლავით მარჯვეთი,
მაგრამ გაშავდი, მსგავსად თუჯისა,
როცა დაეცა ტაო-კლარჯეთი
და ციხეები არტანუჯისა...

ბევრი გინახავს ომი და ზავი,
ხარ ვალმოხდილი დიდიხანია,
და ჩვენს ბრწყინვალე ეამამდე თავი
დაუნგრეველად მოგიტანია.

საქართველოში ციხეა ორი:
ერთი მათგანი — თმოგვი ხნიერი,
ხოლო მეორე — უბადლო გორი,
გულმაგარი და მკერდგანიერი;

გორი, დადგმული საოცრად ბორცვი,
ძუძუ რძიანი დედა-ქართლისა,
ჩვენი ოცნება, სისხლი და ზორცი,
ფუძე სიმტკიცის და სიშართლისა.

ითელის უთვალავ დღეებს მღელვარეს
მისი მალღობის ნაბრძოლი ზღუდე
და ცას შეჰყურებს მზით მოელვარეს,
როგორც არწივის დაცლილი ბუდე.

პარძიის წყარო

როგორც იღუმალ ვანძთა მოლარე
და როგორც თვითონ ფარული ვანძი,
კლდოვან გვირაბში უხმოდ მწოლარე
თვლემით განიცდი დროსა და მანძილს.

უმზერ დაბინდულ თვალთა კრიალით
საუკუნეთა უჩინარ ხავესებს
და გეზმანება სინესტით საესე
ლარსის ხეობა და დარიალი.

მოგონებათა აკლდამა ცივი,
ცივი ოცნება და ფრუანტელი, --
სადაც კანკალებს კიდევ კანდელი
და სამაჯურზე ციმციმებს მძივი.

მანიაკები და გვირგვინები
ჩავიტანია უფსკრულში დენით.
ო, რა დუმილით გავსილან კლდენი
და განდეგილთა მყუდრო ბინები!

დიდის დიდების ჰერკულანუმი
გადასუდრული უმზეო ხანით...
ნახე რამდენი უკმეხი ხანი
და რაოდენი ტურფა ხანუმი!

ახლა მნახველებს ნატვრით მოგველი,
და გეწვენება გვირაბის ბნელში,
რომ, აზარფეშის ტრიალით ხელში,
მოგიახლოვდა სარგის თმოგველი...

კონსტანტინე გამსახურდია

დიდოსვავის კონსტანტინეს მარჯვენა

რედაქციური რედაქცია

„ხეკორძელას წყალი მისვამს,
მცხეთა ისე ამიგია,
დამიჭირეს, მკლავი მომჭრეს
რატომ კარგი იგივია“.

პროლოგი.

დასვენების დღეს, როცა ტფილისელები კომფორტაბელური ავტო-
ბით მიემგზავრებიან ქალაქს გარედ, ჩვეულებისამებრ პიპოდრომზე მი-
დივარ ხოლმე. დოლის სეზონი მოთავებულია და ნასუქალ ულაყებს არას
ავენებს საქართველოს სამხედრო გზაზე გაჯირითება. პიპოდრომზე კარ-
გად იციან ჩემი გარდაუვალი ვნება ცხენოსნობისადმი.

„სეირა გნებავთ?“ შეკითხება ნოშრევეანი, ძველი მეგობარი.

„სეირა ჩინებული ცხენია, მაგრამ დაცდილი მაქვს, მანქანების ეში-
ნია“.

„ნავარდა?“

თავათვე დასძინა:

„ნავარდა ხიდზე გასვლას უფრთხის“.

„დარდიმანდისათვის რას იტყვით?“

„ოჰო, დარდიმანდი ყველაზე მეტად დინჯი ულაყია, არც მანქანებს
ეპუება, ხიდებზედაც უწყინარად გადადის“.

დარდიმანდზე შეჩერდა ჩემი არჩევანიც.

სამხედრო გზა ულამაზესია მსოფლიოს დიდ გზათა შორის, ხოლო
დარდიმანდი, ცხენთა შორის უსაჩინოესი.

ცხენოსნობა უდიდესი დასვენებაა ჩემთვის. როცა თავწერილია, მკერდ-
განიერი, მუხლმაგარი და ყურდაცქვეტილი ცხენი შემომხედავს შრომი-
საგან წელში გადრეკილს, წინაპრების ჩემის უშრეტო ენერჯია კვლავ ილვი-
ძებს ჩემში, ასე მგონია ხელახლა ეშობილვარ მეთქი და ჯერაც არ შეგამ-
ნოს სიარულის, ხტომის და ქენების სისარული ამ მშვენიერ მიწაზე.

ვეფერები დარდიმანდს თელის ფოთოლისებრ პაწია ყურებზე, ქლია-
ვისფერ თვალბეჭდში შეეცქერი და ჩემს სულში გადმოდის ის მოუღალავე
ძალმოსილება, ცხოველსათვის ასე კარბად რომ მიუცია დედაბუნებას.

2. „მნათობი“ № 2

საქართველოს
კავშირთა
კავშირი

მოხდა ისე, რომ ეს დარბაისელი დარდიმანდიც ვაფიქტა ცხენი გულთმისანია, მხედრის განწყობილებას შეიცნობს ხოლმე წინასწარ.

უწინაც ვმჯდარეარ დარდიმანდზე, იგი საქართველოს მუშაობისა წმინდა სისხლიან ულაცუთა შორის, მრავალი დიდი ქალაქის მშენებლობა უსახელებია ჩვენი ქვეყანა, ამიტომაც მოკრძალებულად ვეძებე მას.

მატარებლებით დავლილი აქვს საბჭოთა კავშირის დიდრონი ცენტრები. შეჩვეულია ლოკომოტივების ბლავილს, ავტოების ზეზუნსა და ტრაქტორების ბუბუნს.

როგორც ზოგიერთს, კაცთავანს, ცხოველსაც ასე სჩვევია, როცა შენ ქედმოდრეკილად ექცევი, მას ჰგონია, ჩემი ეშინია, თორემ რად მომეპყრობოდაო პატივისცემით?

გახელდა დარდიმანდი და მეც ისეთ გუნებაზე ვდგავარ, ყარაყორუ-შამდის ვივლი თუნდაც გაბმულ ქენებით, მაგრამ ვზოგავ დარდიმანდის იშვიათ ტალანტებს.

თავის მშვენიერს, დიდრონი თვალებს უბრიალებს კრიალა ავტოებს, მუხმუხელა საბარგულებს და ყოველ წუთში მზადაა გამიტაცოს, გადანთქას სივრცე.

მე არ ვამტყუნებ დარდიმანდს, ასე ხელალებით რომ აუჩქროლდა მოულალავი ულაცის მდულარე სისხლი.

ტფილისი თვალსა და ხელს შუა გაიზარდა, გადიდქალაქდა. ლაპლაპებს უზარმაზარი კოცონი მთაწმინდაზე, სტალინის ზეგანზე ვლაცენ ელექტრონის ლამპიონები, ჩელიუსკინელთა ხილისა და სტალინის შესანიშნავ სანაპიროს გასწვრივ ელექტრონის ბურთები ტივტივებენ მტკვარში, ჩაბლავიან გახელებულ ულაცს თვალებბრიალა ავტოები ყურში, დაიზმუველებენ და გარბიან გუდრონით მოგებულ გზაზე.

ზეზუნებენ ქარხნის სირენები, გუზგუზებენ რაიონებისაკენ მიმჭროლავი ტრაქტორები, მზიარულად წკრიალებენ ველოსიპედები და დინჯი დარდიმანდი იფხოვება, ფრთხება, ეამიდან-ეამზე მოუსვენრად ფრუტუნებს და ლეჭავს ლავამს.

ველარც საყბურეი აკავებს, ველარც სამკერდე. დაითრევს გედის კისერისებრ გადრევილ ქედს და წამართმევს თავს.

ისევ მოესდრეკ, დავიურვებ, მაგრამ განზე გოგვას მოყვება ერთბაშად, დაიგრძელებს სადავეს უკითხავად და მოყვება ქვექვეით სვლას.

ბოლოს მეც მომეღალა მკლავები, ნებანებას მივეშვი, ასე ვიფიქრე, გულს შეიჯერებს მეთქი ქენებით მცირე ხანს.

დიღმის ბორანთან მოსწყდა ადგილიდან და გამიქენდა. მივეყვი სულ-მოსწრაფებულ ულაცს და ასე მგონია, ათასი ცეცხლოვანი თვალი მოგვს-დედეს უკან ქშენითა და ბუბუნით.

უმატა ქენებას ცხენმა, გრძნობდეს დარდიმანდი თითქოს, რომ მანქანების ქალაქში აღარაა უკვე ცხენის ადგილი, გარბოდეს იგი ტფილისიდან, სადაც მისი ნათესავი, დღეს თუ ხვალ სასტიკად დამარცხდება და

მიქროლავდეს ქედფიცხელი ულაყი, რათა დალუპავს გადაარჩინას თავი-
სი ჯილაგი.

ქალაქის მიჯნები მოვათავე და ჩორთზე გადავიყვანე ქრისტე იქმნა.
რაკი მოგვიანებით მომიხდა ტფილისიდან გასელა, სამიტომაც განზრ-
ხული მქონდა ავქალიდან შემობრუნება ქალაქში და ამადაც აღარ მენა-
ხა ჩემი საყვარელი სვეტიცხოველი.

თუმცა ამ ტაძრისათვის თვალისშეველება, ყოველ დროში სანუქველია;
დილით ხელიკისფერია იგი, მოულალავი მზით გაშუქებული, შელამბი-
სას ოქროცურვილია, ხოლო მწუხრის შემოდგომისას, თუ ვარსკვლავი-
ანმა ცამაც დაადგა თვალი, ცას მიეჭრება მისი მრუმე ჰარმონიით აღე-
სილი ხაზების ზესწრაფვა.

ჩემთვის საკმარისია ოდნავ, ოდნავ მაინც მოვკრა თვალი ცაში ატ-
ყორცნილ სიმფონიას ლოდებისას, დეე, თუნდაც ჰენებით გამატაროს
ქედფიცხელმა დარდიმანდმა მის გვერდით.

წამიერად თვალი შევავლო მწუხრში განდგომილს და გავეცალო
კვლავ.

სწორედ ავქალასთან დამიფრთხა ცხენი.

ტრაქტორისათვის ფურგონი გამოებათ უკან, გაუსწორდა თუ არა, მო-
ულოდნელად შემოესმა მანქანის ბუბუნი, ისევე წამართვა თავი და
გაქენდა საშინელის სისწრაფით.

მე ისე მიამა მისი თავაწვეტილი ქროლვა, მაინცდამაინც არ მივეძა-
ლე და მიეუშვი სადავე.

ზაქესის ელნათურები ციმციმებენ მტკვარში. ამ ათასთვალა პოლი-
ფემის ნათელი მისდგომია ზედაზენის მთას, რომელიც დემონების საუფ-
ლოდ მიიჩნდათ ძველ იბერიელებს ოდესღაც.

ჯვარის მონასტრის გასწვრივ ძლივს ავლაგმე დარდიმანდი.

წვებოდა ღამე ზედაზენისა და სარკინეთის მთების უბებში.

წვიმის შხეფები მხედებოდა სახეზე.

მტკვარი შესდგომია პომპეიუსის ხიდს.

გზა და ხიდი უცნაურ ფიქრს აღმიძრავს ხოლმე. ამ ხიდზე გაუვლიათ
რომაელ კონსულსა და მის ჯარებს, განა მარტო რომაელთა ლეგიონ-
ნებს, — სარკინოზების, სელჩუკიანების, ურუმთა და ირანელთა ურდოებს.

მტკვარზე ტივტივებს ეს ხიდი უკვე და იგი უკვე აღარაა დღევანდე-
ლისა და გუშინდელის მტყიცე კავშირი. წარსულის უტყვი მოწმეა, დღე-
ვანდელობისთვის საესებით უხმარი, მუზეუმის ექსპონატად ვერ გამომ-
დგარა და სადაცაა წალეკავს მას მტკვარი, როგორც ქიმერას მომავლის-
თვის მოუხმარებელს.

სატაბტო ქალაქში მისასვლელის და მეკლიტის როლი ჩელიუსკინელთა
ხიდს წაურთმევია მისთვის, ისევე, როგორც ჩვენს საამაყო ტფილისს პირ-
ველობა მცხეთისათვის.

უკვე მცხეთაში ვარ. ღრუბლებით წაგრაგნილი ცარგვალ და მხოვია სვეტიცხოვლის წვეტიან გუმბათს, კიდე კიდე ქარვისფერი ბაღლები მოუჩანს ცას, მრუმე ზუჩიან მწვერვალებზე ელავს ხანდენამაღვანელები. სვეტიცხოვლის გალავანთან თავდება ჩვენი ეპოქის ჩქამი და სინათლე, მის წიაღშივე იწყება საუკუნო რიცხვით მეთათ თავისი მრუმე ღამეებითა და სიმშვიდით.

კარიბჭესთან დაქვეითდი, რამდენიმე ლანდი ჩალიჩობდა ტაძრის შესავალთან, ქუჩაში.

ექვთიმე თუ შინაა მეთქი, ვეკითხები უქულო ბიჭუნას.

ყმაწვილმა თავი გააქნია: აქ არავინ მეგულდებაო ასეთი.

ვიღაც დედაკაცი მომეახლა თავსაფრიალი.

ე მანდ ეზოში ზისო ბერიკაცი, იმას ჰკითხეო.

ჭიშკარი შევალე, დასადავებელი ცხენი. შევიყვანე გალავანში. მარცხენა კუთხეში, ზედა გალავანზე მოშენებული შრამელის წინ წელში ნოდრეკილი ლანდი იჯდა ლოდზე.

ცხენიანად რა დამინახა ლანდმა, ზეწამოიჭრა, მომიახლოვდა.

რომელი ხარო? შემეკითხა განცვიფრებული.

ხმაზე შევიცანი ექვთიმე, მან კი ვერ მიცნო. ვიდრე გვარი არ ვუთხარი ჩემი.

გაიხარა მოხუცმა, მარჯვენა მკერდზე მაკოცა, ისე როგორც ოდიშელებს სჩვევიათ ხოლმე. ცხენი ჩამომართვა და ხის კიბისაკენ გამიძღვა.

სიბერეს დაეპატარავებინა ისედაც ტანმორჩილი მოხუცი. ოცდაათა წლის წინად, გალობას მასწავლიდა იგი, ძველ სძლის პირებს აგროვებდა, ძველ ხელნაწერებს, ფოლკლორის ნიმუშებს, შელოცვებს, ზღაპრებს და ძველ მონეტებს.

ასეთი კაცები ჩვენი მუზეუმებისა და ძეგლების გარშემო დაფუსფუსებენ ხშირად, ისინი ძველი კულტურის ნასუფრალით იკვებებიან.

ექვთიმე ჩემს მებსიერებაში დარჩენილი იყო, როგორც ქერა, სავეზბით ქერა კაცი, რომელსაც სიმინდის ხაშარივით ბრჭყვიალა, გრძელი უღვაშები ჰქონდა.

ახლა საესებით თეთრი თმები მოსაედა მას და გრძელი, გრძელი წვერი, ისეთი, როგორითაც პრიმიტიული მხატვრები ბიბლიურ ღმერთს ჰხატავდნენ ხოლმე სოფლის ეკლესიებში.

ექვთიმე ჩემის დაკვირვებით ერთი მათგანია, რომელნიც ყველგან საკარონი არიან, მაგრამ როცა ადგილზე მივლენ, შუდამ ზედმეტნი აღმოჩნდებიან ხოლმე. ისინი მუდამ ახალსა და ახალს მიზანს ეძიებენ ცხოვრებაში, მაგრამ ვერსად პოულობენ თავისთავს, რადგან მათზე ახდება ხოლმე ყოველთვის: „მრავალნი არიან რჩეულნი და მხოლოდ ერთმან მოიხვეჭოს ნიჭი“.

ზოგიერთი ადამიანი თვისი უმნიშვნელობითა ხდება შესამჩნევი, ამიტომაც იგი მუდამ თვალში მხედებოდა ხოლმე.

ხან ვალობას ასწავლიდა ძველ-სენაკში, ხან ზუგდიდის მუზეუმის კუსტოსად იყო, ქუთაისის პირველ კინოში გამგედ, (თუ ხსენებდა, არ მალატობს). ხანაც სტატისტად ქუთაისის თეატრში, ნეკრესელის სენაკების როლს ჩინებულად ასრულებდა სცენაზე, ათი წლის წინად ეთნოგრაფიული ხოროებს დაჰყვებოდა, ერთ დროს ტფილისში ბუკინისტობდა, მას მუდამ ჰქონდა სავსებით იშვიათი, ძველი წიგნები და სურათები. ერთ მშვენიერ დღეს მის პაწია დუქანში საპარიკმახერო აღმოვაჩინე და ამის შემდეგ იგი ვაჰქრა ჰორიზონტიდან.

მცხეთაში ჩასვლის კვირახალში შემთხვევით გავიგე: სვეტიცხოვლის მეთვალყურედ ყოფილაო თურმე.

დიდხანს ვისხედით მე და ექვთიმე აივანზე.

გაიღლებოდა, მოიჭრებოდა ცაზე სვეტიცხოვლის სილუეტი, კვლავ დაბნელდებოდა ირგვლივ, შეუღლებოდა ცას უცნაური ცახცახი, ახლა უფრო ძლიერი გახდებოდა ელვათა კრთომა, ჯვარის მონასტერი გამოჩნდებოდა, ზედაზენისა და სარკინეთის შავჯავრიათი მთები.

იძალა ქარმა, აღმოსავლეთისაკენ გადაალა ღრუბლები, შემოდგომის ცა მოიწმინდა და ისეთი კაშკაშა მთვარე დაადგა სვეტიცხოველს, როგორც მაისში მიხაბავს ხოლმე.

უსიტყვოდ შევსცქეროდი ბნელში მთვლემარე ტაძარს და მის გარშემო მოჯარულ კბილოვან ქონგურებს. ღამურები უკანასკნელ ფერხულს უვლიდნენ ეზოში და ისეთი უცნაური მყუდროება იდგა ირგვლივ, თითქოს დროსაც დაეიწყნიაო სრბოლა.

თავზე დაადგა ტაძარს მუქლურჯი ცარგვალი, რომლის ქლებებს გალავნის ქონგურების ნაჩრდილები ისე ხატავდნენ, როგორც გიშრისა და იასპის აყურებს.

რაც უნდა დიდი ქმნილების წინაშე იდგე, თვით უმნიშვნელო ადამიანიც მეტ ყურადღებას მოითხოვს შენგან.

მე გამოგვითხე ექვთიმეს თავისი ცხოვრების ამბავი. იჯდა ტაძრის ჩრდილისაგან წარმომდგარ ბნელში ჩია მოხუცი და მომითხოვდა.

ეს იყო ტრაგედია ისეთი ადამიანისა, რომელსაც მრავალი რამ აინტერესებდა და ყურადღების დაფანტულობის წყალობით ყველგან მოსცარვოდა ხელი. უკანასკნელად ათი წელი დაუყვია მცხეთაში ამ უცნაურ კაცს, რომელიც ყოველ წელს სამ სამსახურს იცვლიდა ხოლმე.

ამეამად ნუმშიზმატიკით ყოფილა თურმე ვატაცებულნი.

ადგა, ოთახში შევიდა, ქრაქი გამოიტანა და პაწია ქისა მონეტებით წავსე. ეს ფულები საქართველოს მუზეუმს უნდა ვუანდერძოვო სიკვდილის წინ.

ძველკოლხური სპილენძის მონეტები მაჩვენა, თამარის, რუსუდანის, ლაშა გიორგის, დავით ნარინისა და ერეკლე მეფის თეთრები. ეს ყველაფერი დმანისის, უფლის ციხის და გელათის სანახებში ჰქონია ნაპოვნი.

ექვთიმეს მოძრავი ბუნების ამბავი რაკი ვიციდი, ვამოვიკითხე/ მცხე-
თიდან თუ აპირებ მეოქი ადგილის გადანაცვლებას სადმე?

„ვისთან ან სად წავიდე, შვილო?“

ორი წყება ცოლშვილი მიწას მივაბარე ამ ოცი წლის მანძილზე. უკ-
ვე მიხრწნილებაში გადამდგარი ვარ.

ერთადერთი რაც ცოოტა, სულ ცოოტა მაკავშირებს ამ ცხოვრებას-
თან, ეს არის ამ ტაძრისადმი სიყვარული წარუხოცელი. აქ ვჩალიჩობ,
შვილო, ამ საყვარელი ქმნილების ჩრდილის ქვეშ, ვუვლი ამ შესანიშნავ
ტაძარს და იგი ჩემს თვალში ღვთის სახლი როდია, არამედ დიდი ხე-
ლოვნების იგავმიუწვდენელი ქმნილება, რომელიც, როგორც ჰხედავ-
თვით ღმერთზე უფრო ხანგრძლივი აღმოჩნდა.

ასე დავდივარ, დავბორიალობ შვილო ჩვენს წინაპართა საფლავებსა
და აჩრდილებს შორის. წრეულს დაიწყეს ამ ტაძრის შეკეთება, იმ ხარა-
ჩობს ხომ ჰხედავ, გუმბათზე რამდენიმე სარკმელია კიდევ ჩასადგმელი,
ველური მტრედები ჩადიან ტაძარში.

მეც დავდივარ, სკორეს გადავაცლი ხოლმე ვახტანგ გორგასალისა
და ერეკლე მეორის საფლავებს.

განა ჩემისთანებს გაუწირავთ თავი ამ ტაძრისათვის? ცამეტი საუკუ-
ნის მანძილზე აწყდებოდნენ მის გალავანს მტრის ურდოები.

სარკინოში აბულ კასიმი ებგერა მას პირველად, შემუსრა და აქლემ-
თა თვალად გახადა იგი, აღადგინეს, შემდგომ ამისა, სელჩუკმა ალა-ას-
ლანმა იავარპყო იგი, კვლავ აღადგინეს და თემურ-ლენგმა დაანგრია ისე-
ვე, შაჰ-თამაზმა და შაჰ-აბაზმა მილეწეს მრავალგზის.

მერმე ის იყო, მთელი საუკუნე აწვიმდა ტაძარს, ახალ დროშიაც
ყაცს არ მოჰკონებია მისი შეკეთება, მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლებამ,
ვენაცვალე მას გადაახურვინა იგი წრეულს და გალავნის ქონგურები
შეაკეთეს, ჩრდილოს ფასადზე ხარაჩოები ჯერაც არ მოუხსნიათ, გუმბათ-
თის სარკმელებშიაც ჩასდგამენ ამ დღეებში თითო მტკაველა მინას და
ჩემი აქ ყოფნის მიზანიც აღსრულებული იქნება კიდევაც. შესაძლოა ჩემი
ცხოვრებისაც“... (ეს სიტყვები მცირეოდენის გულის ტყვილით იყო ნა-
თქვამი მის მიერ.)

„ხვალ დილას აპყევი იმ ხარაჩოებს და ისეთ რამეს გიჩვენებ, რაც
შთავონებით აღგავსებს უთუოდ.

მე ასე მესმის შვილო, მწერლობა გმირობის გამოსარჩლებაა მხოლოდ,
მიჩქმალული გმირობის ქომავია მწერალი და სხვა არაფერი.

ჩრდილოს კედელზე ერთი წარწერაა და ჭანდაკი ორი კაცისა. შენი
თვალისა და მარჯვენის საქმე იქნება ეს, თუ როგორ ამოიკითხავ ცხრა
საუკუნის მანძილზე ქვაში ჩაკირულ საიდუმლოს დღემდის შეუცნობს“.

იმ ღამეს აივანზე მოვისურვე წოლა. გათენებამდის შოუსვენრად ვბორგავდი, ცხენის მიერ ვაღებულნი ჩქამი მესმოდან და ვეღარ ვიხილავდი. მანდ ფრუტუნებდა, ფეხებს აბაკუნებდა და ტკბილად მტკუნებდა. ხრამუნებდა თივას, თანაც პირქვე დამზობილი ბნელში, გათენებას ვნატრობდი, აღთქმული საიდუმლოს მალე შესაცნობად.

ციცკარმა ყური ამოჰყო თუ არა, შოშიებმა ასტეხეს ჭყიპინი. მერმე ის იყო თავზე წამომადგა მზით გაბრწყინებული, ხელიკისფერი სვეტიცხოველი, იგი ისეთი მშვენიერი იყო იმ დილას, როგორც არასოდეს მიხნახავს მანამდის.

ავყევი ხარაჩოებს ჩრდილოს ფასადზე.

ადამიანის მარჯვენა გამოუხატავს კედელზე ოსტატს. გონიო უპყრია მას.

იქვე წარწერაა ასეთი:

„ხელი მონისა არსაკიძისაი, რათა შეუნდოთ“.

შორიახლოს უცნაური ქანდაკია ორი კაცისა.

ერთი, უწვევრული ჭაბუკია ქართულ ჩოხაში მორთული, ხოლო მეორეს სახედაღრეჯილ მოხუცს პირი დაუბჩენია ვაგლახად. სპარსული სამოსი აცვია და გულბოროტების იერი გადაჰკრავს სახეზე.

როცა ხარაჩოებიდან ძირს ჩამოვედი, კრუტა თვალებით მიღიმის მოხუცი.

„ეს უწვევრული, კონსტანტინე არსაკიძეა, ხოლო ჩაჭუჩიანი მოხუცი, მისი ოსტატი ფარსმან სპარსი“.

კიდევ გაჩვენებ ერთი კაცის სახეს, ამ ჩვენ დრომდის მკრთალად მოღწეულს“.

დიდხანს აფათურა ხელები უბეში, ბოლოს ძველთაძველი მონეტი ამოიღო ქართული.

ცხენოსანს შავარდენი უზის მარცხენაზე და ასომთავრულით წარწერილია ზედ:

„მეფეთ მეფე გიორგი, მესიის მახვილი“.

ეს იყო და ეს.

წელიწადზე მეტია, რაც ეს ამბავი ჩემს სულში სდუნს, ბოლოს იგი დაიწორება, ჩემს წარმოდგენაში შედედდა, სიტყვამ ხელფეხი შეისხა და გადმოინთხა ჭალაღზე, როგორც ნათელი მითი, საუკუნოთა არმურიდან გადმონაჯონი.

I

სწორედ იმ წელს, როცა გიორგის ბრძანებისამებრ სამი ეკლესია მოათავა ფარსმან სპარსმა სამცხეში, საქართველოს კივქავი შემოესია.

მეზის ღრუბელივით დააბნელა მან აღმოსავლეთი, შირვანიდან წამოსული ქვემო ქართლს მოედო, მტკვარს აღმა აჰყვა და ბასიანამდის გააოზრა ნათესი.

ახმოვინა მეფემ ფარსმანი და უბრძანა მოესრა სირი.

ტფილისი იმჟამად სარკინოზებს ეპყრათ, ფარსმანი ამირის კარებზე იყო ნამყოფი, გიორგის მამას, ბაგრატ კუროპალატს ტყვედ მათვე იგი, ჯერ კიდევ სიყრმეში ჩამოყვანილი.

ბიზანტიისა

ქვისმთელელთა და კირითხუროთა უხუცესი, იდუმალთა მიმთხრობი იყო ფარსმანი, არაბულ ალქიმიასში ფრიად განსწავლული, უებარი ვარსკვლავთმრიცხველი, შესანიშნავი აქიმი, უცნაური მეწამლე და მწიბიბავი.

ფრიად ბნელ ამბებს უკავშირებდნენ მის სახელს ცრუმორწმუნენი, იმასაც ამბობდნენ, გველი ჰყავსო ფარსმანს ლაგამამოდებული და ზედმჯდომი დაპჭრისო იგი არაგვის ქალებში. სამი კვირის მანძილზე ამზადებდნენ წამლებს ფარსმანი და მისი შევირდები, ბოლოს ჯადოსნური რამ სითხე შეჰკაზმეს, მამასახლისებს დაურიგეს, ლეშები დააწამლინეს და ხეებზე გაატანინეს.

გაუმაძლარი სირი მიეტანა მძორს და მოისრა სრულად.

შემდგომ ამისა, წლის მიწურულამდის მშვიდობა სუფევდა საერისთავოებში, ბერძენთა კეისართან შტკიცე ზავი შეიკრა, ბაგრატ კუროპალატის მიერ მრავალგზის გვემული განძელი ფადლონი ხარკს აძლევდა მეფეს; ამ მაგალითით დაშინებული ტფილისელი ამირიც გატრუნული იყო, სარკინოზები ჯერ კიდევ ბოვინობდნენ შურის ციხეში.

გულმოცემული გიორგი დადიოდა აფხაზეთსა, სამცხესა და ქართლში, ავებდა ციხე-ქალაქებს, აგარებს, და ეკლესიებს, ხანმოკლე ზავის დროს ხანგრძლივ ომებისთვის ემზადებოდა.

ახალ წელს მცხეთაში იყო ტაძრეულითურთ გიორგი, ქათალიკოსმა მელქისედეკმა უთენია უკვლია, საწოლის დარბაზს მოადგა ოჭროითა, ვერცხლითა და ბროწეულებით გაესილი ხონჩით, კლარჯეთიდან ჩამოტანილი ძელიცხოველის ჯვარი მიართვა პატიოსანის თვლებით მოოჭვილ ლუსკემაში ჩადებული და ძვირფასი ხატი ამინაშატისა.

დილიდანვე ეწვიენ მეფეს ერისთავნი, ზვიადსპასალარი და მსახურთუხუცესი, მანდატურთუხუცესი და მსაჯულთუხუცესი, ეზოსმომღვარი და ჩუხჩერაზი, მოლარეთუხუცესი და მელვინეთუხუცესი. მონადირეთუხუცესმა სამი ქორი მიართვა ფოლადის ფერი, შვიდი შავარდენი ლაზიკიდან ჩამოყვანილი, ერთი თავიც ველური ეშვისა საცემბით მოოჭროვილი.

მერემეთუხუცესმა და სამმა ერისთავმა შვიდ-შვიდი ცხენი თვითოეულთა.

ერისთავებმა ისრებიც მოართვეს მეფეს, მსხვილნი ბოძალნი დიდნადირთათვის, ქეიბურნი მხეცთათვის, ხარჩა და ქიბურჯი ფრინველთათვის დიდ-დიდნი კაპარქნი საომარნი.

მიიღო მთელი კონა ისრებისა ბანჯგვლიანმა მამამზე ერისთავმა, რომელსაც ლომკაცად უხმობდნენ თავისი დიდი ანაგობისა და ვაეკაცობის გამო, ჭრელი და მჭრელი თვალები ისარივით მიაქლო ტახტზე მჯდომარეს და წარმოსთქვა:

„მრავალგვამიერ ჰყოს დამბადებელმან ყოველთამან შეფერა შენი და ისარნი ესე გულსა შინა განერთხოს მეფობისა შენისა ორგულსა. წყეულიმც იყოს ყოველი გულბოროტი და ქვეგამხედვარეუტუტუფუტუფუშენისაი“.

გიორგი მღუმარე იყო ბუნებითგანვე, კაცი არამეტყულო მსგისბატრიად დაკვირვებული. მან ხმალივით შეაგება მზერა ისრიმისფერ თვალებს, დაფანჯულ, თეთრ წარბებისქვეშ თრითენებსავით აწრიალებულთ, შემდგომ ამისა, სპასალარისაყენ ვადაიტანა მზერა.

თავმოდრეკილი იდგა ზვიად სპასალარი, წარბშეუხრელად ისმენდა მამამშვის სიტყვებს და აგურის იატაკს დასჩერებოდა რაღაც უცნაურ ფიქრში წასული. უზარმაზარ ხმლის ვადას მოსკიდებოდა მისი ფაჩუნური მარჯვენა. (ყველანი უხმლოდ იდგნენ გარშემო, მხოლოდ მას ერტყა დარბაზობის დროს ფოლადის ჯავარდენი).

პურობა მოთავდა და ნადიმი დაიწყო თუ არა, მონადირეთ უხუცესმა, ბაზიერებმა და მარეკებმა ერისთავეების მიერ მორთმეული ცხენები წაასხეს მეფეს ნაკრძალში, ხმლით დააყრევინეს თავები და ნაკრძალი გამოქეტეს ირგვლივ.

ლამემ შემოუთსწრო ნადიმს, მემამშხალეთა მამშხალები აანთეს, მეკურკლეთა სამამშხალე ქონი და ალყა შემოზიდეს დარბაზში.

მეფეს მოლხენა ეწადა იმ სალამოს, მაგრამ სპასალარის მოწყენით მღუმარებამ გუნება გაუფუტა ანაზღად.

ნაშუალამევს გაიყარნენ დარბაზისერნი, ორი მემამშხალე ანთებულის მამშხალებითა ქათალიკოსს წარუძღვა წინ, თითო-თითო სამთავე ერისთავთა.

მეფემ ლამენებისა უსურვა სტუმრებს, ზვიადს წამყუო, მემამშხალენი დაითხოვა და წინ დაისვა სპასალარი.

სრული მყუდროება სუფევდა დარბაზში, თაფლის სანთლები ბეუტადენენ ნიშებში, ნასმურევზე ლოყები შეფაკლოდა ქაბუჯ მეფეს, მაგრამ უგუნებობა ვერ დაეთრგუნა ღვინოს.

მცირე ხანს ისხდნენ ორივენი ასე მღუმარედ. კოტის ხმა მოდიოდა კათალიკოსის ბალიდან, გუშაგები ჰყვიოდნენ უეარსკვლავო ლამეში.

თავი აიღო გიორგიმ, ჯიქურად შეხედა სპასალარის შავათმეყრილ წარბებს და უგუნებობის მიზეზი ჰკითხა.

არ მინდოდაო ახალ წელს აუჯ ამბავთა მოხსენება მეფისათვის, თავი იმართლა ზვიადმა, აწ შუალამე გადასულიაო და ამიტომაც უამბო შემდეგი: სწორედ წინა დღით მსტოვარებს უცნობებით აქ მოთხრობილი მისთვის.

კვეტარის ერისთავს თალაგვა კოლონკელიძეს ძალით უთაყვანებია ფხოველნი და დიდონი, მათ აპყოლიან ძურძუქნი, ღილღენი და ღაღღაი და ის თემები, რომელნიც ტილიქამათა მეზობლად ბინადრობდნენ მაშინ.

არაგვის ხეობაში შემოჭრილან საერთო ჯარით, ციხეებს შემოეკოპი-
ან, უბრძოლველად გაუტეხიათ ციხისთავეები, რადგანაც ყველგან შინაქა-
ცები ჰყოლიათ წარმართთაგანნი თურმე.

მამამზე ერისთავის ერთადერთი ვაჟი ჭიბბერი გუბაშვილი შემბრ-
ძოლებია კოლონკელიძეს, მაგრამ უვნებლად უკუჰქცეულა და ქორსატე-
ველას ციხეში ჩაკეტილა მცირედის ჯარით.

არც ის დაუმალავს ზვიად სპასალარს. ამ შეტაკებისას მხოლოდ ცამეტი
ფხოველნი დაუკოდნიათ ისრით და შვიდი არაგველი საკმაოდ მსუბუქად.

შემდგომ ამისა, შესევია თურმე კოლონკელიძე თავის ლაშქრით არა-
გვის ხეობას, ეკლესიები გადაუბუგავს, ხატები შეუშუსრავს, ხუცები და
ბერები სამრეკლოებზე დაუქიდნია თოკით, ბორცვებზე ბომონები აღუ-
მართავთ კვლავ, არაგველებიც შეერთებიან ფხოველთა და მათთა მიმ-
ყოლთა, ლამეები უთევიათ კერპებისათვის, ძენი და ასულნი შეუწირავთ
უძველესს წესისამებრ.

სამი დღე და ღამე როკავდნენ თურმე ბომონების წინაშე და გამარ-
ჯებებს ზეიმობდნენ ლუდით გაღეშილი ბრბოები.

ეს მომხდარა სწორედ იმ დღეს, როცა მამამზე ერისთავი მეფესთან
სადარბაზოდ გამოემართა.

თავი ჩაჰქინდრა გიორგი პირველმა, ამ ამბის შემცნობმა. თვალწინ და-
უდგა მამამზე ერისთავის ისრიმისფერი თვალების ყალბი ციმციმი. რო-
გორი ნირშეცვლილი ეჩვენა მას მამამზე ერისთავი იმ წუთში? ნუთუ
მამამზე იყო იგი, თუ სატანა ჩასვლოდა მას გვამში?

მერმე ვინ?

ბაგრატ კუროპალატის განუყრელი მეგობარი, ფადლონ ამირასთან
ომებში, შირიმნის ბრძოლაში გიორგისთან ერთად მრავალი ჭირის გა-
დამხდელი.

განა მამამზე არ უდგა გიორგის მხარში როცა „განდგა ქვეყანა ჰე-
რეთ-კახეთისა და ლადრობითა აზნაურთათა შეპყრობილ იქმნენ ერის-
თავნი“.

ბოლოს ესეც მოაგონდა გიორგის ნიალის ველზე ბერძნებთან შეტა-
კების პირველი ღამე. ჭაბუკმა მეფემ ხმლით გაჰკვეთა ბერძენთა შთა-
ვარსარდალი, შემოაბრუნა ცხენი თუ არა, ბერძენმა მხედარმა თორიაინი
ცხენი მოუკლა მეფეს და მარჯვენა წვივი გაუღმირა შუბით.

ისკუბა მამამზემ ცხენიდან, ბალღივით აიყვანა ხელში ჭაბუკი გიორ-
გი, საკუთარ ცხენზე შესვა, ხმაღს ხელი გაივლო და ისე დაიფრინა მტე-
რი (შეგარდნა დარევიანო ლაღლათა გუნდს).

ახალ წელს იმავე მამამზემ ისრების კონა აიღო ხელში და ლიქნიდა
ურცხვად მეფის წინაშე, ერთგულებას ღვიცებოდა.

კარგა ხანია იცოდა გიორგიმ, არც მამამზე და არც მისი ვაჟი ჭიბბე-
რი გულით ქრისტიანები არ იყვნენ.

საქართველოს მეფისათვის თვალისასახვევად ხატებითა და ჯვრებით
ჰქონდათ მორთული ქორსატეველას ციხე-დარბაზი და კარის ეკლესია.

მიუვალს მთებში წარმართული ბოძონები ჰქონდათ მუხოველებში აღმართული და იქ ლოცულობდნენ თავათ.

მსტოვარებს ეს ამბავიც ეუწყებინათ სპასალარქი ეფრემ კვეციანის ერისთავს კოლონკელიძეს, მამამზესა და ჭიაბერს პირველად მუხოველების წინააღმდეგ.

ეს არ იყო ოღონდ დადგენილი, ვინ იდგა მათ უკან? ტფილისელი სარკინოზების ამირა, თუ ბიზანტიის კეისარი ბასილი, რომელსაც ბასიანს გადაღმელი ქვეყნები წაართვა გიორგიმ ოდესღაც.

შესაძლოა ამირა, ან ბასილი?

ან ორივენი ერთად?

გიორგის ისიც მოხსენდა, რომ თალავვა კოლონკელიძის მხოლოდ-შობილი ქალი, პირმშვენიერი შორენა, აკვანშივე დანიშნული ჰყოლია ჭიაბერს.

ეკლესიების შემუსვრა მხოლოდ ნიადაგის მოსინჯვას მოასწავებდა, გაზაფხულზე მამამზე და თალავვა დამზახლდებოდნენ და საერთო ძალით შემოეწყობოდნენ უფლისციხეს.

გიორგი შორს ჰვერტდა ფრიად. მან კარგად უწყოდა, რომ ქრისტეს შჯული საფარველი იყო ამ შემთხვევაში.

თავათ გიორგისაც შერყეული ჰქონდა რწმენა.

არაბი ბაზიერნი უწყრთნიდნენ მას მიმინოებს, ხოლო ფარსმან სპარსთან ღამეული საუბრების დროს იგი დიდის გულისყურით ისმენდა შისგან პლატონის სწავლას სულთა გადაელენისათვის.

ვარსკვლავებს უთვალთვალებდა ასტროლოგი მეფე ღამლამობით. ვინ იცის ეგებ, მზეგადასულთა სულნი იყვნენო იგინი?

მიუხედავად ამისა, ქრისტეანობის ქომაგად ითვლებოდა გიორგი და მის ზარაფხანაში მოჭრილ თეთრზე ასე ეწერა: მეფეთ-მეფე გიორგი — მესიის მახვილი.

კეისართან ზავის დარღვევას გაურბოდა გიორგი, თავის მხრით ბიზანტიისათვის თვალის ასახვევად დაუტყბრომოდა აგებდა ქრისტეანულ ტაძრებს და მახვილით აერცვლებდა მთელს კავკასიონში ქრისტეს შჯულს.

ახლა მიხვდნენ გიორგი და ზვიადი მამამზე ერისთავის დარბაზობის ნამდვილ მიზეზს.

დასაზვერავად გამოეგზავნა ვაჟს, ეს საპატიო სტუმარი. გიორგის შეეძლო ახალწლის მეორე დღესვე თვალეზი დაეთხარა მამამზისათვის, ჭიაბერისა და კოლონკელიძის წინააღმდეგ ჯარები გაეგზავნა, ვიდრე პირველი თოვლით შეიფიფქებოდნენ მთები, მაგრამ ჭიაბერი ახლადმობრუნებული იყო ბიზანტიონიდან, სადაც იგი თურქებთან ბრძოლაში შველისათვის ოკროს მუზარადითა და „არხეგოსის“ სახელწოდებით დააჯილდოვა კეისარმა.

ჭიაბერმა ბიზანტიონიდან დაბრუნებისთანავე ღალატით მოაკვლევინა ოვსთა მეფე და ძალით ითაყვანა ოვსნი; შეუდარებელ მეომარსა და მოჯირითეს, დიდი სახელი ჰქონდა გავარდნილი მთელს კავკასიონში.

ზეიად სპასალარი გულდინჯი მრჩეველი იყო, ამიტომ გიორგის სჩვევოდა დიდ საქმეთა ხელაღებით გადაწყვეტა, ამიტომაც დასთქვეს: მხოლოდ მეორე დღეს გამოლაპარაკებოდნენ მამამზეს, თანაც დაადგინეს, გადაცემული ბერები გაეგზავნათ, ამოერკვიათ სარკინოზების ამირა ურევდა ამ საქმეში ხელს, თუ ცბიერა კეისარი ბასილი?

II

იმ ღამეს მოვიდა საშინელი თქეში. ნაშუალამევიდან სწვიმდა დაუცხრომელად. შემოდგომის პირველი სუსხი ჩამოდგა. შირიმნის ბრძოლაში მიღებული იარა განუახლდა გიორგის. ფეხი ასტკივდა, მაგრამ წინაპართა წესის დარღვევა არ ისურვა და წინალამის უძინარმა უთენია ითხოვა ცხენი. ზარდახნის მოლარემ აღვირი მოართვა, ლაგამი ამოსლო ოქროსფერ ულაყს, მერმე ზარდახნის მეგლინზე მიეჭრა, საყბურთი შეუსხა, ზარდახნის მოლარემვე შეუდგა უნაგირი.

შეჯდა მეფე და ზარდახნის უხუცესმა მათრაზი მიართვა. დაწინაურდნენ აჩუხნი და ზარდახნის უხუცესი. გიორგიმ ცხენს მათრაზი სწყვიტა, უკან გამოუდგნენ სამივე ერის-თავნი, მერმეთუხუცესი, მონადირეთუხუცესი და ბაზიურნი. ატყდა ბუკის ცემა მეფის ნაკრძალში. სპილენძის დაფდაფებს სცემდნენ მეითარები და მარეკები, უცნაურის ღრიანცელით მოსდებოდნენ ტყეს. ნადირმა შორს გაიტყუა მადევრები, შორიდან, ძლიერ შორიდან ის-მონდა მათი გამალებული ყეფა და გნიასი.

გიორგისა და მის ამაღას ადგილის გამოცვლა ეწადათ, მაგრამ ხეცს ვალმა კბოდებები და ქარაფები იყო, ხევებში უსიერი ჭოჭი და სადები, გაუვალნი კატაბარდები გზას უღობავედა მხედრებს.

ფეხითსვლა იყო საჭირო, ცხენზე ჯდომამ უარესად აატკივა მეფეს წვივის იარა, ამიტომაც ველარ ბედავედა დაქვეითებას იგი. მამამზემ თათბირი მიაწოდა ასეთი:

მხარმარჯვნივ ხეგია ერთი, იმ მთის ცხვირის ვადაღმა მდებარე, მადევრები უცილოდ იმ ხევეში შემოაბრუნებენ ოტებულ ნადირს. დასაველეთისკენ ქარაფები ახლავს იმ ხევეს, როცა მადევრები მოსდევენ მხეცს, იგი იოლი გზით გარბისო მუდამ, არ ეტანებაო არასდროს ქარაფს. იმ ხევის ყელთან დავუხვდეთ და არ აგვეცდებო არც ერთი.

გაიზიარეს მამამზის რჩევა, სადებს შორიდან მოუარეს, ნეკერჩხლის ტყე ვადაღახეს ცხენდაცხენ.

მოუახლოვდნენ ხევის ყელს და ისევ ატყდა მადევრების ყეფა. მარეკებმა უმატეს ღრიანცელს. ჯერ მუხნარიც არ გაეარნათ მხედრებს, აშრიალდა ერთბაშად ტვერი, ცხენისებური თქარუნი მოისმა ანახლად, მიწისპირზე ვადაიბინა მგელმა.

ახლა მეორე მოძუნძულებდა ხევედახვე, კვლავ ისმონდა ცხენისებური თქარუნი. კატაბარდებში გაიელვა ცეცხლოვანმა თვალმა, მშვილდი მო-

ზიდა გიორგიმ და პირველი ქეიბური ესროლა გულდაგულად, მაღლივით დაიყუთა რალაცამ, დაიგმინა და მოისმა ბრაგვანი სულ ახლოს, ქუჩელის ჩირგვების გადაღმა.

დაქვეითდა მამამზე ერისთავი, ბირკებიან ჯაგებში გადარჩენილებს დაბობლავდა კატაბარდში და მერმე გიორგიმ თვალი ჰკიდა, — ლიჭიანიდან გამოვიდა მამამზე, მხარზე უზარმაზარი მგელი შეეგდო. ტყისკაცსა ჰგავდა, ბირკით მოცულ ტყავებაში გამოწყობილი.

თავისი მშვენიერი, თეთრი კბილები შემოანათა გიორგის და მიადახა: — ეს ერთი და სხვა ათასი მეფეთმეფეო“.

ესა სთქვა და გიორგის ცხენის ფერხთით დაავლო ნანადირევი. ისევ ასტეხეს მარეკებმა დაფდაფების ცემა, მონადირეთ უხუცესის დიდი ბუკი ისმოდა სულ ახლოს.

ნეკერჩხლის შტოებს ლეწავდა ირემი, მოანგრევდა ტყეს და მოჰქროდა გაშალებული, სჩანდა მადევრები მოსდევდნენ ფეხდაფეხ.

მხედრებმა შენიშნეს, ადამიანის ორანი რომ იგრძნო, ნადირმა; — მხარმარჯვენისკენ გადაუხვია, სწორედ იმ სადებისკენ, რომელსაც შორიდან მოუარეს მეფემ და მისმა ამაღამ ხევის ყელამდის მოსვლისას.

დიდებულებმა არ ინდომეს თავათ გამოდგომა, რადგან ცხენდაცხენ ვერ მიყვებოდნენ; გიორგიმ ცხენიდან ჩამოხტომს დააპირა, მაგრამ მამამზემ აღვირში უტაცა ხელი.

უარესად გაგიმიზეზდებოთ ნაიარები ფეხი, ნუ იქმო, აფიცებდა ბაგრატ კუროპალატის სულს.

მეფე დინჯად იჯდა მშველის ბეწვის უნაგირზე და შესტკეროდა მამამზის ისრიმისფერ თვალებს. მის მუდარაში იმდენი სიწრფელე და მამაშვილური რუდუნება ისმოდა, ვაოცდა გიორგი.

ძველი მამამზე მოაგონდა, შირიმნის, ფანასკენტის და ნიალის ომებში თანამებრძოლი, ბაგრატ კუროპალატის უერთგულესი ყმა და მისივე სიყრმის მეგობარი.

ახლა კი ეჭვი შეეპარა გიორგის, ეგები სტყუოდნენ მსტოვარები, მამამზე უბრალო იყოსო, კოლონკელიძისა და კიაბერის მიერ ატეხილ ამბოხში.

ცხენიდან არ ჩამოვიდა და გადასწყვეტა იმ წუთშივე დაემართებოდა მამამზე, ძმურად, მამაშვილურად გასაუბრებოდა, გამოეკითხა კიაბერის განდგომის მიზეზი.

შემდგომ ამისა, სახის გამომეტყველებით, ან ხმის ნირით გამოარკვევდა მეფე, თუ რა წილი ედო თავათ მამამზეს ამ საქმეში?

ბოლოს ხომ შესაძლოა, მამამზე იმდაც წამოსულიყო საახალწლოდ მეფესთან, რათა თავათ ემხილა საკუთარი ვაჟი.

ამიტომაც დაითხოვა დანარჩენი ერისთავები, მონადირეთ უხუცესს უბრძანა სადებისკენ გამოსდგომოდნენ ირემს, ნეკერჩხლის ტყეში ეძიათ ნაკვალევი მისი.

მე და მამამზე ხევის ყელთან დავრჩებითო მარტო.

ხევის ყელისკენ მიიბრუნეს ცხენები ორთა. მეფეს ნაბოჯით მოჰყავდა ულაყი, თანაც გულმოდგინეთ ეძებდა პირველ სიტყვას: სიტყვას დასაწყებად.

მის გულში რიალებდნენ სიტყვები ხან გოლეულივით ტყბილი, ხან ასპიტის გესლივით მწარე, მაგრამ იღუმალად გადაიხედავდა მის გვერდით ცხენდაცხენ მომავალ მოხუცისაკენ, ისევე ნიალის ველი მოაგონდებოდა, ბასიანის სანახებში გამართული ბრძოლები, ფანასკერტის ციხეში ჩაკეტვის ამბები და კვლავ დაებმებოდა ენა.

ბოლოს მამამზე მისი სტუმარი იყო, ბაგრატ კუროპალატმა მის ხელში დალია სული, ვანა მამამზემ და ზვიად ერისთავმა არ წაიღეს ბაგრატის გვამი ბედიაში დასამარხავად?

ნუ თუ იგივე ხელები ლესავენ გიორგის წინააღმდეგ მახვილს, იგივე ხელები, რომელთაც ვააპატოსნეს ბაგრატის ცხედარი ფანასკერტის ციხეში?

ეს ყოველივე სდულდა გიორგის გულში და სიტყვა ვერ ეპოვნა მას, სიმძიმის გამოსათქმელი.

სწორედ ამ დროს კვლავ მოისმა დიდი ბუკის ხმა და მარეკების მოახლოებულმა ღრიანცელმა დააფრთხო გიორგის ცხენი. ფიქრში წასულმა მხედარმა სადავის დამოკლება მოასწრო და უზარმაზარი ჭარაფის კიდესთან ყალბზე შეაყენა ცხენი.

ხევის ყელთან შესდგნენ ორივენი.

ყური სცქვიტეს მონადირეთა.

რომელიღაც ნადირი მობობდავდა ნისლისაგან დაბურულ ტყეში, მის თათების ქვეშ ლიწინლიწინი გაჰქონდა მხმარ შტოებს.

დეზი ჰკრა თავის ულაყს გიორგიმ, ხევის სიღრმეში შეაგდო იგი. მშვილდი მოზიდა და არწივის ფრთაზე გამართული ქებიური მკერდში ჰკრა ჩალისფერ დათვს.

დაიღრიალა გამძვინვარებულმა მხეცმა, ცხენოსთან შებმას განერიდა, ჭარაფისაკენ გაიქცა, ერთი შესდგა უფსკრულის პირად, კვლავ დაიღრიალა და გადაეშვა დაქრილი ნადირი.

მეფეს სიკბაბუკემ სძლია, უკან გამოუდგა ცხენდაცხენ, ჭარაფის კიდეზე მისული ვადმოხტა, კვლავ მოზიდა მშვილდი, მაგრამ დააცდინა ლიქიანში გაუჩინარებულ დათვს.

გულნატყენი მეფე ზედ დასცქეროდა უფსკრულს, მაგრამ მიხვდა ნაიარევი ფეხის პატრონი ვერ მიჰყვებოდა ოტებულს.

მაშინ ისკუბა ცხენიდან მამამზე ერისთავმა, სწორედ ისევე მარჯვედ, როგორც შირიმნის ბრძოლაში, ტყავკაბის უკანა ბალთები ამოიკეცა, ზედ დაჯდა და კბაბუკური ხალისით გადაეშვა უფსკრულისაკენ.

იღვა გიორგი ქარაფის კიდესთან და შესცქეროდა შემოეცოდა ბილიკ-ზე სრილით მიმავალ მამამზის ზურგს, მერმე შამში დაინთხა მისი ტყავა და სრული მდუმარება დაეარდა ტყეში.

ბუკი აიღო გიორგიმ, იხმო მარეკები და მეითარეკები ქარაფებს შემოუარეს შორიდან, ბაზიერებმა, მარეკებმა და მეითარეკებმა, მადეერებმა შამბნარში იპოვნეს დათვის ნაკვალევი და ნასისხლარი, მაგრამ დეკაში გადასული დაეკარგათ ისევ.

ამოდ ჩხრიკეს ღრანტები, ხეები, შამბნარები და ლიჭიანი, მაგრამ მიწამ პირი უყოვო ორთავეს, ვერც დათვი იპოვნეს სადმე და ველარც მამამზე.

დაიშარტოხელა სპასალარი გიორგიმ, უჩურჩულა: გაგვეპარო მთავარი ნადირი.

ვერ შეგბედეთო თორემ, არ მინდოდაო მამამზის გამოშვება ციხიდან. მისნი ზრახვანი წუხელვე ნათელი იყო ჩემთვის. მას ეს უნდოდა, დავეზერეთ, ჩვენი საომარი მზაობა შეემოწმებინა, კარგად იყოდა, მეფის კარზე ხელს არაეინ ახლებდა სტუმარს. ახალწლის მეორე დღეს სანადიროდ გაიწვევდნენ სადარბაზოდ მოსულ დიდებულს, ხოლო ნადირობის დროს გაპარვა არც ისე საქნელო იქნებოდაო.

გიორგის ენიშნა ზვიადის ნათქვამი, მაგრამ დადუმდა, თავის სიკაბუქესა და გამოუცდელობას ქენჯნიდა შწარედ.

მზე მიიდრიკა, გიორგის უკვე სამი ირემი, შვიდი მგელი, ხუთი ტურა და სამი შველი მოეკლა, მაგრამ მაინც არ ილიმოდა გამარჯვებული მონადირე.

ბოლოს სხვა ღონე არ იყო, უნდა აეშვათ ყურში, საყვარელი მადე-ვარი მეფისა.

ყურში მაკედ იყო, მაინც შინ არ დადგა, როგორც კი სხვა ძაღლების ყეფა შემოესმა. წამოსვლისას ისეთი საცოდავი ყმულილი მორთო, გიორგის შეებრალა და ბრძანა: სასეიროდ მაინც წამოიყვანეთო ყურში, თოკით ატარეთო ტყეში.

ბოლოს მონადირეთუხუცესმა თავით მოიყვანა ყურში დათვის გაწყვეტილ ნაკვალევთან, ნამებარ იფნის ძირას. ამ ადგილიდან სისხლის წვეთებიც არ აჩნდა მიწას.

ყურშიმ მხარ მარცხნით გაუხვია, ბევრი ისუნსულა, ორსამჯერ წრე დაუარა და მერმე აიღო გეში. სამი ბაზიერი და შვიდი მოისარი გააყოლა ბაზიერთ უხუცესმა ყურშიას.

ნაკრძალი გადაიარეს, შემოლობილი გაენგრია ნადირს, ველი გადალახეს შამბიანი, მუხოვანი დაიწყო უსიერი და სწორედ ამ ტყეში, ერთ მუხის ქვეშ ყურში თავზე დაადგა მოკლულ დათვს. ნადირის გვერდით, გვირიაანში პირქვე დამხოვილი ეგდო დატორილი მამამზე.

მარჯვენაში სატყვარი შერჩენოდა მოხუცს, სისხლს დაეცვარა მისი თეთრი, მატყლივით თეთრი წვერი.

გვიმრა დათქერილი იყო ირგვლივ, სისხლს დაეცვარა დაწველი ბა-
ლახიც.

გიორგი ფრიად დააღონა ამ ამბავმა. ზვიად სპასევერძე ეწოდებოდა
იღუმალ: ის მერჩია გაპარულიყოვო მამამზე ერისთავის ძაღვებმა ცხობერს
ვერავინ დააჯერებსო ნადირობის დროს რომ შეემთხვევა ეს ყოველივე
მამა მისს.

დიდხანს უსრისეს საფეთქლები მამამზეს, მერმე ის იყო, თორმეტმა
შონადირემ ძლივს მიათრია სასახლეშიდის გონსმოსულის უზარმაზარი სხე-
ული.

გიორგიმ ბრძანა და იხმეს ფარსმანი, არც ამას დასჯერდა მეფე, თურ-
მანიძე ჩამოაყვანიდა ფანასკერტის ციხიდან.

თვალის გახელის უმაღლე ეს იკითხა მამამზემ:

სადა ვარო?

როცა ეს გაიგო, სასახლეშიო, მყისვე ამოიოხრა, მერმე თვალეში მოი-
ფშენიჭა და სთქვა:

იმ დღეის ტყავი უნდა მიმერთმიაო საახალწლოდ მეფისთვის, ამა-
დაც გავსწირეო თავი.

შორს გაეცუებინა დაკოდილ ნადირს მამამზე. ლიქიანებში მრვალ-
გზის ხელი მოსცარვია მოისარს და როცა უკანასკნელი ქეიბურით მუ-
ცელში დაუკოდნია დათვი, დაძრულა თურმე ეს უზარმაზარი მხეცი, მა-
მამზეს მშვილდი გადაუგდია და პირისპირ შებმია ურთიერთს დათვი
და მამამზე.

III

ექვსი თვე თავზე ადგა თურმანიძე მამამზეს. ყოველ შაბათს ან მეფე
ეწვეოდა, ან კათალიკოსი. ჯანმრთელობის ამბავს გამოჰკითხავდნენ და
გაეცლებოდნენ კვლავ. მესაწოლე ბერი ღამეებს უთევდა, ეზოს მოძღვა-
რი სასთუმალთან უჯდა, ფსალმუნს უკითხავდა.

მამამზე გულმოდგინედ ისმენდა ხუცის ქადაგებას, ხალისიანად იზე-
პირებდა ფსალმუნის ლექსებს, გულში დასცინოდა ებრაელების ღმერთის
იწილ-ბიწილოს.

უკანასკნელ შაბათს ძელსა ჰკრეს თუ არა, მეფე და ზვიადი ეწვიენ
ერისთავს.

ამ ჯერად დიდხანს დაყოვნდნენ მნახველები. გადახდილი ომებისა,
ძველებურ ნადირობათა ამბავი ჩამოაგდო გიორგიმ, ყარყატზე ნადირო-
ბაო ახლა არაგვის ქალებში კარგი.

გიორგი ჩვეულებრივზე მეტად გულტფილი იყო იმ საღამოს. მამამზეს
მაინც შესდგომოდა ძრწოლა. ყოველ წუთში მოელოდა, სადაცაა დააგ-
დებსო მეფე ნადირობის ამბავს და კოლონკელიძის ამბოხს გადასწვდე-
ბო ანაზღად.

მერმე?

მერმე მოულოდნელად მიაპყრობდა მას თავის დიდოსტატს, წინლისფერ თვალებს და შეეკითხებოდა:

მერმე შენ რა ჰქენი მამის ჩემის თანამებრძოლო და ქვეყნის მფარველო ყმავე?

სიხარულით

რა ეთქვა მამამზეს?

სათქმელიც მზად ჰქონდა.

მტკიცე უარი და სამარისებური დუმილი. გზაში ვიყავი და არა ვიცი რაო. საკუთარი ნების სიმტკიცის უნარიც ჰქონდა, გინდ დილეგში ჩაეგდოთ. გინდ ძელზე გაეკრათ, გინდ თვალები დაეწვათ.

მეფემ დუმილი დაარღვია, ჯიქურად შეხედა და ასეთი რამე უთხრა: „ძალიან არ ივადეკაცა ყურშიაი?“

მამამზეს გულზე მოეშვა, გაიხარა ამ სიტყვების გაგონებისას. დიახო, მიუგო, თავი დაუქნია თანაც.

გიორგიმ თავი ჩაქინდრა, აგურის იატაკს დააშტერდა, თითქოს რაღაც დაეარდნიაო და ახლა ეძებსო მანდ.

„დიახ, ძალიან ერთგული ცხოველია ძალი“...

სიტყვა „ერთგული“ სამსუველივით შეერქო მამამზეს გულში. ნათელი იყო: ძალღის ერთგულებიდან ერთი ნაბიჯი ლა დარჩენოდა მას მამამზისა და ქიაბერის ორგულობამდის.

ერთბაშად ჰაერი ეცოცხდა. ზეწამოიწია, რაღაც უნდოდა ეთქვა და გიორგიმ დაასწრო სიტყვა:

„ჩვენ კი ადამიანები უმედურნი ვართ, საკუთარი სიცოცხლის გადასარჩენად (ეს სიტყვები ძლიერ გააქიანურა მეფემ) უერთგულესს ადამიანსაც როლად გავწირავთ ხოლმე“.

მერმე ისევ დადუმდა, კვლავ დახედა აგურის იატაკს.

ამის შემდეგ, ყოველივე იქვის გარეშე, მამამზე, ქიაბერი და კოლონკელიძე უნდა ეხსენებინა მას, მაგრამ გაოცებულის ყურებმა ასეთი რამ გაიგონეს:

„გახსოვს ფანასკერტის ციხეში რომ ჩავგვეტა ბასილი კეისარმა. მესამე თვეს, როცა წყარო მოგვიწყვიტეს და შიმშილმა ხელი დაგვრია, ჩემი საყვარელი მადეგარი კუდაი დაგვალით და შევქამეთ“.

თავისუფლად ამოისუნთქა გახარებულმა მამამზემ:

„ოჰო, დიდებული ძალი იყო კუდაი, როგორ არ მახსოვს, ყურშიაის სჯობდა კუდაი კიდევაც“.

მოულოდნელად ზეწამოიჭრა მეფე, ღამე ნებისაო, დაავდო სიტყვა, წასელა დააპირა ანაზდეულად.

მამამზე საწოლიდან წამოიწია. შეევედრა გიორგის, საერისთავოში წასელის ნება დამრთო.

როცა ამას ამბობდა იგი, გიორგიმ შენიშნა: ქვედაყმა დაუგრძელდა, აუცახცახდა.

შემცივებული ხომ არა ხარო?

ჰკითხავდა.

შეუძლოდა ვარ, მაგრამ თუ მეფის ბრძანება იქნება. შესაძლოა ცხენზე ჯდომამ მარგოსო კიდევაც.

„შენ ხომ ჩემი სტუმარი იყავი. წადი მეთქი, ხომ არ გეცოდნოდა ესა სთქვა და სპასალარს მიუბრუნდა გიორგი: დილაადრიან ცხენები მზად ჰყავდეს მეჯინიბეთ უხუცესს, ერთი ურემიც თან გაატანეთ. ვინძლო იარები გაეხსმას და ვერ შესძლოს ცხენით-სულა.“

მარტოშთენილი სტუმარი საწოლიდან წამოდგა, დარბაზში გაიარ-გამოიარა, ნაავადარ იოგებს სინჯავსო თითქოს, შერმე კოშკის ჩარდახზე გავიდა, გადახედა მძინარე ქალაქს.

კბილოვანი, შავი ქონგურები გარს შემორტყმოდნენ მოლურჯო ცარ-გვალს.

ძელსა ჰკრეს ეკლესიებში. კარის ეკლესიიდან ერთობლივი გალობა ისმოდა. მონასტრების ეზოებში შავოსანი ბერებისა და მონაზნების ლაშქარი ზიმზიმებდა.

არაგვის კარის კოშკიდან გუშაგების ყივილი მოდიოდა.

ნელა ეშვებოდა ღამე სარკინეთის გადრეკილ ზურგზე. ვაშლისა და ალუჩის ყვავილს თეთრად დაეფიფქა კათალიკოსის ბაღი. ბულბულები კენესოდნენ ჩირგვებში.

მოაჯირს მიყრდნობილი იდგა მამამზე ერისთავი, ხვალინდელი გამ-გზავრების სიხარული შემოგზნებოდა გულზე.

აღმოსაელეთისაკენ გაიხედა, მთვარე დასდგომოდა ჯვარისმონას-ტერს.

მოგვთა ხიდზე ერთობლივ ლაპლაპს შეასწრო თვალი. მოგვთა ხიდზე თორიანი ლაშქარი გადმოდიოდა. მოაგონდა: ამ სამი დღის წინადაც წა-ვიდა ზურგის ციხისაკენ ჯარი. თვალი გააყოლა მუზარადების ელვას, ისინი სერს გადაღმა გაუჩინარდნენ, შერმე ისევე გამოჩნდნენ აღმართზე, მღუმარედ ისხდნენ ცხენებზე მხედრები. ფლოქვების ტკაპა-ტკუპი-ისმოდა, ულაყების ფრუტუნნი და ჭაკების ჭიხეინი.

ომი მოაგონდა, კი არ მოაგონდა, მოენატრა მამამზეს, ცხენზე ჯდომა და ომი. სამთავროს შოედანი გაიარა ჯარმა და მეციხოვნეებმა ჩრდილოს კარნი გაულეს.

შემდგომ ამისა მყუდროება დამყარდა სრული. გაშავდნენ ეკლესიების წვეტრანი გუმბათები, ვარსკვლავები აენთნენ ცაზე, გარს მომდგარ დუ-მილში მოუტყვენრობა დაეუფლა მამამზეს (ქოტის ხმა მოდიოდა კათა-ლიკოსის ბაღიდან მხოლოდ).

ექვსი თვე დაჰყო მამამზემ მცხეთაში და ამ ხნის მანძილზე არც შე-ფეს, არც კათალიკოსს, არც სპასალარს სიტყვაც არ დაუძრავთ ფხო-ველთა და არაგველთა ამბოხის გამო, არც ეკლესიების შემუსვრვა უხსენებიათ. ამ მოჩვენებითი თავაზიანობის მიღმა საშინელი წყრომა და მუქარა ბობოქრობდა.

გასულ თვეს მეფე ტაძრეულითურთ უფლისციხეში დაყოფდა, ღამ-ღამობით დაჰყავდათ ჯარები ხერკსა და უფლისციხეს შორის. მთელი ღამეების მანძილზე თქარა-თქური ესმოდა მამამზეს, სასახლეშიცა და უჩვეულო ფუსფუსი იყო.

ახლა ისევ ამოძრავდა ლაშქარი. შესაძლოა, კეისართან ომს მოელოდა მეფე, ან ტფილისელი ამირას თავდასხმას.

ეს ყველაფერი კარგი, მაგრამ ჭიაბერს რა უყვეს ნეტავი, ან კოლონკელიძეს რა ბედი ეწვია?

შესაძლოა, ორივეს დასთხარეს თვალი, ვინ იცის მიწასთან გაასწორეს კიდევაც ჭორსატეველას და კვეტარის ციხე-კოშკები.

ხოლო მამამზეს, მამამზეს გამოკეთებას აცლიან ალბათ, ეს შესაწოლე შერი ისე საეჭვოდ სდუმს, შესაძლოა, მსტოვარი იყოს. ბიბლიის ზღაპრების თბრობას და ფსალმუნის ლეკვას რა მოათავეებს, დაღუმდება და შესცქერის მამამზეს ცერცვისფერი, უსიამო თვალებით.

ცხადია, სტუმრის განკურნებას უცდიდნენ აქამდის და ვინ იცის, ეგებ ეს იყოს მამამზე ერისთავის უკანასკნელი ღამე.

„ეჰა ღამევ, სულის ჩემისაებრ ბნელო, მამცნე იღუმალნი ზრახვანი შენნი!“

სად მიდიოდა ნეტავი ის ცხენოსანი ჯარი, მოგვთა ხიდზე რომ გადმოვიდა წელან? შესაძლოა, ჭიაბერი და თალავა მცხეთაში ჰყავდეთ, დილეგში სადმე და ერთ მშვენიერ ღამეს სამთავეს დააყრევინონ თავები.

განა ასე არ მოექცა მეფე ცოტა ერისთავეებს, ცხრატიბისას? ჯერ მამა იწვია სტუმრად, ძალით ითაყვანა, მერმე შვილი ჩამოაყვანინა ცხვილოს კიხიდან, სამ თვეს მთავართა სანათლოს დილეგში ჰყავდა ორიჯენი, ენების კვირაში ეზოსმოძღვარი მიუგზავნა, აზიარებინა, შემდგომ ამისა, თავი მოსჭერეს მამა-შვილს და არაგვს გაატანეს გვამები.

ოჰ, ეს ეზოსმოძღვარი, ის შავანაფორიანი ყორანი, ჭირისდღესავით ჰმაგდა მუდამ მამამზე ერისთავს, აი-ეინ არის მართლაც მსტოვარი და ძაღლთაპირი.

საპატიო ტუსალებად მიჩენილი ჰყავს იგი გიორგის, მისი ყრანტალი უმცველ სიკვდილის მაცნეა. პირველ თვეებში, როცა მამამზე სულთშობრძავი იყო, ყოველ დილას შემოიჭყიტავდა დარბაზში, თავისი ჭრუტა, თევზისებურ თვალებს მიაშტერებდა მამამზეს, თითქოს ეკითხებოდა: კიდევ არ ამოგართვესო სული?

ძელზე გასაყვან ტუსალს ზიარებას მიუცუნტულებს და უამბობს მერ-ზე, თუ როგორ აქცია კანას ქორწილში წყალი ღვინოდ იესო ჭრისტემ.

„ეჰა, ღამევ, სულის ჩემისაებრ ბნელო, მამცნე იღუმალნი ზრახვანი შენნი.“

შეერთა ფიქრში გართული მამამზე, ორი ცხენოსანი მოჭკოდა მუხნარისას კიხიდან, ცეცხლისმფრქვეველი ხმლები ეკირათ ხელში, სამთავე-როს მოედანი გამოიარეს ჭენებით, სასახლეს ჩაუჭროლეს და მოგვთა ხიდისკენ გაჭრნენ.

ზმანება იყო ნეტავი, თუ განცხადება უცნაურობის?

„ეჰა ლამევ, სულის ჩემისამებრ ბნელო, მამცნე იღუმალნი ზრახვანი-
შენნი!“

უკრუნულნი

ფლოქვების თქარუნი მკაფიოდ ესმოდა მამამზეს მსგავსებისა მხლის-
გუშავები რად იღვნენ გოდოლებზე გაუნძრეველად?

თვალმა და სმენამ ხომ არ უღალატა მამამზეს?

ეგებ ჩვენება იყო რამე უცნაური?

არა, ცხენოსნები იყვნენ, ცხადლივ ცხენოსნები, ცეცხლისმფრქვევე-
ლი მახვილები ეჭირათ ხელში.

მამამზე ერისთავს იმდენივე ომი ჰქონდა გადახდილი, რამდენი წელიც
დაეყო ამ ქვეყმად, მაგრამ სიკვდილის წინაშე შიში უცნობი იყო ამ დღე-
მდე მისთვის.

ახლა კი შეერთა, მუხლები მოეჭრა, ქვიტკირის მოაჯირს მოეჭიდა-
წელში მოდრეკილი ვაგლახად.

მხნეობა მოიკრიფა, ისევ გასწორდა და კელავ გადახედა სამთავროს-
მოედანს და ხედავს: სამი მხედარი მოჰქრის, სამს სამი მოჰყვება, მერმე
მთელი რაზმეული გამოჩნდა. საშინელის სისწრაფით მოჰქროდნენ, ვარ-
ვარებდნენ გაშიშვლებული ხმლები.

ჩქამს არ იღებდნენ თავათ მხედრები, ცხენების თქარუნი ისმოდა-
ერთობლივი. და როცა ისინი სასახლეს გაუსწორდნენ, ხმლების ელვარე-
ბისაგან ამღვარ ნათელში მხედრების მოღუშულ სახეებს თვალი ჰკიდა მა-
მამზემ, ლაპლაპებდნენ მუზარადები და ჯაჰვის პერანგები. მთელი ლაშ-
ქარი მოჰქროდა ბნელში.

„ეჰა ლამევ, სულის ჩემისამებრ ბნელო, მამცნე იღუმალნი ზრახვანი-
შენნი!“

ვინ იცის, ეგებ ჭიაბერი და მისი ძუძუმტე ტოხაისძე ყოფილიყვნენ ის-
ორი მხედარი, პირველად შემოჰკრილნი ქალაქში. მწუხრისას მცხეთიდან
გასული ჯარი დაამარცხეს ალბათ და შემოვიდნენ კიდევაც, ეს არის.

თუ ასეა, გუშავები რად სდუმან ნეტავი?

ვანა გუშავებს ვერ მოისყიდინდნენ წინასწარ?

...მაგრამ ეს ხმლები? ცეცხლისმფრქვეველი ჯვარდნები? შესაძლოა,
ჭიაბერს ჩამოეტანოს ბიზანტიონიდან ცეცხლისმფრქვეველი ხმლების საი-
ღუმლო?

თუ ასე იყო, რად არ გაუშვილა მამას?

ჯინ იცის, ეგებ ჯერ თავათ უნდა გამოეცადა. ახლა მოაგონდა მამა-
მზეს ჭიაბერის ნათობობი: ბაღდადეგი თურქი შეიპყროვო კეისარმა ერთი-
დიღეგში ჩააგდო, ძვალთა და რკინათა მკვეთელი ხმლების ოსტატი უნ-
და ყოფილიყო იგი. ამასაც ამბობდა ჭიაბერი, ძელზე გააკრეს, მაინც არ
გასთქვაო ეს საიღუმლო თურქმა.

...ჰო მაგრამ, ციხენი მუხნარისა და ღართისკარისა როგორ დაანებე-
ბოდნენ ასე ჭბრძოლველად ჭიაბერს?

თუ ქიაბერა და ტოხაისძე მართლაც შემოჭრილან ქალაქში მცხეთის სასახლე არც ისე ადვილად დანებდება მტერს. გარს შემოეწყობენ თუ არა ციხეს, მამამზეს შეიპყრობენ და თავს წააცლიან.

„ეჰა ლამევ, სულის ჩემსაებრ ბნელო, მამცნე იდუმალნი ნიშნები შენი!“

ღარბაზში შებრუნდა მამამზე ფიცხლად, მესაწოლე ბერს ფსალმუნნი გავარდნოდა ხელიდან, საკუთარ მკლავებზე დამხობილს ეძინა მშვიდად. თორნი გადაიცვა, მუზარადი დაიხურა, ხმალი შემოირტყა და იდუმალ კბებს მიჰყვა ბალისაკენ ჩასასვლელს.

ბაღში გასვლისთანავე შენიშნა მამამზემ, ორმა ლანდმა ჩაურბინა გვერდით და უტყუად გაუჩინარდნენ ორივენი ხილნარში.

სამთავროს მოედანი ისე გაიარა, ძე ხორციელი არ შეხვედრია გზაზე. გასცდა მოედანს და სამი შუბოსანი წამოეწია, მხედრები დაქანცულნი სჩანდნენ, მუზარადები ლაპლაპებდნენ მთვარის ნაშუქარზე. უღიმამოდ მიდიოდნენ ცხენები.

ჩაიარეს მხედრებმა, უკან მოიხედა მამამზემ და აქლემების ქარავანი მოდიოდა დიდი.

განერიდა მექარავენთაც. გზის პირად სამლოცველო ნიში შენიშნა და შესდგა მუნ.

სამლოცველოს კბეზე მათხოვრები მიყრილიყვნენ, მიუახლოვდა, ვერ გაეგო, მათხოვრები იყვნენ, თუ მგზავრები?

ტკბილად ეძინათ უსახლკარო მწირებს. ერთი მოხუცი იქვე გდებულ ლოდზე იჯდა განკერძოებით და ღამის ლოცვებს ბუტბუტებდა თავისთვის. ნიშის წინაშე ხატის სანთლები ბეუტებდნენ, მაცხოვრის სახეს ვაკლახად დაღრეჯილს შეხედა მამამზემ, არ იამა მისი დანახვა, ლოდზე მჯდარს მიეახლა და „მწუხრი მშვიდობისა“ უთხრა.

სალამითვე გადუხადა ბერიკაცმა მადლი.

წამუყო: ჩამოგეჭიო ლოდზე და თავათ მიიწია ლოდის კიდისაკენ.

„მოხუცო მწირო, — ეუბნება მამამზე ბერიკაცს, — მოდი გავცვალოთ სამოსელი თუ მოგესურვოს“.

მოხუცი წამოდგა, ხატის სანთლებთან მიიყვანა უცნობი, ახედ-დახედა, მიხვდა: დიდებულთაგანი რომ იყო ვილაც.

ეუცხოვა: „რად მონატერიაო ამ დიდკაცს მწირის ძონძები?!“

„რა შეჭირვებაი დაგდგომია ქრისტეს მიერ, ძმაო ბედშავო, ან მწირის ძონძები რად მოგნატრებია?“

„წარმართთაგანი ვიყავი ძმაო, მცხეთაში მომნათლეს, შჯული შევიცვალე, — დაიწყო მამამზემ, — ამიერიდან მინდა ქრისტეს მაგალითს მივყვე, ამ ქვეყნიური დიდებისაგან განვიძარცვო და ვიარო სოფლად, უითა ბოგანომ, უსახლკარომ, მიუსაფარმა. განა ასე არ დაძრწოდა ქვეყნად უფალი ჩვენი, მაცხოვარი მაცხონებელი?“

მოხუცმა ჯიქურ შეხედა უცნობის მშვენიერ სახეს და ანაგობას კეთილშობილს. მისი ნათქვამი ეკეშმარიტა.

გაიხადა თავისი დაბეჭდილი წამოსასხამი, მკლავზე გადასწიდა მამამშეს, ლოდზე ჩამოჯდა, დაფხრეწილი სამოგვის წუღებში გაიხადა, მიაწოდა მასვე.

ერკინეული

მუზარადი მოიხადა მამამშემ, ლოდზე დააგდო, შეტანა სივრცის ფასი ჯუბა გაიხადა ტარისკონისა, გადასცა მოხუცს, ლოდზე ჩამოჯდა, ვერძის ტყავის წაღები გაიძრო, ბერძნულ კატარღებსავეთ ჰვინტაბზეკილი, ეგვიპტე მწირს დაუღლო წინ.

„სადაურები ხართ და საითკენ მიედინებით?“

ეკითხება მამამშე მოხუცს.

„ყველის ციხიდან მოვდივართ, ქვისმთლელები ვართ და კირითხურონი, ქორსატეველას კარის ეკლესია დაუნგრევიათ წარმართებს და მის აღსადგენად გვაგზავნის კათალიკოზი მელქისედეკი ხვალ დილით“.

ქორსატეველას ხსენებაზე გულმა რეჩხი უყო მამამშეს, უნდოდა ეკითხა, კიდევ რა გასმენიათო ქორსატეველას გამო, მაგრამ თავი შეიკავა.

ჩაცმა მოათავა თუა არა, წასვლას დაადგა, მოხუცს გულით უნდოდა ვინაობა და სადაურობა ეკითხნა მისთვისაც, მაგრამ ენის დაძვრა ვერც კი მოასწრო, მწუხრი მშვიდობისაო, დაუბარა უცნობმა და გაუჩინარდა ბნელში.

მთავართა სანათლოს ბნელ ქუჩაზე წამოეწია მექარავენთ მამამშე.

ჯავახელი ვაჭრები აღმოჩნდნენ, ზერკისაკენ მიდიოდნენ, მეციხოვნე ჯარისათვის მიჰქონდათ საზრდო.

მწირს თუ წარიტანთო? შეეკითხა მექარავენს თავმოდრეკილად მამამშე. ღამე ნადიროს შიში მაქვსო, ფეხდაფეხ გამოგყვებითო ქარავანს.

მექარავენე მგზავრის ვინაობას იკითხავდა.

მწირი ვარო ტაოელი, არტანუჯის ციხიდან მოვდივარო ფეხით, გუდამაყარში მივალო საროქიკოდ.

ამ საუბრით გართულთ მთავართა სანათლოი გაეარნათ. გარეუბანშიაც არ ისმოდა ჩქამი. მამამშე უკან იხედებოდა.

არავინ სჩანდა. გული მოეცა, მაშ სასახლეში შეუშინეველი დარჩენოდათ მისი გაპარვა, კიდევ მცირე მანძილი და მუხნარისას ციხეს თუ გასცდებოდნენ, სამშვიდობოს გავიდოდა მამამშე. ბნელი ღამე იქნებოდა მისი ციხესიმაგრე.

„ეჰა ღამეც, სულის ჩემისაებრ ბნელო; მამცნე იღუმალნი ზრახვანი შენნი!“

მუხნარისაო ციხის კარიბჭენი დაგმანული დაუხედათ.

ადრე კეტავენო ციხეს, ჭიანჭერ ერისთავსა და თალაგვა კოლონკელიძეს ძალათ უთავყვანებია ოგსნი და ძურძუქნი, მეფე თავდასხმას მოეღოსო ჭრდილოეთიდან.

სთქვა მექარავენემ.

ქარავანი ციხეს მიეახლა, გუშაგები გამოეყვინენ ბნელს.

მწუხრი მშვიდობისა უსურვა მექარავენემ ციხისთავს, სთხოვა ვაგვატარეთო. უთენია გამოვსულვართ უფლისციხიდან, მაგრამ გზაში ერთო

აქლემი დაგვივარდა, ვიდრე მას ფალსს მოეხსნილიდა და ტერიტორიის სხვა აქლემებზე გადავიტანდი, შემოგვალამდაო კიდევაო.

ბოდიშობდა მექარავენე.

„სულ რამდენი შეაქლემე გახლავთ?“ შეეკითხა ციხისთავი.

„ათორმეტი. და ერთიც მწირო შემოგვეკედლა, მეროჭიკე ბერი უნდა იყოს“.

ამ საუბარში იყვნენ გართულნი ციხისთავი და მექარავენე, მამამზემ შენიშნა: ორი ლანდი შემოუერთდა ქარავენს.

და როცა ციხისთავის ბრძანებისამებრ მუხნარისას ციხის კარები გააღეს, ლანდთაგანი ერთი მისწვდა მამამზეს და მექარავენის ვასაგონად სთქვა:

„ეგ მწირო მეფის სტუმარია, ამაღამ ვერ განდობთო მას“.

ზეიად სპასალარის სასახლეში დიდი ალიაქოთი შექქმნა მამამზის გაქცევამ. მამამზალენი გამოცვივდნენ, მაშხალეები აანთეს, ბატონს არ ეძინა, მაინც დიდხანს დაიგვიანა საწოლის დარბაზში.

მამამზეს მიწისფერმა გადაჰკრა, სპასალარი დარბაზში შემოვიდა, ხელებგაკოჭილი ტუსალი ფეხზე იდგა.

სელზე დაჯდა პირბანჯგელიანი, მოღუშული მხედართმთავარი. მათხოვრის ძონძებში გამოწყობილ მამამზეს ახედ-დახედა.

ვინა ხარო? შეეკითხა ყასიდად, თითქოს არ იცოდა, თუ ვინ იდგა მის წინაშე.

მამამზე ერისთავი გახლავართო, მიუგო თავიჭინდრულმა ტყვემ.

ზეიად სპასალარი წამოიღვა, თავათ დაუდგა სელი. მერმე წამუყო მუბონებს და ხელები შეუხსნეს მამამზეს.

რალაც წაიბუტბუტა ტუსალმა, მადლობის გრძობის გამოსახატავად და კვლავ შენიშნა სპასალარმა: ქვედა ყმა ისევ დაუგრძელდა და აუცახცახდა ერისთავს.

„ისევ ხომ არ შეგამცივნა ერისთავთ-ერისთავო?“

„არა, ახლა შემახურა სპასალარო ბატონო“.

სიმწირის ღიმმა დაღრიჯა მამამზის დიდრონი, ვნებიანი ტუჩები.

„რად ილტვოდი მაინც, აკი ნაბრძანები ჰქონდა მეფეს, ხვალ უნდა ვაგვემგზავრებინეთ საერისთაოში?“

მცირე ხანს სდუმდა ერისთავი, მერმე თავი აიღო, ისევ გაუსწორა თვალი ზეიადის შეყრილსა და მრისხანე წარბებს.

„მე თავათ არ ვიცი რად შემემთხვა, სპასალარო, ეგ.“

შესაძლოა, ავადმყოფური ჩვენება მომელანდა უცნაური რამ. თქვენი წაბრძანების შემდეგ ციხის ჩარდახზე ვავედი. ქალაქს ვადეკქეროდი. ვილაც მხედრებმა ცხენი ჩამოაქროლეს, ჯერ ორნი იყვნენ, მერმე ორჯერ სამსამნი, ბოლოს მთელი ლაშქარი, ყველას ცეცხლოვანი ხმლები ეპირა ხელში, ცეცხლისმფრქვეველი ჯავარდენები.

სარკინოზებთან ბრძოლებში ასე ზის ეხლებივარ ბავროტ კურობილატს, ბერძნებთან ომებში მიბრძოლნია გიორგი მეფესთან მხარდამხარ, ამის მსგავსი არაფერი მომლანდებია.“

„აჰა, შენ ესა ვსურს, ვინ იყვენ ის მხედრები, ვინ ჩნს ხმლები ჩანი იყვენ? ეს საიდუმლო მხოლოდ მეფემ და მე ვიცი და ჩვენმა ოსტატებმა, ზოლო ორგულთათვის მიუწვდენელია იგი.“

ეს ყველაფერი მე მოვაწყვე, რათა უსიტყვოთ გამომერკვია, სამტროდ იყავი, თუ სამეგობროდ მოსული?

ებლა ყოველივე ნათელია ჩვენთვის.

ხვალვე, მეფის ბრძანებისამებრ საერისთაოში ვაემგზავრები. ჩაავგონებდე ჭიაბერსა და კოლონკელიძეს, მეფის ერთგულებად მოიქცნენ კვლავ, თორემ ჩვენ მოვალთ, ქორსატეველას ციხესაც მიუწვდებით და მაშინ გაიგებთ, თუ ის მხედრები ვინ იყვენ, ან ის ხმლები რანი არიან“.

ესა სთქვა სპასალარმა და ღამენებისა უსურვა ჭტუმარს.

მთელი ღამე მუშაობდნენ მთავართა სანათლოს მჭედლები, ვადმოიღებდნენ თუ არა გამოკვერილ მახვილებს გრდემლიდან, ხელში აწვდიდნენ ზედმოდგარ ცხენოსნებს და ესენიც საშინელის სისწრაფით მიაჭენებდნენ მთვარიან ღამეში ცხენებს, პაერში აწრთობდნენ ჰინდურ ფოლადს ცეცხლებრ მგზნებარეს.

ღამენათევი მამამზე დილამდის არ მოშორებია ციხედარბაზის სამზერს. როცა მტრედისტრად აყვავდა ცა და მარიხი ჩაპქრა, მხოლოდ მაშინ ჩასთვლიდა ოდნავ.

დილა აღრიან ამირჩქარმა გამოიღვიძა, ცხენები მზად არისო ეს მოახსენა.

ორი შუბოსანი ამოუღდა მზრებში, ციხის ეზოში ჩამოიყვანეს და შეხვეს ცხენზე.

მეჯინიბეთ უხუცესმა მათრახი მიართვა.

მამამზემ მადლობა დაუბარა მეფესა და ზვიად სპასალარს, თანაც სთხოვა: სალდგომოდ კათალიკოზი მობრძანებულეყო ქორსატეველას ციხეში, ხატები და ხუცები გამოეტანებინათ საერისთაოსთვის.

როცა ცხენოსნებმა მუხნარისას ციხე გაიარეს და ამირჩქარმა ჩრდილოეთისაკენ გაჰქუსლა ცხენი, მხოლოდ მაშინ ირწმუნა მამამზემ, რომ მას საიჭიოს როდი აგზავნიდნენ, არამედ საკუთარ საერისთაოში.

გაზაფხულის არენი მისდგომოდნენ მთებსაც, არაგვის პირად აღუჩები ჰყვავოდნენ და ტოროლებს ცაში აპქონდათ განახლებული მიწის სიხარული.

IV.

ამრილის მიწურულში შახურთუხუცესი მიუგზავნა გიორგიმ მეღქისედეკ კათალიკოსს და სთხოვა: შაბათ სალამოს მწუხრის შემდეგ სწევოდა.

კათალიკოსმა მსახურთუხუცესი რა დაინახა შუა დარბაზში, თავმოდრეკილად მდგომარე, გაოცდა, რადგან ამ დღემდე ქაბუკი შეფერ თუ ვათ ეახლებოდა მელქისედეკს.

ქაბუკისედეკი

კათალიკოსი გულში ნაწყენი იყო მეფეზე, ოღონდ ღმერთს მხარს ვერავისთვის გაემზილა. ემდუროდა, რადგანაც გიორგი ბაგრატ კუროპალატსავეთ გულმოდგინედ არ ექცევო სარწმუნოებისა და ზნეობის საქმეებს.

საერთო სენია კაცთა: მიცვალებულებს იმდაც აქებენ ხანდახან, რათა ცოცხალთ შიაცენონ ჩრდილი.

გულმოდგინედ აღიდებდა მელქისედეკი ბაგრატ კუროპალატს. ფრიად ღვთის მოსავე იყოვო ბაგრატი, ამიტომაც მიხედაო უფალმან და დააპყრობიანო „კავკასია ჯიქეთიდან ვიდრე გურგანის ზღვამდე“.

გიორგის იღუმალ ჰქირდავდა კათალიკოსი ცხრა-ტბის ცოტა-ერისთავეებისათვის თავის მოკვეთის გამოც. სტუმარი ღვთისააო, სჯეროდა მელქისედეკს, ისევე, როგორც ქართველ ხალხს ოდესღაც, — რად გასწირაო სტუმარი ქრისტეანმა მეფემ. ბაგრატ კუროპალატი ასეთ რასმეს არ იკადრებდაო.

ცხადია, მელქისედეკს ვერ წარმოედგინა, თუ ეამთ-აღმწერელი ასეთ რასმეს დასწერდა: „ბაგრატ კუროპალატმან იწვია კლარჯნი ზემწიფენი სუმბატ და გურენ, ძენი ბაგრატ არტანუჯელისანი, თვისნი მამის დისწულნი, დარბაზად მის წინაშე ციხესა შინა ფანასკერტისასა, დარბაზობის ნაცვლად შეიპყრა ივინი და ალიხენა ქვეყანანი და ციხენი მათნი, ხოლო თვით ივინი პატიმარს ჰყო ციხესა შინა თმოგვისასა“. (ამ ციხეში სული დალიეს სტუმრებმა ბოლოს).

მელქისედეკ კათალიკოსს კარგი მეხსიერება ჰქონდა, მაგრამ რასაც მიცვალებულს მიუტევებენ ხოლმე, მას ცოცხალს აპატიებენ თანამედროვენი არასდროს.

ეს ამბავი ახსოვდა მელქისედეკს, სწორედ ამდაც დაფაცურდა იგი, როცა სადარბაზოდ მოსული მამამზე ერისთავი საპატიო ტყვეობაში მოხედა უეცრად.

ექვსი თვის მანძილზე გამუდმებული და იღუმალი ბრძოლა იყო ახალგაზრდა მეფესა და მოხუც კათალიკოსს შორის.

როცა ჯაეარდენების წრთობა და საომარი სამზადისი დაიწყო მეფემ, ღამეებს ლოცვაში ათენებდა მელქისედეკი.

ზვიად სპასალარი თავგამოდებით მოითხოვდა მამამზისათვის თავის მოკვეთას, ან თვალების დაწვას. ეს კიდევ ცოტაა, თავათ ზვიადს უნდა წაეყვანა ჯარი. როგორც კი ზეავების საფრთხე გაივლიდა, ჰიაბერის ტოხაისძისა და კოლონკელიძის თავები მარგილებზე წამოეცვა, ქორსატეველას და კვეტარის ციხეები ბალავრიანად დაენგრია.

კათალიკოზი გიორგის არწმუნებდა:

„არა ბრძანებულ არს უფლისაგან მახვილიცა აღება, ხამს სახარებითა და პატიოსანთა ჯერითა უჩვენონთ გზაი ჰენმარიტ განდგომილთა, რა-

მეთუ ძელი ცხოველის ჯვარი პატროსანი არს მიმყვანებელი ცხოვრებად საუკუნოდ და ძალმან მისმან განანათლოს ბნელი იგი გულისთა მათთა“.

გიორგი მინც და მინც დიდ იმედებს არ ამყარებდა ცხოველის ჯვარზე, მაგრამ კათალიკოსის თათბირისაკენ იხრებოდა. უფრო, ჩადგან ჭიანჭველთან ომით ბიზანტიონთან ურთიერთობის გაფუჭებას ერიდებოდა, გარდა ამისა, თავით მამამშის დიდი დამსახურება სამეფო ტახტის წინაშე, მისი თავგანწირული შებრძოლება დათეთან და ბოლოს მამამშის მშვენიერი აღნაგობა, ყოველივე ეს ურთიერთს დაერთო და ცოცხალი თავით გაასწრო სტუმარმა მთებში.

ზეიად სპასალარი დიხაც მორწმუნე იყო, მაგრამ ჯვარის ძალით დამარცხებული მტერი არსად ენახა ჯერ და ამიტომაც დაეინებით ურჩევდა მეფეს: სანამ მამამშე ჭიანჭველს, და კოლონკელიძეს თავები ასხივით მხრებზე, საერისთაოში მშვიდობა არ დამყარდებაო. ტოხაისძეს კოჭის ძარღვები დავაჭრათ და ეს ვაკმაროთო სახლთუხუცესს.

იმ შაბათს მწუხრის ლოცვა განგებ გააგრძელა კათალიკოსმა. მოსაბოდიშებელი მზად ჰქონდა: ალაპები დაგვიგროვდა და მწუხრის შემდეგ გვიანხლებას მოვერიდეთ.

V

გაქიანურებულმა მწუხრმა ფრიად მოქანცა კათალიკოსი. მას გულის მანკი სჭირდა. ფეხები უსივდებოდა, წირვა ვათავდა თუ არა, თვალთ დაუბნელდა და მცხეთელი ეპისკოპოსი რომ არ მიშველებოდა, უნდა წაქცეულიყო.

მერმე ჩვეულებისამებრ ეახლნენ მისი სიყრმის მეგობრები: ბერი ვაითო და მამათა მონასტრის მამაი სტეფანოზი, მხრებში ამოუდგნენ და მონასტერში წაიყვანეს.

მელქისედეკს ასე სჯეროდა: თუ გსურს ზედგაელენა მოახდინო ერზე, იგივე უნდა სჯამო და ჩაიყვა, რასაც მრევლი სჯამს და რაც მას აცვია, სხვა მხრით უნდა ეცადო იშვიათად ეჩვენო ხალხს.

თვალს შეგაჩვევენო...

ამიტომაც იშვიათად ეჩვენებოდა მრევლს, დიდ ხატობებსა და დღეობებზე დასწრებას გაუბოდა, თვით მეფის სასახლეში დიდ დარბაზობას ერიდებოდა ისეთ დღეებში, როცა სხვა ქვეყნის დესპანები, მეფეები, ან ერისთავები მოდიოდნენ ხოლმე. დიდ აზნაურთა სახლებში გამართულ ნადიმებსა და ჭორწინებს არასოდეს დაესწრებოდა. აზნაურთა შორის მომეტებულნი მწვალებლებად და მკვრებელად მიიჩნდა.

ეკლესიიდან გამოსული უბრალო ბერის ჩოხას იცვამდა ჯვალოსას. რაც შეეხება ყოველდღიურ პურობას, სტეფანოზ ბერის საოსტიგნოში, ბერებისა და მორჩილების თვალწინ სჯამდა მხალეულსა და საერთო სამარხვოს.

იმ საღამოსაც გაიოზ ბერსა და სტეფანოზ წინამძღვარის მორის უჯ-
და სუფრას და ოსპის გბოლვილს შეეპყროდა ხის კოვხით.

მთელი დღე ნამარხულეეს იამა ოსპის წვენი, მეორე დღე და სწო-
რედ ეგეც მიართვა ქერა კულულიანმა მორჩილმა, კელესიის ოსპის
წვენი და პირისკენ რომ მიჰქონდა, სწორედ ამ დროს, რამდენიმე ნაბი-
ჯის სიშორეზე ვილაცამ იკითხა ხმამალა:

კათალიკოსი თუ ბრძანდებათ აქ?

კათალიკოსმა ეს გაიგონა და გაიოზს უჩურჩულა: ჩემი აქ ყოფნა
არავეს ამცნოთო.

ვიდრე მოხუცი გაიოზ წამოდგომას შესძლებდა, შევანაფორიანმა გა-
არღვია ბერებისა და მორჩილების ბრბო, თავზე წაადგა კათალიკოსს.

ქედმოდრეკილი მიეჭრა ეზოსმოდღვარი, თავისი მარადსველი, მსუქანი-
ტუჩებით დაულორწა მარჯვენა, მერმე კრძალვისაგან აცახცახებული
უკუდგა და მოახსენა:

მეფე სადარბაზოდ იწვევსო შენს მეუფებას.

მელქისედეკი დააფიქრა განმეორებით მიპატიებებამ, ასე გაიფიქრა:
ფარსმან სპარსის ამბავი აწუხებსო.

მელქისედეკს ფრიად არ მოსწონდა ამ „საეკვო უშჯულოს“ ყოფნა-
მეფის კარზე, მით უმეტეს, არავეს იცოდა დაბეჯითებით, მართლაც
სპარსი იყო იგი, სარკინოში, აუ ბერძენი?

ფარსმან სპარსი შერქმეული სახელი უნდა ყოფილიყო, არსებითად
ნამდვილი მისი ვინაობა და სადაურობა არავეს უწყოდა.

ყოველი ენა, ყოველგვარი შჯულის კანონი ზედმიწევნით იცოდა: ქარ-
თული, არაბული, თურქული, ირანული და ბერძნული.

ჯერ კიდევ ბაგრატ კუროპალატს აუხირდა მელქისედეკი ამ „წარ-
მართის“ გამო, მერმე ის იყო მოანათვლინა მეფემ ორმოცდახუთი წლის
კაცი.

ეკლესიაში სიარულითა და მარხულობით თავს არ იწუხებდა ფარს-
მანი.

მსტოვარ ბერებს ამბავი მიჰქონდათ კათალიკოსთან, ჩუმჩუმად დას-
ცინისო კიდევაც ქრისტეს სჯულს. მარიამის უბრწუნელობის დოგმას აპამ-
პულეზბდა თურმე და როცა თრიაქით დათვრებოდა, მოურიდებლად ხით-
ხითებდა: ღვთისმშობელს იმდენი შვილი ჰყოლია, რამდენიც ანგელოსი
დაეტევაო ნემსის წვერზე.

ეს ოხუნჯობაც ორპირულად იყო მოსაზრებელი. თუ ეტყოდნენ ნემ-
სის წვერზე ბევრზე ბევრი ანგელოზი დაეტევაო, იგი მოუგებდა: თქვენ
არ გკოდნიათ ანგელოსი კაცის ოდენა რომ არისო, ხოლო თუ ვინმე მი-
უგებდა, საერთოდ ანგელოსს როგორ დაიტეგსო ნემსის წვერი, — თქვენ
არ გკოდნიათ ანგელოსი უბორცონი რომ არიანო.

მერმე მოჰყვებოდა იმდენს ანგელოსების უბორცობის გამო, თავ-
ბრუს დაახვევდა მსმენელს.

როგორც ყოველ ავანტიურისტს (და საშუალო საუკუნოში ისინი გაცილებით მეტნი იყვნენ, ვიდრე ჩვენს დროში), მასაც უნებნებად ხელბობა ჰქონდა მომარჯვებული.

უკანასკნელად მზის საათების მოწყობას მიჰყო ხელი, დაეთროდა საერისთაოებში, მზის საათებს აწყობდა, მთვარის „ხელთაის“ სწერდა, ხანდახან ნადიმებზე შეიწვევდნენ, როგორც ხუმარას და მოკლილს. მოხუც აზნაურებს აცინებდა, ყოველ სარწმუნოებას აპამპულეებდა იდუმალ (რათა საკუთარი დაემალა), ყოველი ეროვნების კაცს ამასხარავეებდა (რათა საკუთარი არ გაემხილა როგორმე).

კათალიკოსი დიდხანს ეძებდა რაიმე საბაბს, არსებითს, რათა მცხეთიდან მისი გაძევება მოეთხოვნა მეფისაგან და ახლა გახარებული იყო მელქისედეკი, რომ სწორედ ეზოსმოდღვარმა მიაწოდა მას ასეთი, ფრიად გამოცდილმა ქორიკანამ და მოენემ.

ფარსმან სპარსი დედათა მონასტერს შესწვევოდა, მცირეწლოვან მორჩილ ქალწულებს საჩუქრებით გაიტყუებდა მთავართა სანათლიოს ერთ ბნელ ქუჩისკენ, სადაც გაუქმებული ბაზილიკის უკან, ბნელ სენაკში ცხოვრობდა თავათ და ნამუსს ახდიდა თურმე.

უკანასკნელად ფანასკერტელი ქალისთვის დაედგა თვალი. ცამეტი წლის ვოვონა ძალით გაეხრწნა, (იგი ეზოსმოდღვარის ნათესავი აღმოჩნდა).

თუ აფხაზეთიდან, კლარჯეთიდან და ფხოვიდან ჩამოყვანილ მონათა შვილების გაუპატიურებამ დაუსჯელად ჩაუარა-ფარსმანს, ფანასკერტელი დიდი აზნაური იყო და აქ კი უეჭველად მოძებნილი იყო ის ფონი, რომელსაც მკრეხელი ფარსმანი უცილოდ უნდა დაეხრჩო.

გამოძიება დასრულებული იყო, მაგრამ ჯერ სხალტბის ეკლესია არ მოეთავებინა ფარსმანს და კათალიკოსი ჯერ არ აპირებდა საქმისათვის მსვლელობის მიცემას, მეფესთან შეხვედრასაც იმეტომ გაურბოდა, ვაი თუ გიორგიმ შემაერდომოსო ფარსმანი.

ეზოსმოდღვარის პირით შემოთვლილ ხელმეორედ წვევას, ცხადია, ვერ გაექცეოდა მელქისედეკი. ოდნავ გულნაწყენი იყო ამ მიპატიებებით, მაგრამ ერთბაშად გადასწყვიტა დაესწრო როგორმე მეფისათვის და დაბეჯითებით მოეთხოვა ამ ბილწი წარმართის დასჯა.

VI.

დარბაზში ფეხი შესდგა თუ არა, უსიამოდ შეიშმუნა მელქისედეკიტაბლას გარს მოსხდომოდნენ გიორგი მეფე, ზვიად სპასალარი და ფარსმან სპარსი.

დარბაზის შუაგულში მიღწეულს უსიამო სუნი ეცა, ეს არ იყო ხანდაზმული სუნი ქონისა, არამედ რაღაც მურტალი, უცნაური სუნი.

ეგებ ამ წარმართს უდიოდესო, გააფიქრა მელქისედეკმა და მიესალმა დამხედურთ.

სამივენი ზეწამოიჭრნენ, სპასალარმა სელი დაუდგა დაბრძანება სთხოვა. ყველანი დასდნენ, მხოლოდ ფარსმან სპარსი ფეხზე დარჩა და უცდიდა კათალიკოსი როდის უბრძანებდა დაეჭირებინა. მელქისედეკი ტაბლას დააჩერდა, ამინაშატის ხატსა და ძელი ცხოველის ჯვარს მოჰკრა თვალი.

გიორგიმ მოიკითხა კათალიკოსი, მადლობა მოისმინა მისგან, შემდგომ ამისა ეს უთხრა:

„შენ გიბრძანებია, უნეტარესო, ნააღდგომევეს მამამზის საერისთაოში მივალო. ეს ხატი (თვალით აჩვენა ამინაშატის ხატი) მამამზეს მიართვი ჩემგან, ხოლო ძველი ცხოველის ჯვარი — ჭიაბერს.

მელქისედეკმა შენიშნა, ლუსკუმიდან ამოღებული იყო იგი.

„ჩემის სახელით უბრძანე, შენს თვალწინ ეამბორონ ორივენი ჩემგან ნაძღვენ ხატსა და ჯვარს, კოლონკელიძესთან ყოველივე კავშირი გასწყვიტონ, კოლონკელიძეს ჩვენ მოვუვლად (ესა სიტყვა და სპასალარს გადააზედა).

უბრძანე ჭრისტეს შჯულს დაუბრუნდნენ, თავისი ქალი კატაი ტაოელ აზნაურს ტარიკისძეს მიათხოვოს მამამზემ და არა ტოხაისძეს, იმ შელაძუა სახლთუხუცესს, ჭიაბერმა არ გაბედოს კოლონკელიძის ქალის შორენას შერთვა (ესა სიტყვა და მუშტით დაარაკუნა ტაბლაზე მეფემ), თორემ ერთი თვის შემდეგ ქორსატეველას ციხეს შემოეწყობი ჩემის ჯარით, ჭიაბერსა და მამამზეს თავები არ შერჩებათ მხრებზე“.

მტკიცედ, აუღლევებლად სიტყვა მეფე გიორგიმ და მზერით ამცნო კათალიკოსს, ფუ ასე არ მოხდა, შენი ლოცვა-კურთხევა ვერას უშველისო განდგომილთ.

კათალიკოსს ეზოსმოდგროს ნაჩურჩულევი გაახსენდა, მამამზის წასვლის შემდეგაც ჯარის ვაგზავნას აპირებენო ქორსატეველას ციხეში; მეფის ნათქვამი რა ისმინა, გაეხარდა, ჩემი თათბირი შეუწყნარებიაო გიორგის. ავადმყოფობა მოძალებული ჰქონდა, მაგრამ სისხლის ღვრის ჩამოვარდნას საერისთაოში წასვლას არჩევდა.

თავი აიღო მელქისედეკმა, კმაყოფილი სახით თანხმობა ამცნო სიტყვის დაძვრამდის გიორგის; წარბშეყრილი და მოღუშული იჯდა ზვიად სპასალარი, ფარსმან სპარსი კვლავ ფეხზე იდგა, დაჭანცულბოას ვავლახად დაეღრიჭა მისი დამკენარი და ქოსა სახე.

VII

მეორე დღესვე, ქორსატეველას ციხისკენ დიდძალი ამალით გაემგზავრა მელქისედეკი. ოთხი ეპისკოპოსი ეახლა: იშხნელი, მაწყვერელი, ანჩელი და მტბევარი. ორასზე მეტი ზუცესი და ბერი, ბერთა შორის თორმეტი გამოცდილი მსტოვარი გაატანა სპასალარმა კათალიკოსს, ბერის ჩოხაში გამოწყობილნი.

მათ დაწვრილებით უნდა შეესწავლათ ერისთავის კარისა და საერისთავოს ცხოვრების ყოველი საიდუმლო და კათალიკოსის მოპოვნებაში ის საჩქაროდ მოეხსენებინათ მეფისათვის.

ამ პროცესიას ჯვარის მტვირთველი მიუძღოდა წინ, ამხანაგის ხატი და ძელი ცხოველი მიჰქონდა თან.

ქორსატეველამდის ექსიოდე ეჯი უკლდათ, როცა მამამზე ერისთავი დიდის ამალით შემოეგება ქრისტეს მოსაყრდეს წინ.

თვალი მოჰკრა თუ არა მღვდელმთავარს, მამამზე მყისვე დაქვეითდა, ისრის მისაწედენი ადგილი ფეხით გამოიარა თავისი სახთლუხუცესის ტოხაისძის თანხლებით, მიუახლოვდა თუ არა, მუზარადი მოიხადა და ეამბორა ხელზე საპატიო სტუმარს.

კათალიკოზი ოქროს ზანზალაკებით მორთულ ჯორზე იჯდა და ასე მიდიოდა ბზის ტოტებით მორთულ გზაზე. ხეობის უბეებში მოგროვილი თავშიშველა მონები, დედაკაცები, ბავშვები, ქადაგები და მათხოვრები უკან მისდევდნენ ამაღას, მკერდზე მჯიღს იცემდნენ, გალობდნენ ოსანას.

მამამზემ შავლეგ ტოხაისძეს წამუყო, ორიენი კელავ შესდნენ ცხენზე და უკან მოექცნენ პროცესიას.

იჯდა თორიანი გოლიათი ჩალისფერ იაბოზე, თავის უზარმაზარი ცხენის დაცქვეტილ ყურებს შორის გადახედავდა ჯორზე დაყუნცულ ჩია ბერიკაცს, შაეჩოხიანი ბერების ლაშქარსა და მათ წინ მდებარე ცარიელ გზას. აღელვებული ცქმუტავდა უნაგირზე.

მოდუშულმა ერთბაშად კისერი მიიდრიკა გვერდით მომავალ მხედროსაქენ და ეკითხება ტოხაისძეს:

„რად იგვიანებს თუ იცი, ჭიაბერი შავლეგ?“

„ჭიაბერი და მისი ამაღა მზად იყენენ, რა მოგახსენოთ ერისთავთ-ერისთავო!“

„უბედურება ის იქნება, თუ ჭიაბერი გაჯიქდა ისევ და არ შეეგება კათალიკოსს“.

თითქმის ჩურჩულით სთქვა მამამზე ერისთავმა: ცხენს წაუტლამუნა მათრახი.

ამის თქმა მოასწრო მამამზემ და ადგა გზის ასაქცევთან ბული.

თავისი გაჯაგრული, შავი მარჯვენა თვალზე მიიჩრდილა შავლეგ ტოხაისძემ და მზერა მისი ანაზღვეულად მისწვდა მუზარადებისა და თორაბჯარის ლაღაპს შორეულ მზერაში.

„მოდინ, მოდინ“... წამოიძაბა ტოხაისძემ, მამამზემაც იფარა ხელისგული, მაგრამ ვერაფერი ნახეს მისმა თელგამიანმა, ჭროლა თვალემა, რომელნიც დათვის მიერ დატოროვის შემდეგ არ აპირებდნენ საესებით გაჯანსაღებას.

„ჭიაბერო, ჭიაბერი ერისთავთ-ერისთავო, სთქვა ტოხაისძემ და გაჰქუსლა თავის ძუძუმტეს შესახვედრად ცხენი.

„უთხარი უეჭველად ემთხვიოს კათალიკოსს ხელზე დააბარა სახლთუხუცესს მამამზემ, ვიდრე ტოხაისძე სადაეის მოკრება მოასწრებდა და დებს ჰკრავდა ცხენს.“

ზუჩიანი, თორიანი მხედრები ქვეყნით მოაჯირით მიიღეს, როცა კათალიკოსის ჯარს გაუსწორდნენ, დაწინაურდა ოჭროს მუხარადანი, მშვენიერი ვაჟაკი, დაქვეითდა და მეაბჯრეს მიუგდო ცხენი.

მუხარადი მოიხსნა თუ არა, თავთუხისფერი კულულები გადმოიღვარა მის მაღალ შუბლზე. დიდრონი, ცისფერი თვალები მიაშტერა კათალიკოსის დაღეულ, ავადმყოფურ სახეს, ღილივით წვრილსა და ციმციმა თვალებს თავისი გოლიათური მარჯვენა გაუწოდა სტუმარს, ზიზღნარევი ძრწოლით აღესიღმა თავი მოიდრიაკა, ცივად ეამბორა მის დამკვანარსა და გრძელ თითებს. (ამ წუთში ფეხზე მდგომარე ჭიბერი გაცილებით უფრო მაღალი მოსჩანდა, ვიდრე ჯორზე მჯდომარე მელქისედეკ კათალიკოსი).

VIII

დამრეცილი გზა სულ მაღლა და მაღლა მიიწევდა, მელქისედეკი თავს ძლიერ იკავებდა ჯორზე. მოთავდებოდა ერთი აღმართი, ახლა მეორე დაიწყებოდა. ავიდოდნენ მწვერვალზე; მზარმარცხნით გაუბევედნენ, ისევ ახალ აღმართს შეუდგებოდნენ, ისევ და ისევ.

ბოლოს გამოჩნდა ქორსატეველას ციხე-დარბაზი და საბრძოლო გოდოლები სწორედ იმ მწვერვალზე. სადაც ამდენ ხანს მხოლოდ ღრუბლებს ჰხედავდა კათალიკოსი.

ახლა კი ხანგრძლივად აღმასვლამ ისეთი უცნაური გულის ძვერა მოჰგვარა მელქისედეკს, იგი ველარც ღრუბლებს ჰხედავდა და ველარც ქორსატეველას ციხეს.

ცალ მხარეს სტეფანოზ ბერი მიჰყვებოდა ჯორით, ცალი მკლავი მამამზეს ეჭირა, გაფითრებული მელქისედეკ მიცვალებულივით იჯდა ჯორზე და ყოველ წუთში ელოდა ძირს ჩამოვარდნას.

უკვე ქორსატეველას პირველ გოდოლს მიაღწენენ, მაგრამ მელქისედეკმა საესებით დაჰკარგა ცნობიერება და ოთხმა ბერმა ხელით ჩამოიღეს იგი უნაგირიდან.

მამამზის მეუღლე ბორდოხანი ფანატურად მორწმუნე იყო, იგი შორიდან თავყანს სცემდა მელქისედეკ კათალიკოსს, როგორც „შესანიშნავ მწყემსს ქრისტიანობისას და ეკლესიათა დიდ აღმშენებელს“.

პირველ გოდოლთან დაუხვდა იგი კათალიკოსს თავის შიმუნვარებათა და მოახლეებით. როცა სულთმობრძავი მღვდელმთავარი ჯორიდან ჩამოიღეს, მანდილოსნები მისცივიდნენ მას.

ზოგი ხელ-ფეხზე ეამბორა კათალიკოსს, ზოგიც ტანისამოსის ბალთებს უყოცნიდა.

ორხოვით, ფარდაგებით და ნატებით მორთულ დარბაზში შეიყვანეს კათალიკოსი და ტახტზე დაასვენეს.

მამამზე ფრიად შემფოთებული იყო, რადგან **კონსტანტინე** მეფე გიორგი უთუოდ ქიაბერს შესწამებდა კათალიკოსის სიკვდილს და ეს უცილოდ გაამძაფრებდა ისედაც გამწვავებულ ურთიერთობას.

ბორდოხან, ერისთავის მეუღლე, ღაწვებს იხოკავდა, მთელი სიციცხლე იმის ნატვრაში იყო, მელქისედეკ კათალიკოსი თვალით ენახაოდესმე.

სამგზის წავიდა მის სანახავად მცხეთას და სამგზისვე ხელი მოეცარა, მელქისედეკი ხან უფლისციხეს აღმოჩნდებოდა წასული, ხან ვარძიას, ხან არტანუჯის ეკლესიების ასაშენებლად და მოსაკაზმავად.

ეხლა უჩვეულო ბედნიერებას ეღირსა ბორდოხან, მელქისედეკ კათალიკოსი ქორსატეველას ციხე-დარბაზს ეწვია, მაგრამ უკვე სულთმობრძავი და განწირული.

ცამეტი წლის კატაი, გაოცებული შესცქეროდა აღტირებულ ღედას და ვერ გაეგო, თუ რად აწუხებდა მას, ამ ჩონჩხადქცეული მოხუცის სიკვდილი?

ბორდოხან, ძველი ქართველი მანდილოსნების კვალობაზე აქიმობაში განწაველული იყო ფრიად. ერთ წუთში მოისაზრა, მეხადღური ბიჭები ჩავაგზავნა არაგვში და ორაგულის ლიფსიტები დააჭერინა საჩქაროდ.

დიდხანს უზილეს ცივი ტილოთი გულმკერდი კათალიკოსს ბორდოხანმა და მისმა უფროსმა დამ რუსუდანიმა, გონს მოიყვანეს ძლივს.

მამამზემ თავათ შემოიტანა ლანგარზე დაწყობილი ცოცხალი ლიფსიტები.

აღმა ბორდოხან ერისთავი, საკუთარი ხელით დააცალა ლიფსიტებს ფრთენი. ისე როგორც კარაბადინში ჰქონდა ეს წამლობა ამოკითხული და თორმეტი ლიფსიტა სათითოოდ გადააყლაპინა მელქისედეკს. სულ რამდენიმე წუთში კათალიკოსი გამომჯობინდა.

ბორდოხან ფერხით დაუვარდა მელქისედეკს, რელიგიურ ექსტაზში შესული სტიროდა და ტანქსამოსის ბალთებს უკოცნიდა კათალიკოსს.

გულამრეზილმა ქიაბერმა ვერ აიტანა ასეთი უსიამო სურათის მხერვა, მამას უჩურჩულა: პურობის დაჩქარებისათვის ეიზრუნებო და მყისვე გავიდა დარბაზიდან.

კათალიკოსი წამოდგა, მიხზედ-მოიხედა და ვერსად ნახა ხატები და ჯვრები გარშემო კედლებზე.

მოაგონდა მსტოვარი ბერების მოტანილი ცნობა, — ქორსატეველას ციხე-დარბაზი გასძარცვესო წარმართმა ფხოველებმა, ჯვრები და ხატები ხმლებისა და სატევერების შესამკობად გადაადნესო.

ჯვარის მტვირთველს ვაშყარანების გახსნა უბრძანა.

მამამზეს წამუყო და ქიაბერი ახმობინა.

ქ. ნადირაძე

გვილისის გამოღვიძება

მწვიდი ღამეა. ყოველ მხრიდან, მარჯვნივ და მარცხნივ, ტფილისის ირგვლივ დევებივით დამდგარან მთები. დიდი სავარცხლით ზეცის შუქი მათ თავებს ვარცხნის, სდგანან დარაჯად, რომ სამშობლოს ასცილდეს მარცხი, — და საბრძოლველად დაუჭიმავეთ რკინის კუნთები.

მწვიდი ღამეა. გადმოლაბა მტკვარმა მთაბარი, წყალი ტორტმანით მოადგება მეტეხს ხავსიანს, რომ გადალეკოს ძველ სიმტკიცის თავშესაფარი... მაგრამ, რიტრაჟის გაღიმებით უკვე დამტკბარი, ქალაქი ჩემი სიხარულით ისევ სავსეა!

ღამის ლანდები აინგრევა და აიშლება, ორბის ფრთებივით გაიშლება მთების სივანე, ვარსკვლავთ წარწერა ცის გუმბათზე ამოიშლება, მწვერვალებს სხივი დაედება ოქროს ნიშნებად, და მთელი არე შეირხევა, ვით ოკეანე.

და იმ დროს, როცა ვანთიადის აურზაური მორივლის ქუჩებს და მოედნებს დუმლით ავსილს — ქალაქს უეცრად მოესმება ხმა უცნაური: გრივალისებურ ნაბიჯების მძლავრი ხმაური ადამიანის გოლიათის, ფოლადის მსგავსის.

ის დედა-ქალაქს შემოივლის კიდიდან კიდით, რომ ყოველ საგანს დააჩნიოს თავისი დალი, კვლავ ააეღუროს და გასკედოს სიცოცხლე მწვიდი... და შემდეგ ბრძენი, შემომქმედი, სარდალი დიდი მამადავითზე გადმოდგება ბრინჯაოს სახით!

კ ა პ ი ტ ი

ზღიდან ტანდაბალ ვაზებს შევხარი,
 მზიბლავს ზვარი და მივალ ვაკოცებ;
 ზვარს ბუჩქნარი სცელის ფოთლებშემხმარი
 და შემოდგომის ფერი მიაოცებს.
 თითქოს ამ კუთხის ვარ ბინადარი,
 მტვენებს მკრეფელის ხელით დავწვდები...
 ეიცო, ახლოა აქ წინანდალი,
 შენი ბავშვობის აკენის დამრწვევი.
 რა ვქნა, ეს ფიქრი უფრო მახარებს,
 სულის შუქი ხარ, გულის ვარდობა...
 აქ რომ შობილხარ, უნდა ამ მხარეს
 ალტაცებულმა ვუთხრა მადლობა.
 როგორც მაჰარი, გრძნობაც კახურობს
 და ჩემს სურვილებს არ ვეუბრები:
 ვილტვი, ვისწრაფვი, რომ ვინახულო
 შენი ბავშვობის, ეზო ქუჩები.
 იქ ყველაფერი ალბათ კრიალებს,
 გაუნათდება ფიქრებს გზაკვალი;
 მაგრამ მზისა და შენს მოტრფიალეს
 იქ არ დამხვდება თქვენი სახლკარი.
 — მოყვრად მოვსულვარ! მაინც შევესძახებ
 ეზოს, გარემოს მგზავრი გვიანი.
 ავმღერდები და ჩემად შენს სახელს
 ჩემებრ გულთბილად იტყვის ნიავეც.
 იტყვის: ზღაპრების როგორ გჯეროდა,
 როგორ გშვენოდა წყვილი ნაწნავი;
 როგორ გზიბლავდა ბუჩქის ჩეროდან
 ია მზის სხივით გაუკაწრავი.
 როგორ უმზერდი ცას ფერმიხდილი
 ჩუმი სევდებით ანალელები;
 როგორ გტანჯავდა მამის სიკვდილი
 და უნუგეზო დედის ცრემლები.

ვიხეტივალე... აქაც ვიქნები
 ხალხის მეზობლე, შვილი ნაცნობი...
 ასე დამყვება ლალი ფიჭრები
 ჩემი სპეტაკი ყმაწვილკაცობის.
 ვნახე კახეთი, ღებნამ ამავსო,
 სივრცეს შევეყურებ ჩემი ღიღინით.
 ჩემთან არა ხარ, მაგრამ ლამაზო,
 შენი თვალები ყველგან მიღიმის.
 თითქოს ზეარებში კიდევ ამღერდი,
 თითქოს ვწვევივარ კიდევ წინანდალს...
 ასე ლამაზი დღეს ჩანს კახეთი,
 თუ ასე იყო იგი წინადაც!
 რა ვქნა, უბრალო ბუჩქიც მახარებს,
 სულის შუქი ხარ, ვულის ვარდობა...
 აქ რომ შობილხარ, უნდა ამ მხარეს
 აღტაცებულმა ვუთხრა მადლობა.
 როგორ ვნეტარებ, ნეტავ იცოდე,
 უნდა ამ ჭალებს ხშირად დაეხედო!
 ქალო კეთილო ჩემთვის იცოცხლე,
 მარად იხარე ტკბილო კახეთო!

1938 წ. 30 სექტემბერი.

ქართველი
 მწერლების
 კავშირი

ანა ხახუტაშვილი

იოსებ ლალიაშვილი

(ბ თ შ ა ნ ი)

ნაწილი პირველი

მღვდლის დაბრუნება.

ქართლის მთა-ველზე დილის ნიავი წყნარად დაჰქროდა და სოფელ ტყვიავის ეკლესიის ზარის წკრიალს შორსა ჰფანტავდა.

ბრუთსაბძლის თოვლიანი მწვერვალი ოქროს ვარაყით მოქარგულიყო და თან დაგვიანებული ნისლით ისე იკვამლებოდა, თითქოს ყალიონს აბოლებსო.

ჰქუხს გიჟურად დიდი ლიახვი, ჰქუხს, და დაქანებულ ველზე დაქცეული ვერცხლივით ციმციმით მიჰყვება პატარა ლიახვი.

ლიახვის მარჯვენა ნაპირთან, ვეებერთელა ლოდზე მღვდელი ვასილ სამადაშვილი ჩამომჯდარა და ფერმკრთალი დიდხანს რიყეს დასჩერებია. ნიავი დაჰქრის. კუპრივით შავ და გრძელ თმას ნელა ურხევს და ანაფორის კალთებს ოდნავ უფრიალებს.

ვასილ მღვდელს მთელ ლამეს არ სძინებია. რაღაც მოუსვენრობას გრძნობდა... გული რაღაცას უთქვამდა.

განთიადს თვალთა შეხვდა და იმწამსვე ადგა.

უჩუმრად, უხმოდ ამოძრავდა ვასილი: კედელში ღრმად შექრილ პაწია სახატესთან სკამი მიიდგა, ზედ ავიდა და ღვთისმშობლის ხატის უკან დამალული, მის მიერ გადათარგმნილი ბროშურები: „შიმშილი სამარაში“, „ცბიერი მექანიკა“ და ოთხი ზღაპარი“ უბეში ჩაიღო და გავიდა.

თმაჩამოშლილი, თავჩაღუნული მღვდელი, ვინ იცის, როდემდის იჯდებოდა, რომ ნიავის ძლიერ ტალღას ზარის წკრიალი მის ყურთან მკაფიოდ არ მიეგდო.

შეშფოთებული მღვდელი უცებ ფეხზე წამოვარდა, მწვანეში დამალულ სოფელს გახედა, ცალ ყურზე ხელი მიიღო, სახისაკენ მოზიდა და ყური დაუგდო.

— ნაუუუ...

კიდევ გაისმა ეკლესიის ზარის ხმა და შემდეგ ლიახვის გიჟურმა ქუხილმა შთანთქა ყველაფერი.

მღვდელს შთელს სხეულზე ეკლებივით რაღაც აესხა:

ექვი აღარ იყო: ეს მისი ეკლესიის ზარის ხმა ისმოდა. ვიღაც ვაშმაგებით რეკავდა. მაგრამ ვინ უნდა ყოფილიყო?

ზარის რეკა ამ დროს?! ისიც უიმისოდ?! იქნებ...
 უკიდია?! იქნებ?!

და ვასილი გაფართოებული თვალებით სოფელს მისჩერებია.

— კვამლი არსაიდან სჩანს. სოფლის ყიფინაც არ ისმის. ერთხელ ხომ მაინც მოაგდებდა წყნარი ნიავეი?! მაგრამ არა, სოფელი მუქ-მწვანე ხავერდში გახვეულიყო და სდუმდა.

მაშ რა უნდა იყოს?

ჩაეკითხა მღვლევარებით მღვდელი თავის თავს და სოფელს ხელმოკრედ გახედა. ვალმა შარა გზას თვალები ააყოლ-ჩამოაყოლა და მდინარისკენ გატრიალდა. იქაც არავინ სჩანდა.

მღვდელი დაიკუზა, ლოდებ ქვეშ მიყრილი კენჭები გადაქექა და სარკველის მსგავსი სიბი ქვა პაწია ხერელს მოჰხადა. შემდეგ უბეში ხელი ჩაიყო, სქლად დაკეცილი ქალაღდები ხერელის სიღრმეში დამალა. ხერელს სიბი ქვა დააფარა და კენჭები ისევ მიაყარა.

მღვდელი ლოდს მოშორდა. რიყეზე რუსული წაღები ააბროვინა და სოფლისკენ პირი ქნა.

მიდის ვასილ მღვდელი, მიდის, მაგრამ მუხლები აღარ ემორჩილება. ფეხები ისე დაუმიძიმდა, თითქოს წისქვილის ქვეები მოაბესო.

ვასილმა რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა და გაჩერდა.

— რა ექნა, რა უნდა იყოს, რა?! ნუთუ მიაგნეს? გამცეს? მაგრამ ზარის რეკა რა შუაშია? არა, რაღაც სხვა ამბავია!

დაქინებით აჯერებს მღვდელი თავის თავს, მაგრამ გული არ ემორჩილება. შიგნიშვიან ეკლებივით რაღაც სჩხვლელტს და სული უშფოთავს. ვასილმა გორისკენ მიმავალი შარავზა გადასჭრა და ქალებისკენ გაემართა. იქიდან სოფლის ორღობებზე ჩაივლის და ზედ ეკლესიას მიადგება. იქ, ქალაში. მალალი ვერხვები დილის პიმნს გაღობდნენ და შევერცხლილი ფოთლებით ისე გაბმით ჩურჩულებდნენ, თითქოს გავარვარებულ ცეცხლზე დულს და ვადმოდის რამეო.

— ნაუ. ნაუ...

ამ ჩურჩულში უფრო მკვეთრად შემოიჭრა უკანასკნელად ჩამორეკილი ზარის წკრიალი და მღვდელი უფრო აფორიაქდა.

— რა ექნა, რა უნდა იყოს?! დავიჯერო, მიაგნო და გამცა?

ამ ფიქრთან ერთად ვასილს თვალწინ ნაცრისფერთვალება დიაკვანი აეტუზა და კიდევ გაჩერდა. ერთი წუთიც და მღვდელი ისევ თავის თავს შეებრძოლა. ექვებს შეუტია და ფეხი უფრო მტკიცედ გადაადგა.

— რაც იქნება, იყოს! როცა მაგ საქმეს ვიწყებდით, ხომ ყოველთვის მზად უნდა ვყოფილიყავით?.. ვანა ეს დიდი საქმე უმსხვერპლოდ შეიძლებოდა? მე რა გამონაკლისს შევადგენ?!

ვასილმა ნაბიჯს უმატა. ხშირ კალაში მალალ ბაღასზე ეცარ-ნამი აღმასივით თრთოდა და მღვდელს წაღებზე ესხურებოდა. ვასილმა კალა ირიბად გადირბინა და ვენახებს დაჰყვა. წყნარი დეკორატიული გომის დილა იყო და ვენახებში ატმისა და კომშის სუნმა ატმობდა.

იმ დილა სისხამზე კაკალს ბერტყავდნენ და ზოგჯერ გაყრუებულ პერში ტოტების ჩახა-ჩუხი მკაფიოდ ისმოდა.

ვასილმა კორიანთლიანთ ზვარს ჩაუარა და მწვანე მოედანს რომ გახედა, გული ისევ გაემსკვალა, სუნთქვა შეეკრა და შედგა: ოთხი თაფლა ცხენი ეკლესიის ქვემოთ გადამხმარ ხეზე ება და ფრუტუნით ბალახს სძოვდა.

ირგვლივ არავინ სჩანდა.

მხოლოდ კოხტად გაწყობილ უნავირზე, პრილა უზანგ-მოსართავეებზე შეამჩნევდით, რომ ეს ცხენები სახელმწიფო დაწესებულებისა უნდა ყოფილიყო.

როცა ვასილ მღვდელი შედგა და ფეხებში შეხეჩებულ გამხმარ ტოტს ლაწინი გაადინა, ერთ-ერთმა ცხენმა თავი მალლა ასწია, ყურები ააქციტა და მაგრა დაიხიხვინა.

თეთრად შეღებილ ეკლესიის კარებში დეზებმა დაიწკრიძლეს და მალალი, მზარბეკიანი, ლურჯ-აქსელბანტებიანი ჟანდარმი გამოჩნდა.

ჟანდარმა გრძელ უღვაშებზე ხელი გადაისვ-გადმოისცა და ერთი ისეთი ჩახველა, რომ ეკლესიის გუმბათმა გუგუნით ხმა მისცა. თან იქით-ქენ გაიხედა, საითაც ცხენი გაგანიერებული ცხვირის ნესტოებით იჭირებოდა.

ჟანდარმის დანახვაზე ვასილი შეტოკდა, ტანში ჟრუანტელმა დაუარა და იგრძნო, რომ საშინლად გაფითრდა. მაგრამ თავს მაინც ძალა დაატანა და ეკლესიას გაბედული ნაბიჯით მიუახლოვდა.

მის მოახლოვებაზე ეკლესიიდან სამი სხვა ჟანდარმი გამოვიდა. ოთხივენი უმაღლესი გასწორდნენ, კარტუზებთან ხელი მიიდეს და მღვდელს თავაზიანი სალაში მისცეს.

მღვდელმა ქუდი მოუხადა, „ზდრავსტვიტე“ წაილულულა და ეკლესიაში ისე შევიდა, ვითომ არაფერიყო.

სანამ ტრაპეზს შეხედავდა, გული კინალამ საგულედან ამოუვარდა. იქვე კუთხეში ორად მოკუნტული დიაკვანი იდგა. მას ყვითელი სანთლისფერი დასდებოდა.

აღსავლის კარებს ლურჯი აბრეშუმის ფარდა ისევ ეფარა, მცირე კარებიც კარგად იყო გამოხურული.

მაშ არაფერი არ უნახავთ!

მღვდელს იმედი მიეცა და დიაკვანს რალაც სასოებით, სიყვარულით შეხედა. დიაკვანმა ვერაფრის თქმა ვერ მოახერხა, თვალები უფრო ააბამხა და ერთ ადგილზე შეტორტმანდა.

ერთ-ერთი ჟანდარმი მღვდელს წინ გამოეჭიმა და დინჯად გამოგლაპარაკა:

— ჩვენ, მამაო, თქვენ გეძებდით... სახლშიც ვიყავით, სტაველშიაც გძებნეთ, მაგრამ რაკი არსად აღმოჩნდით, ეკლესიის ხარი დავიჭერკინეთ.

— შე?! შე... შეძებდით?! ალბათ, პარაკლისის გადახდა ვერქარებოდათ... — ძლივ ნაძალადევად წარმოსთქვა ვასილმა ქვემოთ, რომ ვერ გაუსწორა, ნაშუვ სანთელს დასწვდა და ხელით სრულად დაუწყო...

— არა, პარაკლისი არა... თქვენთან საქმეზე გახლავართ... — გამოეხმაურა მეორე ეანდარში ბოხი ხმით და ტყავის აბგიდან ქალაღდი ამოიღო, მღვდელს გვერდში ამოუდგა და ფართოდ გაშლილი ქალაღდი თვალწინ გაუფარჩავა:

„Произвести обыск у свящ. Василия Самадашвили“.

პირველად ეს სტრიქონები მოხვდა ვასილს თვალეზში და წუთით მის წინ ყველაფერი გაშავდა. თვალთ დაუბნელდა, მაგრამ აშკარა იყო ეკლესიის გაჩხრეკა მადი თავში აზრადაც არ მოსვლიათ.

ვასილ მღვდელი ინსტიტუტურად კარებისკენ გატრიალდა და ჰაერზე გავიდა.

— Ну, так идем же, батюшка! — უთხრა ისევ მალაღმა და ვასილს უცებ გაუთენდა, შეება იგრძნო.

„მადლოზა ღმერთს! ეკლესიის გაჩხრეკა მართლმორწმუნე ეანდარმებს ფიქრადაც არ მოსვლიათ“, — გაიფიქრა, წელში ლარივით გასწორდა და მტკიცე ნაბიჯით ბილიკისკენ გასწია.

ეანდარმებმა ცხენები ახსნეს და უკან დაედევნენ.

აქა-იქ ვენახებში გლეხებს კისრები დაეძაგრათ და ხეებს ამოფარებულნი მიმავალთ შიშით გაჰყურებდნენ.

— რა ამბავია, ტეტია? ამ ჩვენ ვასილ მღვდელს რა დიდი სტუმრები მოსვლია, ბლალღინად ხომ არ აკურთხებენ?

— ეჰ, ეჰ, ეჰ! დაინახე, კაცო! სულ დიდდიდი პოლკონიკები იყვნენ. ერთი გახედე, და! სულ თავით ფეხამდე პრიაღებენ!

— მაშ არა და ჩვენ მოგვიკითხვენ. ჩვენისთანა საწყალ ხალხს ზედაც არავინ შეხედავს...

— ვაი ჩვენი ბრალი! ჩვენც ვიტყვით, ხალხნი ვართ! ჩვენთვის არასდროს არც გათენებულა და არც გათენდება. ჩაერვივენ ლაპარაკში ვაზებში მყოფი დედაკაცები. წელში მოიხარნენ და ბალახის გლეჯა განაგრძეს.

ეანდარმებმა და ვასილ მღვდელმა სოფლის ვიწრო გზა ჩაიარეს და სახლს მიაღწენენ.

მთელი სოფელი უკვე ფეხზე იდგა. ქუდმოგლეჯილი მამასახლისთათვისი „პოპოშნიკით“ და იასაულთი გულვახეთქილი ვაღმა მზრიდან მოვარდა და ვასილის სახლის შორი-ახლო უხმოდ აიტუნენ.

ეანდარმების მოსვლა მღვდელთან ხალხმა ჯერ სახეიროდ მიიღო. მაგრამ როცა მზიარული მითქმა-მოთქმა ვერ გაიგონეს, რაღაც მოუსვენრობამ შეიპყრო ყველა.

სოფლის ბავშვებიც მოცვიდნენ და ლობის კუთხეში შეშინებული წიწილებივით მიუყვებულემა ბალახის მწვანე ფონი ეფორად მჩივებად ამოკემსეს.

ქარქინული
გინგლირთხეა

ხალხი იღუმალად ჩურჩულებდა.

ვასილ მღვდლის სახლში კი სიწყნარე, ხანგრძლივი სიწყნარე ჩამოვარდა, თითქოს იქ არაეინ მოძრაობსო. ღია კარებიდან კედელთან აყუდებული მღვდელი მოსჩანდა.

იგი იცქირებოდა იქითკენ, საიდანაც ზოგჯერ ქალაღდების შრიალთან ერთად დეზების წკრიალიც მოისმოდა.

მძიმე იყო ის წუთები, მეტად მძიმე და უჩვეულო თავისი გაურკვევლობით.

ოთხი საათის განმავლობაში ვასილ მღვდლის სახლში ჩხრეკა და ქექა იყო.

არ დარჩენიათ არც სათონე, არც ზემო ნაწილი სახლის სახურავისა. საქათმეც კი არ გადაურჩათ გაუჩხრეკავი და როცა ვერაფერი იზოვეს, ვაცრუებული ეანდარმები გაბუტულებივით ერთმანეთს თვალს არიდებდნენ. მხოლოდ ყველაზე მაღალმა, ორად წვერ გაყოფილმა ეანდარმა სამაღაშვილს პირდაპირ თვალებში შეხედა და რაღაც, თითქოს გამომწვევი, დამცინავი კილოთი ჰკითხა:

— აქ ვერაფერი ვერ ვიპოვეთ, მაგრამ, მამო, ნამდვილად ვიციო, რომ თქვენ სტამბა გაქვთ დამალული. ისიც ვიციო, რომ მანქანა შეეცარიო შეიძინა თქვენმა თანამშრომელმა სტუდენტმა რომან ფაველნიშვილმა ის მაინც არსად დაგვემაღება და მოდიოთ თქვენ სოქვით, სადა გაქვთ დამალული.

ამ სიტყვებზე დანარჩენი სამი ეანდარში, ვასილს სახეში მიაჩერდა. ვასილ მღვდელმა ფართოდ გაახილა თვალები. შიში და გაკვირება აღებეჭდა სახეზე.

— მე?! სტამბა?! რომელი სტამბა?! ეინ ფაველნიშვილი? ეს სიცრუეა, მოგონილი ამბავია! არაეითარი სტამბა თვალითაც არ მინახავს... და... თუ გეგულებათ სადმე, აი მეც აქა ვარ და ჩემი სახლკარიც... ეძიეთ.

ამ დროს ერთი ეანდარში, რომელიც ჩხრეკას მაინც განაგრძობდა. ბუხარს მიუახლოედა, რაფაზე მდგომ კოლოფს ხელი წაავლო, სახურავი მოხადა და მუჭაში კოქის ძაფები, ლილები და დუფგები წამოყარა.

— А а... вот!... вот! как раз это и надо было! — წამოიძახა სიხარულით აქარხლებულმა და ფოლადის პაწია ასოები მოკრიფა.

დანარჩენი მასალა ისევ კოლოფში ჩაყარა, ასოები ხელის გულზე დაიწყო და კედელთან მდგომ ვასილ მღვდელს ცხვირთან მიუტანა.

— А это, батюшка, что такое? это же типографские буквы!
— თან თვალებში დამცინავი ღიმილით მიაჩერდა.

ფიცბლავ დეზები აწკრიალდნენ და დანარჩენი სამი ეანდარში მღვდელს გარშემოერტყა. ასოებს სათითაოდ სინჯვა დაუწყეს.

— Н. да.. а! а это откуда, батюшка? вот вам веское доказательство... Уж лучше скажите!... — გათამამებული და ბოროტი კლოთი გამოეხმაურა ერთერთი მათგანი და მღვდელს ირიბად შეხედა.

— მე მაგისტანა ასოები ბევრი მქონდა... ალბათ [საქართველო] დეკარგეს... თორემ ბევრი იყო. სამი წელიწადი სტამბაში ვმუშაობდი. სტამბასთან მქონდა საქმე და უვარგისი ასოები ბევრჯერ ჯიბით გამომყოლია... ვთხოვთ ეს ცნობა „მნათობის“ რედაქციას დაადასტურებინოთ და ასოებიც შეამოწმოთ... ანა რა და დასამალი რომ მქონოდა, ასე აშკარად შევინახავდი?

ქანდარმებმა, რასაკვირველია, არ დაუჯერეს, ერთმანეთს ღიმილით გადახედეს.

ცოტა ხნის შემდეგ პაწია თათბირი გამართეს, მერე ქალაღდები ააწრიალეს და გასვლის დროს ვასილიც გაიპატივეს.

ვასილმა გახუნებულ ქუდს ხელი წამოავლო და აიენის ყურეზე ორ ბებერ დედაკაცთან მდგომ, მთლად სახეშეცვლილ ცოლს მიმართა:

— მე მივდივარ და, ალბათ, მალე დაებრუნდები...

კრინტი არავის დაუძრავს.

ქანდარმების დეზები კიბეზე რომ აწრიალდნენ, ქვემოთ ეზოში პატრონების დანახვაზე ცხენები ხელახლა ახეხეინდნენ. ვასილ მღვდელმა ეზოს სიღრმეში მოუსვენარი თვალებით გაიხედა.

ქანდარმები ვასილს სწრაფად მიუხვდნენ განძრახვას. ერთი მათგანი მღვდელს მიუახლოვდა, საფეთქელთან ხელი მიიტანა და თავაზიანად მოახსენა:

— ჩვენი ეტლი აგერ იქ გვიცდის, თქვენ ნურაფერზე ნუ შეწუხდებით. — უთხრა მან და მათრაზი გორის გზისკენ გაიშვირა.

ცოტა ხნის შემდეგ სოფლის შარა გზაზე ოთხი ქანდარმი ზეითად ბედაური ცხენებით მძიმედ მიდიოდა. ხოლო მათ შუა ქვეითად ანაფორის კალთების ფრიალით გორის გზისკენ მიაბიჯებდა თავჩაქინდრული მღვდელი.

უკან დატოვებული სოფელი უჩვეულო ამბის გამო ხმამაღლა მოსთქვამდა.

მგზავრები რომ გორის გზატკეცილზე გავიდნენ, ქანდარმებმა ცხენები შეაჩერეს და დაეინებით დაუწყეს ცქერა სოფელ მერეთისაკენ.

ვასილ მღვდელს გულზე ცეცხლი მოეკიდა, სიმწარით ენა გაუშრა.

„მამ მერეთში ფურცელაძეების დასატუსაღებლადაც გაუგზავნიათ.

— გაიფიქრა მან. — ვილაც წყეულმა გაგვცა“.

ვასილს თავს რეტი დაესხა, ხელები დაებუხა და ყურებში რაღაცამ ვასწივლა. მაგრამ არ უნდა ქანდარმებს აჩვენოს ბოღმა, მწუხარება და შიში. ვასილ მღვდელი წელში გაიშართა და გაბედული და ამაყი სახით გორისაკენ იწყო ცქერა.

რაკი ქანდარმებმა მერეთის გზაზე ვერაფერ ვერ შეამჩნიეს, ცხენებს ისევ დაუწრუპუნეს და ნელი ნაბიჯით გორისაკენ დაეშენენ.

მიდის ვასილ მღვდელი, მიდის და ბოლმა-შემოწოლილი ფეხებს ძლივს მიათრევს. შავბნელი ფიქრები თავში ახალ ნაყარი ფუტყარით უფუთფუთებენ და გული მწარედ უკვნესის.

„თუ ეგნატე იოსელიანი და მიშო ყიფიანი მახეშოგვეტყვი შენთვის, მაშინ ჩვენი ორგანიზაციის საქმე... ვინ იცის, იქნებ სოფრომ მგალობლიშვილი და ვასო დეკანოზიშვილი კიდევ დაიჭიროს!“ — ფიქრობს ვასილ მღვდელი და გუნება უფრო და უფრო უმძიმდება.

„საწყალი ქალი, ალბად, თავს იკლავს. არაფერი არ იცოდა და ათასნაირი ეპეი გულსა და სულს გამოუხრავს — გაიფიქრა თავის ცოლზე. — თუ ქაიხოსრო ან დათიკო ფურცელაძე დაქერას გადაურჩნენ, ალბად, ჩემ სახლობასაც მიხედავენ.. მაგრამ ამ წყეულმა ვანდარმებმა თუ ტფილისის, თელავის, ქუთაისის და ოზურგეთის საქმე შეიტყვეს, გორის ორგანიზაციის საქმეც ეცოდინებათ და ჩემ სტამბასაც დღეს თუ ხვალ მიაგნებენ... დაგველუპება ყველაფერი!...“ — დაეინებით ფიქრობს ვასილი და ქვემოთ, ლურჯად შემოხაზულ თრიალეთის მთებს ვასცქერის.

გზის ორპირად ტანაყრილი სიმინდის ყანები ნიავის ყოველ დაქროლვაზე იღუმალებით შრიალებდნენ და ეს ჩურჩული ვასილ მღვდელს გულში უნებურად უძერებოდა და მწუხარებას უორკვედებოდა.

ქვემოთ, ჯვარედინ გზაზე, იქ, სადაც ტრიალ მინდორზე ქოლგასავით გაშლილი ობოლი მუხა ნალელიანად არხვედა შტოებს, ცხენოსანთა დანახვაზე შავი წერტილივით მოძრავმა არსებამ უეცრად გზას გადაუხვია. ჯერ მუხას ამოეფარა და იქიდან ზვერა დაუწყო, მერე სწრაფად მოსცილდა, ხშირ სიმინდში დაკუზული გაძვრა და მიიმალა.

მგზავრებმა რომ ჩაიარეს, უცნობი ისევ მუხასთან გაჩნდა, ახლა მეორე მხრიდან მოექცა ხეს და ქვემოთკენ გაიხედა.

— ფუი, დასწყევლოს ჩემმა გამჩინმა, დამგვიანებია! რალა ეჭნა და რა წყალს მიეცე! დაეილუპენით.

ეს გორიდან გამოგზავნილი შიკრიკი იყო, რომელსაც სოფრომ მგალობლიშვილის ბარათები მოჰქონდა, ტყვიავში ვასილ მღვდელთან, ბოლო მერეთში დათიკო და ქაიხოსრო ფურცელაძეებთან.

სოფრომი უთვლიდა ყველაფერი გადაშალეთ და შორი გზას დაადექითო. მაგრამ ფილოს დაავციანდა, და გულშემოყრილმა შიკრიკმა გორისაკენ მიმავალ ვანდარმებს რომ გახედა, შუბლზე ხელი იტყიკა და მწუხარებით ჩაიდუღუნა:

— ეხლა სადღა წავიდე? ალბათ, მერეთშიაც ავიდნენ. ქაიხოსროსაც ესტუმრნენ, მაგრამ ეს რომან და კოლა ფავლენიშვილები რალა უყვეს?! ისინიც ხომ ტყვიავში იყვნენ?.. ალბათ, ვერ იპოვნეს. ნამდვილად დროზე გაიგეს და თავს უშველეს... — შიკრიკმა ფიქრი აღარ დაათავა, რუზე ქურციკივით ისკუბა და მერეთისაკენ გაემართა.

„დაგვიანდა, ფილო, დაგვიანდა!...“ — დაეინებით ყურში ჩასძახის ვილაც მაგრამ ფილო მაინც გარბის, სიჩქარით გული ყელში მოებჯი-

ნა, შებლზე ოფლმა დაასხა. და მაინც გარბის მერეთისაკენ, ვახტის, მაგრამ ვერ მიულწევი.

— აი დასწყველოს ჩემმა გამჩენმა, დღეს რა ქირი დამეპართა? ფეხებში ბანდი შემეყარა, თუ ეს დალოცვილი მერეთისაკენ წავიქცეო? შორს გამექცა?

ფილომ ღრმად ამოიოხრა, შებლიდან ოფლი მოიწურა.

მზე კარგად გადაიწვერა. ცა უფრო გალურჯდა. ბრუთსაბძელიდან გრილი ნიავი მოჰქრის.

ფილო დიდ ბოგირს მიადგა. აქედან ცხინვალის გზას დასტოვებს და მარჯვნივ მერეთისაკენ გაემართება.

„ეხლა კი მეშველება, როგორც იქნება მივალწევ.“ — გაიფიქრა ფილომ და მერეთის გზისაკენ გაიხედა...

გაიხედა და შეჩერდა: მერეთის გზაზე სწრაფად მოცურავდა რაღაც შავი.

ფილომ მზე ხელით ჩამოიჩრდილა და დააშტერდა. ცოტა კიდეც და ფილომ მტკვრის ბურუსში აშკარად გააჩნია ცხენები.

— ვაი შენ ჩემო თავო! — უცბად წამოიძახა ფილომ. — გარშემო ცხენოსნები, შუაში კი შარაბანი... ფუი!

ფილომ მუხლებზე ხელი დაიკრა, გზიდან გადავიდა და ისევ სიმინდებს გაჰყვა, რომ მგზაურებს თვალი არ მოეკრათ, შემკრთალი, შეშინებული ბიჭი არ გაეჩხრიკათ და ზედმეტი საბუთი ხელში არ ჩაეგდოთ.

მიდის ფილო, სიმინდებს მიაშრიალებს, ზემოდან კი ცხენოსნების თანხლებით ეტლი მოსრიალებს. თანდათან დიდდება...

მიხვდა ფილო ყველაფერს.

— დავილუბენით, დავილუბენით! — წამოიძახა ყრუ ხმით და სიმინდების სიღრმეს მიაშურა. თან ისეთი ადგილი ამოიჩინა, საიდანაც ყველაფერს კარგად დაინახავდა, მას კი ვერავინ შეამჩნევდა.

ათი წუთის შემდეგ სულ ახლო გაისმა ცხენების თქარა-თქური და შავი კარეტის გრუხუნი. ფილო მიწაზე გაერთხო, წინ აფარებული ბალახები მისწი-მოსწია და გაიხედა.

აქაც ორი ლურჯოსანი ზევეითად იყვნენ, ხოლო შუაში შავი კარეტა მოგრიალეზდა.

კარეტის ფანჯრიდან დათიკო ფურცელადის პროფილი ლანდივით გამოკრთა, მაგრამ ფილომ კარგად იცნო დათიკო. და მწუხარებით წამოიძახა:

— ის არის. ის! ყველაფერი დაილუბა!

შიკრიკმა ერთბაშად საშინელი დაქანცულობა იგრძნო. სიმინდის ჩრდილში გარინდული იჯდა და გორისაკენ გაქროლებულ ეტლს დაღვრემილი გასცქეროდა.

— სადღა წავიდე? მერეთში ასელას ეხლა რაღა აზრი აქვს? გორში დაბრუნება კი...

თხუთმეტი წუთის შემდეგ დათიკო ფურცელაძე და ჯანდარმაძი დატუსაღებულ მღვდელს სამადაშვილს დაეწინენ. დაწინაურებული ჯგუფი შუაზე გაიყო: ორი ცხენოსანი და მღვდელი სამადაშვილი გზის მარჯვენა მხარეზე გაჩერდნენ, დანარჩენი მარცხნივ დადგნენ. შუაგულში მოსულთა ეტლი შეიჭრა.

ეტლი გაჩერდა, ერთი ჯანდარმა ცხენიდან გადმოხტა, კარეტის კარი გააღო და მღვდელს წინიდან ჩამოეცალა.

დათიკო ფურცელაძემ და მღვდელმა ერთმანეთს შეხედეს, მაგრამ ზმა არ ამოიღეს. ნაღვლით დამძიმებული თავები აქეთ-იქით წაიღეს, თითქოს თავის დღეში ერთმანეთი არ უნახავთო.

— Что, князь, батюшку то не приветствовали. Али не узнали вашего сотрудника?!

— Нет, я его совсем не знаю и никогда его не видал, — უკმუნად და მტკიცედ უპასუხა დათიკომ და ჯანდარმს მწყრაღად შეხედა.

ჯანდარმა ირიბად გაიღიმა.

— А ну, батюшка, садитесь, а там посмотрим, знаете вы его или нет, — ირონიული კილოთი ჩაურთო სიტყვა უფროსმა მათგანმა და დათიკოს გვერდით მღვდელს ადგილი შესთავაზა.

ვასილ მღვდელმა ანაფორის კალთები შეიბერტყა, კარეტის საფეხურზე ფეხი შესდგა, ეტლი მარცხნივ დახნიჭა და დათიკოს გვერდით დაჯდა. წინ ორი ცხენოსანი დაიძრა. მათ კენჭებიან გზატკეცილზე რკინით შემოსაღრტული თვლების ხრამხარუშით ეტლი მიჰყვა.

უცებ მღვდელს გაახსენდა, რომ საბძელთან, ქაობიან ადგილზე, ორმო ჰქონდა ვათხრილი. სადაც გუდით ინახავდა პეტერბურგიდან სტუდენტ გლუბოცკის მიერ ჩამოტანილ აკრძალულ ლიტერატურას. კილით შემოსილი ბელტები ისე კობტად ჰქონდა დაწყობილი, რომ ვერავინ ვერაფერს მიხედებოდა. იქაც ბევრი საგულისხმიერო რამ იყო, რომლის გადათარგმნასაც ვასილ მღვდელი აპირებდა. მაგრამ ის არაფერი. იმას ვერავინ ვერ მიაგნებს, ოღონდ სტამბა, სტამბა იყო საფიჭრებელი... და ის სწყვეტდა გულს.

სამადაშვილს სტამბა ტრაპეზში იმ მაგიდის ქვეშ ჰქონდა დამალული. რომელზედაც სერობა ხდებოდა და რომელიც ოქროს ძაფით ნაქარგი ქსოვილებით იყო ძირამდე დაფარული. ამ მაგიდაზე ძველებური მინახქრით და ოქროთი შექცედილი ძვირფასი ბარძიმ-ფეშხუმი და ძველის-ძველი სახარება ესვენა.

აი აქ, ამ ადგილას ვასილ მღვდელი კვირაობით ხელებ-აპყრობილი იჩოქებდა და თან თავის ბედს სწყევლიდა, რომ მღვდლის ანაფორაში ვახვეული ურწმუნო და უხეირო მსახიობად იყო ხალხთან მიჩენილი.

კვირა-უქმე დღეს მღვდელი ბევრჯერ ეკლესიას თავს არიდებდა, სადაც მიდიოდა და დიაკვანს ამბავს უტოვებდა: ბლალოჩინი მიბარებს და იქ მოვიდვარო. რუხთვალება დიაკვანს სწამდა კეთილი და უანგარო.

მღვდლის სიტყვა და ხალხსაც ამას ეუბნებოდა: ბლალოჩინმა სასწრაფოდ დაიბარა და იქ წავიდაო.

მორი

გორში კი ამ დროს სულ სხვა ამბავი დატრიალდა. დილა აღრიან ჟანდარში კულებიაკინი ჩვეულებისამებრ მიკიტან ტატო დოთიაშვილთან სარდაფში ჩავიდა ყელის ჩასაკოკლოზინავეებლად, თეთრად გამსქვირვალე ატენის ღვინოს დაეწაფა და როდესაც რამდენიმე ჩაის ჭიქის შემდეგ კარგ გუნებაზე დადგა, სამადლობელ საჩუქრად დაბალი ხმით და ეშმაკური ღიმილით ახალი ამბავი გაუზიარა მიკიტანს.

— А знаешь, сегодня, рано утром, какого-то священника арестовать поехали. Там, около Цхинвала... должно быть скоро привезут. Вот, брат, ваши грузины: все они богом проклятые еретики и бунтовщики...

ჟანდარში რომ გავიდა ტატოსთან ხარაზი პეტუა შევიდა. ტატომ ეს ამბავი პეტუას ჩუმად ვადასცა, ხოლო პეტუამ დახურულ ბაზარში აიტანა და მთელ ბაზარს ხანძარივით მოსდო.

ქონები, ბაზაზები, ხარაზები, დერციკები, ოქრომჭედლები, სირაჯები, ხოლო სულ განაპირა უბანში — მკუპრავები და ნალბანდები გაოცებულნი ლაპარაკობდნენ ვილაც „ბუნტოვჩიკ“ მღვდლის დატუსაღებაზე.

მღვდლის დატუსაღების ამბავი ყუმბარასავით გასკდა და მთელი გორი ფეხზე დადგა.

„სობოროს“ ასავალში, იქ, სადაც შუაბაზარი იწყებოდა, ერთი თვალეზ-ჩაწითლებული, ზელენკიკოდ წოდებული მედუგმე იჯდა. წინ ჩაფერფლილი მყალი ედგა, ხელში გაზივით რალაც მოკაყული რკინა ეჭირა და წვრილი მავთულიდან ღუგმებს ისე სწრაფად აკეთებდა, რომ თვალს ვერ მოასწრებდით.

ცალ გვერდით მოედგა ნაქუჩ-დაცობილი ლიტრა. მეორე გვერდით ნახშირის კალათა, ხოლო მუხლებზე კუჭყით გაპოხიერებული ტილო გადაეფარა. მედუგმე მავთულისაგან ჩაეანგებულ ხელებს სწრაფად ამოძრავებდა, თან ლიტრას წარამარა დასწედებოდა, მის ყელს ნახევარ ტურზე მაგრა მიიწებებდა და ტკბილად აარაკრაკებდა. ვანიერი ნაოქებოანი შარვალი ზელენკიკოს მუდამ სველი ჰქონდა ლიტრიდან ჩამოსული წვეთებისაგან, მაგრამ ეს არასოდეს არ აწუხებდა.

მედუგმის პირდაპირ დახურულ ბაზარში, ასავალი კიბის მეორე მხარეს, სამფეხა დაბალ სკამზე ცხვირ-წიწაქა გარასიმა იჯდა და ფერადი აბრეშუმის ძაფებისაგან ფუნჯიან ზონრებს და ხონჯრებს აკეთებდა და ჰყიდდა.

იმას კი მუდამ უშველებელი ჯამით ერთი აბაზის ხიზილალა ედგა, რომლესაც ზევიდან თეთრი ლავაშის ნაგლეჯი თეფშად ეხურა.

გარასიმას ცისფერი ან მწვანე ყურთმაჯგებიანი კაბა ეცვა, ხოლო ახალუხზე ისეთი დიდი ბუშტებიანი ვერცხლის ქამარი ერტყა, რომ ქვეყანას უყვირდა; მუდამდღე ამ სიმძიმეს როგორ უძლებდა? რა მუცელს ვერ-დებს არ უნგრევსო.

გინგლიფთეკა

— ვა, გარასიმ, გაიგე, კაცო, მღვდელი დაუტუსალებიათო!

დაბალი ხმით ჩაულაპარაკა მედუგემე და თან კისერი წინ წასწია, პალზე გაიძაგრა, რომ ეს უცნაური ქორი გარასიმას კარგად გაეგონა.

გარასიმამ ჯერ ხელები გააჩერა. ზელენკიკოს გამწყრალივით შეუბღვირა და შეშინებული კილოთი ჰკითხა:

— რას ამბობ, ეი!? ეგ რა, წუხელ სიზმარში ნახე, თუ ბნელაში მოგელანდა?!

— არა, ძმაო, არა! მომელანდა კი არა, დილას აქეთია მთელი გორი მაგაზე დალდალანებს... შენ რა, ყურებში ბამბის ძველა ხომ არა გაქვთ დაკობილი? სოფლიდან ჯანდრებს შებოკილი კიდეც მოჰყავთო.

ამ ლაპარაკის დროს შუაბაზრისაკენ ორმა პატარა ბიჭმა ამოიბრინა.

ერთს ოდნავ ნაყვავილევი სახე ჰქონდა, ხელში კვერცხი ეჭირა და სიხარულით მოკუნტრუშებდა. მეორეს მიტკალივით თეთრ სახეზე მუქი-ლურჯი თვალები და გრძელი წამწამები მეტად უხდებოდა. შავი შარვლები და მაუდის შავი ხალათები ეცვათ. ორივე სასულიერო ოთხკლასიანი სასწავლებლის მოწაფე იყო. ნაყვავილევი იოსებ ლალიაშვილი იყო, ხოლო მეორე — მისი განუყრელი მეგობარი ილიკო ხახუტაშვილი. ილიკოს ხელში სამკაპეიკიანი ეჭირა და ამხანაგები ბაზრისაკენ სავაჭროდ მორბოდნენ.

ილიკოსთვის ტაკვია მოლოზანს, ვისთანაც ის ცხოვრობდა, ერთი კაპიკის შრეში და ორი კაპიკის შაბი დაებარებინა, იოსებს კი დიდდანიოსათვის ერთი კვერცხი დაეტყუებინა, ფისტონები უნდა ვიყიდოვო, და ისე უხაროდათ ბავშვებს, თითქოს ზარბაზნები უნდა დააგუგუნონო.

ბავშვები რომ ამ ორ ხელოსანს დაუპირისპირდნენ, გარასიმამ მოტვლეპილ შუბლზე ხელი გაიტკაცუნა და გაკვირვებით ხმამალლა წამოიძახა:

— ვა, მღვდელი, კაცო?! მაზიარებელი მღვდელი დაუტყერიათ? გავგიჟდები რალა, გავგიჟდები!

ამ სიტყვებს იოსებმა მკაფიოდ მოჰკრა ყური და ერთბაშად შედგა. ბავშვმა ჯერ გარასიმას შეხედა, მერე გაოცებული თვალები ამხანაგს მიაშტერა.

— გაიგე, ბიჭო, მღვდელი დაუტყერიათო? — ჩაულაპარაკა ილიკომ ამხანაგს და ორივემ თვალწირპლიან მედუგემეს გახედეს.

— ვა, მღვდელი რას იზამდა, კაცო? იქურდებდა თუ იყაჩაღებდა? რისთვის უნდა დაეჭირათ. ეი რა გამიგია, დაეთრები დამეყარვა, რალა!

მოტვლეპილ თავს აქნვედა გარასიმა და ხუთსავე თითს ჰაერში გაკვირვებით ათამაშებდა.

— მეორეთ მოსელის ნიშნებია, გარასიმჯან, მეორეთ მოსელისა. შენ რომ არა გჯერა, მერა გიყო!

მედღემემ წითელი ბალდადით ცალი თვალი ამოიწმინდა და გაშტერებულ ბავშვებს მიმართა:

- თქვენ რა გინდათ, შვილო? აქ რას გაჩერებულხართ?
- ბავშვები შეერთნენ, ილიკომ მოკრძალებით უბახუშა: *გაჩერდით*
- ჩვენ შაბი გვინდა, ძიაჯან! მეწერილმანე მელიქასთან მივდივართ.
- ჰო-და გასწით, გასწით, რალა, თქვენ გზაზე აქ რას შემომცქერხართ, აქ ხომ შაბის სკლადი არა მაქვს!?

ბავშვები კიბეზე სწრაფად აცვივდნენ, და ხუთი წუთის შემდეგ ისევ უკან, პავლიანთ უბნისკენ, გარბოდნენ. გაიარეს შეფაიტონე გაბრიელანთ ორსართულიანი, ფერადებით შეღებილი ლამაზი სახლი, ლელვერანთ ეზოს გვერდზე ჩაირბინეს და ზარგუნაათ სახლის პირდაპირ, ხახანაშვილის ბანიან და ერთ-ფანჯრიან სახლში შეცვივდნენ. ტაკვია მოლოზანი ის იყო საშოვრიდან დაბრუნებულყო და ერთი მტკაველა ტყავის ქაშრის ქვემოთ უშველებელი ჯიბით თხელ ლავაშში გახვეული ორი დიდი ნაჭერი ცხვრის ხორცი წამოეღო თავის „უჩენიკებისთვის“.

მოლოზანმა ასე იცოდა: არც ერთ ქელესს, არც ერთ ქორწილს და არც ერთ სამლოთოს არ გაუშვებდა. ყველგან თავს იპატივებდა, თვითონ ზომ გაძლებოდა, დანარჩენს წამოჰკრეფდა, ეს ჩემ „უჩენიკებსაო“. იტყოდა და ხელათ ჯიბისაკენ გააქანებდა.

იმ დროს გორში მრავალი ქვრივი და ხელმოკლე ოჯახი მოწაფეების აყვანით ინახავდა თავს, და დროს წახედულობით მონასტრიდან გამოვდებულ დამბლა-დაცემულ ევლოკია მოლოზნის საცხოვრებელ წყაროსაც მოწაფეები შეადგენდნენ.

მოლოზანს პაწია, ცალფანჯრიან ოთახში მუდამ წელიწადს ოთხი-ხუთი მოწაფე ჰყავდა თავშეფარებული. თვითონ ომარხანობის დროის, თავისავით ფეხებ-დაფეხვილ რკინის საწოლზე განისვენებდა, ერთ-ერთი, უფრო დოვლათიანი მოწაფე მეორე კედელთან პატარა ტაბტზე უწვა. დანარჩენები აფურებიან იატაკზე ჰილობს გაშლიდნენ და თავ-თავიანთ ლოგინზე ისე ეყარნენ, გეგონებოდათ ლამის თევაში არიანო.

მუდამ შუბლ-შეკრული მოლოზანი კარგ გუნებაზე მაშინ დგებოდა, როცა რომელიმე მოწაფის მამა, სოფლის საწყალი მღვდელი ან დიაკვანი აკიდებულ ხურჯინით ხახანაანთ სახლს მიადგებოდა.

უნდა გენახათ მოლოზანი, თუ სახლში იყო, ჯოხის კაკუნით და აჩქარებული ჩლახუნით სასიამოვნო სტუმარს რა დიდი ამბით უხვდებოდა. დაღლილობით სახე წამოჰარხლებულ სტუმარს მძიმე ხურჯინს ტაბტზე ფრთხილად დაადებინებდა, მერე ძირის ძირობამდე მოიკითხავდა, წლის მოსავლის ამბავსაც შეიტყობდა. შემდეგ უშველებელ განჯინას დაბღვერილ კლიტეს ჩამოხსნიდა, პირმომტკრეულ და ლურჯი ჩერით დაცობილ „ზაბრემალას“ გადმოიღებდა, ორი შაურის მსუქან თართის დოშს მოატანინებდა, და ხელად ლურჯ სუფრაზე საუხმე გაიმართებოდა.

სტუმარს ხომ კპატივობდა, მაგრამ არც თითონ რჩებოდა შარალნი: კაჭის არაყს ისე ხუხავდა, რომ თვალს არ დაახამხამებდა, განყოფილებულ პირს ლუქმასაც არ მიაშველებდა.

საუზმის შემდეგ მოტანილ დოვლათს — ფქვილს, ჯიშინის კმკალს, ხაზეს და მოხარშულ დედლებს განჯინაში გაფაციცებინა შეწყობდა და კლიტეს დაადებდა.

ილიკომ რომ კარები შეაღო, მოლოზანმა შაბი ჩამოართვა და თუქ ნახევრიანი წყლის ჩაფი ხელში მიაგება.

— წადი, შეილო, ბერიკაანთ კიდან წყალი მომიბრუნინე.

გაფოთებულმა ილიკომ ჩაფი კი ჩამოართვა, მაგრამ ველარ მოითმინა. მოლოზანს სახეში მიაჩერდა და სხაპასტუპით უთხრა:

— იცი, დიდება, ვილაც მღვდელი დაუქერიათ და პოლიციანი მოჰყავთო, სუყველა ამას ამბობს. დახურულ ბაზარშიაც ამაზე ლაპარაკობენ.

მოლოზანმა შუბლი შეიკრა და ბავშვს წაუტია:

— რას მიქქარავ, ბიჭო, რასა?!

— ჰო, ჰო, ზიარების მადლმა, მართალია... მღვდელი დაუქერიათ და ხელფეხ-გაბორკილი მოჰყავთო.

— რას მიედ-მოედები, ბიჭო? თავში ხომ არა დაგცემია რა? როგორ თუ მღვდელი დაუქერიათ? გორელებმა ახლა ეგ ქორი მოიგონეს და შენც იმეორებ? გასწი, წადი წყალი მოიტანე და ეგ სისულელე აღარ გაიმეორო, თორემ სულ ყურებს დაგასრეს, შე ცუღლუტო, შენა!

ასე დატუქსა ბავშვი მოლოზანმა და ცხვირ წინ კარები მიუხურა.

ცოტა ხნის შემდეგ შავი ლეჩაქის ფრიალით და ჯოხის კაკუნით ნამდვილი ამბის გასაგებად მონაზონი ქვევით გარბოდა.

თუ გორში რაიმე ამბავი მოხდებოდა, უწინ იმას უნდა გაეგო, და ეხლა გულში ჯავრობდა; ალბათ, რალაც ამბავი მომხდარა, ბავშვმაც კი გაიგო და მე როგორ გამოიმეპარო.

ის იყო იოსებ ლალიაშვილი და ილიკო ბერიკაანთ ქასთან მიცვივდნენ, რომ უცებ ზემო ქუჩაში ქვაფენილზე წითელი ფლოსტები აწკაპუნდნენ.

— სალომე, გოგო, ჩქარა, ჩქარა, თორემ მოჰყავთო. ამილაზერიანთ ხიდზე კიდევ გამოვიდნენ და შენ რალა ღმერთი გაგიწყრა, როდისღა უნდა წავიდეთ?!

წითელ ფლოსტებიანმა დედაცაცმა სქელი შალი მსუბუქად ტანზე მოიგდო, ორი მსხვილი ნაწნავი მათრახებივით შალზემთ გადაიყარა და გაჯავრებული კილოთი ალაყაფის კარებში განმეორებით შეიძახა:

— ქალო, რა დაგემართა, თუ კი ჩაატარებენ, მერე გინდა წამოდი და გინდა არა. ნეტა მაგდენს რას იპრანკები, დღეობაში ხომ არ მიდიხარ?!

— მოვდივარ, ქა, მოვდივარ!

გამოეპასუხა ახალგაზრდა ხმა და მწვანე ბუმბულიანი შლიაპით წითლად დაბრაწული სქელი გოგონა კარებიდან ზუმბასავით გამოვარდა.

ბავშვებმა ყური მოჰკრეს მოჰყავთო და შეტოკდნენ. ილიკომ ჩაფიქსთან მიდგა. ორივემ პავლიანთ უბნისკენ გაიხედეს.

ყველგან ხალხი ირეოდა. ეზოებიდან ზოგი ხილაბანდებდა, ზოგი თავდახურული, ზოგიც თავშიშველა „სობოროს“ ქუჩისკენ ქაჩხუბდა.

ბავშვებმა ამ დანახვაზე ერთმანეთს შეხედეს.

— არიქა, ბიჭო, გაიგონე, მოჰყავთო!? იოსებ, მოდი, ბიჭო, ჩვენც გავიქცეთ.

— წავიდეთ. ჩქარა წავიდეთ, ხედავ, ყველანი გარბიან?

იოსები ძალზე ღელავდა.

— ვაი, ეს ოხრად დასარჩენი ჩაფი! ამას რა უყოთ?!

— დადგი, ბიჭო, ვინ წაიღებს? დადგი, რისა გეშინიან? მგონი მთელმა გორმა იცის, რომ ეს ჩაფი ტაკვია მოლოზნისაა და შიშით ხელს ვინ ახლებს?

ილიკომ დაუჯერა იოსებს, ჩაფი მყუდრო ადგილას მიდგა, და მოჰკურცხლეს.

ნახევარ საათში მთელი გორი ფეხზე იდგა.

— ქა, ქრისტიანო, გაგიგონიათ ეს ამბავი?! მღვდელი დაუქერიათო! უი, დაილოცა, ღმერთო, შენი სამართალი, ეს რა გაიგონა ჩემმა ყურებმა?!

— რას ამბობ, ადამიანო, დღეს რო ი ჩვენმა პოსლიკა ბიჭმა ეს ამბავი მოიტანა, თავში რომ დამკრა ფეხებამდინ კიანჭველასავით რალაცამ ფუთფუთი დამიწყო.

— ნეტავი მღვდელს რა უნდა ექნა, ქა, ჯანდრებს რომ დაუქერიათ?

— რა, ქალო და თურმე ეგ უბედურიშვილი გაგიყებულა და წირვალოცვის მაგივრად ხალხში ხელშეიფის წინააღმდეგ ლაპარაკობდა: უნდა ჩამოვაგდოთ, ხალხის დიდი მტერიაო.

— უი, ეგ უბედურიშვილი, ეგა! ეშმაკები შესჯდომიან და ისინი აღაპარაკებდნენ, შავ ჩაქოლვილის შვილს, შავასა!

ამ დროს ლიახვის ქალიდან ჰილყვავების ვებერთელა გუნდი ტივივით გაშლილი გამოსრიალდა, ქვემოთ ყაზარმებისკენ კამარა ჰკრა, შემდეგ შხუილით ზემოთ გამოემართა და გორის კუწუბიან ციხეზე შავი გიშრის კრიალოსანივით დაეფინა. სწორედ ამ დროს ციხის უბნის ქუჩიდან ცხენების თქარა-თქური და ეტლის გრიალი მოისმა.

იოსებ ლალიაშვილი და ილიკო სულ ზემოთ, ჩაჩიკაშვილის სახლთან აბროვებულ ქვებზე შემდგარიყვნენ და იქ ელოდნენ.

ტუსალები ჩამოატარეს.

კარეტის მარჯვენა ფანჯრიდან თავდახრილი მღვდლის სილუეტი-მოსჩანდა.

ციხენებზე მჯდომი ყანდარმები შედედებულ ხალხის დანახვაზე წელში სიამაყით გასწორდნენ, ისედაც განიერი მხარ-ბეჭი უფრო გაშალეს და ქორის თვალეებით აქეთ-იქით დაიწყეს ცქერა.

დათიკო ფურცელადემ, როცა კარეტა ჯაფარიძის სახლის დაუპატრიის-პირდა, ფანჯრიდან მათე კერესელიძის დაღვრემილი სახე დაინახა და გულში სიხარულით გაიფიქრა:

„მადლობა ღმერთს, მათე არ დაუპატიმრებიათ. ვასო და კოლაც გადარჩნენ. მაშინ საქმე მთლად არ იქნება დაღუპილი.“

ჯაფარიძის სახლის შემდეგ ეგნატაშვილის ორსართულიან სახლში სოფრომ მგალობლიშვილი ცხოვრობდა, და დათიკომ მის ფანჯრებსაც გახედა.

აიენზე ქალები იდგნენ და ამ ამბავს გადმოჰყურებდნენ. უეცრად ფანჯრიანმა კარმა შეიპრიალა და შუბლ-მოდულული სოფრომი გამოვიდა. მის დანახვაზე დათიკომ შეება იგრძნო. არ იცოდა, რომ წინა დღეს მთელ გორში საიდუმლო წვევრთა ჩხრეკა და დაპატიმრება მოხდა. სოფრომიც დაიპირეს, მაგრამ თავებებქვეშ გამოუშვეს.

მათე კერესელიძე კიდევ იმიტომ გადარჩა, რომ ჯაშუშმა იაგორ იოსელიანმა ეანდარმთა სამშართველოს სათანადო საბუთი ვერ წარუდგინა.

ტუსალები რომ ჩაატარეს, ცნობის მოყვარეობით ვატაცებული ბავშვები ჯარივით უკან დაედევნენ.

— წამო, ბიკო, ჩვენ ჭეჩამდე მივაცილოთ. უფრო კარგა დაეინახავთ! — მიმართა ილიკომ იოსებს.

— არა, ვერ წამოვალ. დეიდა მელის და გამიჯავრდება.

— წადი, შენცა! რა კაცი ხარ! გასწი ჩქარა, დეიდას კალთის ქვეშ ამოუჯექ, არ შეგცივდეს და არ გალაცდეს! — სთქვა ეს ილიკომ, კანჯარივით დაეშვა, ხალხის ტალღაში გაძვრა და მიიმალა.

იოსები კი შინისკენ ციხისუბნისკენ გაემართა დაფიქრებული.

იქ მდინარე ფშანის გვერდით, სწორედ გორის ციხის ძირას დიდედა ნინო და იოსები ერთ პაწია ოთახში ცხოვრობდნენ.

იოსებს რომ დედ-მამა დაეხოცა, დიდედა ნინომ წყნარ ბავშვს ხელი მოჰკიდა, გორში ჩამოიყვანა და სასულიერო სასწავლებელში მისცა.

— ნეტა ჭვეყანაზე ამან როგორ ონდა იცხოვროს: დილით სალამოდე ლუქმა რომ არ მიაწოდო, ხმას არ ამოიღებს, ნუკრივით მშვიდი და მეტად გულსაწყალია. — ასე შესჩიოდა დიდედა ნინო მეზობლებს და ობოლ ბიჭს თავზე ევლებოდა.

იოსებს მეტად უყვარდა ეს კუთხე: გორის ციხის დასავლეთით აყრილი ქალა, დიდი ლოდები და ფრინველების განუწყვეტელი ძრიაბული, წმინდა წყლისა და ფშანის დუღუნი შორიდან კი ფაფარ აყრილი გიფილიახვის შხილი. ბავშვს ეს შხილი განუწყვეტელ სიმღერასავით ყურს ჩასძახოდა და სიამოვნებით ავსებდა.

მაგრამ ამ უხვ სილალეს და მშვენიერებას ერთი რამ სწამლავდა მუდამ და იოსების გუნებაზე ყოველთვის მიიმედ მოქმედობდა.

წმინდა წყლის ვაღმა, მაღალ-გალაენიანი საპყრობილე იყო აგებული. ვიწრო ფანჯრებიან საპყრობილეს დღე და ღამ რუხფარაჯიანი შე-

იარაღებული ჯარისკაცი ყარაულობდა და სარკმელში ვადმოსწევებულ, მზესა და ჰაერს მოკლებულ პატიმრებს თოფით ემუქრებოდა.

მაგრამ ყველაზე სამძიმო ის იყო, რომ ბევრი შემაჯავებელი სურათი ნახა იოსებმა და ეს სურათები არასოდეს არ დასწოვსტყნსკა

ერთხელ, შუადღისას, სკოლიდან დაბრუნებულ იოსებს, ნადრევი სადილის შემდეგ, ანკესი წაეღო და წმინდა წყლის ტბორეზე, ბუჩქებთან ჩამჯდარი, თევზაობდა.

ირგვლივ სიწყნარეს წყლის დუღუნი და დროდადრო შემფოთებული ვერხვების შრიალი არღვევდა.

ის იყო იოსების ანკეს რალაცამ დაპკრა, მოტივტივებული ბოთლის საცობი ჩაყურყუმელავდა და გახარებულმა იოსებმა ლიფსიტა თევზი ამოაგდო, რომ უცებ გულშემზარავი კივილი შემოესმა და უკან გაიხედა.

ორ გლესს შავად მოსილი დედაკაცი მოჰყავდათ და ძლივს იკავებდნენ. გამწარებული დედაკაცი გულსა და თავში ხელს იცემდა და შემზარავი ხმით მოსთქვამდა:

— შენ დაგიმიწდეს დედიშენის თვალები, ჩემო გაუხარელო, ჩემო ოცი წლის ვაჟაკო! აი ამ ოხერმა, ამ ტიალმა კედლებმა მოგიდინეს, უმანკო გული გამოგიხრეს, ჩემო შვილო, ჩემო ოჯახის ტკბილო ნუგეშო... ვაიმე მიშველეთ, ცეცხლი მეკიდება, მე უბედურს, ცეცხლი!..

მოსთქვამდა დედაკაცი და გააფთრებული საპყრობილესკენ იწვედა. იქ კი თოფმოღერებული ჯარისკაცი სვეტივით გაშეშებულიყო და კუმრად იბღვირებოდა.

პაწია სარკმელთან მიწისფერ ტუსალების სახეები წუთით აკიადდებოდნენ და ისევ მიიმალებოდნენ.

ამ სურათის დანახვაზე იოსები ყველაფერს მიხვდა, ხელები მოუღუნდა, თვალებიდან ცრემლი წასქდა. იოსები მაშინ ისე შეერთა, ისე შეშინდა, რომ აღთქმა დასდო, არაფერი არ დაეშავებინა, რომ საზიზღარ ციხეში არასოდეს არ ჩამჯდარიყო.

და აი, დღესაც, შავ კარეტაში თავჩაქინდრული მღვდლის დანახვაზე იოსებს, ისევ ის სურათი გაახსენდა, და მძიმე გრძნობით შეპყრობილმა ბავშვმა კარები რომ შეაღო, იქვე ტახტის კუთხეზე მოცელილივით ჩამოჯდა.

დიდდა ნინო ტახტის მეორე მხარეზე ფანჯარასთან მიმჯდარიყო. მოკეცილ მუხლებზე ხილაბანდი გადაეფინა და კბილებ-ჩამტვრეული ხის საეარცხლით ჭალარა შერეულ თმას ივარცხნიდა.

— მოხვედი, შვილო? სად იყავ, გენაცვალე აქამდე? განა პური არ მოგშივდა?!

იოსებს დიდდის კილომ გული მოუღობო, მისმა ზრუნვამ ბავშვს სიამით სხეულში დაურბინა და ძალაუნებურად კრიჭა გაუხსნა.

— იცი, დიდდა, ვილაცა კნიაზი და შავი მღვდელი ჯანდარმებმა დაქერილი ჩამოატარეს.

დიდედამ წინ ჩამოშლილი თმა ცალი ხელით აიწია და ბავშვს გაკვირვებით გამოხედა.

— რას ამბობ, ბიჭო!? მღვდელი კი არა, შენმა ცხოვრებამ არქიელს დაიჭერდნენ... როგორ თუ მღვდელიო?

— ჰო, ჰო, მართალს გეუბნები! აბა გაიხედე... მთელი გორი ფეხზე დგას, შენ რომ სახლში შეკეტილხარ და ვერაფერს ხედავ, ვისი ბრალია?!

— არა, შეილო, ალბათ გრძელ-წვეკრებიანი და გაბანჯგლული ვინმე იყო და შენ მღვდლად მოგლანდებია.

იოსებმა ახლა კი იფეთქა: საშინლად ეწყინა, რომ დიდედამ არ დაუჯერა, კარებს მივარდა, ფართოდ გააღო და გულმოსული კილოთი უთხრა:

— აბა, გახედე, გახედე მაინც, რამდენი ხალხი ბრუნდება... ყველა იქ იყო, ყველამ ნახა და შენ ნუ დაიჯერებ. ან სხვა ვინმე გაბანჯგლულ კაცს ანაფორას ეინ ჩააცმევდა? განა ვერ დაეინახე, ეინც იყო?!

ნინო გაჩუმდა, გაჯავრებულ ბავშვს აღარ აუხივდა და ამ უცნაური ამბით შეწუხებული აფორიაქებულ ფიქრებს მიეცა.

იოსებმა კი ლეიბის ჩამონაჭერ ტილოსგან შეკერილი აბგა კედლიდან ჩამოიღო, მაგიდას მიუჯდა, ლოცვანის წიგნი გადაშალა და რომ მძიმე და გაუგებარი სიტყვები როგორმე დაეხსომებინა, ქარის მიერ შერხეული ლერწამივით მთელი სხეულით რხევას მოჰყვა და თან ხმამაღლა გაიძახოდა:

„Благодарим тя, господи, яко насытил еси...“

„Благодарим тя, господи, яко насытил еси...“

„Благодарим тя, господи, яко насытил еси...“

სამი დღე ბავშვი ლოცვის ამ დასაწყისს სწავლობდა. ხან თვალებს მაგრა მოხუჭავდა და დამახინჯებულ სიტყვებს იმეორებდა, ხან შუბლით მაგიდას მაგრა მიაწვებოდა — ტვინმა კარგა ჩაიბეჭდოსო, ხან თვალებ-დაძვეტილი ქერის ერთ კუთხეს მიაჩერდებოდა, თანაც მძიმედ ოხრავდა.

ზოგჯერ ეგონა, ეს არის დავისწავლეო, მაგრამ შემდეგ სიტყვაზე რომ გადავიდოდა, ზემოთ ყველაფერი ავიწყდებოდა, გაბრაზებული ბავშვი თავში მუშტს შემოიკრავდა — ამ ოხერ თავში რატომ არაფერი არ შედისო, და გულამომჯდარი ისევ თავიდან იწყებდა...

და ამგვარად ახლად ნაყიდი, დიდი სიფრთხილით თეთრქალაღდ გადაკრული რუსული ლოცვანის წიგნი ყოველთვის იოსების ცრემლებით იკლინებოდა...

გოლა ჩიტაძის აღთქმა

იმ დროს, როცა შემკრთალმა და გაკვირვებულმა ხალხმა ტუსალები რკინის გზის სადგურამდე მიაცილეს, კაპიტან ზლობინსკის სასწრაფო ბრძანება მიუვიდა რომ მეექვსე და მეშვიდე როტა გორის სათავედან, სადაც ისინი იყვნენ დაბანაკებული, ხიდისთავისკენ მუსიკით წაეყვანა.

სრული ოთხი საათი იყო, როცა არტილერია შავად მზხინავ ცხენებით მწყობრად დაიძრა და გორის მთავარი ქუჩით სადგურისაკენ გაემართა.

ქარქინული

მალალ-შუბლიანი კაპიტანი ზლობინსკი რუხფერ კაპიტანს იჭდა და წინ მიუძღოდა. მის შავთვალეებში რაღაც მრისხანება იხატებოდა. კაპიტანი ზლობინსკი ის იყო ოდესიდან დაბრუნებულ იყო, სადაც იმ ხანებში თეთრი ტერორი მძვინვარებდა და სადაც სევასტოპოლისა და პლუენის „გმირი“ გრაფი ტოტლებენი რევოლუციონერებს თავზარდამცემი რეპრესიებით უმასპინძლებოდა.

ამავე წელს რუსეთის ზოგიერთ ქალაქში რევოლუციონერებმა რამდენიმე ტერორისტული აქტი ჩაატარეს, რასაც ეანდარშთა შეფი მეზენცევი დაუნდობელ მხეცად გადაექცია. რევოლუციონერთა შეპყრობას, დევნას და დასჯას ბოლო აღარ ეღებოდა.

ზლობინსკის ორ-სამ საუკეთესო რევოლუციონერ მეგობარს ოდესაში დიდი განსაცდელი მოელოდათ. ზლობინსკიმ დებეშა მიიღო:

„Сережу оперирут, приезжай немедленно.“

და ზლობინსკიც დროზე წავიდა, საქმე სწრაფად გამოასწორა. ამხანაგები ჯერ გადაშალა, მერე სადღაც გააპარა და მალე უკან დაბრუნდა.

ზლობინსკი ქართველ ხალხსნებს კარგად იცნობდა. მას ძალიან მოსწონდა გამბედავი, პირდაპირი და მეტად მეტყველი ილიკო მაქავარიანი. ეგნატე იოსელიანს ხალხსანთა მამამთავარს უწოდებდა, ხოლო სამხედრო ექიმში ქაიხოსრო ფურცელაძე მის მახლობელ მეგობრად ითვლებოდა.

იგი დიდ ანგარიშს უწევდა გორის მაზრაში თავმოყრილ რევოლუციონერებს: ვასო დეკანოზიშვილს, ანტონ ფურცელაძეს, ხიმშიაშვილს, სოჭრომ მგალობლიშვილს. მათთან საიდუმლო ქსელი ჰქონდა გაბმული და მუდამ კავშირში იყო.

როდესაც ზლობინსკიმ ფურცელაძისა და სამადაშვილის დატუსაღების ამბავი გაიგო კინტი არ დაძრა, მხოლოდ გორში მასთან ერთად გადმოსახლებულ პოლონელ ოფიცრებს რამდენჯერმე სტვენით თვალი ჩაუკრა.

ამით ზლობინსკი რევოლუციონურად განწყობილ ამხანაგებს საქმის უკიდ მსვლელობას ამცნობდა.

როდესაც კაპიტანმა ორი როტის გამოყვანის განკარგულება მიიღო, ულვაშებში ბოროტად ჩაიცინა და თავის-მხრივ ეს განკარგულება შემდეგ ინსტანციას შესასრულებლად გადასცა.

ზლობინსკიმ კარგად იცოდა, რომ განზრახული დემონსტრაცია გორელების მიმე შეთაბეკდილების გასაფანტავად იყო დანიშნული, გორის მცხოვრებთ ზედმეტად მოაგონებდა, რომ რუსთ ხელმწიფე ძლიერია. ისეთი ძლიერი, რომ არავის დაინდობს, ყოველ მოწინააღმდეგეს ასე გათოკავს და მათ დაღუპვას ზეიმით ჩაატარებსო.

მართლაც და სამხედრო ორკესტრი ამ დღეს ისე გორავლიდა, როგორც არასოდეს. თითქოს ჯარისკაცებიც უფრო გამართლებიყვნენ და ამაყად მოაბიჯებდნენ.

ჯარმა ოქონის გვერდით მოუხვია და მეფის ქუჩას, ~~ჩინებულ~~ ხშირად დიდ ქუჩასაც უწოდებდნენ, სწორ ხაზად გაიშალა, ხოლო ცოტახნით გაჩუმებულმა ორკესტრმა უფრო მზიარული მარში დაავუგუნა.

ყურებ-აქვეტილი, კობტად თავდახრილი ზლობინსკის ცხენი წვრილფეხებს თავმომწონედ მოაბიჯებდა, მაგრამ ზლობინსკი აშკარად ხედავდა, რომ გორის მცხოვრებნი აღარ უცქერიან და თუ ვინმე შეხედავს, ზიზღი და ბოროტება ეხატება თვალებში.

„ტაკ, დრუხია ში, კაკრაზ ეტო ი ნადო“, — ფიქრობს ზლობინსკი და სახე კმაყოფილებით უკრიალდება.

ის იყო ჯარი გორის საკრებულოს, ეგრედ წოდებულ კლუბს მიუახლოვდა, როცა იქიდან ახალგაზრდა, ეშხით სავსე პირმრგვალი ქალი გამოვიდა და ჯარის დანახვაზე იქვე ქვაფენილზე გაჩერდა. ქალს გვერდით ორი ოფიცერი ამოუდგა და სამივემ ღიმილით ზლობინსკის დაუწყეს ცქერა.

ზლობინსკი წამოწითლდა, სახეზე ღიმილმა გადაკრა, მაგრამ პოზა არ შეუცვლია. თეთრ ხელთათმანიანი ხელი ოდნავ შუბლთან მიიტანა და თავახიანი სალამი მისცა.

„აი, ჯარში რომ ოცი პროცენტი ზლობინსკის მსგავსი ოფიცრები იყვნენ, მომავალი ბედნიერება სულ ახლო იქნებოდა.“ — გაიფიქრა ახალგაზრდა ქალმა.

ეს იყო მწერლობაში ახლად ფეხშემოდგმული ქალი, ეკატერინე გაბაშვილი.

ეკატერინე იმ ემად გორში ცხოვრობდა. განვითარებულ ქალს თავიწილილისტად მოჰქონდა, მაშინდელი წესის და ადათის წინააღმდეგ თმაშეეკრიჭა და ეიქტორ პიუგოს „კატაკომბებით“ გატაცებული მუდამ ხალხის ჭირვარაშე ფიქრობდა.

ამიტომ იყო, რომ რუსეთის უნივერსიტეტებიდან დათხოვნილ რევოლუციონერ სტუდენტებთან დიდი მეგობრობა ჰქონდა, მუდამ მათ წრეში ტრიალებდა. ბოლო დროს ამ წრეს გადმოსახლებული, რუსეთის მმართველობის ფრიად მოზიზღე პოლონელი ოფიცრებიც მიემატნენ.

იმ დროს, როდესაც გორელი ქალები სასეირნოდ მხოლოდ კვირაუქმედღეს გამოდიოდნენ, ეკატერინე ხშირად ამ მეგობრებთან ერთად ყველგან დასეირნობდა და ზოგჯერ ცხენებითაც ბურბუჯის ან ცხინვალის მიმართულებით „კავალკადას“ მართავდა.

ამის გამო პატარა ქალაქში, რასაკვირველია, დიდი მითქმა-მოთქმა იყო, არა თუ გარედ, შინაც, ბრწყინვალე ოჯახებშიაც, მაგრამ კატო არავის ანგარიშს არ უწევდა, ვითომ არც კი ესმოდა.

ზლობინსკი ეკატერინეს დიდ პატივს სცემდა, მათ ოჯახში დაიარე-
ბოდა და ემიგრანტების მიერ გამოცემულ აკრძალულ ლიტერატურას
უზიდავდა.

ხშირად იდეური ბაასი და აზრთა გაცვლა-გამოცვლა კერძოდ
საათამდე გრძელდებოდა. ამ ნიადაგზე ეკატერინესა და მის დიდედს შო-
რის დიდი უკმაყოფილება არსებობდა.

ზლობინსკი ხიდს უკვე გაცილებული იყო, მაგრამ ქალის სახე აწ-
რდილივით მიჰყვებოდა.

მზე, შემოდგომის მშვიდი და წყნარი მზე, დასავლეთით ჩასასვლე-
ლად იწურებოდა და გორის გაშლილ მიდამოს მრავალნაირად აფერა-
დებდა.

ეკატერინე ვაბაშვილი რომ ხიდზე მიდიოდა, ზედ შუაგულზე, ხიდის
მოაჯირთან, ვიღაც შავხალათიანი ახალგაზრდა იდგა და გაბრაზებული
სახით წყალს დაჰყურებდა.

დასავლეთის მხრით ეკატერინე თანხლებული ოფიცრებით მზემ მუქ-
წითელ ფრად შეღება, ხოლო აღმოსავლეთით დათალხული ჩრდილი
შიადგა.

ხიდის მოაჯირზე გადაყუდებულმა ახალგაზრდამ რომ ვახედა, ეკა-
ტერინემ დაჩრდილული მხრისკენ პირი შეიბრუნა და მარცხნივ მდგომ
ოფიცერს ლაპარაკი დაუწყო. ქალს სახე სერიოზული ჰქონდა.

სამივე შავხალათიან ყმაწვილს მიუახლოვდა, და სწორედ შუახიდზე,
საიდანაც მზის ჩასვლა უფრო თვალწარმტაცად მოსჩანდა, გაჩერდნენ და
ცეცხლ მოდებულ ტატნობს, ბაჯაღლო ოჭროსფრად აელვარებულ
მტკვარსა და ლიახვს ვახედეს, ლაპარაკი მაინც არ შეუწყვეტიათ.

ახალგაზრდა მთლად აიწურა, რკინის მოაჯირს აეკრა და დააცქერდა
იმ ადგილს, სადაც მტკვარი სოლივით შეჭრილ კლდეს გაშმაგებული
ენეთქებოდა და შეეფებს მალლა ისროდა.

ხიდზე სხვა არავინ მოსჩანდა, მხოლოდ ზემოდან კომბოსტოთი და-
ტვირთული ლასტიანი ურმების ქარავანი მოლუნულ ხაზად მოდიოდა და
დაწინაურებული მეურმე მოთქმის ხმით, როგორც ქართლს სჩვევია, ურ-
მულს ვაბმით აკაკანებდა. ის იყო ქარავანი ხიდის უკანა ყურთან, მტკვრი-
სა და ლიახვის პირას გაშენებულ პატარა ბაღს მიუახლოვდა, რომ მეურ-
მეს წინ პოლიციელი გადაელომა და ქარავანი შეაჩერა, მიუხედავად იმი-
სა, რომ ჯარი ზიდ ვაღმა ლიანდაგს უკვე გაცილებული იყო და სამხედ-
რო მუსიკის ხმაც შორიდან მოისმოდა.

ურმული შესწყდა და სამი ადამიანის დაბალი ლაპარაკი მკაფიოდ
მოისმა.

— ის რა მთავრობაა, რომელიც თავის ხალხს მასხარად იგდებს, ყე-
ლში თოქს უჭერს და მერე მუსიკით...

ახალგაზრდამ შემდეგ სიტყვას ყური ვედარ მოჰკრა. აღელვებული
ხმით მოლაპარაკე ქალმა პირი ზემოთ მიიღო, უკანასკნელი სიტყვები
ნიავის ტალღამ მოიტაცა და ქალაქის მიმართულებით გაფანტა.

მაგრამ დასკვნა აღარ იყო საჭირო. შეხვალათიანი ყმაწვილი კვირაფერს მიხედა. ორი საათის წინად ნახული სურათით გულდაკრძლილ ნიჭიერ ცეკვესმეტი წლის ყმაწვილს ქალის გაბედული სიტყვები მალამოდ მოხვდა და თანაც ძალზე გაუკვირდა, რომ ახალგაზრდა ქალი მის გულ-ახდილად და ასე გაჯავრებით ელაპარაკებოდა რუსის ოფიცერებს.

ეს ყმაწვილი გორის სასულიერო სასწავლებლის მეოთხე კლასის მოწაფე გოლა ჩიტაძე იყო. ახალგაზრდა, ფრიალ ნიჭიერი და განვითარებული ყმაწვილი სოფრომ მგალობლიშვილის გამოწვერთნილი მოწაფე იყო. გოლას მათე კერესელიძესთანაც რაღაც ნათესაური კავშირი ჰქონდა და მათესთან ყოფნის დროს მის სახლში ზოგჯერ თავმოყრილ გორელ ხალხოსანთა ქარავმით ნათქვამ სიტყვებს რომ ყურს მოჰკრავდა, მის მგრძნობიარე გულს, როგორც გაფუებულ ყამირს, ეს სიტყვები საუკეთესო თესლად ხედებოდა და ნელ-ნელა ღვიოდა. მაგრამ ყველაზე ღრმა შთაბეჭდილებას მასზე მაინც სოფრომი ახდენდა და ყმაწვილს გულახდილი, ნამდვილი მეგობარ-მასწავლებელი ძალიან უყვარდა და მის კვალს მისდევდა.

სოფრომ მგალობლიშვილის გახსენებაზე გოლას გული შეეკუმშა. სოფრომის დაჭერის სურათი თვალწინ დაეხატა. ეს სულ სამი დღის წინად მოხდა. მესამე გაკვეთილი იდგა. მთელ სასწავლებელში სიწყნარე იყო.

გარედ, ფართო ეზოში, სკოლის დარაჯი ფიჩხის ცოცხს აფხაკუნებდა. კლასში კი ვიღაც მოწაფე გაკვეთილს დიაკვანივით დუდუნებდა. ზოლო ლიახვის მხრივ, საიდანაც ტყვიისფერი სქელი ღრუბლები არე-მარეს ძაძებივით ჩამოჰფარებოდნენ, ფართო ფანჯრებში შემოზუზუნებული ქარი მოწაფის ხმას დუდუკის სარივით მოძახილს ეუბნებოდა.

უცებ ქუჩის პირად მდებარე კლასიდან შუაგულ გაკვეთილის დროს გუგუნნი და არაჩვეულებრივი ხმაურობა მოისმა.

ყველა სმენად გადაიქცა.

მასწავლებელმა ტუჩებზე ხელი მიიღო. მოწაფეებს სიწყნარე მოსთხოვა, ზოლო თვითონ ფანჯარასთან მივიდა.

მივიდა, გაიხედა, შებლი მოიღუშა და წუთით გაშტერდა.

მოწაფეები უფრო გაინაზნენ. მხოლოდ გოლა ჩიტაძემ ვერ მოითმინა: ფეხაკრეფით ფანჯარასთან მივიდა და გადაიხედა.

— მასწავლებლო! — ძალზე შეშფოთებული ხმით წამოიყვირა გაფითრებულმა მოწაფემ, როცა დაინახა რა ამბავიც ხდებოდა ქვემოთ, და გაბოროტებული თვალეებით მასწავლებელს მიუბრუნდა: — მასწავლებლო, მაგათ რა უფლება აქვთ, რომ გაკვეთილის დროს კლასში გვივარდებიან? განა მისი გამოხმობა გაკვეთილების შემდეგ არ შეიძლებოდა?..

— სსს... წყნარად, ჩიტაძე... ქვეიანი კაცი ხარ და, განა არ იცი, რომ აურზაური არ ვარგა... — დაყვავებით მიმართა მასწავლებელმა გოლა ჩიტაძეს და კვალავ ფანჯარაში გადაიხედა.

ქვემოთ ეანდარმთა როტმისტრს ზრისტაფოროვს დაბალი კლასებიდან სოფრომ მგალობლიშვილი გამოეყვანა და დატუსაღებული მიჰყავდა.

პატარა მოწაფეებს ალლო აელოთ, ალბათ, მასწავლებელს (კლდე) რამე დაემართათ, მთელ კლასს ეხუვლა და თან გაპყლოდა.

სოფრომი ღიმილით, მწარე ღიმილით და წყნარად უყუარებდა ბავშვებს და არწმუნებდა: თქვენ წადით, თქვენ თქვენს სკოლაში დასხედით, მეც ეხლავე დაებრუნდებიო.

შემზარავი სანახავი იყო ბავშვების მწუხარება, სოფრომის ნალვლიანი სახე და კერპივით გაქვავებული ხრისტაფოროვის გამოხედვა.

„კიდევ კარგი, რომ მასწავლებელი გუშინ თავდების ქვეშ გამოუშვეს, თორემ იმასაც ხომ გაათოკადენენ და იმ მღვდელთან ერთად ციხეში ჩააგდებდნენ. ის საზიზღარი ეანდარმი, რა ბოროტი თვალებით იბღვირებოდა!“ — გულში გაივლო ეხლა ხიდზე მდგომმა გოლა ჩიტაძემ და მზის სხივებით განათებულ მტკვრის ტალღების წინაშე იღუმალი ფიცი დასდო, რომ ყველაფერს კარგად გაიგებდა სხვებთან ერთად ისიც მშურის მაძიებელთა რიგებში ჩადგებოდა და ხალხის ამდენ გაწამებას იაფად არ დაუსვამდა მტარვალებს.

მეტად ფხიზელი და ნიჭიერი ყმაწვილი ჯერ კიდევ იმდენად მოუშწიფებელი იყო, რომ ყველა მოვლენას გრძნობით სჭერებდა, გულით ზომავდა. გული კი ისე მძლავრად უცემდა, ისეთი ძლიერი მისწრაფებით იყო აღტურვილი, რომ ეჭვი არ იყო, მალე საწაფელს მიაღწევდა და დასახულ მიზანს მტკიცედ გაპყვებოდა. მით უმეტეს, ის ხანა, რა ხანაშიაც გოლა ჩიტაძე გორის სასულიერო სასწავლებელში სწავლობდა, გორი რევოლუციონურ ხალხოსნური მოძრაობის ცენტრად იყო გადაქცეული და რეაქციის ლაბტი გორს უფრო მეტი სიმწვეავით ზედებოდა და ამით ხალხს აფხიზლებდა.

1877 წელს ხალხში გასულ რევოლუციონერებს დიდ რუსეთში დესპოტია ეამივით დარეოდა და მუსრს ავლებდა.

სრულიად უბრალო მიზეზი იყო საჭირო, რომ ადამიანი გაეთოკათ და ათი-თხუთმეტი წლით კატორღაში გაეგზავნათ.

ძველ ციხეებში ხალხი რომ ვეღარ ეტეოდა, მთავრობა სასწრაფოდ ახალ ციხეებს აშენებდა, თანაც პოლიტიკურ პატიმრებს ისეთ რეჟიმს უქმნიდა, ისე უადამიანოდ ეპყრობოდა, რომ იმ ეჟმად მათ შორის თვითმკვლელობა გადამდები სენივით გაზმირდა.

რევოლუციონური იდეებით აღგზნებული ახალგაზრდობა ამან ძალზე გააღმასა, გაამწარა. მშვიდობიან პროპაგანდას გზა აუქცია და მტერს იარაღით ეკვეთა. და დიდი ტერორიც სწორედ იმ ხანებში წარმოიშვა.

რევოლუციონერთა აქტიური მოქმედება ცალკეული პიროვნებების მოსპობით დაიწყო. პირველი მახვილი ჯაშუშებს მოხვდათ. შემდეგი ეანდარმებზე და პროკურორზე გადავიდა.

ბარას შემკანკო

ლ ე ქ ს ე ბ ი

ფიქრნო ჩემნო, ფიქრნო ჩემნო,
 თქვენთან ყოფნა ძნელი არი.
 რას დამწკრივდით ქალაღებზე
 სტრიქონები სვედიანი!
 ქარმა რატომ არ გაგფანტათ
 ღეროებად ველთა შინა
 და სიავემ როგორც შვილნი
 რატომ აღარ მიგაძინათ?
 საქირდავად გშობათ უბედობამ ქვეყნად.
 რად ვერ მოვსპოთ წარღვნათ ცხარე ცრეპლთა წვიმამ,
 არ ჩაგრეცხათ ზღვაში, არ წაგლეკათ ველად?!
 არ მკითხავდა ხალხი, გული რატომ მტკივა,
 არ მკითხავდა არავინ, ბედს რად უთხარ წყევლა,
 რად მძავს სოფლის ყოფა. არ ვისმენდი კილვას:
 „უსაქმო არს ესა“.

თქვენ, ყვავილნო, შვილნო,
 რად მიყვარდით თქვენა, რად გეფერედ წინათ?
 აატირებთ ნეტავ სოფლად კიდეც ვინმეს,
 ვით ვტიროდი თქვენთან? ეს ვინ იცის, ვინა?
 ეგებ ვპოვოთ ქალის გული,
 თვალი თაფლით დანაფერი.
 რომ ატირდეს ამ ფიქრებზე,
 მეტი არ მსურს არაფერი.
 ერთი ცრემლი თაფლის თვალას,
 და გაებდები პანზე მძლავრი.
 ჩემო ფიქრნო, ჩემო ფიქრნო,
 თქვენთან ყოფნა ძნელი არი.
 თაფლის-ფერი თვალის გამო
 და შავწარბა ქალის გამო
 გული მგლეჯდა, მეტყველებდა,
 ხალისობდა სამუდამოდ.

ქართული
ნიგელითიქა

რაც შეეძლო იმღეროდა
ის სიმღერას ბნელი ღამის,
აღუბალის მწვანე ბაღზე
და ალერსზე ღამაზ ქალის. —
ხოლო ველზე, კურგანებზე
უკრაინის ბაღაზზე —
გულს არ სურდა, უცხოეთში
რომ ემღერა ასე.
აღარ სურდა, თოვლში, ტყეში
რომ ენახა კახაკთ კრება,
თულებით და ჯავარდნებით
სადლეობო აღაშქრება.
დე იჭროლონ უკრაინას
ძველ კახაკთა აჩრდილებმა,
იჭროლონ და ინავარდონ
ვრცელ სივრცეზე გაშლილებმა.
ვით სილაღე, აწ გამქრალი,
დნებრი ზღვას ჰგავს გაქანებით.
ველი, ველი, ჩქერთა გრგვინვა
და მთებივით კურგანები!
იქ იშვა და ჯირითობდა
კახაკობა ლალი ძველად,
თათრების და პოლონების
გვამებს სთესდენ მხნენი ველად.
სთესდენ გვამებს, სანამ თვითვე
არ დაკარგეს ბრძოლის მაღა
შეისვენეს, მიწენენ მხნენი
და კურგანი გაიზარდა.
დღეს რომ კურგანს დასდარაჯობს,
არწივია შავი შეტად.
იქ კობზარი კეთილ ხალხში
ლექსებს მღერის საფლავებთან.
ყველა ერთხმად მღერის ასე —
კობზარი და ხალხი წყნარი,
მღერის გრძნობით ამ საფლავეზე
ბრმა ვაჟკაცი და საწყალი.
მე მხოლოდ ეს შემიძლია,
უკრაინის ბედის გამო
ავტირდე და აქვითინდე,
ობლად ცხარე ცრემლი ვღვარო.
სიტყვა არ მაქვს... ვარამი კი
დეე ჯანდაბას იყოს კრული!

ვინ არ იცნობს ვარაჟს ჩვენში,
ვინც ხალხს ეტრფის წრფელი გულით?
სააქაოს, საიქიოს

ქართული
ენციკლოპედია

ჯოჯოხეთი მისთვის არი.
მეც არ მინდა, ოხვრამ მარგოს
მოწყალებით ბედის თვალი.
თუ მე ბედი არ მყავს ქვეყნად
და ივია ჩემზე მწყრალი.
დე, სიავე გამძლე იყოს,
მე დაემარხავ ბოროტებას,
მე დაემარხავ გველის წიწილს,
გველი საფლავს ელოდება,
რომ არ ნახონ ჩემმა მტრებმა,
ვით დამცინის უბედობა.
მანამ, ფიქრო, ვით ყორანმა,
იჩხველე და შორს იფრინე.
ხოლო, გულო, ბულბულივით
იმღერე და იქვითინე.
შაგრამ ჩუმად, რომ მტარვალმა
არ დამცინოს, გაიხაროს.
ცრემლებს თვალზე ნულარ მომწმენდ,
დამდინდეს და დაიღვაროს,
უცხო ველი გადარეცხოს
დღე და ღამე ცრემლმა ცხარემ,
ვიდრე თვალში მომაყრიან
უცხო ქვიშას, — უცხო მხარეს.
ასე იყოს. თუმცა რას გვარგებს
ტირილი და მოთქმა მწარე.
ვინც დასცინის ობლად შთენილს,
შალლა ღმერთი დასჯის შალე.
ფიქრნო ჩემნო, ფიქრნო ჩემნო,
თქვენ ყვავილნო გამოზრდილნო.
გასაზრდოვეთ, ვიაღერსეთ,
სად წამიხვალთ ჩემო შვილნო?
ნახეთ ჩემი უკრაინა,
შიაკითხეთ მშობელ მხარეს.
იქ, ობლებო, ინავარდეთ,
აქ გავითხრი მე სამარეს.
დაგიხვდებათ ვრცელი გული,
სიტყვის თბილად დაძახება
და ოპოვით თქვენ ეგების
სახელი და გამარჯვება.

შენც, შშობელო უკრაინავ,
მიიღე და გაიხარე,
ჩემნი ბავშვნი უგონონი
შვილებივით ჩაიბარე.

პეტეისლავი. (1845 წ. 25) 12.

ს უ ბ ო ტ ო ვ ო.

დგას სოფელი სუბოტოვო,
მაღალი შთის მცველი,
უკრაინის სასაფლაო
ულრმესი და ვრცელი.
იქ ბოვდანის ტაძარია,
ღმერთს შესთხოვდა ისიც:
მოსკალს ეძმო კაზაკობა
ურევსა და ლზინშიც.
შენ სულს შვება აწ, ბოვდანო,
არ გამართლდა ფიქრი:
მოსკალმა ჩვენ ამოგვაგდო,
დალუპვისკენ მივქართ.
ყორღანები დაგვირღვიეს
და ამოაქეთ ფული,
შენ მარანი დაგიმტვრიეს
და გლანძღავენ გულით,
რადგან ჯაფა აღარ სურდათ.
და, ბოვდანო, შენით
უკრაინა განადგურდა
მოძალადის ხელით.
შენ მადლობა ასე გითხრეს:
— ტაძარსა და საფლავს
მომხედავი არ ჰყავს ვინმე,
არვინ უვლის ამაღა.
უკრაინა ლიახებსაც
წინათ სცემდა ზარსა,
ღღეს უპყრიათ ტახტის ბუშებს,
ვით კალიის ჯარსა.
ასე, ზინობ, ასე თურმე,
მეგობრობით აღეჭს
ყოველივე შენ დაუთმე,
თუმც არ გთხოვდენ ასეთს.

ქართული
ნიგელიატიკა

ამბობენ, რომ ჯერ ძველათაც
ჩვენ დოვლათს და ნადავლს
ჩვენ ვაძლევდით, რომ ეკამათ
პოლონელს და თათარს.
მართლაც, ასე იყო წინათ,
ასე არის ახლაც.
დეე, დასცინონ უკრაინას
უცხო რჯულის ხალხმა.
ნუ იცინი, უცხოვ, ადრე,
ეს ტაძარი მკვდართა,
დაეცემა მოძალადეც,
ქვეშ მოჰყვება მასთან.
წამოდგება უკრაინა
და სიმართლეს გაშლის,
ილოცებენ შვეებით მაშინ
ყოფილ ტყვეთა ბავშვნიც.

21 ოქტომბერი 1845 წ.

ს. პეტერბურგი.

• • •
ლუდი, თაფლი არ ისმევა,
აღარც წყალი მეტი.
შორს ჩალვადარს მოეწია
ველზე შავი ბედი:
უცებ თავი წამოსტკივდა,
ჟუჟიც სტკივა მზიანს.
ის დაეცა ურმის ახლო,
დაეცა და გდია.
ქება შესხმულ ოდესიდან
მოჰყოლია ჭირი.
ტოლებმა ის მიატოვეს,
იტანჯვის და ტირის.
ხარები კი ურემთანა
ქედ-დახრილნი დგანან,
და მოფრენენ ჭილყვაგები
საწყალ ვაეკაცთანა.
„არ დაკორტნოთ, ჭილყვაგებო,
ჩალვადარის გვამი.
დაკორტნით და თქვენც გაგწყვიტავთ
ჩემი ტანის შხამი.“

პო, გაფრინდით, ჭილყვაებო,
 თქვენ ვეყანა ფრთებით,
 მღვდელს აცნობეთ, რომ ვიწიროს,
 რადგან ველზე ვკვდები.
 წაუკითხონ სულს ფსალმუნი —
 ცოდვის მოხსნა იცის,
 და გოგონას გადაეცით,
 აწი ნულარ მიცდის“.

კოს-არალი 1848.

ტყის მახლობლად ტრიალ ველზე,
 ვრცელ კურგანის ზევით,
 დგას მაღალი ორი ვერხვი,
 ერთმანეთის მრხევი.
 უქაროდაც ჰქრიან ხენი
 ერთმანეთთან ბრძოლით.
 ეს დებია ჯადოქრები,
 ორი ვერხვი ტოლი.
 სოფლად ორ დას შეუყვარდა
 ერთი ბიჭი ვანო
 და კაზაკსაც გაუხარდა,
 ორივე დას ყვარობს,
 ხან ერთს ეტრფის ვაჟი მეტად
 ხან მეორეს ხიბლავს, —
 მაგრამ, ერთხელ სულ უეცრად
 შწევანე მუხის ძირას
 შეიყარნენ სამნიც ერთად
 დიდ ნაპრალის პირად.
 „ცრუ ყოფილხარ და ჯალათი,
 დები დაგვეწვი ეშხით“.
 და წავიდნენ შხამ ბალახის
 საძებნელად მთებში,
 რომ ივანე მოწამლონ და
 მიწას მისცენ ნეშთი.
 ეძიეს და ნახეს კიდეც
 და დაუწყეს ხარშვა,
 ატირდენ და აქვითინდენ,
 ცრემლი ტყვილად დაშვრა.
 უნდა ხარშონ,

ხარშეს კიდეც

და მოწამლეს ვაჟი.
 ტყის მახლობლად მიწას მისცეს
 კურგანიან ბარში.
 შოიშორეს? მგონი, არა,
 რადგან დები მაინც
 ყოველ დილით ვაჟის საფლავს
 ცრემლს აფრქვევდენ ვაით,
 სანამ თვითონ აღარ მოკვდნენ
 იმ ბალახის შხამით.
 შემდეგ ღმერთმა ხალხს იგავად
 წინ დაურგო დები, —
 კურგანზე რომ ვერხვებია
 ანჩხლიანი ფრთებით.
 ვაჟის საფლავს ზომ სწვევთან
 ტყის მახლობლად მდგარნი,
 უქაროდაც ირხვეიან
 და ხან არხვეს ქარი.

კოს-არალი 1848 წ.

ა ნ ღ მ რ ძ ი

როცა მოვეკედე, გამითხარე
 მე საფლავი ბნელი, —
 სად გაშლილა საყვარელი
 უკრაინის ველი,
 რომ მდელისა ფართო მინდვრის,
 დნებრს და ნაპირს კლდიანს,
 შევეურებდე და ვუსმენდე
 დნებრის სასტიკ ღრიალს.
 როს წალეკავს უკრაინის
 მტრების სისხლსა ზღვაში,
 შე დავტოვებ მშვიდად მაშინ
 მთებს და ველებს გაშლილს.
 დავტოვებ და წაველ ღმერთთან,
 რომ ვილოცო მეცა,
 მანამდისინ აღარ ვიცინობ
 სალოცავად ღმერთსაც.
 მაშ დამმარხეთ, წამოდექით
 ბორკილების მტვრევით,
 სილაღეზე მტარვალების
 ბოროტ სისხლის ფრქვევით

და მეც ხალხის დიდ კერასთან
 ლალ ოჯახში მარად
 გამიხსენეთ, ჩემზედაც სთქვით
 თბილი სიტყვა წყნარად.

პერეისლავი 1845 წ.

ნისლი, ნისლი ველად შლილა,
 კარგი არის ყოფნა შინა.
 მაგრამ ტურფა თუ შენია,
 მთის ვადალმაც გირჩეენია.
 შინდა ტყეში გავიარო,
 გამოვქებნო სატრფიალო.
 სად ხარ, სად ხარ, მიპასუხე,
 მოდი, გულმა იწყო ძგერა,
 მოდი, ნულარ შემაწუხე
 და წავიდეთ ჯვარსაწერად.
 ვერ გაგვიგოს დედამ რამე,
 სად გავათევთ პირველ ღამეს.
 და ასრულდა, შემეჩვია,
 დაქვორწინდით, მერე რატომ? —
 მასთან ტანჯვას, ის შერჩია
 ცყოფილიყავ მარტოდ მარტო.

კოს-არალი 1848 წ.

აღსრულდა, უკვე გავშალეთ აფრა!
 და დაეჯახეთ მოლურჯო ტალღას
 სირდარიაში ლაქაშებს შორის
 დიდი სანდალი, მჭროლავე სწრაფად.
 მე ვეთხოვები ლატაკ კოსარალს,
 შენ ორი წელი ფარველობ თითქმის
 ჩემს წყეულ ბოღმას, ბოღმას დაშლუპველს—
 და, მეგობარო, მადლობას გითვლი.
 ხომ შეუძლია აწ დაიჭადოს
 ქვეყნის წინაშე შენმა მიწამაც,
 რომ ადამის ძემ მოგნახა სანდოთ
 და სასარგებლო ქვეყნად გიწამა.
 გემშვიდობებე, არ გამიკილავს

და არც მიქია უდაბნო შენი
მაგრამ ეგების უცხო მხარეში
მე მოვიგონო ტანჯული დღენი.

კოსარალი 1849

მუსიკა უკრავს, სანთლები იწვის,
მუსიკა ტირის, მოსთქვამს და გმინავს,
ახალგაზრდობის თვალებში, ვიცი,
ძვირფასს აღმასად სიკეთე ბრწყინავს.
დაჰქრის იმედი და სიხალისე
ცოცხალ თვალებში, რა სიამეა
ცქერა უცოდველ ნორჩი თვალისა!
ყველა ხარობს და ყველა იცინის
და ყველა ცეკვავს. სევედა მატოკებს
ფუცქერ და თვალი წაშს მენამება.
შებოკილი ვარ თითქო მარტოკა
რალა მატირებს? სჩანს, მენანება.
რომ უფერულად (გულმა მაცნობა)
წასულა ჩემი ახალგაზრდობა.

1860 წ.

ორენბურგი.

თარგმანი უკრაინულიდან
სიმონ ჩიქოვანის მიერ

მაიკლ დანიბოუ

(მე-XVII საუკუნე)

ს ო ნ ე ზ ი

თუ ხსნა არ არის, ჩამოვშორდეთ კოცნით ერთმანეთს!
მე დაეასრულე. ჩამოვდგები აწ შენი გზიდან.
და მიხაროიან. მიხაროიან გულით, ღმერთმანი,
თავისუფალი ძალშიმს გავხდე რომ ასე წმინდათ
გამოვეთხოვოთ, დაეარღვიოთ ფიცი ყოველი.
და თუ ოდესმე შეგვახვედრებს სადმე განგება,
იქ ნულარც ერთი ჩვენთაგანი ნულარ მოელის,
რომ ჩვენს წარბებზე ძველი ტრფობა აილანდება.
ახლა, როდესაც ვნებას ელის სიკვდილის ელდა
და სიყვარულის მაჯისცემა შესწყდება მალე.
როცა იჩოქებს ერთგულება მის სარეცველთან
და უბიწობა უკვე მიმჭრალს უხუტავს თვალებს. —
შენ მაინც ძალგიმს მოისურვო მარტოდენ ერთი
და მომაკვდავი დაუბრუნო სიცოცხლეს შვედრეაით.

ჯონ მისვილ

(XX საუკუნე)

NEVERMORE

იმ დღესაც ქარი დაჰჭროდა ასე.
ფერუცვლელ, იდგა საყდრის კედელი.
ეხატა ხმალი ვეშაპის მსგავსი
შემშართებული და შემბედველი.

და როგორც მრავალ ათასი წლის წინ
აქ შეხვედრილა მიჯნური ბევრი,
გაჰყვა წარმართი აპრილის ციმციმს
შენი და ჩემი მზეების კევრი.

გვათრობდა მიწა ლენინისფერ სისხლით,
ძირს მოსძახოდა ხეებს მდინარე.

ორი რაინდის შეხვედრა ფიცხი
და მღვრიე შურით იყო მზირალი.

კერპის ფესვებზე ჯვარი მაღალი
ამართულ იყო ერის ნუგეზად.

ეხვია თმები უკუ ნაყარი
თვალხილულ მიწის სიჭაბუკესაც.

შენც გაგიწეწა ქარმა კავები
და იდექ კერპთან ქალწული ნინონ
და გსურდა მხოლოდ შიშველ მკლავებით
ჩემს მოსანათლად დაგესხა ღვინო.

მკერდის მტევანმა-ხილმა უკურთხა
საყდრის წინ უბე აღარ დამალა
და გადმოვიდა კედლის ჩუქურთმაც
თოვლისფერ მზრებზე დაყრილ დალაღად.

და როცა შორით მობერა ქარმა,
ჩვენ დავიმაღეთ სამრეკლოს შიგნით.
აიღგა ენა მრისხანე ზარმა
და გადაფურცლა ლავეარდის წიგნი.

დააჭდო ფურცლებს ბგერა მრავალი,
დაჰბერა ცეცხლით და თებერვლით,
შეაყრიალა ცის დასავალი
და შეგიშფოთა მკერდი მღელღარი.

ასეთი ქარი იმ დღესაც იღგა,
როდესაც საყდრის კედლებს ვეფარეთ,
ჩვენ, დასჯილები ცოდვისთვის ღვთისგან.
მხოლოდ ურთიერთს ტრფობით მგზნებარე.

ასეთი ქარი მოფრინდა დღესაც.
დაჩოქილ ბუჩქებს სახავს მონებად,
სურს მათს კალთებზე აგოროს კენესა
დაუბრუნებელ დღის მოგონებად.

ქართული
ბიბლიოთეკა

ალფრედ კაუსმან

(მე-XX საუკუნე)

1.

უკანასკნელად ლედლოდან
ფერმკრთალ მთვარიან ღამით
ორ მაგარ ვაგაკთან ერთად
ჩვენ მოვდიოდით სამი.
დიკს ახლა ჰფარავს სამარე,
ნედს ციხის კედლის მხარე,
და მე შორეულ ლედლოდან
მარტოდ მოვეყვები მთვარეს.

2.

ცეცხლი ჩამქრალი ყოფილა,
სინათლის ბრწყინვაც ნელდება.
ადეკი, გასწი, ძმობილთა
ღათმობა ნუ გიძნელდება.
წადი პირდაპირ. ჩარაზე
გულში გრძნობები ზვიადა:
ყოველ არჩეულ შარაზე
მხოლოდ ღამეა წყვედიადი.

3.

ვით თეთრი ბაფთა, გაწვა შარავზა,
მის ზემოთ მთვარე თეთრად ირხევა.
ვით თეთრი ბაფთა, გაწვა შარავზა
და ძვირფასისგან სადღაც მივეყვარ.
სძინავთ ღობეებს დაბინდულ თხრილთან,
ჩრდილები ურთერთს მკიდროთ ეკვრიან.
მძინარე შარას მივეყვები ფრთხილად.
გზა უმტვერო და მხოლოდ თეთრია.
მეუბნებიან: „მიწა მრგვალია,
„გზა პირდაპირი,“ ნუ მოდუნდები,
„წადი, იარე. წლები წარვლიან
და გწამდეს, შენს სახლს დაუბრუნდები“.
მაგრამ რამდენ წელს უკვე გადასცდა,
რამდენ ზღვასა და რამდენ ქვეყანას,
შორს რომ თეთრ ბაფთად გაწვა შარავზა
და ძვირფასისგან წამომიყვანა.

თარგმანი ინგლისურიდან
ვივი ვაჩეჩილაძის მიერ

ლ ე ლ ო

რომანი *)

XV

ქიშვარდი ხელკეტს ურევს შაბიამანის ხსნარით სავსე კასრს. ისეთის გახელებით ახლის კეტს კასრის კედლებს, იტყვი, გვერდები უნდა გაუნგრიოსო. აიძღვრევა კასრში ლავეარდისფერი ხსნარი, მტრედისფერი ვახდება, დავლურს უვლიან ტალღები, დასრიალებენ ზედაპირზე თეთრი ბურთულები. უკვე დიდი ხანია გაიქნა კირი, მაგრამ ქიშვარდი უსაზნოდ ატრიალებს ხელკეტს აჭაფებულ სითხეში.

მისი გუნებაც ასე ამღვრეულია, მისი ფიქრებიც ასე აფორიაქებულია. შემდეგ შედგება. დიდხანს მდორედ ტრიალებს სითხის ზედაპირი, კიროთანდათან ილეკება — ხსნარი ისევ მუქ ლავეარდისფერს იღებს, იტყვი. ცის თალი იჭვრიტება შიგო, თითქოს ციციონოს თვალებმა შემოანათეს. ქიშვარდი ხედავს თავის დაღვრემილ სახეს, წინ წამოყრილ თმას, მასაც დაუყუჩდება ვრძნობები. გუშინდელი დღის მოგონებებში ჩაიძირება. მძიმედლე გამოიარა გუშინ ქიშვარდიმ. როცა საღამოთი ჩაის მიმღებ პუნქტში გამოირკვა, რომ მესამე ბრიგადას, ქიშვარდისას გამართული ქეიფისგამო, დღიური ნორმის ნახევარიც ვერ მოეკრიფა და დროშა მელიქაურელებს უნდა დარჩენოდათ, ქიშვარდი ჩაის მიმღებ პუნქტდან გამოიპარა. აბა, როგორ უნდა ვაესწორებინა თვალი შერმანდიასა და ეპიფანესთვის? ეფიქრებოდა, რომ შერმანდია უსაყვედურებდა: ხომ ვითხარი, ახლა არ არის ნადისა და ქეიფის დროო.

აღბათ, მე მთვლიან ყველაფერში დამნაშავედ, — ფიქრობდა ქიშვარდი. — აღბათ, ყველას ჩემი სახელი აკერია პირზეო. მას თითქოს უნდოდა, თვალები დაეხუჭა და ყურები დაეცო. ესმაც დასეტყვილივით დაბრუნდა შინ. ფარნაც წარბებ შეკრული იყო, მაგრამ ქიშვარდისთვის არაფერი არ უთქვამთ და ისიც არ შეჰკითხებია. სასიამოვნოს არაფერს მოელოდა.

*) იხ. მნათობი № 8.

გვიან საღამოთი ქონიამ ჩამოირბინა მათსა. ქვეჯატანამ დაწვრილებით უამბო, თუ რა ყიყინით და ზეიმით წაიღეს მელიქაურელებმა დროშა. მაინც სცადა ქიშვარდის დამშვიდება, შენი სამღურავე ქრუჯეს წამოსცდენიაო. შერმანდიაშვიც ღიმილით გადასცა დროშა გვერდებზე და ასე უთხრა — არა უშავს რა, გამოვასწორებთ მაგ მდგომარეობას, ჯერ შეჯიბრი არ დამთავრებულაო. სკაჩიაც გაპყვიროდა: ბოლოს იცის შერმანდიაშვიც დარტყმაო. მაგრამ ბოლოს მაინც ვერ მოითმინა ენაპარტალა ქონიამ, თითქოს ენა აუქავედაო, ისიც ჩამოაფრქვეია, ბონდო და ელიზბარა ცდილობდნენ შენსას გამართული ქეიფის ამბების გაბერვასო. ბონდო იძახოდაო — ჩვენ ნარდის თამაშიზე გაზეთში გამოგვკვიმეს, საზოგადო კრებაზე გაგვკვიცხეს, თვითონ კომორგია, ბრიგადირის თანაშემწე და თავისი ოდის ნაღზე მთელი ბრიგადა მოაყვინდა და ამის გამო მელიქაურელებმა დროშა წაგვართვესო. ის კი დაუმალა ქონიამ, ციცირო რომ გამოექვამაგა ქიშვარდის, ბონდოს და ელიზბარას რომ შეედავა — ქიშვარდის სულ არ უნდოდა თრობის მოწყობაო. სხვა დროს უწყინარმა ქონიამ ახლა რატომღაც გულძუნწობა გამოიჩინა.

ამან საბოლოოდ დააწმუნა ქიშვარდი თავის ექვეში, რომ იმ საღამოს ელიზბარა და ბონდო ვანგებ, ხალხის დასათრობად მოვიდნენ ქიშვარდისას. ნამდვილად შემოჩენილი იყვნენ, ვანგებ აურიეს წვეულება. ელიზბარამ შური იძია იმ დილანდელ შეჯახებისათვის იქნებ სიპიტომ და ყანსარმაც წააქეზეს.

ამას ყველაფერს აიტანს ქიშვარდი, როგორმე გამოისყიდის თავის დანაშაულს კოლმეურნეობის წინაშე. მაგრამ ნუთუ ციციროც მათ მხარეზეა? არა, ეს შეუძლებელია. მაშ რისგან იყო, ციცირომ რომ ბონდოს მოუბა მხარი? ელიზბარამ და ბონდომ ქიშვარდის დათრობა რომ მოინდომეს, ციცირო ეშველებოდა ბონდოს ღვინის მოპარვაში — სავსე ქიქებს აკლიდა და ცარიელს უდგამდა წინ, უნდოდა ქიშვარდისათვის თვალი აეხვია. ამის გახსენებაზე კვლავ აემღერა გუნება ქიშვარდის, კვლავ გახელებით იწყო ხელკეტის ტრიალი შაბაიმნის ხსნარში. ისიც ხომ ჩააწვეთა ყურში ქონიამ, პუპულას მაინც საბახმაროდ აქვს ფრთები აწყობილიო. იცის, რომ სახლში არ გააჩერებენ უმუშევრად ამ მოძალებულნი ჩაის კრეფის დროს, გუშინ დანიღლამ ჩამოუარა ყველა პასიურ ხალხსო. პუპულა აღვასის და ციციროსაც აგულიანებსო. სიპიტო კი ცეცხლს აფრქვევს, საბახმარო ფული ბონდომ რომ გამოუქამა ბათუმში ყოფნისასო.

ქიშვარდი თითონ აღიზიანებს გულის იარას. სხვას ხომ არასდროს არ შეუძლია იმდენი გვემა და ტანჯვა მიაყენოს ადამიანს, რამდენსაც აიცი თავის გულს თვითონ მიაყენებს ხოლმე. ქიშვარდი ცდილობს, რაც შეიძლება შეებედითად დასახოს თავისი ყოფა.

ოცნებაში ჩაიჭრა ქიშვარდი: ციციროს გულისთვის მოიმოქმედა ყოველივე ეს. სამხედრო სკოლაში შესასვლელად უნდა მომზადებულყო. მან კი ოდის შენება წამოიწყო ამ უდროო დროს, როცა კოლმეურნე-

ობას ასეთი გასაჭირი აღგია, ეს წვეულებაც ხომ ციციანოს გულისთვის გამართა. ის კი მიინც ბონდოს მხარეზეა.

ახლა აეხილა ქიშვარდის თვალები. ცდილობს გულუფანს ამოეციოს გრძნობის ყოველგვარი ნასახი. ხშირად იმეორებს გულუფანს „გრძნობის ნასახი“. ცდილობს დაარწმუნოს თავისი თავი, რომ გუშინდელი ღამის შემდეგ „ერთიკახე“ გრძნობაც აღარ დარჩენილა მის გულში ციციანოსადმი. ახლა ივანებს სილოვანას ნათქვამს — მაგაზე ხომ არ ჩაგიქრა სანთელიო. უნდა რაღაც მოიმოქმედოს, რომ საბოლოოდ გასწყვიტოს ის ძაფები, რაც მას ციციანოსთან აკავშირებს. აღარ უნდა ამას იქით შეხედეს ციციანოს. ამიტომ აარიდა დღეს ნარუჯალაში წასვლას თავი, რადგან იქ მესამე ბრიგადა მუშაობს ჩაის კრეფაზე და თონაზე. ციციანოც იქ არის. დანიელას სთხოვა და სანერგეში წავიდა მანდარინის შეწამვლაზე. მაგრამ, თითქოს მის ჯიბრზე, დილით მაინც კინალამ შეეფეთა ნარუჯალაში მიმავალ მკრეფაებს. სხვა ვერაფერი მოახერხა, ფოსტისკენ გაუხვია. მერე მოაგონდა, რომ ასე ადრე ფოსტაში არავინ იქნებოდა. დიდბანს იდგა ფოსტის აივანზე, სანამ მესამე ბრიგადის ხალხი ჩაივლიდა მაგრამ, საოცარია, თითქოს ასე გულმოსული იყო ციციანოზე და მანამ ვერ მოსწყვიტა თემშარას თვალი, სანამ ციციანო მოსახვევში არ მიიშალა. შემდეგ კი ძუნძულით გაემართა სანერგისაკენ. აბა რა უნდა ეთქვა შეხვედრისას? ქიშვარდი წერილს მისწერს და ამით სამუდამოდ დაშორდება ციციანოს.

და ახლა, გახელებით რომ ურევს ხელკეტს შაბიანის ხსნარში გულში წერილს თხზავს. კარგად კი ვერ წარმოუდგენია ამ წერილის შინაარსი. ერთი იცის მხოლოდ, რომ ეს რაღაც გულისგამამირავე უნდა იყოს. ყოველივე ზეპირი აბსნა-განმარტება მკრთალად და უფერულად ეჩვენება ამ ჯერ დაუწერელ ბარათთან შედარებით. ამიტომ არ უნდა შეხვდეს ციციანოს იმ დრომდე, სანამ ეს წერილი არ მიუვა. მაგრამ რატომაა, რომ თავი ვერ მოუბავს წერილისთვის? ეს განშორების წიგნიც უნდა იყოს და თან ისეთი რამ მგრძნობიარეც, რომ სამუდამოდ ჩარჩეს ციციანოს გულში.

აფორიაქებულია ქიშვარდის ფიქრები. მუშაობაც ვერ ამშვიდებს, თითქოს თავის მაგივრად ეს დაუმთავრებელი ბარათი აბიაო კისერზე. თოვლის ფანტელებივით უტრიალებენ თავში ამ წერილის ნაფლეთები. რაღაც „საბოლოო გრძნობებზეა“ იქ ლაპარაკი, სადაღაც გაიფლავებს — „ჩვენი გზები იყრებაო“, „ჩვენ შორის აწი უფსკრულიაო“. მაგრამ რაც მეტს ფიქრობს, მით უფრო უძნელდება ამ აზრების დალაგება. გულის გამამირავე კი უნდა იყოს ეს ბარათი, მაგრამ არც ის უნდა, ციციანოს მიმართ სამდღურავე წამოსცდეს: ქიშვარდი კეთილშობილურა სტოვებს ასპარეზს. დილიდან, ალბათ, ათასჯერ გაიტარა ფიქრში ეს წერილი, მაგრამ რა წამს ფანქარს მოაელებს ხელს, ყველაფერი ქრება მესხიერებიდან. ათასნაირად იცვლის ბარათი სახეს. მხოლოდ ორი ფრაზა რჩება უცვლელი: „დაეფილს გატეხილი სჯობია“, „დაღვრილი წყალი ისე სუფთად აღარ

აიხვეტება“. რატომღაც ის სიმღერაც ვახშიანდა მის გულში, ქალკაცთა გუნდი რომ დასძახოდა გუშინ მათსას ქეიფის დასასრულს:

„სოციალული არ იქნება ძალადა,
მოვა, მოვა, მოვა თავისთავადა,
როგორც მოვა, ისე წავა თავადა“.

უკრაინული
გინგლირთისა

ვაიტანჯა, ვერ იქნა, ვერ მოაბა თავი და ბოლო ამ „გულის გამგმირავ წიგნს“. ჭიშვარდი ბაღლსა ჰგავდა, შერყეულ კბილს რომ არ ასვენებს.

ფარნა და სეფე ციტრუსების შეწამვლაზე მუშაობენ. ივაკია წყალს ეზიდება ჭიდან. როგორც კი მარტო დარჩებიან სეფე და ფარნა, ლაბარაკი მიწყდება. ფიქრებში წასულ ჭიშვარდის მაშინ მხოლოდ ვერმორელის სახელურის ღრიჭინი ჩაესმის. ფარნა უსიტყვოდ მისდევს მწკრივებს. როცა ივაკია წყლით აავესებდა კასრებს, მაშინ სიტყვაშრავალი ფარნაც მოჰყვებოდა ცისა და ბარის ამბებს. უფრო ხშირად კი გუშინდელი დროშის დაკარგვას უბრუნდება საუბარი და მაშინ ჭიშვარდი უფრო გახელემული ურახუნებს ხელკეტს კასრის კედელს რომ სეფეს ჭაქანი დაახშოს. ისევ თავის წერილს უბრუნდება.

ვინ იცის, რამდენ ხანს გაგრძელდებოდა ეს კუკუმაღულობა და წერილის თხზვა! ჭიშვარდი იმაზეც კი ფიქრობდა, რომ საღამოს ყანებით წასულიყო და ჩაის მიმღებ პუნქტისთვის გვერდი აეველო, სადაც ჩვეულებრივად იკრიბებოდნენ ახალგაზრდები, რათა ჩაის ჩაბარების შემდეგ ჭალიშვილები გაეცილებიათ. ათას გეგმებს თხზავდა—როგორ მოიტყუოდა, როგორ დაიჭერდა თავს, შემთხვევით ციციანოს თუ შეეფეთებოდა. ამ ფიქრებში იყო გახლართული, როცა სამხრობისას ფოსტალიონმა გაზეთები მიიტანა.

სეფემ ვერმორელი ჩამოდგა და გაზეთები ჩამოართვა.

— ერთი ისპანიაში როცა მიდის საქმე, იგი ნახე, თუ კაცი ხარ, — გადმოსძახა ფარნამ მწკრივის ბოლოდან, ისე კი, რომ ვერმორელის სახელურის ტრიალი არ შეუჩერებია.

— იბრძვიან, მარა რა ვინდა, რომ ქნა კაცმა, ინგლისია მაქანე, რომ წაახდინა ყველაფერი. მაგი ჩემბერლენი... უჰ, ორას ცხრა კილო ჩაი არ მოუყრეფია ერთ დღეს გაბედავას ქალს! — შესცვალა ხელად სალაპარაკო სეფემ.

აქ კი ფარნამაც ჩამოდგა ვერმორელი.

— აფერუმ მის ქალობას! მართლა გაბედავა ყოფილა, — სთქვა მან.

— სასწაულია პირდაპირ! — იძახდა აღელვებული ივაკია, — ერთ დღეს, კაცო, იანგარიშე შენ!

ჭიშვარდიც მათყენ გაემართა.

— ერთი შენ წაიკითხე, უმფრო გიჩანს თვალში, — მიაჩიჩა სეფემ ჭიშვარდის გაზეთი.

გორაბანის რაიონის სტახანოველ მკრეფავზე, კომკავშირის დაბული გაბედავაზე წინადაც ხშირად სწერდნენ ცენტრალური გაზეთები. ახლაც მის მიერ დამყარებული რეკორდისათვის მთელი გვერდი დაეთმოთ. დაწვრილებით იყო აწერილი მისი კრეფის მეთოდები, ~~ქვემოთ~~ იყო თვით გაბედავას წერილიც. თუ როგორ მიადწია მან ასეთ შედეგებს, გამოხატული იყო გაბედავა ჩაის კრეფის დროს მის მიერ მომზადებულ სტახანოველ მკრეფავეებს შორის.

— ამ საღამოს ბრიგადირების, ჯგუფებლების და სტახანოველ მკრეფავეების თათბირია დანიშნული გამგეობაში მაგ გაბედავას საკითხებზე. — დაურთო ფოსტალიონმა, როცა ქიშვარდამ კითხვა დაასრულა.

— ოჰ, მაგ კრებას როვა დავაკლდები! — წამოიძახა ივაკიამ.

— სწორედ საინტერესო ამბავია, სწორედ, — აქაქანდა სეფე. — მაგი არ მოსწრებია ისტორიას.

— ჩამაბლდენეს დღეს ხელში გაზეთი ბრიგადებში. — სთქვა ფოსტალიონმა, რომელიც გზაში დაკრეფილ თხილს ამტვრევდა.

— მაგ კრებას არა კაცი არ დააკლდება, — სთქვა ფარნამ და ვერმორელი ისევ ზურგზე მოიკიდა.

ქიშვარდის გულმა რეჩხა უყო. თითონაც ხომ უნდა წავიდეს ამ თათბირზე. როგორც კომარგი და ბრიგადირის თანაშემწე. ციციანოც უთუოდ დაესწრება, როგორც სტახანოველი მკრეფავი. სასიამოდ შემოადგა გულს ეს ამბავი. რამდენიმე წუთის წინად გადაწყვეტილი ჰქონდა, რომ არასდროს აღარ შეზღუდებოდა ციციანოს, ახლაც რა მძლავრად გაუწია გულმა გამგეობის შენობისაკენ. სულ გადავიწყდა ის „გულგამგმირავი წერილი“. მთელი დღე თავის ფიქრში რომ თხზავდა. მაგრამ იქნებ ციციანო სილიბისტროსასა, თუ პუპულა და ალვასი საბახმაროდ ემზადებიან. ამ ფიქრზე გული შეეკუმშა. ახლაც იგრძნო, რა რიგ ელეოდა გული, სანამ ციციანოს მოჰკრავდა თვალს. მზე კიდევ მაღლა იყო, ხელკეტი ივაკიას რომ გადასცა და შინისკენ გაეშურა შაბაიმანის ხსნარში მოსერილი ტანისამოსის გამოსაცვლელად.

ქიშვარდის უგრძნო გულმა: საღამოზე ციციანომ მართლა სილიბისტროსას გამოიარა. ალვასი ეგულებოდა იქ. ზვიადამის ქალი აივანზე ფარდაგადაფენილ ტახტზე იჯდა, იდაყვებს ქვეშ მუთაქები ჰქონდა შემოწყობილი. ალვასიც გვერდით ეჯდა. ბახმაროზე წასვლის გეგმებს აწყობდნენ. თავკანტურა ყაისარაც იქვე ჩაცუცქულიყო.

პუპულამ რომ ისევ ბახმაროზე წასასვლელად აიწყო ფრთები, სიპიტო გაჯიქდა. ფულის გაღებაზე უარი სთქვა: ერთხელ ქე შეაქამე მაგ გადარეულ ბიქს საბახმაროდ გადადებული ფული და ასე უპრაგონოდ სახარჯავი ას-ასი თუმნები ვინ მომცაო. ახლაც ყაისარას მიმართეს ფულის სასესხებლად. დიდხანს ეხვეწებოდნენ, მაგრამ დამწვარი ყაისარა არ იყო დაჩვეული. ასე ერთბაშად გამომტყდარიყო — ფული მაქვსო. აგერ სამხრობას აქეთ ჯანჯლობდა, ლირლიტობდა. წამდაუნუმ იატაკზე ახეთქებდა გაქუცულ ბოხოსს ასე დააქციოს გამჩენმა ჩემი ოჯახი, თუ ჩემსას ჩეთი კა-

პეიკი მოიძევოდესო. საწინელ ფიცით ფიცულობდა, ხან მამის ძელებს ამო-
პყრიდა საფლავიდან, ხან—ჩემი შვილების დამკვლელი და იმათი სისხლის
შემსმელი ვიყო, თუ გახერხებელი კაპეიკი გამაჩნდესო. ბოლოს მწიფე დაპყვა
ნებას. მე არ მაქვს, მარა ქორბუღეში ვისესებ ერთი ცაქცხანსა ცახხმოც
თუმანსო. მაინც ვერ გაბედა ქალებისათვის ფულის სესხება, სანერგეში
ჩაეიდა სიპიტოსგან თანხმობის მისაღებად.

— რა ქვაბარშიაა, რა დამწვარია! — გააყოლა ალვასიმ. — შარშან
მანდარინში რომ აიღო ოციათასი მანეთი, თურმე შვილივით ჩაიკრა გუ-
ლში დასტად შეკრული ფული. ასე სიტყვა: ღმერთო, ნუ მომასწროფ ამის
გახსნასო.

ყაისარა დაბრუნდა სიპიტოს დასტურით. ახლა პუპულა ალვასის ჩა-
აიცივდა. ჯღეროას ქალსაც დიდი ქადაგება დასჭირდა. რა საბუთი არ მო-
პყავდა პუპულას: იმდენი რა დაგიჯდებაო, ძროხა ქე გყავს შეწველე-
ფქვილს სახლიდან წაიღებ, წაყვანით ელიზბარა წაგიყვანსო. ამ დილით წა-
ვიდნენ ის და ბონდო ჯორის საძებნელად—ზღვის პირად ჰყოლია გაშვებუ-
ლი საბალახოდო. ყველაფერი მოწყობილიაო. თითქოს დიდი კეთილის მყო-
ფელიაო, ისე არწმუნებდა პუპულა. მაგრამ ზვიადამის ქალი უფრო იმაზე
ფიქრობდა, რომ თითონ იოლად გამოსულეყო. ალვასის კარგი მეწველი
ძროხაც პყავდა და კერძის გაკეთებაზედაც აღარ აიტკივებდა თავს პუ-
პულა. ამიტომ არწმუნებდა ასე გულმოდგინედ.

ამ თათბირში ჩამოღამდა კიდევ. პუპულას თვალში მოხვდა, რომ
დიდძალი ხალხი მოედინებოდა სოფსაბჭოსაკენ. ამ დროს სიპიტოც ამოვი-
და აივანზე.

— რა ამბავია, თიატრი ხომ არ არის დღეს კლუბში, — წამოიძახა
პუპულამ.

— აჰ, რა დროს თეატრია, კლუბის დარღოვას აპირებენ, დიდ სახალ-
ხო სახლს იწყებენ თურმე ამ შემოდგომაზე, — სიტყვა ალვასიმ.

— მაგი იმის თაობაზე თუა, ვინცხა დედადაგლეჯილ გაბედავას ჩაის
კრეფაში ლეკორტი დაუმყარებიაო, — სიტყვა სიპიტომ, — მთელი სო-
ფელი შეიძრა დღეს, სულ მაგაზე ლაპარაკობდენ დუქანზე, ფოსტაზე, სა-
ბჭოში.

— წავიდეთ, ქალო ალვასი, პაწა ხანს ჩვენც შევიხედოთ. უჰ, ფებე-
ბი დამბუჯია, — ჩამოგორდა ტახტიდან პუპულა, — ბონდოც შეგვხ-
დეს იქნებ გზაში. გასტკლევდა დღეს იმ ჯორის დევნით ელიზბარა.

ყველანი კოლმეურნეობის გამგეობისკენ გაემართნენ.

ქიშვარდი რომ მივიდა თათბირზე, ბუხალტერია და აივანი უკვე
ხალხით იყო გაქვდილი.

მოაჯირზე გადმომდგარი ქიშვარდი საღამოს ბინდბუნდში ათვალე-
რებდა თათბირზე მომავალ ხალხს. ციკინოს მოპყრა თვალი, ალვასის
და პუპულას წრეში იღვა, მაგრამ ახლა მათი რიგით უკან აღარ დაიხია.
ქიშვარდი ერთბაშად მოსწყდა მოაჯირს, რამდენიმე ნახტომით ჩაირბინა

კიბე და ციციოს შესახვედრად გაემართა. ციციო დედას ჩამოშორდა და ძველებურად გაღიმებული შეხვდა.

— სად დაიკარგე გუშინს აქეთ? — შორიდანვე შეგვჩვენე მანძილი — დიდი ამბავი იყო წუხელის. ძალიან დაწყდა ხალხს გული დროშის დაქარგვაზე. ელიზბარა შენს ძვირს ამბობდა, მაგრამ ჩვენ დაგიცავით.

— ვინ დამიცვა? — ყრუდ იკითხა ქიშვარდი.

— ვინ და სილოვანამ, მე, ყველამ, — მიუგო სახეგაბრწყინებულმა ციციომ.

ქიშვარდის სირცხვილის აღმურმა აუარ-დაუარა სახეზე. აბა, როგორ გაივლო გულში ასეთი ფიქრი. რომ ციციო ბონდოს და ელიზბარას აპყვა და მას ორმოს უთხრის? ისე გულითადად შესცქერიან ციციოს მუქ-ლურჯი, მოალერსე თვალები, რომ ქიშვარდი ძლივს უსწორებს თვალს.

მაგრამ ქიონიამ რატომ არაფერი სთქვა იმის შესახებ, რომ ციციოც გამოეჭომაგა, როცა ელიზბარა და ბონდო თავს დაესხნენ. ყველაფერი ჩამოაფტქვია და რალა ეს დააეიწყდა? იქნებ განგებ დამალა, გაუელვა თავში და საშინელი სიბრაზის მოწოლა იგრძნო ქვიჯატანა ქიონიას წინააღმდეგ.

— პუპულა შემოსჩენია ნენას, გინდა თუ არა ბახმაროზე წავიდეთ, — დაიწყო ციციომ, მაგრამ ამ დროს შერმანდია, ეპიფანე და ტანშორ-ჩილი კორესპონდენტი გამოვიდნენ პარტკომის ოთახიდან.

— ბიჭოს, ეს ბრიგადირების და ჯგუფებლების თათბირი კი არა, საერთო კრებაა. ეს ხალხი სად დაეტევა? — სთქვა ეპიფანემ.

— კლუბში ჩავიდეთ, კლუბში! — დაიძახეს ყოველი მხრიდან.

სეაჩიამ კლუბის კარი გააღო. ხალხი დაუსრულებლად მოედინებოდა. ზოგი პირდაპირ პლანტაციებიდან მოდიოდა კალათებით და თოხებით. ზოგსაც ტანისამოსის გამოცვლა მოესწრო. მალე კლუბის დარბაზი გაიქვედა.

— სად არიან ჩვენი ქალები? — იძახდნენ შორეული უბნებიდან მომავალი მკრეფავეები, ხელფანრებს აქრობდნენ და თავიანთ ბრიგადებისკენ მიიჩქაროდნენ.

ყაისარა, სიპიტო და პუპულა ერთად დასხდნენ. ალვასიც მათ მიეკიდლა. ქიშვარდი და ციციო იმ კუთხისკენ გაემართნენ, სადაც მესამე ბრიგადის ხალხს მოეყარა თავი. მაგრამ ამ დროს ეპიფანემ ზარი ააწყარუნა:

— ბრიგადირების და ჯგუფებლების თათბირს სტახანოველ მკრეფავებთან ერთად... — დაიწყო მან მომზადებული ფრაზა, მაგრამ კართან მოზღვავებულ ხალხს რომ თვალი მოავლო, შეასწორა: — სამღეთოს კოლმეურნეთა საერთო კრებას გახსნილად ვაცხადებ... არ ყოფილა დანიშნული, მარა ასე გამოვიდა, — ღიმილით სთქვა მან. კორესპონდენტიც სიამოვნებით იფშენეტდა გამზადრ თითებს.

ციციომ და ქიშვარდიმ თავიანთ ბრიგადამდის ველარ მიაღწიეს. ისინი ახალ მოსულების ტალღამ შეაჩერა. ციციო იქვე, ალვასისა და

პუპულას მახლობლად ჩამოჯდა საყრდენ სვეტთან დადგმულ მგობის კიდეზე. ქიშვიარდი მის გვერდით სვეტს მიეყრდნო.

— ჩემი სიტყვა ჩვეულებრივი მოხსენება არ იქნება, — დაიწყო კორესპონდენტმა. — მე ისე, უბრალოდ ვაგვიზიარებთ, რომელიც ჩვენ მივიღეთ გორაბანის რაიონის მკრეფავების და კერძოდ ძაბული ვაბედავას მუშაობისაგან.

ამ დროს ელიზბარამ და ბონდომ კარს შემოაღეს. კარის ჭრაქუნზე ყველამ იქით მიიხედა: ელიზბარას აღვირი ჰქონდა მხარილივ გადაგდებული. მთელი დღე ჯორის დევნით პაჭიკები ლაფში ჰქონდა ამოსვრილი. ჩალანდარი პირუტყულმა ჩამოჯდა სელის სკამზე, ყისარას გვერდით, თავი საზურგეს დააყრდნო და თითქოს საგანგებოდ გამოსაძინებლად მოვიდა კრებაზე, მაშინვე ხვრინვა ამოუშვა. ელატამ შეანჯღრია. ელიზბარამ თავი ასწია და ისევ ჩაიძინა.

ბონდო ჯერ ციციოსკენ გაემართა, შემდეგ როცა მის გვერდით სვეტზე მიყრდნობილი ქიშვიარდი დაინახა, მეშვიდე ბრიგადისკენ გადაუხვია, სადაც ქალაქიდან ახალ ჩამოსულ უცნობ ქალიშვილებს მოჰკრა თვალი. მაგრამ მისკენ არავის მიუხედავს, არავინ წამომდგარა, არავის უთქვამს — გაიცანიოთ. ერთხანს იქ იდგა. შემდეგ ისევ მესამე ბრიგადისკენ გასწია. იქაც სულგანაბული უგდებდნენ ყურს ტანმოპირილ კორესპონდენტს, რომელიც ცდილობდა დაესურათებინა ძაბული ვაბედავას კრეფის ოსტატობა, ბუჩქთან მიდგომა, თითების მოძრაობა, ხელების დაცვა.

— შეხედე ამ კრუხის პალოს, რა ლოლიციანი ლაპარაკი სცოდნია, — ჩაულაპარაკა ბონდომ პელოს და მარგალიტას, რომ თავისკენ მიეპყრო ქალიშვილების ყურადღება. მაგრამ იქაც ყურადღება არავინ მიაქცია. მხოლოდ წინა რიგში მჯდომმა ფონამ გადახედა მწყურალად მყუდროების დამრღვევს.

— რას პარჭყავს ხელებს, ცირკის არტისტია ნამდვილი, — გადიხარა ბონდო ახლა კლეოპატრასკენ, მაგრამ მისი ჩურჩული დიდად გახმაურდა დარბაზის მყუდროებაში და ბონდო ჩაჯდა.

არ მიბრუნებულა მისკენ კლეოპატრაც, სხვა დროს „შანსიან ბიჭისთვის“ ჭკუას რომ ჰკარგავდა.

კორესპონდენტი დიდხანს ლაპარაკობდა ვაბედავას კრეფის მეთოდებზე, შრომის ორგანიზაციაზე პლანტაციაში, ვაბედავას მიერ გაუმჯობესებულ ჩაის საკრეფ კალათაზე, მწკრივიდან მწკრივზე გადასვლაზე. ორატორი ხშირად გამოდიოდა პრეზიდენტის მაგიდიდან და თითქოს იქ მაგიდის წინ, ბუჩქებიო, მოხრილი მიდიოდა წინ და წვრილძვლიანი თითებით უჩვენებდა დამსწრეთ ვაბედავას კრეფის წესებს.

„ამისთანა მოსაწყენი კრება არ მინახავს“, — გაიფიქრა ბონდომ და პაპიროსი ამოიღო. ასანთი დაეწეებოდა, ბიძინას სთხოვა. იმანაც უხმოდ, უკან მიუბრუნებლად გადააწოდა ასანთი.

„რამ ვააცოფათ?“ — კვლავ გაიფიქრა ბონდომ.

ყველა სულგანაბული უგდებდა ყურს კორესპონდენტის ახსნა განმარტებას და ამ დაძაბულ ატმოსფეროში დროგამოშვებით ელიზბარას ხერხევა იჭრებოდა.

შერმანდამ ელიზბარას გვერდით მჯდომთ ანიშნა ^{ერქვენული} ~~განმარტება~~ ლეთო.

სილოვანამ ისე შეანჯღრია ელიზბარა, რომ კინალამ მხარი მოამტვრია, ელიზბარამ თავი ასწია. დიდხანს აპარპალებდა თვალებს, თითქოს ვერ მოესაზრა, სად იმყოფებოდა. შემდეგ გაბმით, მადიანად დაამთქნარა.

— კრეფის ტექნიკის ამ გაუმჯობესებით გაბედავამ მოკრიფა ორას ცხრა კილო ჩაის ფოთოლი, — დაასრულა კორესპონდენტმა.

— უპ! — თითქმის ერთხმად აღმოხდა დარბაზს.

ელიზბარამ ისევ დაამთქნარა, ნიჩაბივით სახეზე ხელი მიიფარა და ეითომ გულუბრყვილოდ წამოიძახა:

— ერთ თვეში?

ელიზბარას სიტყვებს პრეზიდენტმა არ მიუღწევია. დარბაზში კი თავშეკავებული სიცილი გაისმა.

— რა ამბავია მაქეთ? — გაწყრა ეპიფანე.

— აგერ ელიზბარა ვერ გაერკვა, კითხულობს, ერთ დღეს მოკრიფა იმ გაბედავამ ორას ცხრა კილო ჩაი, თუ ერთ თვეშიო, — უვეჭილა ყაისარამ ელიზბარას.

— ერთ დღეში, ერთ დღეში, დაგელია შენ დღეი! — მიაძახა სკაჩიამ, რომელიც თვალებდაჭყეტილი შეჰყურებდა კორესპონდენტს.

— გარკვეული ხარ, ელიზბარ? — შეეკითხა ეპიფანე.

როცა ელიზბარამ შენიშნა, რომ ყველა მას შეჰყურებდა, სახე მოიფრენიტა, თითქოს მხოლოდ ახლა გაიღვიძაო.

— პო, კმაყოფილი ვარ, კმაყოფილი, — წამოიძახა მან და თვალები დააპარპალა.

— ოი, დეიჭკა შენი კარაბადინი! — მიაძახა დანიელამ.

— განგებ იაბდლებს თავს, — დაურთო ვილაკამ.

ელიზბარამ კი ქამარში გაცმული, ჭიაფერში შეღებილი ვაციკის ბუშტი გაიძრო და პაპიროსის გრეხას შეუდგა, თან მეზობლების ვასაგონად ჩაილაპარაკა.

— მაგი საცხა ერუსალიმში ვირი ხეზე დადიოდაო. იმფერი ამბავია სწორედ.

— ერუსალიმში კი არა, ინდეთში, შე ალაყვერავ, — გაუსწორა ყაისარამ და თითონაც ქირქირი მორთო.

ელიზბარას წამოძახებამ ცოტა არ იყოს არივ-დარია კრება.

— აბა, გადავიაროთ კამათზე, — დაიძახა ეპიფანემ, რომ წესრიგი დამყარებია.

მაგრამ წესრიგის დამყარება და კამათზე გადასვლა არც ისე ადვილი საქმე გამოდგა. კრება თავისთავად დაიყო ბრიგადებად. ბრიგადირები თავიანთ მკრეფავენს დაუტრიალდნენ, ყველა თავის მოსაზრებასა და

ეჭვს გამოსთქვამდა. — ორას ცხრა კილო! ორას ცხრა კილო! გაისმო-
და ყოველ კუთხეში. ყველას ეჭვი ეპარებოდა, წელს ყველაზე მეტი ჟო-
ნამ მოკრიფა, სამოცდათერამეტ კილოს მიაღწია და მძველ რაიონში გა-
ხმაურდა ეს ამბავი. ჩაქვის საუკეთესო მკრეფავეებზე, ხელფურცელზე, ვაჭრებ-
ში: დღეში ასოც კილოს ჰკრეფენო, მაგრამ გაბედავას რეკორდი, რო-
მელიც მან ახალგაზრდობის საერთაშორისო დღეს მიუძღვნა, თითქმის
ორჯერ აღემატებოდა ჩაქვის მკრეფავეების მიღწევებს.

— როგვა, ქალებო, საქმე, მოხერხდება ვითომ მასე ხელხევაერიელად
კრეფა? — მიუბრუნდა დანიელა თავის მკრეფავეებს.

— ოჰ, აგშორდა ზღვის ზარბაზანი! — წამოიძახა სიპიტომ. — მაგას
კაი მოპირული ენა აქვს, თვარა მაგდენს თხემლას ევერს ვერ დასხებს
კაცი დღეში. ოცი წელიწადია ამ ჩაის ვაშენებ, მაგი თუ არ ეციო, რაღა
ეციო.

— არა, მაგი კაცი რომ ამბობს, მაგ პლანზე ძაან ბევრი მოიკრიფება.
— ჩაერია მეშვიდე ბრიგადის სტახანოველი ასინეთი. — მაქანე სხვანაირი
ტექნიკაა და ხელის სიჩქარე.

ყაისარა ბაციკუქუსავით ჩაცუცქდა, ეშმაკურად მოწურა ქიქისფერი
თვალეები და ვითომ ხუმრობით ჩაიკიკინა:

ხომ გაგიგონია შენ, ასინეთი, ჩქარი ნაკეთები ან ბრმა გამოვა, ან კოკლი?
ქალებმა ფტუკუნი ასტეხეს.

— დეიხხვი შენ ლეარში, ყაისარ! — მიაძახა ასინეთიმ.

— დაიცადეთ, გაგვაგონეთ ერთი! — მიაძახეს მეთოთხმეტე ბრიგადი-
დან.

— ორას ცხრა კილო, ცოტა საეჭვო ქვა. — სთქვა ივაკიამ, რომელსაც
ცალი უღვაშის ბოლო პირში ჩაიდო და სწიწნიდა.

— ჰო-და, საეჭვო რომაა, აქ კი ნუ ფურჩულობთ, ევერ გადით ტრი-
ბუნაზე! — აწრიალდა ლონგინოზი: შეატყო, რომ სკეპტიკური განწყობი-
ლება თანდათან იფანტებოდა და აჩქარდა, რომ ეს ეჭვი პრეზდიუმის
ყურამდის მიეტანა და კრებისათვისაც გადაეწვდინა. მაგრამ, როცა დაი-
ნახა, რომ მის მოწოდებას არავინ გამოეხმაურა, თითონ იწყო ნელნელა
წამოდგომა. მას თითქოს ფოტო-აპარატის სამფეხივით უგრძელდებოდა
კისერი.

— ერთი ღერი შენიშვნა თუ შეიძლება. — კრინით დაიწყო მან. — მე
სხვაფერ არ ჩამომართვათ აგი შეკითხვა, თვარა მე გაეჩუმდები. ავერ ძვე-
ლი პლანტატორები ამბობენ, მაგდენს თხმელას ევერს ვერ დასხებს ერთ
დღეს კაცოო. ჰო-და, იგი მინდოდა მეკითხა, სალი კრიტიკის თვალსაზრი-
სით რაფერ წარმოიდგინება მაგი? იქნება თხემლას სიმაღლე ჩაი აქვთ იმ
გორბანის რაიონში? იქნებ მანქანა აქვთ რამე ხელში? გაგვიმარტეთ
ერთი მაგი, თუ შეიძლება.

— ფოგუზია მაგი რაცხა. — შეაწია ლონგინოზს სიტყვა ელიზბარამ.

— მაგას სხვაგანაც მკითხავდენ. მართლა არაჩვეულებრივი ჩაი ხომ
არ აქვთ იმ გორბანის რაიონშიო, — წამოდგა კორესპონდენტი და პრეზი-

დიუმის მაგიდას გამოშორდა. — იმათი პლანტაციები, პარტიკულარულად, თქვენსაზე უფრო ახალგაზრდაა, უფრო პატარა ბუჩქებია. აჰ, ხომ ხედავთ, მე დიდი მაღალი კაცი არა ვარ, — სთქვა მან და მოიხარა, — თქვენს ბუჩქებს მე იქაურ ბუჩქებს. რა ქვია იმ პლანტაციას, ჩვენ რაფაელს? — მიუბრუნდა ის შერმანდიას.

— ნარუჯალა, ნარუჯალა, — მიეშველა დანიელა.

— პო, თქვენი ნარუჯალას ჩაი ბევრად ჯობია იმათ პლანტაციებს. მთავარია შრომის ორგანიზაცია და კრეფის ტექნიკა, — სთქვა კორესპონდენტმა და შესამე ბრიგადის ხალხში ჩაჯდა.

შერმანდია და ეპიფანეც მის მაგალითს მიჰყვნენ, თითქოს იქ გადასულიყოს პრეზიდენტი. მთელი ხალხი მესამე ბრიგადის ირგვლივ შეგგუფდა. ახალგაზრდები პუპულას ჩამოუდგნენ წინ, სინათლეზე ჩამოეფარნენ.

— ა! უზრდელები, ტუნტრუცები, ერთიცაზე მორიდება არა აქვთ! — აღუდღა ზეიდაძის ქალი.

— მაგ პლანზე თუ იმუშავენ კაცი, მართლა, კაი, ძალის მოკრეფა შეიძლება, — ჩამოართვა სეფემ სიტყვა გაზეთის წარმომადგენელს. — მაქანე, ჩემის აზრით საგანია ერთნაირი, მაგას უნდა პაწა ხელის სისწრაფე, კაი თვალი, მონდომება და საქმის მოწყობა.

— ყოლიფერი სდომებია და ივია! — ჩაიროხრობა ელიზბარამ.

— აბა, რა გონია შენ, თუ იცი! თავისით კი არაფერი კეთდება, მისით მოლოქა მხალი გადავა კისერში, — მოუტრა სეფემ ელიზბარას. — მყნობასავითაა მაგიც, უწინ ხუთას ძირ მანდარინას თუ დაამყნიდა კაცი, დიდი ამბავი იყო. აჯერ ჩვენმა ფარნამ წრეულს ორი ათას ხუთასი დაამყნო, ურეკში ხუთი ათას წააცილენო. მაგია ტეზნიკა და რაციონალიზაცია.

— დიახ, დიახ, — გაუბრწყინდა სახე კორესპონდენტს, — მაქ მთავარია მუშაობის რაციონალიზაცია და პლანტაციის მოვლა. წუთებზეა საქმე. ისე უნდა მოეწყოს მუშაობა, რომ ერთი წუთიც არ დაიკარგოს უნაყოფოდ.

— მაინც კაი ძნელი საქმეა, — იქნეულად გადიქნია გრძელი კისერი ლონგინოზმა, — რომ დეიანგარიშოს კაცმა. მაგი კაი ცამეტ ფუთს შეადგენს, ერთ ურემზე არ დაეტევა, რაფერ უნდა გამოირონიოს მკრეფავმა ამდენი ჩაი თითებში?

— როვა მოხერხდება, თვარა, კაი ძალ ფულსაც გამოირონიებს სამაგიეროდ მკრეფავი მჯილში, — სთქვა ივაკიამ. — მაგი კაი თოთხმეტ შრომა დღეს შეადგენს.

— ამ წუთში ვიანგარიშებ, — წამოეშველა სიბიტო: — ოცდარვა, ორმოცდა თექვსმეტი, — დაიწყო მან თვლა და შუათითს ისე აყოლებდა, იტყუდა საანგარიშო შიბებს ამოდრავებდა, — ცხრამეტ თუმანს და ექვს მანეთს შეადგენს დღეში.

— ჰაიტ! მაგი კაი ფულის კალათა ყოფილა, ინჯილრობისავითაა სწორეთ, — მოწონებით სთქვა სეფემ.

— სასწაულია პირდაპირ, — მოჰყვა თავის კანტურს ყაიხარა, — დიდი საინტერესო ამბავია, რომ მოხერხდებოდეს.

— ისე, რაც რომ სტახანოვმა მოახდინა, მერე ვითომ რაღაც დღეებზელი?! — ისეთ კილოზე სთქვა ფარნამ, თითქოს თავისივე კებრძვისო.

— ერთმა კაცმა ქე შეიძლება მოახდინოს სასწაული. მე მინახავს სევასტაპოლში კაცი. ჰაერში გაბმულ ბაწარზე დადიოდა, მარა ყველა კი ვერ შეიძლებს მავას, — მიუგო სიპიტომ.

— ერთმა კი არა, ათასობით მოახერხეს მავი, ზოგი გამოჩნდა ახლა, რომ სტახანოვზე მეტი ნახშირი მოსჭრა. ოღონდ სტახანოვმა ითავა და გაბედა, და მას დარჩა სახელი, — ჩაერია სკაჩია.

— ალბათ, იქინე ხერხდება მავი. მავი, ელიზბარას არ იყოს, ისეა, საცხა ინდოეთში ვირი ხეზე დადიოდაო, — ჩაიღუღუნა ყაისარამ.

— მართლა ნახე, ნენა მავი შენი თვალით? რაცხა ზღაპარში გამიგონია, რასაც შენი თვალით არ ნახავ, ნუ დაიჯერებო, — მიაჭყიტა თვალები კორესპონდენტს ორკამ ჯობზე დაყრდნობილმა ლესტანამ.

— როგორ თუ ჩემი თვალით ვნახე? ერთი კვირა ვიყავი საგანგებოდ მაგისტრის სოფელ ჩირგვეთის კოლმეურნეობაში „გზა სოციალიზმისაკენ“. გაბედავა მარტო კი არ კრეფს მთელი სოფლის ჩაის, სხვასაც შეასწავლა მავ ახალი წესით კრეფა. ახლა მავ კოლმეურნეობაში ორას თოთხმეტი სტახანოველია. აქედან ორმოცდა ხუთი რეკორდსმენი, თითოეული ას კილოზე მეტს რომ კრეფს, ისეთი. იმათ ყველას გაბედავამ შეასწავლა კრეფის ახალი წესები. შარშან შრომა დღეზე თერაპეუტი მანეთი დარიგდა კოლმეურნეობაში „გზა სოციალიზმისაკენ“.

— აგაშენა ღმერთმა! — ღრმა ამოსუნთქვით ამოთქვა ივაკიამ. — მაგენი გზათ სოციალიზმისაკენ კი არა, შუაგულ სოციალიზმში ყოფილან შესული.

— არც ჩვენ ვართ კიდეში, — წამოიძახა სკაჩიამ, — შარშან ჩვენშიაც კი დარიგდა შრომა დღეზე თოთხმეტი მანეთ ნახევარი და წელს შეიძლება ოც მანეთზეც ავახტუნოთ შრომა დღე.

— ჰო-და, მავიზა უნდა დავტრიალდეთ, — სთქვა შერმანდიამ, — თვარა ხომ გავიგონიათ. გლახა მუშას შემოდგომაზე მოუკვდება გულიო. ჩვენ სხვებზე წინ ვიყავით, მარა ხომ ნახეთ, ეგერ გუშინწინ მელიქაურელებმა წაგვართვეს დროშა.

ქიშვარდის გულმა ბაგა-ბუგი დაუწყაო, იფიქრა, ჩემზე გადმოიტანს შერმანდია ლაპარაკსო და რატომღაც ციკინოს მიაპყრო თვალი, თითქოს მისგან მოეღის შეველას. მაგრამ შერმანდიას მისკენ არც კი მიუხედავს, ჩვეულებისამებრ მოკლედ მოსჭრა სიტყვა.

— ერთი ხუთი მაგისტანა მკრეფავი რომ გვყავდეს, მელიქაური კი არა, ქვეყანა რომ დაგვესიოს, ვერ წაგვართმევს დროშას, — გადაულაპარაკა ქიშვარდიმ ციკინოს.

— ჩაის კრეფაში, მე ვიტყვი, რომ გამლახონ ამიხა, მთავარია მონდომება და მეცადინეობა. — სთქვა მკახე ხმით მეშვილე ბრიგადის სტანოველმა ასინეთიმ.

— ჰო, ასინეთი რომ არ გაერიოს კაცების ლაპარაკში, სასწავლო შედეგობა. — გადაუსისინა პუპულამ ალვასის, ისე, რომ ასინეთის ქვეშა, ილარიონს გაეგონა.

— წამოიცვა ქალმა ოჯახი თავზე. წამოიცვა. — აღდღუნდა ილარიონი.

ირგვლივ სიცილი ატყდა.

პუპულამ მიზანში მოახვედრა. ილარიონი, მეტ სახელად ცანცარა, ერთი უქმა და მუშაობაზე გულაცრუებული კაცი იყო. ერისთავების კარზე იყო გაზრდილი ილარიონი. მთელი თავისი სიცოცხლე არაბულა ცხენზე და კავკაეის ნაბადზე ოცნებობდა და. მუდამ სხვისი გოდორი ეკიდა ზურგზე. რა ხელობას არ მოეკიდა: ხან მკედლობის შესწავლა სცადა, ხან ღურგლობის, ხან ხარაზობისა. არაფერში არ გამოდგა. ახლაც მუშაობაზე და ოჯახზე გულაცრუებული იყო. ხან კოლმეურნეობის საინერგეში წაიმუშაებდა ერთ-ორ დღეს, ხან სახერხ ქარხანაში, ხან საგზაო ბრიგადას მიეყედლებოდა, მაგრამ დიდხანს ვერსად ვერ დგებოდა. ასინეთი ეწეოდა ოჯახის ქაბანს. ხუთ ბავშვს სკოლაში ზრდიდა. ილარიონი გულზე სკდებოდა. რომ კრებაზე, საზოგადო საქმეში მის ცოლს ჰკითხავდნენ ჰკუას და არა მას.

— მასე ნეტავი ყველა წამოიცვამდეს ოჯახს თავზე. — გამოექომაგა ეონა ასინეთის. — მაგან დაგასახლა ცივს ქვაზე. მაგან წამოვიდგა პალატზე წაბლის ოდა, თვარა შენ ვერ გამოხვიდოდი შენს დღეში მკვარტლიან ჯაგვლიდან. ქიაცელა მოგიცივოდა ჭერიდან. შენ ვინცხა-ვინცხას ნუ აპყოლიხარ. მაგი ზრდის უმაღლესში შეილებს, შენს გვარს რომ არ მოსწრებია.

— ე. მეორე როკაპი, როკაპი — ჩაილაპარაკა პუპულამ.

ილარიონმა კი ენა მოიკენიტა. პუპულას რომ აპყვა და საჯაროდ თავი გამოალანძღვინა ეონას.

— ორასი არ ეიცი და ისე. არ დამაჯეროს ვინმემ, თუ მოინდომებს კაცი, ყველაფერი მოხერხდება. — განაგრძო ეონას გამოქომაგებით გათამამებულმა ასინეთიმ. — თავდაპირველად ჩაი რომ შემოვიდა, ოც კილოს თუ მოვკრეფდით დღეში, ქვეყნის სალაპარაკო იყო. მე რომ განვაცხადე ვარდოულში თათბირზე, სამოც კილოს მოვკრეფე მეთქი, ზოგმა თქვა. მაგას გრძელი ენა აქვს, თავი უნდა მოაწონოს რაიონის ხელმძღვანელებს. თვარა მაგი არ მოსწრებია ისტორიასო. მე რომ გავედი საკრეფად „წითელი სხივის“ ჩაიში მთელი ვარდოულის ხელმძღვანელობა ჩამოვიდა. ინსტიტუტიდან ჩამოვიდნენ პროფესორები. არ იქნება. — კი იქნება არ სჯე-როდათ, მარა რომ აწონეს ნაკრეფი. მერე რალას იტყოდნენ. თუ გიყვარს და მიგაჩნია კოლექტივი, ყველაფერს მოახერხებ. მერე ეონამ რომ წამოსწრო წინ, მაგი სულცოდვილმა, პაწე ქე მეწყინა. — გაილიმა ასინე-

თიმ, — მარა კილო გამოვეჯიბრები. ქე იცის გამგეობამ ჩემი თჯახური მდგომარეობა, მარა შინც არ დავიხვე უკან აი გამხმარო ქალი.

— გადიერია, ქალი, გადიერია! — ჩაიღუღღუნა ისევ ელვარეონმა.

— აბა, ვადავიართ აწი კამათზე, — წამოდგა ელვარეონი ზილიუმის მაგიდისკენ გაემართა.

— მე მგონია, საუკეთესო კამათი და აზრთა გაცვლა-გამოცვლა ეს იყო სწორეთ, — სთქვა კორესპონდენტმა.

— ჩვენ სპეციალურად გავეცანით გაბედავას გამოცდილებას ჩაის კრეფაში, — შეუდგა ისევ კრების ხელმძღვანელობას ეპიფანე, — და ჩვენც ვადამჭრელი მუშაობა უნდა ვაწარმოოთ გაბედავას გამოცდილების გადამოსატანად ჩვენს კოლმეურნეობაში. უნდა დავირაზმოთ ქალი და კაცი, ნობუცი და ახალგაზრდა, პარტიული და უპარტიო. კომკავშირი უნდა დახვდეს საქმეს მაგრად გორაბანის კოლმეურნეებმა თუ მოახერხეს მაგოეკორდის დამყარება: იგენიც ხომ ჩვენსავით ორთვალა და ორფეხა ხალხია. მანქანა არც იმგენს აქვს ხელში და არც ჩაი ქონიით ჩვენზე უკეთესი. აბა ვინ რას იტყვის კიდეც, როგორ ვუპასუხოთ ძაბული გაბედავას რეკორდს?

ყველა ჟონასკენ მიბრუნდა, თითქოს ამ მოძრაობით ვასცეს პასუხი ეპიფანეს კითხვას, თითქოს ამბობდნენ — თუ მოკრეფს, მაგი მოკრეფსო. და ჟონა ამ საერთო შემოხედვაზე თავისდაუნებურად წამოდგა.

— ამხანაგებო, — დაიწყო მან, — ზოგიერთმა აქ ჩაილაპარაკა, სასწაულია მაგი, დაუჯერებელი ამბავიაო. მარა მაგას უფრო ის ხალხი ამბობს, ვხათ რომ არ გაუარია კოლექტივის ჩაიში. აქ სწორათ სთქვეს, რაც სტახანოვმა მოახდინა, მას მერე დაუჯერებელი არაფერიაო. ამხანაგმა ვაზეთის წარმომადგენელმა ვაგვიზიარა გაბედავას გამოცდილება. მე მგონია, ამ ვარდოულის რაიონში ჩვენ არ ვითვლებით უკანასკნელ მკრეფავებად მაგრამ მე რომ ვუტყვირდები აქაურ ტენნიკას, ჩვენ ძაან ბევრს ეაკლებთ ხელობას. მუშაობის მოწყობა კიდეც უფრო კარგად შეიძლება. თუ ამდენხანს ვახერხებდი სამოცდა თერამეტ კილოს მოკრეფას, გაბედავას გამოცდილება უსათუოდ ძაან წაგვწევს წინ, ასე რომ ერთი ორათ ვაგადიდებთ. ჯერ მე მეტს ვერ ვაგებედავ. ვცდი და იმედი მაქვს, რამდენიმე დღეში ავალთ ასოც კილოზე და მე მგონია სხვებიც არ დაიხვევენ უკან, არც კომკავშირი და არც კავშირგარეშე ახალგაზრდობა და ასე ზელდამშვენებული შევხედებით ახალგაზრდობის საერთაშორისო დღეს.

ჟონას სიტყვა არ ჰქონდა დამთავრებული, რომ ასინეთი წამოდგა, ნაკიდურა ფიცარივით თხელი, თითქოს კიდეც უფრო გამახვილდა მოგრძო სახე და სასხლავივით თხელი ცხვირი:

— აბა, მე ასე ვიტყვი: ახალგაზრდობა კი არა, ჩვენც არ დავიხვეთ უკან მოლოზნები*, — ხომ ასეა, ესმა? თუ ვავიართ გაბედავას გამოცდილებას, მე მგონია, ასოც კილოზედაც არ შეეჭრებებით. მე ასოცდაათს

* გურიაში ხანში შესულ ქალებს ხუმრობით მოლოზნებს ეძახიან.

მოვკრეფ და ეონას ვიწვევ შეჯიბრში, — მქაზე ხმით დაასრულა ასინეთიმ და ჩაჯდა.

ეონა კი ისევ ფეხზე იდგა და გაღიმებული შესცქეროდა ვაჟს.

— ოჰ, ოჰ, არ, დეიწვა ათინაში! — ჩაიროხროხკ ქელაქმანმაქს

— გაქანდა შენი ქალი, მთლად გაქანდა, — გადაულაპარაკა ყაისარამ ილარიონს, მაგრამ ილარიონმა ახლა ისე გაიქნია ხელი, თითქოს აბეზარა ბუხს იშორებსო.

— კომკავშირო, მაგრა დახედი, — გადასძახა სილოვანამ ეონას.

— აბა, ასინეთი თუ მოკრეფს ასოცდაათს, მეც დავიკაპიწებ ხელებს და ასორმოცს მოვკრეფ, — ღიმილით სთქვა ეონამ.

ასინეთიმ ეს რომ დაიმოწმა, გამომწვევად მიიჩნია ეს. იმანაც ადგილიდან დაიწყო:

— მე, ნენავ, ლაპარაკი არ მეხერხება, თეარა კრეფა კაი ბევრი შემიძლია. ახალგაზრდები კი არა, მეც ვცდი ხელს. იგი დროშა რომ წაგვართვეს, იმიზა მწყდება ნამეტანი გული. იგი დროშა უნდა დევიბრუნოთ რამენაირად.

ქიშვარდის თითქოს ისევ დაადგეს ფეხი ბებერაზე. მოაგონდა, რა დამარებული სახით დაბრუნდა გუშინ ესმა ჩაის მიმღებ პუნქტიდან. შვილის მიმართ კი ერთი სამდურავი სიტყვაც არ წასცდენია. იცოდა, რომ ქიშვარდი მასზე უფრო იტანჯებოდა, რომ თავისდაუნებურად დროშის დაკარგვის მიზეზი ვახდა. თურმე როგორ ხინჯად ჰქონია გულში ჩარჩენილი დედაჩემს. გაიფიქრა ქიშვარდომ.

— აბა, კომკავშირი რას შერება? ხომ ხედავ, უფროსები მიდიან წინ! — გადასძახა სილოვანამ კრებას.

ქიშვარდი თითქოს უსაზმნოდ გადაიხარა ციციონსაკენ და მკლავში ხელი მოავლო:

— გამოდი შენც სარეკორდო კრეფაში, ნუ გეშინიან... — წასჩურჩულა თითქმის შეეხო ტუჩებით ყურის ბიბილოს და იგრძნო, როგორ აიტანა ერთოლამ. მიიხედა, ხომ არავინ შემნიშნაო.

— ას ორმოცზე მეტი? — სთქვა შემკრთალმა ციციონომ და ვაჟს თვლები მიაშტერა, — გავალ და რაცხას მოვკრეფავ ვნახავ, — ქალს ახლაც ისეთი ვანცდა ჰქონდა, როგორიც მაშინ, ფრენოსანთა სკოლაში შესვლას რომ აპირებდა.

— თქვი გაბედულად, კომკავშირულად, — გაამხნევა ქიშვარდომ. მერე მოაგონდა, რომ ციციონო კომკავშირში არ იყო, — იმფერ ჩაის მოგიყვან, რომ კაცის თვალს არ ენახოს. ირისკო უნდა, შენ ეონაზე უფრო კაი ხელი გაქვს.

ქიშვარდი ისევ ღელავდა, თითქოს ციციონოს ჩაბმა ამ შეჯიბრში მისთვის სიკვდილ-სიცოცხლის საკითხს წარმოადგენდა. ეგონა, რომ ამით მოსწყვეტდა ციციონოს ბონდოს შეფრენით წრეს. შეპყურებდა თვალეებში და უშეორებდა: გაბედე კომკავშირულადო. ვერც კი ამჩნევდა, თუ რა ხდებოდა ირგვლივ.

ბონდო კი ბრიჯის ჯიბეში ხელემ-ჩაწყობილ, ჯეირანიერო ყელმო-ღერებული შორი-ახლო უვლიდა ციციოს. ლენისფრად უღვებოდა ლო-ყები. გრძელი თითებით ნერვიულად აწვალებდა ქოხრუჩუკ ვეზუ: გაეგო, რაში არწმუნებდა ქიშვარდი ასე ცხარედ ციციოს. მთქლამქს მსქსქაფუ-ცი რალაც სიზრმად უჩვენებოდა. მოსწყინდა. ქალიშვილების რომელ ჯგუფთანაც არ მივიდა, ყველგან ცხარედ ლაპარაკობდნენ გაბედავას რე-კორდის შესახებ.

— ირისკე, — კიდევ მოავლო ქიშვარდომ ციციოს მკლავზე ხელი, — გაბედავამ თუ მოკრიფა, იმას მაშინა ხომ არა აქვს, ხელში, — უნებურად გაიმეორა სხვისი ნათქვამი, — ვადი ორასზე... ჩაის მოგიყვან იმფერს, რომ შავზღვასავით გადაშრიალდეს.

— გავალ, ვარდქიშ, — აღელვებით სთქვა ციციომ. რატომღაც ქიშ-ვარდის ბავშვობის სახელი მოადგა პირზე. — მარა რაფერ ვთქვა? — აიწურა შემკრთალმა მხრები და ჟონას გადახედა.

— თქვი, რის გეშინია? კრეფა ბევრი შეგიძლია და ლაპარაკი არა? რას კაკუტობ! — ისე შესძახა ქიშვარდომ, თითქოს სულ დაავიწყდა თა-ვისი მორცხვობის ამბავი, ახლა იმასვე იმეორებდა, რასაც მას წამოსძა-ხებდნენ ხოლმე ხშირად: რას კაკუტობ, რას მორცხვობო.

— ციციოს აქვს სიტყვა, — წამოიყვირა მან, როცა შენიშნა, რომ ციციომ წამოდგომა დააპირა. მთელი დარბაზი მათეკნ მიბრუნდა.

— რა სიტყვა, — უმწეოდ გაიქნია ციციომ ხელები. მთელი სახე გაუვარდისფერდა და აბრეშუმის თავსაფარი მიიფარა, რომ მისკენ მი-შტერებულ თვალებისაგან დაეფარა. ქიშვარდი ხედავდა, როგორ აუღ-დაუდიოდა ქალს მკერდი.

— ხო, სთქვი! — გადმოსძახა შერმანდიამ პრეზიდენტის მაგიდიდან.

— გავალ და ვცდი გაბედავასავით ორასს, — ძლივს ამოსთქვა ციცი-ნომ და ჟონას გადახედა, ხომ არ ეწყინაო.

— ახლა ნამეტანი მალლა ნუ აფრინდები, თვარა ველარ მოგიძვეს პატრონი! — წამოიძახა ელიზბარამ, მაგრამ მისი ხმა ტაშის გრიალმა დაჰფარა.

— გაბედა, გაბედა! — დასწყვიელა სკაჩიამ.

— დედა, დედა, რავე გადერიია გოგო, — მიუსამძიმრა პუპულამ ალ-ვისის ამ საერთო ხმაურში.

ალვისის სახე გაუბრწყინდა მის ქალიშვილს ასეთი აღფრთოვანებით რომ შეხედნენ. თბილისელი კორესპონდენტიც ხელებს იმტვრევდა ტა-შის ცემით. პუპულას მაინც ისეთნაირად გადახედა, თითქოს თავის ქა-ლიშვილს ბოდიშს ხდისო.

— აბა, ჩასწერეთ ორას კილოიანი წინადადება! — მოგონილის სერი-ოზულობით მიეშველა ბონდო პრეზიდენტს და ციციოს გადახედა.

ციციომ ერთი ახედა ბონდოს. მის თვალეებში მეტი სიბრალული იყო ასახული ბონდოს მიმართ, ვიდრე საყვედური. ქიშვარდომ, რომელიც

ქალს თვალს არ აშორებდა, დაიჭირა ეს მზერა. „ჩემენაა, ჩემენა“, — გაიფიქრა და სიხარულით აუტოკდა გული.

ციცინო ისევ ქიშვარდის მიუბრუნდა:

— აბა, თქვენ, ბიჭებო! რას აკეთებთ?

ქ. შ. შ. შ. შ. შ.
გ. შ. შ. შ. შ. შ.

ქიშვარდის ახლა მოაგონდა დაპირება — ისეთი ჩაის მოგიყვან, რომ კაცს არ ენახოსო. სილოვანასთან მიიჭრა, რომელიც პრაქტიკულ ღონისძიებებს ადგენდა. კრება უკვე დასასრულს უახლოვდებოდა.

შემდეგ ორივემ კორესპონდენტი და შერმანდია გაიხმეს განზე. სილოვანამ ტრიბუნასკენ წაუბიძგა ქიშვარდის. მანაც წინწამოყრილ ქორზე ხელი გადასვა და დაიწყო:

— ამხანაგებო! ჩვენმა მკრეფავებმა საუკეთესო ვალდებულებები აღდეს. მარა, მე მგონია, ერთი დაგვავიწყდა ყველას. მარტო მკრეფავებზე არ არის საქმე. რომ დაამყარო კრეფის რეკორდი, მოსაკრეფიც უნდა იყოს. თავის თავს რომ ცდის მკრეფავი, პირობები უნდა შეუქმნა იმფერი, — სთქვა ქიშვარდიმ და ციციანოს გადახედა. — რომ არ დამარცხდნენ და არ შერცხვნენ ჩვენი სტახანოველები, არ თქვან შერე რაიონში, სკადენ სამღვთოელებმა და არაფერი გამოუვიდათო. ამიტომ ჩვენც ვადამკრეფელი მუშაობა უნდა ვაწარმოოთ ვაბედავას გამოცდილების ვადმოსატანად ჩვენს მუშაობაში. ამიტომ მე კომკავშირის სახელით უნდა ვთქვა: ჩვენი კოლმეურნეობის უჯრედის სამოცდა შვიდი კომკავშირელი სუყველა სტახანოველი უნდა გახდეს. უნდა დავირაზმოთ კომკავშირი და კავშირგარეშე ახალგაზრდობა ამ საქმეზე. ყველა კოლმეურნე, ვისაც ადამიანის სისხლი აქვს და საქმისათვის გული შესტკივა, უნდა მოგვეხმაროს ამ საქმის მოგვარების საქმეში. მე პირადად ვლებულობ ვალდებულებას, საუკეთესოდ მოეუარო ჩვენი ბრიგადის ფართობს ნარუჯალაში (ალბათ, აქ ექნება ციციანოს სარეკორდო კრეფა, — გაუელვა თავში), ჩავატაროთ კულტივაცია, გავთოხნოთ ნორმით დაწესებული ორი ათასი მეტრის ნაცვლად ოთხი ათასი მეტრი, დროზე შევიტანოთ სასუქი, დროზე მოვახდინოთ შეწამვლა. მე მგონია, ყველა ნამდვილი ახალგაზრდა დაირაზმება და პარტიის ხელმძღვანელობით ახალგაზრდობის საერთაშორისო დღეს ჩვენც შევხვდებით გამარჯვებული და განმტკიცებული.

— დიდებული ვალდებულებაა! — დაიძაბა ბიძინამ. — მე პირადად ვლებულობ ვალდებულებას, ამ სეზონში დავამყნო ოცდაათი ათასი ციტრუსის ნერგი და ავიყვანო ვახარება ას პროცენტზე. ერთს არ მოვკლავ ერთს! — ასწია მან სალოკი თითი ჰაერში.

— სტანდარტული ნერგის ნორმა ოთხმოცის მაგივრად ავიყვანოთ ოთხმოცდაათზე!.. ჩვენი კომკავშირის ბრიგადა გამოიყვანს ოცდა ხუთი ათას ეკვალობტს! — დაიძაბა მამიამ.

— ერთ მარცვალ ტუნგოს არ დავკარგავთ! საავიაციო ზეთი გამოდის მაგაში. რასაც ვიტყვით კომკავშირელები, კიდევაც შევასრულებთ. ამას მიუძღვნით ახალგაზრდობის საერთაშორისო დღეს! — ხმა გაისმა მეტხრე ბრიგადიდან.

— კაცო, მოიცათ, რა კობივით მოაყარეთ! წერილობით შემიტანეთ განცხადება! — დაიძახა სილოვანამ, რომელიც კვლავ უთავებოდდა ნაკისრ ვალდებულებათა ჩაწერას.

— ნერგის გაბარება, კულტურაცია, — ისმოდა დარბაზში სიტყვებიდან. — შეწამვლა ხუთას მეტრზე ორმოცდაათის მაგივრად.

— ჩემიც ჩაუმატეთ, — კვლავ მიიჭრა ქიშვარდი სილოვანასთან: — ტირის მოწყობა და ორმოცდახუთი ევროშილოველი მსროლელის მომზადება.

ფუტკრის რემასავით ზუზუნებდა დარბაზი. კრება დასრულდა, მაგრამ შინ წასვლას თითქოს არავინ აპირებდა, ზოგი ვადიოდა, ზოგი შემოდოდა, ნახევარი კრება პრეზიდიუმის მაგიდასთან იყო თავმოყრილი.

ქიშვარდი ეზოში გავიდა. კარგა ხანი გასულიყო. მცხრალი შთვარის ნალევი საყორნიის მთის ფხაზე იყო დასული. ხარის რქასავით მოხრილ ზღვის სანაპიროზე ტახტახით მოიკლავებოდა სახალხო მატარებელი.

— უი, ქალო, გვეჩქაროთ, რა დრო გასულა, ორი საათი გამზდარა! — მიუბრუნდა ალვასი კარებში გაქედილ პუპულას. — ქე ვაიარა თბილისის მატარებელმა.

უი, მაგას გოუარა სიკვდილმა ტანში! — შეზარებულად შეკვივრა პუპულამ, რომელსაც ამ ჭედვაში ვილაცამ ბებერაზე ფეხი დაადგა. კინალამ გული შეუღონდა ზვიადაძის ქალს, მთელი სახე დაეწმინა, ალვასი წაეშველა. სოფსაბჭოს წინ დადგმულ მერხისკენ წაიყვანა, რომ ფეხთ გაეხადა. კენესით და კოკლობით მიდიოდა პუპულა. „უზრდელ და ტუნტრუც“ ახალგაზრდებს სწყველიდა. მაგრამ ყურადღებას არავინ აქცევდა, ზვიადაძის ქალი ჯერ კიდევ ეიშვიშობდა, როცა სილიბისტრო ყაისარა; ელიზბარა და ბონდო შეუერთდნენ მათ.

— დაუძახე, ბონდოს ჭირიმე, ერთი იმ ჩემ გადარეულ გოგოს, — ამოიხენეშა ალვასიმ.

ბონდო დარბაზში შებრუნდა.

— ას კილოზე ვერ გაეჩერდები სწორედ... მე სამოცდაათზე ვაებედაე; — გაისმოდა პრეზიდიუმის მაგიდასთან.

— ორასკილოიანს ეძახიან! — დაუდგა ბონდო წინ ციკინოს.

ციკინო ახლა კუშტად მიუბრუნდა ლოყებ-აფაკლებულ ბონდოს, თავმომაბეზრებლად რომ იმეორებდა „ორასკილოიანსო“.

— კარგი, შენ ყველაფერს სამასხაროდ ნუ გახდი! — შეუტია ბონდოს ეონამ.

— სამასხაროდ რატომ, მე სეროოზულად ვსთქვი, დედამისი ეძახის ციკინოს, — დაიხია უკან ბონდომ.

— ბონდოც იღებს ვალდებულებას: ალევრო-სეირნობა რომ მოაწყოს ახალგაზრდობის დღისთვის, — მიკნავებული ხმით დაიძახა მარგალიტამ, რომ ეს დაძაბული განწყობილება ვაეფანტა.

— თქვენ გენაცვალოთ ჩემი თავი! — ხელად მოეჭიდა ბონდო ამ წინადადებას. — შეიტანეთ მაგიც ოქმში! — გადაიხარა ის პრეზიდიუმის

მაგიდისაკენ. შემდეგ ციციონოს მკლავში ხელი გამოსდო და გრძელ გაიყვანა.

— მობრძანდი შენ აქ, ქალბატონო, მობრძანდი, — უკვე გვხვდებიან. — აღარ აპირებ სახლში წამობრძანებას? რას აკეთებ, ზრმანი / ვამრმტერ-დი, თუ იცი?

— გეიშა ახლა გეიშა! — აღუღდა პუპულა, რომელსაც სახე ჯერ კიდევ ეგრიზებოდა ტკივილისაგან. — ეიშვა თავი, აყვა მაგ კომსომოლებს. ახლაც ისე ათოხარიკდა, საფრენოსნო სკოლაში რომ აპირებდა შესვლას. რა გააკეთე შენ, ცავ, ახლა, თუ იცი? ჩვენი საქმე რომ დაღუპე, ახალა ჩვენც ხომ მოგვთხოვენ ორას კილოს მოკრეფას.

— თქვენ ვინ რას მოგვთხოვს, რომ არ ვიცი? — იფეთქა ციციონომ. — თქვენ წლევულს გზათ არ გაგაირიათ კოლმეურნეობის ჩაიში, სულ შავ დაფაზე ხართ ორივე.

— ჩუმ, გოგო, ჩუმ, თორემ, გაგატყავებ, ამოშავდა შენი სახელი! — დაუცაცხანა ალვასიმ.

კრების დარბაზიდან რომ გამოვიდა, ქიშვარდი დაცდას აპირებდა. უნდოდა სახლში გაეცილებინა ციციონო. ფიქრობდა, დღესვე ამოვარჩევთ ნაკვეთს სარეკორდო კრეფისათვისო. მაგრამ შორიდან შენიშნა, თუ როგორ გაიგდო ალვასიმ წინ თავისი ქალიშვილი. ქიშვარდი კლუბის ეზოში შებრუნდა, სადაც ჯერ კიდევ ირეოდა ხალხი, შემდეგ შორიდან აედევნა შინისკენ მიმავალ ციციონოს, პუპულას და ალვასის. მათი ხმა აღარ მოდიოდა, მაგრამ ალვასის გრძელ, გამხდარ ხელების მოძრაობაზე ამჩნევდა, როგორ გაკაპასებული სტუქსავდა თავის ქალს. აკოკლებული პუპულა უკან მიბაჯბაჯებდა. ყაისარა და სიპიტო თავჩალუნული მიდიოდნენ, მხოლოდ ელიზბარა მიირწეოდა უდარდელად, თითქოს გაახლისაო სილოვანას და ყაისარას შეუჯახებამ. თავგამეტებით უტლაშუნებდა ალვირს ამოლაფულ პაჭიკებს. იგი ციციონოს მიუბრუნდა:

— ორასი კილო! იცი შენ, ჩაქეში რაზე გაუყარეს დანა გვერდში ერთ სტახანოველ შკრეფავს... რა გვარი იყო, ღმერთო გამახსენე! მაგისთანა მეტიჩრობიზა იყო მაი. ასე უქნეს, ა! — სთქვა ელიზბარამ, და ლამის ბინდიბუნდში ბებუთი გააელვა და ისე მოიჭნია, თითქოს ვილაცას გვერდში უნდა გაუყაროსო.

ციციონოს ტანში გააფრქოლა. ალვასიც კი შეკრთა. ქალიშვილის დატუქსავს თავი დაანება და ახლა ელიზბარას შეუტია:

— კაი, მთლად საშინელ რაცხას ნუ იტყვი. რა გაგვიხეთქე გული! ციციონოს ხელი მოხვია, თითქოს დასაფარავადო, და შინისაკენ გაუჩქარა.

ციციონომ უკან მოიხედა, ელიზბარას ისევ ამოწვდილი ხომ არ აქვს ბებუთიო. ქიშვარდის მოკერა თვალი, ლანდივით რომ მოსდევდა კვალ და კვალ. შიში გაუქრა, წელში გაიმართა, ღიმილმა გაუბრწყინა სახე.

XVI

როცა ქიშვარდომ წააქეზა ციციხო — გადი ორას ვეფხვეთს ზღვა-სავეთ ჩაის მოგიყვანო, მაშინვე ნარუჯალას პლანტაციებში სარეკორდო კრეფისათვის. იქ საუკეთესოდ მოვლილი, შეიდწლიანი ბუჩქები ეგულეობდა, ეს ნაკვეთი ჩაქვის საუკეთესო პლანტაციებსაც არ ჩამოუყვარდებოდა. შარშან ამ ფართობზე ოთხიათასი კილო ჩაი აიღეს პექტარიდან. მაინც გულის შესაჯერებლად ყველა პლანტაცია მოიარა, ბოლოს ისევ ნარუჯალაზე შეჩერდა. მას შემდეგ დღე და ღამ იქ ტრიალებდა. ბრიგადირს ტვინი ამოუღო, სულ უკან დასდევდა, არ ასვენებდა. ხუთასი კილოს ნაცვლად ათასი კილო აზოტი შეატანინა. მაინც ვერ გაძღა მისი გული, მეწუწნია ბავშვივით ეღირღიტებოდა — მოუმატე, მოუმატეო. დანიელამ თავი რომ ვერ დაიხსნა მისგან, კვლევითი ინსტიტუტის ბრიგადასთან გაგზავნა, რომელიც სამღეთოში ჩამოვიდა სტახანოვეური მოძრაობის შესასწავლად. მათ უთხრეს, ზედმეტი აზოტი არ არის საჭირო, სჯობია, წუნწუხით მორწყო, მთლად გადაირევა ჩაიო. ქიშვარდი ახლა ამ აზრს ჩაეჭიდა, სულ გასწმინდა ნაკელისაგან საკომეურნეო ფერმის საზამთრო სადგომი. ყოველდღე რწყავდა შერჩეულ ნაკვეთს წუნწუხით. ნაკელი ღამღამობით მიჰქონდა: რომ არავის შეენიშნა. წვიმა მოვიდა და ნიადაგი დაიწიდა. ორჯერ ჩაატარებინა კულტივაცია, თოხით ხომ მუდამ შიგ ტრიალებდა, ერთი ძირი სარეველა არ ვაუშვა. ისე გასწმინდა, რომ სარკესავეთ კრიალებდა ნაკვეთი.

ესმა საგონებელში ჩავარდა, რაცხა ფარსავი არ არის ამ ბიჭის თავს, რა ფეთიანივით დარბისო. ქიშვარდი მართლაც ძალიან ღელავდა. სახუმარო საქმე ხომ არ იყო: იმ ღამინდელ თათბირის შემდეგ, კორესპონდენტმა მოხსენება რომ გააკეთა სამღეთოში გაბედავას რეკორდის შესახებ, სამღეთოში უფრო ფართედ გაიშალა სტახანოვეური მოძრაობა. მოეწყო აგროწრეები გაბედავას კრეფის წესების შესასწავლად. ჟონამ თავის დაპირებას გადააჭარბა, უკანასკნელად ასორმოცი კილოს მაგივრად ასსამოცდარვა კილო ჩაი მოკრიფა. ასინეთმაც ასორმოცდამორ კილოს მიაღწია. ქვეყანა ამაზე ლაპარაკობდა. ახლა ციციხო რომ დამარცხებულიყო შეჯიბრში, გულს აიყრიდა ქიშვარდიზე, ისევ ბონდოსკენ გადაიხრებოდა. ქიშვარდომ წაახალისა, წაათამაშა ციციხო — გადი ორას კილოზე, ისეთ ჩაის მოგიყვან, კაცის თვალს არ ენახოსო, ქიშვარდისაც უნდა შეესრულებინა თავისი სიტყვა. ამიტომ დარბოდა ასე გახელებული, არავის უშხელდა კი, ამდენს რომ ცდილობდა. ეშინოდა, ციციხოს არავინ წამოსძახოს, შენ რატომ ვერ დაამყარებ რეკორდს, ქიშვარდი გადაჰყვა შენს ჩაისო. არც ის უნდოდა, ვინმეს შეემჩნია, რომ ასე აკლავდა თავს ციციხოს ნაკვეთს.

ამას ისიც დაერთო, რომ უკანასკნელი კრეფის შემდეგ ქიშვარდი ველარ ბედავდა სეფესას მისვლას. იმ ღამეს შენიშნა, თუ რა დღე დააწიეს ალვასიმ და პუბულამ ციციხოს, როცა მან განაცხადა — ორას კილო ჩა-

ის მოგვრეფ ერთ დღესო. მეორე დღეს კიდევ ქიონიამ ამბავი ჩამოუტანა, ციციონოს შინაურებმა ერთი ვაი-უშველებელი აუტეხეს მაგის თაობაზეო. შენს ძვირსაც ლაპარაკობს ალვასი — იმან ეგვადეწოდა, როგო. ალვასის შიშით ფეხი ველარ დაედგა სეფესას. ქიონიამ ჩაუტეფლობდა ქიშვარდის. ქიონიას პირით ამედებდა ციციონოს, უნახავი ჩაი მოდისო..

მაგრამ ერთმა გარემოებამ კვლავ გზა გაუხსნა ქიშვარდის ციციონოსთან. როცა ასე ფართოდ გაიშალა სტახანოველობა ჩაის კრეფაში, ქვეყნის ხალხი მოაწყდა სამღვთოს, რაიონული და ცენტრალური გაზეთების კორესპონდენტები თითქმის ყოველდღე დადიოდნენ სამღვთოში. კვლევითი ინსტიტუტმა საგანგებო ბრიგადა გამოგზავნა ამ მოძრაობისათვის ხელის შესაწყობად და სამღვთოს გამოცდილების სხვა კოლმეურნეობებში გადასატანად. თბილისის გაზეთებმა ეონას და ასინეთის სურათები მოათავეს, როგორც ჩაის კრეფის საუკეთესო ოსტატების. ინსტიტუტის ბრიგადა და კორესპონდენტები ერთ დღეს ციციონოსთანაც წავიდნენ იმის გამოსარკვევად, თუ როგორ ემზადებოდა ის თავის რეკორდისათვის. მათ მიჰყვა აბუზული ქიშვარდიც. ალვასის მოუბოდიშა, აგერ უცხო ხალხს მოვყევი, ძალს რომ არ დაეყეფაო. ჯღერიას ქალი აქამდე პუპულას ფეხის ხმას იყო აყოლილი. მაგრამ როცა დაინახა, რომ ამდენი ხალხი მივიდა ციციონოსთვის „ჩვენების ჩამოსართმევად“ (ასე დაარქვა ალვასიმ ციციონოს ინტერვიუს) და სურათიც გადაიღეს გაზეთში მოსათავსებლად, გუნება შეეცვალა. კუდაბზიკა ჯღერიას ქალმა ახლა თითონ დაიწყო ამით ამყობა. ქიშვარდისაც სიამტკბილობით შეხედა.

ამის შემდეგ სამუშაოდან ყოველ საღამოს ციციონოს გაუვლიდა ხოლმე ქიშვარდი. ზოგჯერ შუალამემდე ისხდნენ აბრეშუმის აკაციების თალარში და მოახლოვებულ სარეკორდო კრეფის შესახებ თათბირობდნენ. ქიშვარდი ციციონოსაც არ უშხელდა მთლიანად, თუ რა ოფლს ღერიდა ნარუჯალაში, საიდუმლო კი ტუჩებზე უთამაშებდა და მხოლოდ ზოგჯერ ჩაურთავდა ხოლმე საუბარში — ასე პურივით ბიბინებს მოსული დღეიო. ციციონო ჩაეკითხებოდა — რაფერ, როგორ, მაგრამ ქიშვარდი არ ამხელდა, უნდოდა ერთბაშად გაეოცებინა, ისე, როგორც ოდის შენების დროს მოიქცა. ზოგჯერ ეონა და სილოვანაც გამოივილიდნენ პლანტაციიდან. სამღვთოელ მკრეფავებზე დაბეჭდილ წერილებს კითხულობდნენ. ერთხელ ბონდოც ჩავიდა, მაგრამ თითქოს მის ჯიბრზე სულ ერთთავად ჩაის კრეფის რეკორდებზე ლაპარაკობდნენ. გული გაუწყალდა ელარ გასძლო. შერე დიდხანს აღარ გამოჩენილა.

ქიონიამ აქაც გამოჰყო ფეხი, ისევე ამოქმედა ქარტალა ენა. მაგრამ ახლა გეზი შეიცვალა: სანამ ციციონო დაჩაგრულად ეგულებოდა, ქიშვარდის მოციქულობდა, ციციონოს იბრალებდა, თითქოს მისთვის იწოდა და იდაგებოდა. მაგრამ, როცა ნახა, რომ ქიშვარდის ისევე გაეხსნა გზა ციციონოსთან და ისინი მთელ საღამოებს ერთად ატარებდნენ, გუნება შეეცვალა, ლაზომ აიტანა. ახლა ბონდოსთან გადაინაცვლა, მასთან ენატანიობდა — ქიშვარდი და ციციონო მთელი საღამოები აკაციების ძირში სხედან და

გვრიტებივით ლულუნებნო. ერთ საღამოს ისიც ჩაუკენქა, თუ რა მზადება-
ნი იყო ქიშვარდი, როგორ უვლიდა სარეკორდო კრეფისთვის შურითულ ნა-
კვეთს ნარუჯალაში. იმ საღამოს ელიზბარაც იქ იყო თურმე, კრეფა კი ზე-
გისთვის იყო დანიშნული. ყველაფერი მზად იყო, მაგრამ ლუკა უნდა ქიშვარ-
დში მეორე დილით ნაკვეთი დაათვალიერა, ელდა ეცა, ვილაცის ბოროტ
ხელს ჩაი მოეჩხობა. ყოველი ბუჩქი სათითაოდ დაათვალიერა, ხელით ნაგ-
ლეჯოც იყო და პირუტყვის ნაძოვებიც. კინაღამ ატირდა ქიშვარდი, რომ
ამდენი ნაშრომი წყალში ჩაუყარეს. რა პირით უნდა შეხვედროდა ციცი-
ნოს, რა უნდა ეთქვა? საიმიხსოვს არაფერი აკლდა პლანტაციას, ალბათ
ჩქარობდნენ და ვერ მოესწროთ, მაგრამ მკრეფავს სარეკორდო მუშაო-
ბის დროს მაინც გულს გაუტეხნა აჭრელეებული ნაკვეთი.

ვერაფერი გაიგო, თუ ვისი ნამოქმედარი იყო, მაგრამ ქიონიას მეტმა
არავენ იცოდა, თუ რა ოფლს ღვრიდა ქიშვარდი ნარუჯალაში. ნებსით
თუ უნებლიეთ, შურით თუ ენატანიობით, ალბათ, მან გაამჟღავნა. მა-
გრამ ქიონიამ ხომ იცოდა, რომ ქიშვარდი საიდუმლოდ ინახავდა თავის
სამზადისს. ამის შემდეგ ქიშვარდი ამრეზილად ხვდებოდა ქიონიას, ხეი-
რიანად ხმასაც არ სცემდა. ქიშვარდში ციციონოს არ გაუშხილა სარეკორ-
დო ნაკვეთის მოჩხობვის ამბავი, შეეშინდა. გული არ გაუტყდესო. ისე
უთხრა, ნარუჯალაში რატომღაც აღარ მოდის დეუკო. თავის თავს უსა-
ყვედურებდა. ფიქრობდა, უნდა მედარაჯნაო. რატომღაც ისევ იმ გადა-
რეულის ამბები და ელიზბარასთან შეჯახება მოაგონდა, მაგრამ დაშნა-
შავის ძებნის დრო არ იყო. ზაფხული იწურებოდა, ჩაი წონას ჰკარგავდა.
სხვა გზა არ იყო, სარეკორდო კრეფა უნდა გადაედოთ, ახალი ნაკვეთი
უნდა მოემზადებინა სასწრაფოდ. და ახლა სემადფორის ჩაი აირჩია, შარ-
შანწინ მძიმედ გასხლული. ყველაფერი ისევ თავიდან დაიწყო. სასუქის
შეტანა და წუნწუხით მორწყვა, კულტივაცია და შეწამვლა. ყველაფერს
მოუბა თავი, ყველაფერი გაამზადა.

დღეს უთენია მოვიდა სეფესას. ქათმებიც არ იყვნენ ხიდან ჩამოფრე-
ნილი, ციციონოს მოლოდინში აკაციების თალარში ჩამოჯდა. ცოტა ამინდი
აფიქრებდა.

დასავლეთს მხარეს ელავდა და მოშლილად გრუხუნებდა ცა, მაგრამ
აღმოსავლეთით დაშნასავით ჰკვეთდნენ ამომავალი მზის სხივები ღრუბ-
ლების საბურველს, იტყოდი, დარკეთილს გზას უკაფავენო.

ცოტახნის შემდეგ მთელი მესამე ბრიგადის ახალგაზრდობა სეფეს
ქიშვარს მოადგა საბარგულით. ციციონო აბრეშუმის წითელ კაბაში მორ-
თული გამოვიდა. შლეგიანივით მიაჭროლებდა ყარაშანა მანქანას პლან-
ტაციებს შორის დაკეცილ შარა გზაზე. ჯერ დილის თვლებიდან
არ გამოსულიყო ბუნება. დაწეწილ ლეჩაქივით ეფინა ნისლი ნადიმების
ქალას. ეხოებიდან ჯერ კიდევ მოისმოდა ქათმების მომხმობი ძახილი:
ჯი-ჯი-ჯი. პლანტაციების გადაღმა, ხეებში გულამოქდარად სტვენ-
დნენ შაშვები. და ამდილის ბურანში ყმაწვილებს თუ მოეჩვენათ, რომ
ქორწილიდან ბრუნდებოდნენ. თითქოს თავისით გახშიანდა მაყრული:

ქალი მოგვყავს ნათელი,
გავკინათუ სანთელი.

პლანტაციები ჯერ კიდევ სდუმდნენ, ბორიოს სუნთქვასზე ვერცხლისფერ ფოთლებს ალაპლაპებდნენ ტანკენარი ეკვალისებრი მსკლსზენით ირხეოდნენ ქარსაფარ ზოლებად ჩარგული კრიბტომერიები. ცის თალი თანდათან იწმინდებოდა. მზის პირველი სხივი მოხვდა ზღვას და თვალის მომჭრელად ალიცილიცდა მისი ზედაპირი.

სიმღერით და ყიყინით შეგრიალდა მანქანა სემაფორის პლანტაციის ეზოში. ამ ხმაურობაზე გარეთ გამოცვივდნენ შეშვიდე ბრიგადის მკრეფავეები, რომლებიც ფარდულში ტანისამოსს იცვლიდნენ.

— რა მართლა პატარძალივით მორთულა თქვენი რეკორდსმენი, მაყრულით რომ ჩამოგრიალდით, — შეაგება ასინეთიმ.

— სიძე გვიჩვენეთ, სიძე, რომელია? — დაიძახა ვილაკამ,

ქიშვარდის რატომღაც თავისდა უნებურად ფერმა აუარ-დაუარა სახეზე.

— ჩვენ გვეგონა წითელი დროშა მოდიოდა, — დაიძახა სკაჩიამ, როძელიც გაზეთის კორესპონდენტს ელაპარაკებოდა. კორესპონდენტის გვერდით ვილაც უცნობი იდგა.

— მართლა იგი გვითხარით დედაშვილობას, საერთო გეგმა როგორაა. იმ დროშაზე სწორეთ ნამეტანი მტკივა გული, უსათუოდ უნდა დავიბრუნოთ, — ამბობს ესმა, რომელიც უკვე შესდგომია კრეფას.

— შეიდასი კილო რომ მოვკრიფოთ დღეს, შესრულდება გეგმა, — ამბობს დანიელა.

— შევასრულებთ კი არა, გადაგვდივა თავზე, არაფერს დაეტოვებთ შეუსრულებელს, — რიხიანად იძახის სკაჩია, — ხვალ ჩვენთან იფრიალებს დროშა.

— ნამეტანს ნუ გათამამდებით, ძიან გადაჭიმამებული არიან მელიქაურელებიც. ჯორბენამძესაც ზღვა ხალხი ჰყავს გამოყვანილი, დღევანდელი დღე გადამწყვეტია, მაგრად უნდა დავხედეთ, — სთქვა შერმანდამ.

— აბა, მომეხმარეთ რაცხა, მე აგერ სამი კალათა წამოვიღე — ფაცი-ფუტოებს ესმა, — ეინც დღეს არ გამოვა საკრეფში, არ ვიცი იმას რა ჰქვია, ვისაც მიაჩნია თავისი ბრიგადა, ამფერ დღეს შინ არ დადგება სწორეთ.

— დედა! რამდენი უტხო ხალხია, თეატრია პირდაპირ, — წამოწითლდა ციკინო.

— ეგ არის, დღეს რეკორდზე რომ კრეფს, — გააცნო სტუმრებს სკაჩიამ ციკინო.

ეპიფანე, შერმანდია და კოლმეურნეობის აგრონომი ციკინოსთვის გამზადებულ ნაკვეთზე გავიდნენ. ამასობაში ბაჭურიას რაშიმც ჩამოვიდა ბუკით და დაფდაფით. პუპულა, სიპიტო და ელიზბარაც კი ასე აღრიანად გამოჩნდნენ. ალვასიც მათ ჩამოჰყვა. პუპულას უთითო ხელ-

თათმანი წამოეცვა, ხელსაქნარიც ექირა. ეტყობოდა სათუალოდ მოსულიყო.

— დღეს ეზოს ჩაის ეკრეთო ისე გადმოვიარეთ ჩაქვებზე კრეფის სანახავათ, — მიუბოდიშა პუტულამ დანიელას. პ ი მ ბ ლ ი მ მ ე ნ ე კ ა

— გამარჯობა თქვენი! კაი ხეავი, ჩემი წონა მოკრიფეთ, — დაჯღანა სპიტიომ მწითური სახე.

— კაცო, რა იწყევლები თუ იცი? შენი წონა რას გვეყოფა. თუ მაინცა და მაინც, აგერ პუტულას წონა მოკრიფე-თქვა, — გაიხუმრა დანიელამ.

— პუტულა ერთი გოდორია, ციციონომ ექვსი გოდორი უნდა მოკრიფოს დღეს, — ჩაილაპარაკა სკაჩიამ.

— ვინაა ბიჭო, მაგი კაცი? — გაიხმო ყაისარამ განზე სკაჩია და ფარდულის წინ მერხზე ჩამომჯდარ უცნობზე მიუთითა, რომელსაც პორტფელიდან ბლოკნოტები და ფანჭრები ამოჰქონდა.

— მაგი მწერალია, პოვეტი, კორესპოდენტს ჩამოჰყვა. რა გვარია, ღმერთო გამახსენე! — აწრიალდა ყოვლის მცოდნე სკაჩია.

— მაგი ჩვენზე სასიკეთოს არაფერს დასწერს, ისე ეტყობა კოცებში, — გააქნია კოპეშია თავი ყაისარამ და ერთხელ კიდევ გახედა უცნობს.

პუტულა კი ფარდულზე გაკრულ კედლის გაზეთთან მივიდა, რომელზედაც უნა იყო გამოხატული, ღიმილით სახე გაბადრული, ფართო ფარფლებიან ქილის ქუდში.

— რაფერ დაუკრეჭია კბილები ამ სასიკვდილეს, გამოუხედავს და გაუცინია, — ვითომ ხუმრობით სთქვა მან.

შნის სხივი გადაეგლო მწკრივებს, ოქროსფერი დაჰკრავდა შემოსულ დუყებს. ქიშვარდის მზრუნველი ხელი აჩნდა ნაკვეთს.

— რა საიასალოთ მოსული ჩაია, რა მსხვილი დუყებია. ამას რა წონა ექნება თუ იცი შენ? — მოწონებით სთქვა დანიელამ.

ქიშვარდის თითქოს გრილი ნიავი მოხვდა სახეზე: ფუქად არ ჩაუვლია ამდენ შრომას და გულის ხეთქვას. ახლა ციციონოზე იყო საქმე და მანაც სასწრაფოდ ჩამოიკიდა კალათა. გრძნობდა მისკენ მიპყრობილ თვალებს. ქიშვარდის მოეჩვენა თითქოს ხელი უკრთისო.

— ხომ მაგრად ხარ? — წასტურჩულა ქალს ისეთნაირად, თითქოს მთელი ეს კრეფა მარტო მას და ციციონოს შეეხებოდა.

ქალმა იმედიანად გაუღიმა, გადაიქნია ტანი და გაჰყვა მწკრივს. ლოლუებივით ტყდებოდნენ ქორფა დუყები, ისეთი ხმაური გაუდიოდა, იტყოდით გამხმარ ფოთოლს ფურცლავს ვილაცაო.

— ჰო! ჰო! როვა გაენთო, როვა გაენთო, მოწყვეტილი ვარსკვლავით მიჰქრის! — ისმოდა ყოველ მხრიდან.

კაცი ვერ გაიგებდა, აღწევდა თუ არა მოწონების ეს შეძახილები ციციონოს ყურამდე. მას სულ ერთთავად მოლიმარი სახე ჰქონდა. აი გავიდა კიდევ მწკრივის ბოლოში და მეორე მწკრივზე შემობრუნებისას კალ-

მახვიტ მოიქნია ტანი, გრუხა ნაწნავები მხრებზე გადაიყარა და ისევ დააცხრა ბუჩქს.

თავაულებლად მიისწრაფის წინ, თითები დაეღუნა აქცინის ბუჩქზე. ჭიშვარდი მხოლოდ მისი ხელის მოძრაობას ადევნებდა თავს, თითქოს თითებში გადასულა მთელი მისი ძალა. ამოდენა ხალხის ყრიაშულში მხოლოდ გადამტყდარ დუყების ტყაცუნი ისმის. თვალის რომ დახუკოს, ამ ხმაურზე მაინც იგრძნობს, თუ რა ხელგასმით და ხეაწინად აკრეფს ციციწო.

ინსტიტუტის აგრონომიც, თითქოს მის აზრს ადასტურებსო, მწერალს და კორესპონდენტს უხსნის.

— ძალიან კარგად აკრეფს, სულ არ არყევს მკლავებს.

— ისე ათამაშებს თითებს, კარგი დამკვრელი პიანიზოზე რომ უკრავს — ამბობს შუქურა რომელიც ციციწოსკენ კისერმოღრეცილი სდგას.

— რა გგონია შენ, ნაზი ხელები უნდა ჩაის კრეფას. — უპასუხებს თეოლინა.

— წელიც უნდა მაგას სხვანაირი, წელნაზია მაგი წყეული — ჩამოერია პუბულა.

რამდენიმე წუთში უკვე აივისო კალათა დანიელამ ჩამოართვა და მწონავს გადასცა.

ყველა ციციწოს ირგვლივ შემოიჯარა.

— ოჰ! ჩვენ ჯერ კალათის ფსკერიც არ მოგვიმალავს, — მიუბრუნდა თეოლინა მწკრივს.

— ჩვენ როდისღა დავამყარებთ რეკორდს? — გულდაწყვეტილად ამბობს შუქურა, — აწი ქე დაიწყება სწავლა.

— გაიხს გახვალთ თქვენ სარეკორდოთ, — აიძულებს ახალბედებს ეონა.

ციციწომ კი ისევ ჩამოიკიდა კალათა და გაჰყვა მწკრივს.

არც კი უცქერის დუყებს, თითქოს თვალზე უკეთ თითები ამჩნევენ მოსულ ყლორტებს. კრეფის დროს წინამდებარე ბუჩქს ავლებს თვალს, წინასწარ სწავლობს.

— ახლა სულ ხელცნება მუშაობს, თვალი არ უნდა ნეტა კრეფას? — მოიღრიცა ისევ ციციწოსკენ კისერი შუქურამ.

— გვიჩვენე ერთი ეონა, მართლა რაფერ შეიძლება ხელცნება კრეფა, — ეხვეწება თეოლინა.

— მე რას მიმზეროთ აგერ ციციწოს შეხედეთ, იგი ჩემზე უფრო კარგად კრეფს. — უპასუხებს ეონა.

— ნახევარზე მეტი დარჩება, აგერ ნახავთ, თუ არ დასტოვებს, — ამბობს ასინეთი, რომელმაც თავისი მწკრივი მიატოვა და მეთვალყურეებს შეუერთდა.

ჭიშვარდის ვერ ვაუვია, რამ გააწიწმატა ასე ასინეთი.

აი მთელი ბუჩქი შემოიარეს ნატიფმა თითებმა, ოქროსფერ ნაღები მოართვეს ბუჩქის თაღს. ერთი ზევით ამოყრილი დუყი შეეჯავრა აბრეშუმის გულისპირს.

— ე, დარჩა, დარჩა! — ამბობს ასინეთი.

მაგრამ სწორედ იმ დროს, როცა ციციანომ ტანი მოიქნია მეორე ბუჩქზე გადასასვლელად, ყელმოღერებული დუყი მოხვდა თითებს შორის და გადიმსხვრა.

— ოჰ, გენაცვალე ხელებში! — გაისმა ალტაცებული შეძახილი.

— რაფერ ამომრავებს ხელს ასე სწრაფად? — ქათამი რომ კენკავს ხარბად გაბნეულ მარცვალს, მთლად იმას ვავს — ამბობს სკაჩია — რამდენ დუყს სტეხს ერთი ხელის მოვლებით.

ციციანოს კი თითქოს არაფერი ესმის. ზოგჯერ თუ აიჭნევს თავს და ქიშვარდის ახედავს.

„ჩემკენაა, ჩემკენ!“ — იმეორებს გულში ქიშვარდი.

თითქოს ალევასიამაც მოიბრუნა გული ქიშვარდზე, რომელიც ახლა ასეთ თავდადებას იჩენს მისი ქალიშვილისთვის.

ალევასი ერთხანს პუპულას აჰყვია, ისიც შორიდან უცქეროდა ციციანოს მუშაობას, მაგრამ ყოველ მხრიდან რომ ესმოდა მისი ქალის ქება — სულმა წასძლია, თითონაც ჩაება კრეფაში — კალთა აიკეცა, კრეფას შეუღდა.

— აგერ თავისუფალი კალათა. თეარა კალთაში ნაკრეფს დაგვიწუნებს ქარხნის აგრონომი — წამოეშველა დანიელა. პუპულა უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდა, გამომლაპარაკებელი რომ არავინ დაურჩა.

— პუპულასაც მიართვით კალათი, — დაიძახა დანიელამ.

— აჰ, სად შემიძლია დანიელ ბატონო, თეარა ეზოს ჩაის მოვკრეფდი — სთქვა პუპულამ და ჩავოდრებული წელი ძლივს დახარა ბუჩქისკენ.

— პუპულაც გავიდა შეჯიბრში უნდა მოიგოს ლეკორტი — დაიძახა ლესტანამ, — აგერ მე დამეტოლე, სამოც კილოს თუ მოკრეფ, მომიწერე ხელი.

— ოჰ, სად შემიძლია. ლესტან. თქვენ რაფერ უნდა შეგეტოლოთ, სად შემიძლია თქვენსაერთ ხელგასმული კრეფა, თქვენ გამოჩევეული ხართ, რამდენჯერ ესინჯე ეზოს ჩაის კრეფა და ვერ მოვახერხე. ორი ხელით ვერ ვკრეფ. სხვაში ყველაფერში მაქვს სიციქიტე.

— აბა, მქადის გამოცხობაში ყველას აქვს სიციქიტე, — სთქვა სკაჩიამ.

— ოჰ! მავასაც შნო უნდა, ზოგიერთი ქალი ისეთ მქადს გამოადოლოხებს, რომ ყაზახი ვერ გადაახტება — ამბობს ესმა.

— ოჰ, მე წელს თუ გამომიცვლით, იჭნება ქე მოვკრიფო — ხენეშის პუპულა, — დედა რა თეარა სიციქია, როვა ცქრიალებს მიწა ნეტა დამაჯდინა და ჩრდილში მაკრეფია.

— ასი წლის მოლოზანი ვარ, მარა არც დამიძახია და არც დავიძახებ: დედა, წელიო, — ჩაილაპარაკა ლესტანამ, — მაგი იცის უქნარად ჩრდილში გორვამ, წელი აღარ აჩნია დედაკაცს, რუმბიეთათა.

იზრდება ციცინოს ნაკრები ხეები, თითქოს სიჩქარეს უმატა, ახლა აწონვას და გაცლას ძლივს უთავდებიან ივაცია და დანიელა.

ბაქურიაც კის ქახრაკს აღრიკინებს, ცივ წყალს დასვამს: წუთის წუთზე. მალე გოდორიც მოპირთავდა.

— რა ხალისია საქმეს რომ ერევი — ჩაი იყოს, გინდა ყანა — ამბობს დანიელა. გოდორს იკიდებს და სირბილით მიეშურება ფარდულისკენ. ორწუთში ისევ ნაკვეთხეა.

— კაცო ჯარა ხომ არ გაქვს ფეხებში — ეუბნება სეფე.

— შერმანდიამ მასწავლა ჩქარი სიარული — სიცილით ამბობს დანიელა, — ნადინევის ხიდს რომ ვაშენებდით, დიდი წყალი მოვარდა შუალამეზე, დაგვიძახა შერმანდიამ — ხალხი უნდა გამოვიწვიოთ, ახლავე გავამაგროთ ნაპირიო. მე უთხარი, ამ შუალამეზე რა შეკრებს ხალხს თქვა. შერმანდიამ შემომიტია, დაფეხვილი ხომ არ ხარ, ახლა რომ გადავიარდები, ას მოსახლეს დავიარ ერთ საათშიო, მეც წავეყვი, შურდულივით მიდიოდა, ასჯერ ხეს და ბოძს კინალამ შევასკდი.

შერმანდიამ ულვაშებში ჩაიცინა და ფარდულისაკენ გაუყვა.

— ოქრო კაცია, ოქრო, — ეუბნება ფარნა კორესპონდენტს, — რომ არ უნდოდეს კაცს მუშაობა, მაინც წაახალისებს.

— სად ხართ თქვენ, ქალებო, სად?! მოგკედი დღეს თქვენი ძებნით — გულაჩუყებულად გადმოიძახა ამ დროს ვილაცამ კორტოხიდან. ქიშვარდიმ ქიონიას დუღლუნა ხმა იცნო. ციცინომაც გახედა კორტოხს, ისე კი, რომ კრეფა არ შეუწყვეტია.

— უჰ! შეიძახა მან უცებ და სალოკი თითი პირში იკრა.

ქიშვარდი სწრაფად მიიჭრა ციცინოსთან. ალბათ ძალიან შეშფოთებული სახე ჰქონდა ვაქს, ციცინომ დამამშვიდებელი ღიმილით რომ შეაგება: — არაფერია, ცოტა ხელი გავიკაწრე.

თითიდან ისევ იწოდდა სისხლს და ცხვირსახოც მოხვეულ ხელით ლამობდა ბარდის ძირის ამოგლეჯას, რომელიც ბუჩქის თაღში ჩამალულიყო. ქიშვარდიმ ბუჩქის თაღი გადაშალა და შიშველი ხელით ამოძურწა ბარდის ძირი. თითონაც გაუსისხლიანდა ხელები, მაგრამ ის ამას რას დაუდევს. საქმე ციცინოა. ბედი რომ, მსუბუქად გაიკაწრა თითი. ხომ შეიძლებოდა ისე დაეზიანებია ხელი, რომ დღეს ორასი კილო კი არა, ოცი კილოც ვერ მოეკრიფა. და მაშინ ხომ შერცხვება ქიშვარდი ციცინოს წინაშე, როგორღა შეხედავს სახეში. როგორ გამოიჩინა ქიშვარდიმ ასეთი დაუდევრობა, რომ ბარდისა და ლიქისგან არ გასწმინდა ბუჩქები. სარკესავით გაასუფთავა ნაკვეთი სარეველასაგან, ბუჩქის გულში კი არ ჩაიხედა, სადაც ვერაგულად ჩამალულიყო ბარდის ძირები. სიჩქარით მოუვიდა, მაგრამ ხომ შეიძლება ეს აჩქარება საბედისწერო გამხდარიყო. ქიშვარდიმ ციცინოს თავი დაუსწრო და გახელებულივით გაენტო მწკრივს. უნდა თავისი შეცდომა გამოასწოროს. ბუჩქების თაღს ფურჩნის, ლიქს და ბარდს გლეჯს. ბევრი კი არაა, სადღაც ორ-სამ მწკრივზე თუ წააწყდება ერთ ძირს, მაგრამ იმასაც ხომ შეუძლია ყვე-

ლაფერი გააფუქოს. მისი ქიონიას ბრალია ყველაფერი. მისი სტახანოზის წყალობით რომ არ მოეჩხორათ ნარუჯალას ნაკვეთი, მაშინ ასე ნაჩქარევად ხომ არ მოუხდებოდა ქიშვარდის სემაფორის ნაკვეთის მომზადება. მაშინ ხომ აღარ გამოჩნებოდა ბუჩქების შუაგულში ჩამწველი ბარდი. ქიშვარდი მზადაა შუაზე გაგლიჯოს ეს ქვიჯატანა, რომელიც ახლა დუღღუნით და საყვედურებით ჩამოდის ფერდობზე.

— რეიზა არ მითხარით, ქალებო, დღეს სემაფორის ჩაიში თუ კრეფდით ამ მძიმედ გასხლულ ჩაის? — დაიწყო თითქმის აცრემლებულმა ქიონიამ და კოკლობით მოუახლოვდა მკრეფავს — ამფერ ჩაიში მეც კი მოვკრეფდი ორას კილოს. ციკინოს ნაკრეფ მოპირთავეებულ ვოდრებს რომ მოავლო თვალი, სულ ამოესკვნა გული.

— თუ მოკრეფდი და აგერ ჩაი და აგერ შენ. მოკრიფე მერე, ვინ გიშლის, შენც ვადი შეჯიბრში, — უთხრა დანიელამ.

— გავალ, მარა რას მეყოფა აგი ჩაი საღამომდე? — ჭე დაუნაწილებით ეს მწკრივები, აწი რაღა უნდა მოვკრიფო ასე გვიან დაწყებულზე? — დუღღუნებდა ქიონია. ქიშვარდის გულში ეციინებოდა, გულში განგებ აურია გზა-კვალი ქიონიას, არ გაანდო რომ დღეს სემაფორის ჩაიში ჰკრეფდნენ, ეშინოდა მისი ენაქართალობის წყალობით კიდევ ვინმემ არ მომჩხორტოს ჩაიო. ქიონიას გასაგონათ უთხრა სილოვანას საღამოს, ჩაის მიმღებ პუნქტზე:

— ხვალ ადრე ჩავიდეთ პლანტაციაში, ნარუჯალაში ვკრეფთ ჩაისო. არც ის გააგებინა ქიონიას, სარეკორდო კრეფა დღეს რომ იყო დანიშნული. ამიტომ დაიგვიანა ქიონიამ. ის ჯერ ნარუჯალაში ჩასულიყო, მერე სამი კილომეტრი მოევლო, სადღაც ჭიქის ნამტვრევებზე დაეკრა ფეხი და იმით კოკლობდა ახლა.

— თუ ცოდვა და მადლია ქვეყანაზე, დღეს მეც უნდა მეკრიფა აგი ჩაი, რეიზა არ მითხარი? — ზღუქუნებდა ქიონია, ამფერ ჩაიზე ყველა გასწევს სტახანოველობას.

— არ ვიცოდით, ნენავ და შეილო, ამ დილით გადაწყდა მაგის კრეფა, — აწრიალდა ესმა, აგერ, დაუტოვეთ, ქალებო, ხუთი მწკრივი, გული ეტკინება ბლანას.

— ხუთი მწკრივი რას მეყოფა! — მეწუნია ბავშვივით ზინზილებდა ქიონია და კალათს იკიდებდა.

— სტახანოველი მაშინ ხარ, ყოველდღე ადრე თუ გამოდიხარ. კარგად მოსულ ჩაიზეც უნდა გამოხვიდე და გლახაზეც — სთქვა ჟონამ.

ქიონია მაინც არ მშვიდდებოდა.

— რაზე ტირის, ნენა, ხომ არა კაცი მოკვდომია? — იკითხა ყრუა კატომ, აცრემლებული ქიონია რომ დაინახა.

— რეიზა არ გამაგებოთ, სემაფორის ჩაის თუ კრეფდით დღეს, ასე კარგად მოსულ ჩაისო, — ჩასძახა ყურში თეოლინამ.

— რა გატორებს, ცაც, მაგიზა, არ გრცხვენია, გასათხოვარი ქალი ხარ. დედა, მომკალი ვილაცამ, — აჩიფჩიფთა ყრუა კატო.

— გასათხოვარი კია, მარა არაკაცი არ თხოულვინს, — მარჩიყელა ბაქურიაშ.

მწკრივებში თავშეკავებული სიცილი გაისმა. *ქარქინეშლი*

— ამ ფერ ჩაიში სულო და გულო სამი დღე დმტანე რომ გადებას, არ დავეთხოვე — წამოიძახა კლეოპატრამ და ქიონიას შესცინა.

— მე, ცავე, კბილის ექიმი კი არა ვარ, რას მიკრეკ მავ კბილებს? მეისპე, შე ახტაუჯავ! — შეუღრინა ქიონიამ კლეოპატრას.

— კბილის ექიმი არ ხარ, მაგრამ დოლია თხაი კი ხარ, — გაწიწმატდა კლეოპატრა.

— შენ კიდევ რქიანი ხარ — მიახალა ქიონიამ კლეოპატრას, რომელსაც მსხვილი ნაწნავეები თავზე ქონდა შემოხვეული.

ქიონია გაკერპებული სახით ჰკრეფდა, უნდოდა ციციონოს დასწეოდა. ქალიშვილებს დაშორდა, მწკრივიდან მწკრივზე გადაბრბოდა, ხარბად გაეჯდა დუყებს და თან გულამოსკვნილი ეცინებოდა.

— გადარბენას ნუ აწარმოებ, არ მოდუყო ჩაი. — გასძახა დანიელამ. მწერალს და კორესპონდენტს ქიონიას ზღუქუნი რომ შემოესმათ ქალიშვილების ჯგუფებისკენ გაემართნენ.

— ნუ ყრი, ცავე, კურცხალს. თვარა დასველდება მაი ჩაი და მთლად მეორე ხარისხში წაევა. — შეუჩნდა ბაქურია ქიონიას.

— სუ, შენ არ გასაზრდელო, რას ტლიკინობ ამ უცხო ხალხში ვაჩუმი, გაწყდა შენი სახელი! — გაუჯავრდა ბაქურიას ალვასი, რომელმაც მათკენ მიმავალი სტუმრები შენიშნა.

ბაქურიამ კენტრუშით ჩაურბინა თავის დედას და კვლავ ქიონიას წინ დაერქო.

— ე, ცავე, აგერ მოვა მწერალი და მასე ჩაგბატავს წიგნში აბღეჯელებულს, მასე გამოხვალ თვალე დაკუსული ნიანგივით.

— შენ კიდო მასე კბილებ დაკრეკილს დაგბატავს. — შეუტია ქიონიამ და წელში გაიმართა. თავზე წამომდგარი სტუმრები რომ შენიშნა, სწრაფად მოიწმინდა ცრემლები სახელოთი. კინალამ ცხვირი მოიგლიჯა, შეეშინდა მართლა ასე აცრემლებული არ დაეხატა წიგნში მწერალს, ბლოკნოტი და ფანქარი რომ ეჭირა ხელში. მოსულების დასანახავად მან უფრო ხელგასმით დაიწყო კრეფა.

— აქეთ რომ მოვიდოდი, ქიქის ნატეხს დაკარი ფეხი, კინალამ გული წამივიდა, — დაიწყო ქიონიამ სტუმრების გასაგონად. ახლაც საშინლად მტკიევა, იმიზა ეტიროდი, თვარა ჩაის გულიზა რაევა ვიტყოდი რამეს, — სცადა ქიონიამ თავის გამართლება.

— სუ, ცავე! რომ არ იცი საჯარო ლაპარაკი, ქე გაჩერდი. არსად გააცხადო ფეხშიშველი რომ მოზღაგუნობდი, თვარა დაგიწუნებს შეყვარებული. რაზე არ ჩაიციე ფეხზე, ხომ გაქ ტუფლები?

— აგრო-ტენნიკოსმა მითხრა, სემაფორის ჩაის კრეფენ დღესო და იმიზა გამოვიტეცი. ტუფლებმა მომიჭირა და გავეიხადე, — არ უთმობდა ქიონია.

— არა, ბიძია, არ დაუჯერო მავას, — ჩაერია ისევ დიდძალ ლაპარაკში ბაქურია, თანაც მოშორებით დადგა, ალვასი არა მწეიდესო, — სხვებმა რომ ჩამოასწორეს ამ კარგად მოსულ ჩაიში, იმხვეს მხოლოდ, მე ვიცი, ბიძია, მავის ლექსი. — ასეინკილა დარბოდა ბაქურია ქიონიას ვარშემო და თან გაიძახოდა:

კვირკობის თვე რომ დაიწყო,
ქიონი გაგვიღუნეურდა,
თურმე იმის ნიშანია
ბახმაროზე წასვლა უნდა.

— კაი ბიჭო, ნუ შეაწუხე აი ხალხი! — წაეშველა ახლა ალვასის ყარამანმა.

— გაჩერდი, თვარა ახლა შენ ლექსაც ვიტყვი! — დაიკვივლა ბაქურიამ.

ყარამანა გამოედევნა, მაგრამ ბაქურია თიკანივით დახტოდა ბუჩქებზე. მისი წითელი ყელსახვევი ქარზე ფრიალებდა და შორიდან გაჰყვიროდა ყარამანას სათრეველ ლექსს:

აგი ჩენი ყარამანა მავარია ხესავითა,
კამპანიაში დათვრება მოიქცევა მთხლესავითა.

ყარამანა გახლებული მისდევდა ბაქურიას, ის კი რაც ძალი და ღონე ჰქონდა გაჰყვიროდა ამ ლექსის განმარტებას:

— მაგი, ბიძია, ურმის ნადზე რომ დათვრენ, მაშინდელი ლექსია, ყარამანას ნაპირში დაეძინა, მძინარე რომ ნახეს, ქალიშვილებმა ჩუშად ჩაის ბუჩქზე მიაკრეს ეკლის ლერით. მაშინ გამოუთქვენ მაგი ლექსი. ჩააგდე მაგი წიგნში — იძახდა ბაქურია.

მთელი ბრიგადა ხარხარებდა.

— რა დაემართა ამ ბიქს დღეს? ლენცოფა ხომ არ უქამია! — კაპალობდა ალვასი.

— ძან პოეტები გყოლიათ აქ, სამღვთოში. რას ერჩით ბატონო მავ ბავშვს? — მიუბრუნდა მწერალი ალვასის.

— მაგი, ერთი ასი წლის ბებერია, ქაიხოსრო კუტუბიძე, იმის გამოთქმულია. მავ ლექსს ქე მოეწეობა გაფორმება, — სთქვა სკაჩიამ. — იწერ და იწერ ხომ ძველ ამბავს, — შეეკითხა ის მწერალს, რომელმაც ისევ ამოიღო ბლოკნოტი — რატომ ძველ ამბავს, ახალი უფრო საინტერესო არაა, — მიუვო სტუმარმა.

— ძან მასალა შევაგროვე დღეს თქვენს კოლმეურნეობაში.

— მასალა? — შეშფოთდა სკაჩია და შერმანდიას გახედა, ჩვენთან მაინცდამაინც რა მასალა უნდა შეგეგროვებია. გაფლანგვა და სხვა უსაფუძვლო შემთხვევა ჩვენთან არ მომხდარა. არც შრომადღეების გადახარჯვას დაუშვებს ჩვენი თავმჯდომარე, იმფერი კაცია. დროშა კი წაიღეს მელიქაურელებმა, მაგრამ მაგი შემთხვევის საქმე იყო. სკაჩიამ ქიშ

ვარდის გახედა, შეყოყმანდა, ვთქვა თუ არა რაზე დავჯიჯავებო, შერე გადმოვიქრა, — მე ქე ვამბობდი მაშინ, ბოლოს იციხე შერმანდიაში დარტყმა თქვა და აგერ ნახავთ, დღეს თუ არ დაეძინა, უნდა მოსას.

— მასალა რა, მაინცდამაინც ცუდი ხომ არ უნდა იყოს, — მკობლიმა მწერალმა და ისევ ციციხოსკენ გაემართა კორესპონდენტის მიჰყვა მას. დღეს ბონდოც უჩვეულოდ ადრე ჩამოვიდა ბრიგადაში, ჯერ ციციხოსკენ გაემართა.

— ვახლავართ ორასკილოიანს! — დაიძახა მან შორიდან.

ციციხოს ამდროს მწკრივის ბოლოში გადიოდა და თავი არც კი აუღია. მხოლოდ მეორე მწკრივზე გადასასვლელად რომ შემობრუნდა, მაშინ გახედა ბონდოს და ისევ დაიხარა ბუჩქზე. ქიშვარდში ბონდოსადმი მიმართული საყვედური და მუდარა ამოიკითხა ციციხოს თვალებში.

— გაამპარტაენდა ხალხი, ორასკილოიანი ვარო, — წამოიძახა ბონდომ ქალიშვილების გასაგონათ. ეს ქიშვარდი რას დარბის მახარობელივით, მაგიც რეკორდს ხომ არ ამყარებს, — სცადა ბონდომ ქიშვარდის გაქილიკება, მაგრამ მას ოხუნჯობის დროს არავინ გამოეხმაურა.

ტირილით თვალებდასიებული ქიონია მოფეხუცდა ბონდოსთან და ცხარედ დაიწყო ჩურჩული, თუ როგორ დაუშალეს ქიშვარდში და ციციხომ, რომ დღეს სემადფორის პლანტაციაში იყო კრეფა და არა ნარუჯალაში. მაგრამ ციციხოზე გულმოსულმა ბონდო არც კი შეჩერებულა ქიონიას ჭარტალის მოსასმენად.

— ო, მობრძანდა კოლმეურნეობის გამგე, დღეს რაცხა ადრე წამომდგარხარ, ვათენდა უკვე, — შეაგება ჩვეულებრივად ეონამ.

— თუ არ ვათენებულა, ახლა გავათენებ, — გაიცინა ბონდომ, მწყერფეხა ბალახის ბრტყელი ფოთოლი ცერსა და სალოკ თითს შორის გაშალა და ახლად ხმა ადგმულ ყვინჩილას ხმაზე ხრინწიანად დაიცივლა.

ქალიშვილები სიცილად გადაიქნენ.

— აქში შე ტურის შესაკმელო — მიიძახეს ყმაწვილებმა.

— გვასწავლე, ბიძია, ჩვენც გვასწავლე, რაფერ უნდა დაყვილება! — მიცვივდნენ ბონდოს ბაჭურიას რაზმის წევრები.

ბონდომ ხალისით აუხსნა პიონერებს. ზოგიერთი მალე მისწვდა ბონდოს ხელოვნებას, ზოგი კი საკუთარი ხმით გასძახოდა ყიყლიყოს.

— ვათენდა, ვათენდა! — ისმოდა ყოველი შხრიდან.

მთელ სემადფორის პლანტაციას მოედო ყვინჩილების კონცერტი. ციციხო მაინც თავაულებლად მიჰყვებოდა მწკრივს და ეს ახელებდა ბონდოს.

— მოვიდა გამართობი ბრიგადა, ცირკი მოაწყვე ერთი, ცირკი, — იძახდა მარგალიტა. პიონერები გახალისდნენ. ხან ერთ მკრეფავს წამოეპარებოდნენ და ყურში მიაყივლებდნენ, ხან მეორეს. ეს გართობა უკვე ხელის შემშლელი ხდებოდა. ბაჭურიამ ბუკი დააყვირა და პიონერებს ანიშნა — შესწყვიტეთო. ბონდომ კი, თითქოს ჯიბრზეაო, სხვადასხვა

ღმაზე განაგრძო ყვილი, გულზე სკდებოდა, რომ ციცილო ღრმად არც კი ამჩნევდა მის იქ ყოფნას.

— ჩემკენაა, ჩემკენ! იმეორებს გულში ქიშვარდი და მწკრივის წინ გარბის, ეკლისა და ბარდის ძირებს ჰგლეჯს.

— კაი, ბონდო, გეყოფა აწი, გავიგეთ, რომ მამალი ხარ, — მიამაბა ბონდოს სკაჩიამ.

მისი სიტყვები ყმაწვილების ხარხარმა და ქალიშვილების კისკისმა დაჰფარა. ქიშვარდიმ კი ღიმილი გაიჭრო სახეზე შენიშნა რომ სკაჩიას ზუმრობაზე ციცილოს აღმური მოედო სახეზე ბონდო დაიბნა, ვერაფერი მიუგო სკაჩიას, დასაყვილებლად გამზადებული ფოთოლი ხელში შერჩა.

— ვაცხონე მამაშენი! — გასძახა ყარამანამ სკაჩიას.

ყმაწვილები ვერ ფარაფრდნენ თავიანთ სიხარულს, რომ სკაჩიამ ბონდო გააბიბრუა ქალიშვილების წინაშე, რომელნიც მუდამ ჭკუას კარგავდნენ „შანსიანი“ ბიჭისათვის. პუპულამ ტუჩები ჩაიკენიტა და ალუასის გასაგონად ჩაისისინა:

— ვაი სულო, ვაი გულო, მასე გინდა შენ, რომ გაერევი მაგ მეთოხნიებში და მეკამჩრებში, ვერ დაეტიე შინ! განა მეც რომ წამიყვანა აქ? — ამოიოხრა მან და საქსოვს რამდენიმე თვალი ამოუცევა. ყაისნაღით. ვაწიბლებული ბონდო ერთ ხანს განმარტოებით იდგა. შინ წასვლა დააპირა, მაგრამ მთელი სოფელი იქ იყო და შინ რა უნდა გაეკეთებინა. ციცილოს დატოვებაც არ უნდოდა ქიშვარდის ჯიბრზე. არ იცოდა რა ექნა. შემდეგ ისევ ქალიშვილებისკენ წავიდა ფიჭრობდა რომ მათ უფრო ადვილად შეირიგებდა. ერთხანს ჩაის კრეფა სცადა. ხან პელოს, ხან შარვალიტას კალათში იკლიდა ხელს, მაგრამ მალე მობეზრდა.

ქალიშვილები გაჩქარებით მიჰყვებოდნენ მწკრივებს. ისინიც სარეკორდო კრეფის წინს აეტანათ და მის ლაპარაკს ჩვეულებრივად არ უხმაურებოდნენ. ბონდომ მალე გამოსძებნა გასართობი: ბოლოქანქალებს დაუწყო ქვების ტყორცნა, პლანტაციის განაპირას ეკლიან ბუჩქს რომ დასტრიალებდნენ თავს. ბოლოქანქალები გვინძლში დაბუდებულ კრაზანებზე ნადირობდნენ, გაავებული კრაზანები წამოიშალნენ, რიალი შორთეს, მთელ პლანტაციას მოედნენ, მკრეფავენს წაესივენ, შეიქნარბენა მწკრივებს შორის. იმან უფრო გაახალისა ბონდო, უფრო მოუხშირა ქვების სროლას.

— მონახა ბონდომ თავისი ამხანაგები, — გადასწვდა ისევ სკაჩია.

— ბოლოქანქალა, ბოლოქანქალა! — გააბეს პიონერებმა.

ბონდო ყურადღებას არ აქცევდა მათ და განაგრძობდა ქვების სროლას. მაინც ვერ მიაღწია საწადელს, ვერაფრით ვერ მიიპყრო ციცილოს ყურადღება.

— ჩემკენაა, ჩემკენ! — ეცვებოდა გული სიხარულით ქიშვარდის და ვახარებული გარბოდა მწკრივების წინ.

— რა ამბავია მანდ? — გამწყრაღად ვადმოძახა დანიელამ.

ბონდო მოშორდა კრაზანების ბუდეს, ახლა მეთოთხმეტე ბრიგადაში გადავიდა. ჭალაქიდან ჩამოსულ ჭალიშვილებთან სცადა მასობრივი გამაჰ. სკაჩია კვლავ ჩაერია.

— ახლა ლევანას გინდა მოუცდინო მკრეფავეები, ^{მკრეფავეები} ბონდო, მაგ მეშვიდე ბრიგადის ჭალიშვილებს?

მეშვიდე ბრიგადის ბრიგადირი — ლევანიც დიდ ფაცი-ფუცშია. გოდორი რომ აივსება, მზიდავს ალარ უცდის, თითონ მიაბნენინებს ფარდულისაკენ. ლევანა თითქოს ოჩაფეხებზე დგას, მალიმალ წამოგრძელებამიმაველ გზაზე. მიიჩქარის, საველე ჩანთა თუძოზე სცემს.

— წავებაძა ჩვენ მეშვიდე ბრიგადაში, გამოიყვანა ჯარი ხალხი, — ამბობს სკაჩია.

— კარგ რამეში უნდა წავებაძოთ ერთმანეთს აბა რაი თუ იცით — იძახის ლევანა.

— ძაან ბიჭია ლევანა, ეჭვს ნაბადს გადაახტება — ამბობს დანიელა. შეხედე როვა წაგრძელდა ჭის კონტაროსავით.

— ორჯერ უფრო რომ წაგრძელდეს, მაინც ვერ გვაჯობებს. ჩვენ დავგრძეობ ბრიგადების გარდამავალი დროშა, — იძახის სკაჩია.

— რეიზა, ჩვენ ასოციალურ პროცენტს ვართ ჯერ გასული და დღეს ვნახოთ, — იძახის ასინეთი.

— თქვენ რომ გეგმა გაქვთ, ჩვენ იმდენი თითებში გავგცივა — გასძახის სკაჩია.

— აბა მაგი ზარალში წასულა, — დაიჭირა ლევანამ სიტყვაზე სკაჩიამ.

— მაგი ისე ითქმის — შეჩოთირდა სკაჩია, აბა ვინ გყავთ თქვენ ასინეთის გარდა რეკორდსმენი.

— აგერ მაყვალამ დაიჩემა, დავამყარებ რეკორდსო, მარა არ ვავსარჯეთ, ბალანაა ჯერ, — გაჰყურებს ლევანა ნუშისთვალება, სახე ცქრიალა გოგონას.

— რალა ბალანაა, ჯერ ვერ ბედავს ქმარიო, მარა ჩემი მაზლიო იმას ქე მიფიცებს, ამბობს ბიძინა.

ყველაფერი თითქოს მუშაობის რიტმს აუტანია. სემაფორიდან ვიწრო ლიანდაგი მიემართება სატყეოსაკენ. ქმუტუნობს კურკა ორთქლმავალი, ისე სცემს ორთქლს ნესტოებიდან, იტყვი სურდო შეჰყრიაო. ხეტყის ქარხნიდან ხერხის წივილი მოისმის, კოქრს თუ მოედო ხერხის კბილი!

ტელეგრაფის მავთულზე შემსხდარან ახლად დაფრენილი მერცხლის ბარტყები, დედა და მამა კი სერავენ ნაკვეთებს შორის გაჭიმულ ვიწრო გზას. თითქო ამათაც ციციონსა და ქიშვარდისავით პირი შეუთქვამთ. ერთი მეორის შესახვედრად დასრიალობენ, თითქმის ეკვრიან მკერდით ვიწროს წითელ გულს, თითქოს მიწის პირად ჰაერი ალარ იჭერსო. ცანცარით დაფარფატებენ. იტყვით ძალა გამოლევიათ და ეს არის ძირს დაეარდებიანო, მაგრამ როგორც კი ვინმე გადაივლის გზაზე, კისკასათ ფრთას ფრთას შემოჰკრავენ, ტანს მალა შეისერვიან ჰაერში, გამვლელს.

თავზე გადაეველებიან და სრიალით მიჰყვებიან პლანტაციებს შორის გაველებულ გზას. ეს ვიწრო ზოლი თითქოს მათი ნაპირია. აგერ რეტდას-ხმულივით მოფარდატებს პებელა. უცებ მერცხლის წიქტებში გაეჩრება და მაშინ დედა მერცხალი ტელეგრაფის მეთულზე მამულს დატყუებულ ბარტყებისაქენ შეისრიალებს და პატარების ჟღერტული იქაურობას აყრუებს.

მერცხლების ამ სიარულს რომ უცქერის, ქიშვარდის აგონდება თავისი მოუსვენარი წრიალი, სანამ ოდას სახურავამდე აიყვანდა. მერმე სარეკორდო ნაკვეთის მზადება. ახლა ამ მერცხლებივით ერთმანეთის შესახვედრად მიიჩქარიან ის და ციციწო ნეტავ მუდამ ასე ერთად ივლიან. თუ ისევ გაიყრებიან მათი გზები? — იქნებ ისევ ჩადგეს მათ შორის ბონდო, ახლა ხარირემივით ყელმოღერებული რომ დადის რიგებს შორის.

კარგად არ დაარქვა დღეს სკაჩიამ ბოლოქანქალა. ნუ თუ კიდევ გადაელომება გზაზე ეს ალანცარა? ნუთუ კიდევ გაუწევს ციციწოს მისკენ გული?

არა ქიშვარდის გული საგულეს აქვს. ციციწო მას შესცქერის იმედის თვალით. ისე მოაღერსედ შემოანათებენ ზოლმე მისი მუქლურჯი თვლები. მაგრამ იქნებ ისევ ოცნებაში იჭრება ქიშვარდი. ეს აზრი მაშინ გაუელეებს, როცა ციციწო მოპარვით გახედავს ბონდოს. მწკრივებს შორის რომ დაბორიალობს ამაყი და გაუტეხავი. თითქოს ვაბაიბარუეს დღეს, მაგრამ ის აინუნშიც არ ივდება. არაფერს იმჩნევს. ქიშვარდი ხედავს, თუ როგორ დაუნაზღებდა სიბრალულით თვალეი ქალს, ბონდოს რომ შეხედავს. ქიშვარდის თითქოს მკვალი გაჰკრავს გულში. მაგრამ ეს მხოლოდ ერთის წუთით. ციციწო ისევ ატაცებულივით მიისწრავის წინ.

ტახტახით ჩაიარა ნავთის მარშრუტმა. მოიკლაკნებიან რკინის ურჩხულები. მზეს ღრუბლები წამოფეღარა.

— არიქა აღჩქაროთ. დაბუჭა მზემ თვალი, — იძახის ესმა.

ციციწო წელში გაიმართა და შესდგა.

— არ დაიღალე?

ციციწომ გაიღიმა და უარის ნიშნად თავი გაიქნია.

— შენა ვარდქიშ?

ახლა აგონდება ქიშვარდის, ციციწო რომ ეკითხებოდა მას წამს დაუწუმ თავდაცვის ჰექტარის ბარვის დროს, ზომ არ დაიღალე ვარდქიშო. ახლაც ამ სიტყვებში რაღაც სინაზეს გრძნობს, ერთუნტელივით რომ უვლის ტანში. რა დაღლის ქიშვარდის, როცა ციციწო ასე აღერსიანად შემოსცქერის. ტანაჯორივით ბრუნავს ქიშვარდი ციციწოსთან ერთად. ახლა აღზად არც კი შეუძლია შესდგეს, როცა ციციწო გაჩქარებული მიჰყვება მწკრივს.

ჩაიარა საავარაკო მატარებელმაც. უცნობი მგზავრები ხელს ექნევენ ღია ვაგონის მოაჯირიდან, მაგრამ ახლა მათ არაფერი აქცევს ყუოდლებს. იწურება გრძელი ზაფხულის დღე. მზე დასავლეთისკენ ნუბნისგადიხარა, თითქოს უფრო გაჩქარებულად ეშვება თავიქვემოთსა და მოაღწევიან. მესამე და მეშვიდე ბრიგადის ნაპირი თითქმის შეერთდა.

— ასსამოცდაოთხი კილოა, — დაიძახა დანიელამ, რომელმაც ნაკრევი ასწონა და კალათი დაუბრუნა ციციონს.

— ასინეთის გაუსწრო, — გაისმა ყოველ მხრიდან.

— მოკრეფს ვითომ, შეასრულებს აწი ორას კილოს? დილას აქვს ძაან ხვაფი კრეფას — სთქვა კლეოპატრამ.

— რატომ არა, ჯერ კაი ძალი დროა, ძაან მადა აქვს სალამოს კრეფასაც — მიუგო ესმამ.

— ვაი სულო, ამფერი კაი ჩაი რომ მქონოდა, მე რომ გავედი რეკორტზე, ორას კილოზე როვა გავჩერდებოდი, — იძახის ასინეთი კორესპონდენტის და ინსტიტუტის თანამშრომლების გასაგონად და ციციონს ნაკვეთს ხარბად ავლებს თვალებს, — ორას კილოზეც არ დავეგებოდი.

— აჰ, ჩვენც ძაან ჩაი გვქონდა, ახლა მიზეზის შეტანა რა დროსია. — შეესიტყვა ჟონა.

— როის ცაე, — იფეთქა ასინეთიმ, — მე რომ მქონდა იმასთან შედარებით ავი ჩაი კი არა, ნოლებია, შეხედე რა პურივით დგას მოსული დუკი. მარშრუტმა რომ ჩაიარა, ასოცი კილო მქონდა მოკრეფილი, მერე გამითავდა კაი ჩაი და ვადამიყვანეს სახოკიალა ჩაიში, საძებარი გამიზდა დუკი. მერე სალამო ხანს გაწვიმდა იმფერი რომ რა ვინდა. თქვენ ხომ ბრძანდებოდით იქ სეფე?

— თუ არ შეგიწყობს ხელს კლიმანტური პირობები, რა უნდა ქნა, — უდასტურებს სეფე, რომ თავისი ქალიშვილისთვის მოკერძება არ დასწამონ.

— ჰოდა იანგარიშე შენ, რამდენს მოკრეფედი, ხელი რომ არ შემშლოდა. — მოიბა ქეზი ასინეთიმ, — ისე არ წაეხდებოდი, ორასი კილო რა არ არაკაცს მომეკრიფა. მარა რა ექნა, სუსტი ბრიგადირი მყავს.

— ტყვილა მიზეზობს ახლა მაგი, ტყვილა უსაყვედურებს ლევანას, — გამოეხარა მესამე ბრიგადის ბრიგადირს დანიელა.

— ჰაიტ! ბრიგადირები პირს არ უტეხენ ერთმანეთს, — აჩახახხდა სეჩია.

— არაკაცს რომ არ ქონდა მოკრეფილი რაიონში, შარშანწინ მოვკრიფე სამოცდახუთი კილო, — ისეც და ისეც უბრუნდება ასინეთი ამ სალაპარაკოს, ახლა ვინ ვააცხადებს, სამოცდახუთ კილოს მოკრეფო. წრეულს მესამე რიგში გადავედი. რეიზა უნდა მომხდარიყო მაგი. ამდენი სტახანოველი გამოსკდა ახლა, ამდენი ახალგაზრდა, მარა ჩემზე

წინ ქალს არ გაუშობდი სწორეთ. არა კაცს არ დაუთმობდი, ვთქუ სულს ჩაი ვარო, ამას ქვია, ციციხო რომ კრეფს, ამფერ ჩაიში ორას კილოზე როვა გაეჩერდებოდი, მე რომ მქონდა, იმფერ ჩაიში უნდა დაამუშაო რეკორდი, მაშინ ვიტყვი, ვაშა შენს ქალობასო.

— ძაან კაი მუშაა, ზამთარ-ზაფხულ განუწყვეტლად მუშაობს, მარა ნამეტანი ინტერესიანია, შეასკდება თავის გულს, ვინმემ წინ თუ წაუსწრო, — ეუბნება სკაჩია კორესპონდენტს. ციციხო კი თავაუღებლად კრეფს, მას თითქოს არც ესმის ასინეთის გაცხარებული ლაპარაკი. სხვა მკრეფავებიც ხელგასმით მუშაობენ ამ საღამოს პირას. ასინეთის ქმარი, ილარიონი ეხმარება დანიელას გოდრების ზიდვაზე.

ზღვის ქარი ამოიჭრა. უკვე აღარც ცქრიალებს თვალის მომჭრელად დედამიწის ზედაპირი. ქარი თავიდან გლეჯს ციციხოს ფართე ფარფლებიან ქილის ქუდს. ყველა კისრისტეხით მისდევს ასაღებად.

— ყველა გემსახურება დღეს, ციციხო, — ამბობს ასინეთი, — პატარა-ძალივით ხარ. სიძე სადაა, სიძე, მაინც რომ ვერ გავიგე?

ქიშვარდი ისევე წამოწითლდა სახეზე.

— აბა მე ერთ ქიქა წყალს არავინ მომაწოდებს, წყურვილით რომ ეიღრჩებოდე, — ქიშვარდის გასაგონად ჩაილაპარაკა ქიონიამ. მან თითქოს განგებ გადააგდო ქუდი. შემდეგ, რომ არავინ მოუტანა, თითონვე წავიდა ასაღებად.

— შენც შეჯიბრში ხომ არ ხარ გასული — გაიძახა ყარამანამ მოდულდუნე ქიონიას.

ბორიომ იმძლავრა.

— ზღვის ქარი ბრძოლობს, კუდიანი ქარია, სააედროა — ამბობს სეფე.

— არა, დარზე დაიბადა ავი მთვარე, ცხრომამდე არ გაწვიმდება, — ამბობს ივაკია.

— მანამდე წლიურ გეგმას ბევრად გადავაქარებთ, ასე თუ მომრაველდა სტახანოველები, — ამბობს დანიელა.

— ორას სამი კილოა, — დაიჯღავლა ამ დროს ვილაკამ ფარდულიდან.

— ვაშა, — თავგატეხილვით დაიყვირა სკაჩიამ. ყველა ციციხოს ირგვლივ შემოჯარდა. ულოცავენ.

ქიშვარდი კი განზე დგას. ვერაფრით ვერ გამოუთქვამს თავისი სიზარული. გზაზე დაგდებულ გოდრის სახელურს წამოაგლო ხელი და თავგამეტებით ხერტს მიწას. ახლა როგორ უნდა მივიდეს და ჩამოართვას ციციხოს ხელი — მომილოცავს რეკორდით. მის გვერდით კორესპონდენტი აღელვებულად ეუბნება მწერალს და ჩაის ინსტიტუტის თანამშრომელს:

— ისე გამიხარდა დღეს რეკორდის დამყარება, როგორც ჩემი ბიჭის ფეხის ადგმა. წარმოიდგინე, რომ ჩამოვედი ვარდოულში, ბევრი მუშაკი უჭვის თვალით შეხვდა ამ საქმეს. ამბობდნენ არას გზით არ მოხერხდება

ერთ დღეს ორასი კილოს მოკრეფაო, ახლა რედაქციასაც ვაუწყებინი დე-
პეშას და გაბედავასაც.

— სულ პირველი ხარისხის ჩაია, სულ, არც ბუჩქნარშიც არაა, —
ამბობს ინსტიტუტის თანამშრომელი, მარა ჩაიც კარგად მისწავლა დაან.
მოვლილი იყო ნაკვეთი.

სიხარულმა აიტანა ქიშვარდი. გული მიუწევს ციციოსაკენ, მაგრამ
ფეხი კი ვერ დაუძრავს. არც ადვილია ახლა ციციოსთან მისვლა, ბაქუ-
რია საზეიმო ტულს უკრავს თავის დაფდაფზე. აღტაცებული ქალიშვი-
ლები წეწენ ციციოს, წაღმა-უკულმა ამბუნებენ. შექურა წვრილ ხმაზე
გაიძახის:

— გვასახელა ციციომ რესპუბლიკაში, გვასახელა!

— შე რას მომცივდით, მე კი არ მომიკრეფია მარტო, ქიშვარდში
მოიყვანა კაი ჩაი სემაფორის პლანტაციაში. — იგერიებს ციციო ქალი-
შვილებს. ქიშვარდის გახედა, სახე გაბრწყინებულმა, ხომ არ ეწყინა საი-
ღუმლო რომ გავეამტავნეთ.

ქიშვარდის ყელამდე შემოადგა სიხარული, ისე დააწვა გოდრის სა-
ხელურს, რომ ის ქახანით გადაიმტერა. სკაჩამ სეფე გააცნო მწერალს
და კორესპონდენტს:

— აგია ჩვენი რეკორდსმენის მამა, მაგიც დიდებული ყაძახია.

— დიდი მადლობა თქვენთან, ძაან მოხმარეთ ჩემ ქალიშვილს იმ
გაბედავას რეკორტის გაზიარებაში, — ართმევს სეფე ორივე ხელს კორეს-
პოდენტს. მას ცრემლით მოენამა თვალი. ციციო კი ისევე მწყრივისკენ
იწევს.

— ავიყვან ბარელამ ორას ცხრამდე, გაბედავას რეკორდამდე, — სთქვა
ციციომ და ქიშვარდის გახედა გაბრწყინებული თვალებით.

— მოიცა, დაითქვი სული, ორას ათზეც ახვალ აწი კილომ, — ეუბ-
ნება დანიელა.

უსხივო მზის დისკო ზღვის კაბადონზე იდგა, როცა ჩაის ქარხნისა-
კენ დაიძრნენ. გავარგარებულ მანთივით ღვივოდნენ მზის დასავალზე
გარინდებული ღრუბლის ზოლები. სოფელში რომ შემოვიდნენ, ორლო-
ბეში უკვე საღამოს ბინდი იჭრებოდა. ისევე ამოისკვნეს გული შაშვებმა.
გრილი ნიაფი მოდის ზღვიდან. დამაშვრალ დღის წკრიალივით გამოის-
მოდა კრიჭინების წრ... წრ... წრ...

ორლობეებში ისმოდა ძროხების მომხმობი „დიდი ქუჭუა-დიდი“, ძი-
ლის მამკვრელი ხის ზარების დუდუნა — აფორიაქებულად ჯლოდნენ
ქიშვარს მომდგარი ბატები. მთვარე ჯერ არ ამოსულიყო. შემხვედრი
მანქანების ფანრები ანათებდნენ გზას. ჩაის ქარხანამდე მოასფალტებუ-
ლი გზაა. ციციო ქიშვარდის მკლავს ეყრდნობა ქიშვარდის ვერ გაუგია,
მუხლებში მოუსავდა, თუ დღის პაპანაქებისგან გადამდნარი ასფალტი
იწელება ფეხქვეშ.

შერმანდია, ინსტიტუტის ბრიგადა, კორესპონდენტი და მწერალი
წინდაწინ წავიდნენ ჩაის ქარხანაში.

ქიშვარდი სიხარულს ვერ იოკებს. ძირნაყარ პანტეს კრეფს და პა-
ერში ისვრის, ქურჩუმელას ბრტყელ ფოთლებს ატყუებს და ირთვითო-
ფელასავით.

ბაჭურიაც თავის დაფდაფს სცემს. ყველა მის ხმაზე აწყობს ნაბიჯს.
ბიჯს.

— ახლა ჩემად მივიღეთ, ჯორბენაძე რომ წამოგვეპარა მაშინ, ისე, —
სთქვა სკაჩიამ, როცა ჩაის ქარხანას მიუახლოვდნენ. ყველას მოეწონა
ეს აზრი.

(დასასრული შემდეგ ნომერში)

მეცხე ინფორმაცია

ნიკოლოზ ბარათაშვილი

(ბიოგრაფიული ნარკვევი)

I

ნ. ბარათაშვილის პორტრეტი

როდესაც ჩვენ ხელში ვიღებთ ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსების ძვირფას წიგნს, ჩვენ მოკლებულნი ვართ სიამოვნებას, ვიდრე გადავფურცლავდეთ დიდი პოეტის ლექსებს, დაეხედოთ თვით პოეტის სახეს. ბარათაშვილის სურათი არ შენახულა.

პოეტის პორტრეტს უცნაური ბედი ეწია. ბარათაშვილის ნამდვილი სურათები თავის დროზე არსებულა. მაგრამ ზოგი მათგანი მეგობართა დაუდევრობის გამო დაკარგულა. ხოლო უკანასკნელი სურათი ფათერაკის მსხვერპლი გამხდარა.

1846 წელს, ე. ი. ბარათაშვილის გარდაცვალების მეორე წელს, პოეტის მეგობრებს განუზრახავთ ბარათაშვილის ნაწერების გამოცემა. ამის შესახებ ბარათაშვილის ამხანაგი და გამოცემის ერთ-ერთი ინიციატორი ლევან შელიქიშვილი სწერს პოეტს გრიგოლ ორბელიანს: „ეხლა ვკრებთ განსვენებულის (ნ. ბარათაშვილის) ყველა ნაწერებს; ისინი დაიბეჭდება ერთ წიგნად, რომელსაც დაერთვის მისი პორტრეტი“¹⁾. მაგრამ ბარათაშვილის ნაწერების ეს გამოცემა აღარ გამოვიდა და პოეტის სურათიც დაუბეჭდავი დარჩა.

შემდეგ, 70-იან წლებში, ილია ქავეკავაძეს უნახავს ნ. ბარათაშვილის სურათი-დაგეროტიპი პოეტის დასთან ნინო ბარათაშვილთან. ილიას წა-

¹⁾ წერილი, დათარიღებული 1846 წლის 19/31 იანვრით, დაცულია საქართველოს მუზეუმის პალეოგრაფიულ განყოფილების კოლექციაში S — 2484.

მოუღია ეს სურათი და გადაუცია გადასაღებად ტფილისის ერთ-ერთ-
 ცნობილ ფოტოგრაფისათვის, ვინმე დუბელირისთვის. მაგრამ სწორედ-
 იმ დღეებში გაჩნდა ცეცხლი, დუბელირის ფოტოგრაფია გადაეწვეა და ამ-
 დროს ბარათაშვილის სურათიც დაიღუპა¹⁾.

ბიზანიუმისა

1878 წელს გაზეთ „დროებაში“ დაბეჭდილი იყო მოწოდება საზოგა-
 დობისადმი, რომ თუ ვისმე მოეპოვებოდა ბარათაშვილის სურათი, წა-
 რედგინათ გამოსაცემად²⁾. მაგრამ ეს მოწოდება უშედეგოდ დარჩა. რო-
 გორცა სჩანს, ის სურათი, რომელიც ცეცხლმა იმსხვერპლა დუბელირის-
 ფოტოგრაფიის გადაწვის დროს, ბარათაშვილის უკანასკნელი ნამდვილი
 პორტრეტი იყო.

უფრო გვიან ჩნდება ბარათაშვილის ლეგენდალური სურათი, „ბარა-
 თაშვილი ქართულ ტანისამოსში“. ამ სურათზე აქ აღარას ვიტყვით, რად-
 გან საბოლოოდ გამოჩვეულია, რომ ეს სურათი ყალბია.

დასასრულ, ბარათაშვილისეულად ცნობილ მეორე პორტრეტზე.
 ეგრეთწოდებულ „თუმანიშვილისეულ“ სურათზე. ამ სურათსაც, როგორც
 ირკვევა, არაფერი აქვს საერთო ბარათაშვილთან. ამ სურათის ისტორიას
 ჩვენ საგანგებოდ ვეხებით ცალკე „შენიშვნაში“³⁾. აქ აღვნიშნავთ მხოლოდ,
 რომ „თუმანიშვილისეული სურათი“ ჯერ კიდევ 70-იან წლებში ხელში
 ჰქონია ილია ჭავჭავაძეს, მან გაიარა ავტორიტეტული ექსპერტიზა, იგი
 გასინჯეს პოეტის მომსწრე პირებმა და ეს სურათიც უარყოფილ იქნა.

რაკი, ამრიგად, ირკვევა, რომ ბარათაშვილის ნამდვილი პორტრეტი
 არ მოღწეულა, ჩვენ დაგვიჩენია ალვადგინოთ პოეტის სახე მისი მომსწ-
 რე თანამედროვეების ჩვენებათა მიხედვით. განსაკუთრებით ძვირფასია ამ
 მხრივ მოგონებანი ისეთ მახლობელ და სანდო პირთა, როგორიც იყვნენ
 პოეტის სიყრმის მეგობარი კონსტანტინე მამაცაშვილი და პოეტის დი-
 ბარბარე ვეზირიშვილისა⁴⁾.

¹⁾ იხ. იონა მეუნარგია, ცხოვრება ნიკოლოზ ბარათაშვილისა (ნ. ბარათაშვილის-
 თხზულებათა კრებული, 1922 წლის გამოცემა), გვ. XXV.

²⁾ იხ. ზ. მთაწმინდელი, ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ტფ. 1885 წ., გვ. 16.

³⁾ იხ. წერილის ბოლოს: „შენიშვნა „თუმანიშვილისეული“ სურათის შესახებ“.

⁴⁾ კ. მამაცაშვილი: „ნიკოლოზ ბარათაშვილი (მასალა ბიოგრაფიისა-
 თვის)“ — გაზ. დროება, 1881 წ. № 206. ბ ა რ ბ ა რ ე ვ ე ზ ი რ ი შ ვ ი ლ ი ს მოგო-
 ნებანი — იხ. ნ. ბარათაშვილის თხზულებათა კრებული, 1922 წლის გამოცემა,
 გვ. 241 — 242.

გარდა კ. მამაცაშვილისა და ბ. ვეზირიშვილისა, ცნობებს პოეტის გარეგნობის შე-
 სახებ გადმოგვცემენ სხვებიც. ასე ზ. მთაწმინდელი, ი. მეუნარგია და კ. ყიფიანი, —
 მაგრამ ეს უკანასკნელნი თვით პოეტს არ მოსწრებიან (ამ უკანასკნელთა ჩვენება-
 მიღებულია მხედველობაში იმდენად, რამდენადაც ისინი თანამედროვეთა ცნობებს
 არ ეწინააღმდეგებიან). შტრიხი ბარათაშვილის გარეგნობის შესახებ მოიპოვება იგ-
 რეთვე პოეტის უფროსი თანამედროვის ალ. ორბელიანის წერილშიაც.

პოეტი საშუალო სიმალლისა და თანაზომიერი ტანადობისა ყოფილა („შუათანა ტანისა, ჩინებული ტანადი“ — კონსტ.მამაცაშვილის სიტყვით). სახე ოვალური (მოგრძო); ოდნავ პირხმელი. პირი მკვერპრის მსგავსი ყოფილა, წმინდა. წაბლისფერი თმები. სახის საერთო ქერა ჩვეულებისაგან განსხვავებით აცხოველებდა შავი, ცოცხალი, მეტყველი თვალები. თვალები კილო-იანი, „ბუდეშური“ (წმინდა ქართული ტიპი, გარე კილო ოდნავ ძირს დახრილი). სახის საერთო იერი — ლამაზი („ნიკო იყო მიმზიდველი სახისა“, — გადმოგვცემს პოეტის დაი ბარბარე ვეზირიშვილისა. „სახე საგანგებოდ მიმზიდველი, ქართულად რომ იტყვიან, მარილიანი“, — სწერს კონსტანტინე მამაცაშვილი). პოეტი წვერ-ულვაშს არ ატარებდა. თმასაც დაბალს იყენებდა.

ბარათაშვილი 16 წლის ყმაწვილი იყო, როცა მან უბედური შემთხვევის გამო ფეხი მოიტეხა. პირველ ხანებში ბარათაშვილი ძალზე კოქლობდა, ერთხანად იგი ყავარჯენსაც ატარებდა. შემდეგ ფეხი თანდათან გამოუმრთელდა, და კოქლობა თუმცა სიკვდილამდე დაჩა, მაგრამ, როგორც გადმოგვცემენ, კოქლობა ისე ძლიერ აღარ ემჩნეოდა¹⁾.

დასასრულ, სურათის დასამთავრებლად, ორი სიტყვა ბარათაშვილის ჩაცმულობის შესახებაც.

პოეტი ახალგაზრდობისას, გიმნაზიაში ყოფნის დროს, ქართულ ტანისამოსს ატარებდა. კონსტანტინე მამაცაშვილი გადმოგვცემს: „როცა ნიკოლოზ ბარათაშვილი სასწავლებელში იყო, ჩემს დროს იცემადა ქართულად, როგორც სხვანი იმისი ამხანაგები. მე მახსოვს ნიკოლოზ ბუზმენტიმ მორთულ ჩოხაში, დიბის ახალხით, თავზე პატარა ჩაყეცილი ქუდი. ქართულად რომ იტყვიან კობტურად ჩაცმული“.

შემდეგ ნ. ბარათაშვილი, სამსახურში ყოფნის დროს, ევროპულად იცემადა. მაგრამ იშვიათად ქართულ ტანისამოსსაც ატარებდა. „იმპერატორი ნიკოლოზ I რომ ჩამოვიდა ქალაქში, — გადმოგვცემს პოეტის დაი ბარბარე, — ნიკოს ქულაჯა ეცვა; ქულაჯა იყო ეოლოს ფერისა, ბეწვ-მოვლებული; ახალხი ციაგი, მკრთალი; შარვალი შავი მაუდისა; წალა თეთრი, ქართული, წვეტიანი. ხელმწიფეს ძლიერ მოეწონა ნიკო და უთხრა: შენ ჩემი ორდინარეცი ხარო!“.

ნ. ბარათაშვილი, სჩანს, მართლაც მშვენიერი საგანგებოდ მოხფენილი ყმაწვილი კაცი ყოფილა, რომ იმპერატორს იგი ასე გამოუჩინებია იმდროინდელ ბრწყინვალე ახალგაზრდობაში. ნ. ბარათაშვილი ნიკოლოზ I-ის ჩამოსვლის დროს (1837 წელს) 19 წლის ყმაწვილი იყო.

აი ყველა ის ცნობა, რაც ჩვენ გვაქვს პოეტის გარეგნობის შესახებ.

¹⁾ „კოტას კოქლობა“-ო, გადმოგვცემს პოეტი გრიგოლ ორბელიანი (იხ. იონა შეუნარციას ჩანაწერი „მუსაიფი გრიგოლიან“, ვახ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1938 წ. № 22/77).

II
ოჯახური წრე

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

ნიკო ბარათაშვილი შთამომავლობით საქართველოს მემკვიდრეობის ერთ-ერთი წარმომადგენელია. მანამდე პოეტის ოჯახი უკვე გაღარიბებული იყო შამის ხელგაშლილი ცხოვრების გამო, როცა ახალგაზრდა პოეტმა დასტოვა სკოლის კედლები და ცხოვრებაში პირველად გამოვიდა.

პოეტის მამა იყო თავადი მელიტონ ბარათაშვილი. დედა პოეტისა, ეფემია, ორბელიანთა გვარის ქალი იყო, მკვიდრი დაი პოეტის გრიგოლ ორბელიანისა.

დედის მხრით ნიკო ბარათაშვილი ენათესავებოდა ძველი საქართველოს სამეფო სახლს. დედა ეფემიასი და დიდ-დედა პოეტისა ხორეშან იყო შვილის-შვილი მეფე ერეკლესი. ამრიგად, მეფე ერეკლე მკვიდრი დიდი-პაპა იყო ჩვენის პოეტისა.

ბინეალოგიური შტო

ერეკლე მეფე (გარდაიცვალა 1798 წ.)

ელენე ბატონიშვილი (გარდაიცვალა 1784 წ.) || ნაქარია ანდრონიკაშვილი

ხორეშან (1784—1833 წ.) || ზურაბ ორბელიანი

გრიგოლ ორბელიანი ეფემია (გარდაიცვალა 1849 წ.) || მელიტონ ბარათაშვილი

ნიკოლოზ ბარათაშვილი (1818—1845 წ.)

ხორეშან, პოეტის დიდ-დედა, ბავშვობიდანვე დაობლდა (მისი დედა, ელენე ბატონიშვილი, მშობიარობის დროს გარდაიცვალა) და პატარა ხორეშან სამეფო კარზე მოაყვანიანა ერეკლე მეფემ და თვითონ ზრდიდა. ამრიგად ხორეშან, დიდ-დედა ნიკო ბარათაშვილისა, რომლის ახლო იზრდებოდა პოეტი 15 წლამდე, მომსწრე იყო ერეკლეს მეფობის უკანასკნელი ხანისა. ერეკლე მეფის სსოვნა და მე-18 საუკუნის საქართველოს ტრადიციები განსაკუთრებით ცოცხალი იყო ამ ოჯახურ წრეში, სადაც აღიზარდნენ ახალი საქართველოს პირველი ქართველი პოეტები — გრიგოლ ორბელიანი და ნიკო ბარათაშვილი. აქ პოულობს, სხვათა შორის, ახსნას ზოგიერთი ხაზი გრიგოლ ორბელიანის და ბარათაშვილის პოეზიისა. გრიგოლ ორბელიანი ბოლომდე დარჩა ტრუბადური ერეკლე მეფის დიდი სახელისა. ნ. ბარათაშვილიც ასევე რომანტიული მომღერალია ერეკლეს დიდ-ბუნებოვანი პიროვნებისა, მაგრამ ეს არ უშლის მას პოემაში „ბედი ქართლისა“ ექვს ქვეშ დააყენოს თავისი დიდი პაპის ანდერძ-ნამაგი.

ნიკო ბარათაშვილის დედ-მამისა და ოჯახური გარემოს შესახებ შემდეგი ცნობები მოგვეპოვება.

ნიკო ბარათაშვილის მამა, მელიტონ, როგორც სჩანს მისი სამსახურის ფორმულარული სიებიდან¹⁾, დაბადებულია 1793 — 1794 წ. წ.

რუსეთის თვითმპყრობელობის დამკვიდრების პირველ ათეულ წლებში ახალგაზრდა მელიტონს დაუწყია სამსახური რუსის ახალ მთავრობასთან. ჯერ კიდევ 1810 წელს მელიტონს ჩვენ ვხედავთ საქართველოს მთავარმართებლის კანცელარიის შტაბში თარჯიმანის თანამდებობაზე (1810 წელს). მელიტონი თავის დროისათვის განათლებული ადამიანი ყოფილა და, გარდა ქართულისა, მას სცოდნია რუსული, თურქული და სომხური ენები. (აღვნიშნავთ, რომ როდესაც იმპერატორი ჩამოვიდა ტფილისში, თარჯიმანობას იმპერატორთან მელიტონი ეწეოდა; სჩანს მელიტონს რუსული მართლაც კარვად სცოდნია).

1811 წელს ახალგაზრდა მელიტონს მონაწილეობა მიუღია ახალციხის ექსპედიციაში გენერალ ტორმასოვთან, რის გამო მელიტონისათვის მიუციათ პირველი სამხედრო ჩინი — პრაპორშჩიკობა.

შემდეგ წლებში, 1812 — 1813-ში, მელიტონ მონაწილეობდა რუსეთის ჯარის ექსპედიციებში კახეთის აჯანყების საწინააღმდეგოდ. მელიტონი ყოფილა მონაწილე ბრძოლებისა ჩუმლაყთან (1812 წ. 6 მარტს), და შილდასთან (1813 წ. 13 ოქტომბერს).

კახეთის აჯანყების დროს მთავრობამ შეიპყრო ბატონიშვილი გრიგოლ, რომელიც კახელებმა მეფედ გამოაცხადეს. მთავრობის განკარგულებით ბატონიშვილი გრიგოლ გადაასახლეს პეტერბურგს და მისთვის მხლებლებად გაუტანებიათ პოდპორუჩიკი ბებუთაშვილი და მელიტონ ბარათაშვილი. საქართველოს მთავარმართებელი მარკიზ პაულუჩი 1812 წელს 18 მარტს სწერდა გრაფ რუმიანცევს: „ვიგზავნი ბატონიშვილს გრიგოლს... მის გამყოლად ვგზავნი ზერსონის გრენადერთა პოლკის პოდპორუჩიკს თ-დ ბებუთოვს, ხოლო ბოქაულად და თარჯიმანად პრაპორშჩიკს თ-დ ბარათოვს. მე მას ვუბრძანეს. პეტერბურგში ჩამოსვლისთანავე გამოცხადდეს ბატონიშვილთან ერთად თქვენს ბრწყინვალეობასთან“¹⁾.

მთავარმართებელი დასძინდა: თავადი ბარათაშვილი ერთგული მომსახურეა და შეიძლება პეტერბურგს დაიტოვოთ ბოქაულ-თარჯიმანად ბატონიშვილისთვისო. როგორც სჩანს უმაღლეს მთავრობას არ მოუხურ-

¹⁾ იხ. საქართველოს ცენტრ-არქივის აღწერელი ფონდი, საქართველოს უზენაესი სამმართველოს საქმე, შეკვრა № 239, 244, 266, 327, 308, 812. Формулярный список о службе и достоинстве состоявшего по кавалерии майора князя Баратова, Тифлисского уездного предводителя дворянства, декабря 1 дня, 1833 года (ფაილე 1839 წლისა).

²⁾ Акты, собранные Кавк. Археографической Комиссией т. V, гл. 44-45.

ვებია მელიტონის პეტერბურგში დატოვება და ისევ ტფილისში გამო-
სვლა ზავნია.

1813 წელს მელიტონი ხლებია საქართველოს მთავარმართებელს
რტიშჩევს ვულისტანში სპარსეთთან ზავის ჩამოვდების დროს.

იმავ 1813 წელს მელიტონისათვის უბოძებიათ პრეპარაციის ჩი-
ნი. შემდეგ, 1816 წელს, მელიტონს მიუღია პორუჩიკობა, ხოლო 1820
წელს — კაპიტნობა.

1824 წელს მთავარმართებელმა ერმოლოვმა მელიტონი ჯერ დანიშ-
ნა განჯის პოლიციეისტად, ხოლო შემდეგ — განჯის ოლქის, ყოფი-
ლი განჯის სახანოს მმართველად.

იმ ხანებში (1826 წ.) რუსეთს ომი ჰქონდა სპარსეთთან. მუსულმა-
ნებით დასახლებულ განჯის მხარეში მღელვარება იყო. მელიტონ ბარათაშვილი სწირს ერთს მოხსენებაში: „ეს თანამდებობა (განჯის ოლქის მმართველისა) მალე მნიშვნელოვანი და ძნელი შეიქნა, რადგან სპარსეთის ჯარი შემოიჭრა ჩვენს საზღვრებში და საჭირო გახდა განსაკუთრებული ზომები, რომ მორჩილებაში გვეყოლოდა მერყევი მცხოვრებნი ხსენებული ოლქისა. მე ზუსტად შევასრულე ყველა დავალება და დავიშახტურე ყურადღება მთავარმართებლისა, ... რაზედაც არსებობს ქებითი ატესტატი გენერალის ერმოლოვისა 1827 წლის 28 მარტის თარიღით“¹⁾.

1829 წელს ახალმა მთავარმართებელმა გრაფმა პასკევიჩმა მელიტონი დანიშნა მოხელედ საგანგებო საქმეთათვის საქართველოს თავად-აზნაურობის წინამძღოლთან ბაგრატიონ მუხრან-ბატონთან. 1829 — 1832 წლებში მელიტონი ახლო მონაწილეობას იღებს თავად-აზნაურობის საქმეებში. თურქეთთან ომიანობის დროს იგი მონაწილეობდა ქართული მილიციის ორგანიზაციაში, ხოლო შემდეგ ლეკებზე ალაზან-გალმა ლაშქრობაში. კერძოდ მელიტონი ყოფილა ერთ-ერთი ორგანიზატორი ქართული მილიციისა 1832 წელს ქარის ოლქში შეჭრილი მთიელების მოსაგერიებლად.

იმავ 1832 წელს მელიტონს უბოძეს მაიორობა და დაუნიშნეს მცირე პენსია (900 მანეთის რაოდენობით). ამ დროიდან მელიტონი თავს ანებებს სახელმწიფო სამსახურსა და გადადის თავად-აზნაურობის არჩევნების სამსახურში.

1832 წლის 17 დეკემბერს მელიტონი აირჩიეს ტფილისის მაზრის თავად-აზნაურობის მარშლად (წინამძღოლად), ხოლო 1836 წლის იანვრის 2-ს იმავ თანამდებობაზე იგი მეორე სამწლედისათვის დაუტოვებიათ. მელიტონი ტფილისის მაზრის მარშლად ყოფნის დროს ხშირად ასრულებდა აღმოსავლეთ-საქართველოს (ტფილისის გუბერნიის) თავად-აზნაურობის წინამძღოლის მოვალეობასაც.

¹⁾ იხ. დოკუმენტური სიგები (შენიშვნა 1, 128 გვ.).

მელიტონი საშუალო შეძლების თავადიშვილი იყო ცხოვრობდა დიდის ხელგაშლით. მელიტონის სიუხვე და სტუმართმოყვარეობა განთქმული იყო ტფილისში და მისი სახლის კარი მუდამსაქმურყოფილა. „მისი ოჯახი, — სწერს თანამედროვეთა ჩვენების მხედველი მელიტონის ერთი ბიოგრაფი, — ფართოდ გაშლილი ოჯახი იყო და სუფრა ღონეზე გადამეტებულად მდიდარი და ნაჭები მთელს ქალაქში. ხშირმა სტუმარმა და წვეულებამ თან წარიღეს მისი აელა-დიდებაც. მელიტონი ჩავარდა დიდს გადაუხდელს ვალში“¹⁾. როდესაც ნიკო ბარათაშვილი სტოვებდა სკოლის კედლებს და ცხოვრებაში გამოდიოდა, მისი მამის ოჯახი უკვე გაღარიბებული იყო და შევიწროებულ მდგომარეობაში იმყოფებოდა.

მელიტონი, თანამედროვეთა ცნობით, ქართულს ენაზე განათლებული კაცი ყოფილა, კარგად მცოდნე ქართული ლიტერატურისა. გადმოგვცემენ, რომ მელიტონი იყო საუცხოვო მოსაუბრე, მკვერმეტყველი.

თანამედროვეთა ცნობები მელიტონს წარმოგვიდგენს როგორც ერთი ადამიანს, მაგრამ გადამეტებულად ფიცხს, ზეიადსა და მრისხანეს. მოგვითხრობენ, რომ მაზრის მარშლად ყოფნის დროს მან გუბერნატორის მდივანი გალახა, რომელმაც რაღაც ქაღალდის მოძებნაზე უარი უთხრა. მოგვითხრობენ როგორც კურიოზს, რომ როდესაც მელიტონი ანჩისხატლიდან შუა-ბაზარში გამოვიდოდა, ზოგი ვაჭარი დუქანსაც კი ჰკეტავდა. ვაი თუ მელიტონს რამე არ მოეწონოს და ვაგვირისხდეს²⁾. ოჯახშიაც ფიცხი და მრისხანე ხასიათისა ყოფილა.

მელიტონი ბევრნაირად ტიპური ფიგურაა იმდროინდელი თავდაზნაურობისა. საგულისხმოა გავითვალისწინოთ მელიტონის პოლიტიკური სიმპატიები. მელიტონი, უნდა ვიფიქროთ, უფრო რუსოფილურ პარტიას ეკუთვნოდა ან. ყოველ შემთხვევაში, პოლიტიკურად ინდიფერენტად განწყობილი ყოფილა. ყოველ შემთხვევაში აღსანიშნავია, რომ 1832 წლის შეთქმულობაში, რომელშიაც ახლო მონაწილეობას იღებდნენ მელიტონის ახლო მეგობრები და ნათესავებიც, მელიტონი განდობილი არ ყოფილა. მიუხედავად იმისა, რომ გრიგოლ ორბელიანის დაჭერის დროს ჟანდარმერიამ გრ. ორბელიანისათვის ჩამორთმეულ ქაღალდებში იპოვა მელიტონის პირადი ხასიათის წერილები გრიგოლ ორბელიანისადმი. მაინც საგამომძიებლო კომისიას არ დაუკითხავს მელიტონი. შეთქმულობის საქმეების შესწავლიდან ირკვევა, რომ მელიტონი არ იყო შეტანილი იმ პირთა სიაშიც, რომლებიც თუმცა გამოძიების ქვეშ არ იმყოფებოდნენ, მაგრამ ეჭვს ქვეშ იყვნენ აყვანილნი. ვფიქრობთ, არ შეეცდებით, თუ ვიტყვით, რომ 1832 წლის შეთქმულობის შესახებ, რომელიც მთელი წლები მზადდებოდა საქართველოში და რომელშიაც მელიტონის ახლო მეგობრები იღებდნენ მონაწილეობას, მელი-

¹⁾ იონა მეუნარგია, გვ. VII.

²⁾ ორბელიანთ საოჯახო გადმოცემა.

ტონმა, სჩანს, არაფერი იცოდა. პატარა გიმნაზიელი, 14-15 წლის ნიკო ბარათაშვილი, რომლის თანამშრომლობითაც 1832 წელს გამოვიდა ხელნაწერი ალმანახი, სადაც შეთქმულთა ლექსებიც არის შეტანილი, სჩანს, უფრო კარგად ერკვეოდა პოლიტიკურ საკითხებს, ვიდრე მისი მამა. მაიორი მელიტონ ბარათაშვილი.

მელიტონი ოჯახს მოეკიდა 1817 წელს. მელიტონმა 23 წლის ახალგაზრდამ, შვირთო ყმაწვილი ქალი ეფემია, შვილი ქვემო-ქართლის დიდი მებატონის ზურაბ ორბელიანისა და დაიპოეტის გრიგოლ ორბელიანისა.

როდესაც ვეცნობით ნიკო ბარათაშვილის დედ-მამის პიროვნებას, საფიქრებელი ხდება, რომ პოეტმა უფრო დედის თვისებანი დაიმკვიდრა.

თანამედროვეთა ჩვენების თანახმად, პოეტი თვით გარეგნობითაც უფრო დედას ემსგავსებოდა. ეფემია, პოეტის დედა, იყო საშუალო ან საშუალოზე ოდნავ მაღალი ტანისა, ქერა. პირ-ხმელი, ლამაზი. ნიკო ბარათაშვილიც, როგორც მოვიხსენეთ, იყო ქერა იერისა, წაბლისფერ თმებიანი, პირ-ხმელი, ლამაზი („საგანგებოდ მიმზიდველი სახისა“, — როგორც გადმოგვცემენ), ტანად საშუალო სიმაღლისა.

პოეტის დედის ეფემიას შესახებ თანამედროვენი მოწმობენ, რომ იგი მაღალი სულიერი თვისების ადამიანი იყო, ნაზი, ნათელი ბუნებისა. ყველაზე ახლო ეფემიას მომხიბლავ პიროვნებას გვაგრძნობინებს პოეტი გრიგოლ ორბელიანი. ეფემია ნამდვილი მუზა იყო გრიგოლ ორბელიანისა, მისმა სახემ შთააგონა ჩენს პოეტს ერთი უმშვენიერესი ლექსი ახალი ქართული პოეზიისა — „ჩემს დას ეფემიას“. გრიგოლ ორბელიანი, 1832 წლის შეთქმულობის გამო რუსეთში გადასახლებული, შემდეგის სიტყვებით მიმართავს ეფემიას, როგორც თავის მფარველ მადონას:

„ჩემდა ნუგეშად, ჩემდა შეებად სასიხარულოდ,
 ღებნად გლახ გულის, უდროოდა მწარ დაშკნარისა,
 დაო სასურველ! ამა სოფელს შენ დაშვითი მხოლოდ
 და განძასევენ კვეთებათვან ბოროტ ხედრისა!

ცხოვრების ბნელ გზას შენ მინათი შებვის ვარსკვლავი,
 შენის ღიმილით შექმუხნილი სახე მინათლე,
 შენი აღერსი მშვიდი, წყნარი, მიხარის შორით,
 და გულ-დაჩაგრულს მენატრების კვალად სიცოცხლე!

მისთვის ელოცავ ცას, შავნი დღენი, ჩემთვის შთომილნი,
 არ შესწუდნენ, ვიდრე კვალად ჩემთა თვალთ არ გიბილონ,
 და მაშინ, ოდეს საუკუნოდ მივლულნო თვალნი,
 მშობლიურ მიწა ხელთა შენთა გულს დამაყარონ...“

ყველანი, ვინც მოსწრებიან ნიკო ბარათაშვილის დედას ეფემიას, დედის მოკრძალებით იგონებენ ამ ღირსეულ ქალს. „ეფემია იყო მშვენიერ-

რი ქალი, ქართულად კარგად გაზრდილი“, — სწერს თავის მოგონებაში კონსტანტინე მამაცაშვილი. „ეფემია მეტად მოსიყვარულე ქალი იყო და ოჯახს მუდამ თავს დასტრიალებდა“, — გადმოგვცემს ბარბარე ვეზირიშვილისა.

ბიზანტიუმი

პოეტის დედის სურათის დასამთავრებლად საჭიროა ისიც მოვიხსენოთ, რომ იგი შვილების აღზრდას თითონ ხელმძღვანელობდა და თითონვე აწოვებდა ძუძუს, რაც იმდროინდელ მაღალ არისტოკრატიაში არც ისე ხშირი მოვლენა იყო.

ნიკო ბარათაშვილის ოჯახური გარემოს სურათის სისრულისათვის საჭიროა აღვნიშნოთ, რომ მელიტონისა და ეფემიას სახლში, რომელიც წარჩინებულ ოჯახად ითვლებოდა 20-იან — 40-იანი წლების ტფილისში, იკრიბებოდა იმდროინდელი რჩეული ქართველი საზოგადოება. მელიტონის ოჯახისათვის არ იყო უცხო ლიტერატურული ინტერესები, და თვით მელიტონიც, როგორც მოვიხსენეთ, ძველი ქართული ტრადიციების თანახმად, განათლებული კაცი ყოფილა, „ზედმიწევნით მკოდნე ქართული ლიტერატურისა“ — კონსტ. მამაცაშვილის სიტყვით. კ. მამაცაშვილი თავის საინტერესო მოგონებაში სწერს: „მელიტონის სახლში ნახავდით ძველს ჩვენს სწავლულ ქართველებს; იმათ შორის თითქმის ყოველ-დღე მელიტონთან დაიარებოდა ეგნატე იოსელიანი, მამა ჩვენის მწერლის პლატონისა. ეგნატე იოსელიანმა ჩინებულად იცოდა ქართული ლიტერატურა, იყო ღრმად მოხუცებული, გაზრდილი მეფის სასახლეში და მნახველი ჩვენის საქართველოს ცხოვრებისა დასასრულს საუკუნეში, მეფის ირაკლიდგან მეფის გიორგის გარდაცვალებამდისინ. მელიტონის სახლში ხშირად დადიოდნენ პოეტი ალექსანდრე ჭავჭავაძე, ორნი ძმანი ნიკოლოზ და მიხეილ ფაველენიშვილები, სოლომონ შეითარი თარხნიშვილი, გიორგი და ალექსანდრე სავინაშვილები და ბევრი მაშინდელის დროის განათლებულნი ქართველნი.“

მელიტონის ოჯახი განსაკუთრებით დაახლოვებული ყოფილა გრიგოლ ორბელიანის, მანანა ორბელიანის და ალექსანდრე ჭავჭავაძის ოჯახებთან¹⁾. მელიტონის ოჯახის ახლო ნაცნობი ყოფილა აგრეთვე პოლონელი ზავილეისკი, მეტად საინტერესო ფიგურა, რომელიც ტფილისის სამოქალაქო ვუბერნატორად იყო და რომელსაც ამავე დროს, სჩანს, კავშირი ჰქონია 1832 წლის შეთქმულობასთან.

ასეთი იყო ის ოჯახური წრე, სადაც დაიბადა და იზრდებოდა ნიკო ბარათაშვილი.

¹⁾ ბარბარე ვეზირიშვილის მოგონება, გვ. 241.

III

ბავშვობა. სკოლა. პირველი ლიტერატურული ნაშრომი.

ბავშვობა

ქართულს ლიტერატურაში მიღებულია აზრი, რომ ნიკო ბარათაშვილი დაიბადა 1816 წელს, 4 დეკემბერს, ხოლო გარდაიცვალა 1845 წელს, 14 (ან 21) ოქტომბერს, იროცა პოეტი 29 წელს იყო მიწვენილი. მაგრამ ეს თარიღი, როგორც ირკვევა, არ არის სწორი. ნ. ბარათაშვილი უფრო ახალგაზრდა გარდაცვლილა, 27 წლისა. თარიღი პოეტის დაბადებისა არის 1818 წელი; გარდაიცვალა პოეტი 1845 წელს 21 ოქტომბერს (ახალი სტილით).

ბარათაშვილის ცხოვრების თარიღების საკითხს ჩვენ ვეხებით ცალკე სპეციალურ ნარკვევში და ამის გამო აქ ქრონოლოგიის საკითხებზე აღარ შევიჩრდებით. ამომწურავს ცნობებს პოეტის დაბადებისა და გარდაცვალების თარიღების შესახებ მკითხველი აღნიშნულ სპეციალურ ნარკვევში გაეცნობა¹⁾.

ნიკო ბარათაშვილი დაიბადა ტფილისში, დედის ოჯახში, თავისი პაპის ზურაბ ორბელიანის (გრიგოლ ორბელიანის მამის) სახლში²⁾.

ზურაბ ორბელიანის ოჯახში ორი ძეობა გადაიბადა უახლოეს წლებში. 1818 წელს დაიბადა ზურაბის შვილის-შვილი ნიკო ბარათაშვილი, ხოლო ერთი წლით ადრე, 1817 წელს³⁾, ზურაბს მიეცა უმცროსი ვაჟი ილია. ეს ის ილია ორბელიანია, რომელსაც შემდეგ ნიკო ბარათაშვილმა უძღვნა თავისი „მერანი“. პატარა ნიკო და ილია ერთად იზრდებოდნენ. და ნიკოს და ილიას ბოლომდე შერჩათ ერთმანეთის ძმური სიყვარული.

უნდა აღინიშნოს, რომ ზურაბ ორბელიანის სახლი მეორე ოჯახი იყო პატარა ნიკოსათვის, აქ გაატარა მან სანახევროდ თავისი ბავშვობა. ბავშვობიდანვე დამეგობრებია ნიკო ბარათაშვილი თავის ბიძას გრიგოლ ორბელიანს, რომლის თვალწინაც იზრდებოდა პატარა ნიკო სიყრმიდანვე. როდესაც კი გრიგოლ ორბელიანი ტფილისში იმყოფებოდა, ნიკო თითქმის ყოველდღე მასთან იყო განუყრელად. ტფილისის ბაღებში ხშირად ხედავდნენ პატარა ნიკოს მოსეირნეს გრიგოლთან. თანამედროვეთა ჩვენების მიხედვით, ზაქარია მთაწმინდელი გადმოგვცემს პოეტის ბიოგრაფიაში: „გრიგოლ ორბელიანს ერთობ ჰყვარებია პატა-

¹⁾ იხ. წერილი ბოლოს: „ნ. ბარათაშვილის ცხოვრების თარიღები“.

²⁾ ამის შესახებ დაცულია საოჯახო გადმოცემა ორბელიანთა და ბარათაშვილთა შემკვიდრების სახლში. ეს ცნობა დაგვიდასტურა კერძოდ ორბელიანთა ოჯახის რძალმა ნიკო თარხნიშვილ-ორბელიანმა, რომელსაც უკვე ღრმა მოხუცებაში მყოფს, ჩვენ ვესაუბრეთ 1928 წელს.

³⁾ გრიგოლ ორბელიანის წერილები (ავ. გაწერელის რედაქციით), I, გვ. 37.

რა ნიკოლოზი. საკეთილშობილო სკოლიდან თითქმის ყოველდღე გრ. ორბელიანთან დადიოდა... დღესაც ცოცხალი არიან ის პიროვნებები, რომელთაც კარვად ახსოვთ ნიკოლოზ ბარათაშვილის მისეველმსგავსი გრიგოლ ორბელიანთან¹⁾.

ეს მეგობრობა ნიკოსი და გრიგოლ ორბელიანისა სიკვდილამდე გაგრძელდა. და როდესაც გრიგოლ ორბელიანს, დალისტანში მყოფს, მიუვიდა ყრუ ცნობა თავისი საყვარელი ტატოს (ნ. ბარათაშვილს შინაურობაში ტატოს ეძახოდნენ) შიძიმე ავადმყოფობის თუ გარდაცვალების შესახებ, გრიგოლ ორბელიანი მწუხარებისაგან ავად გამხდარა. გრიგოლ ორბელიანი სწერს თავის უმცროს ძმას ილია ორბელიანს დალისტნიდან, 1845 წ. 12 ნოემბრის თარიღით²⁾:

„ტატოს ამბავი, ჩემი გულით საყვარელი ტატოს ამბავი მომწერე. ცოცხალია თუ მკვდარი? — უცნობლობა მკლავს. შენ მიხაკოსთვის³⁾ მოგეწერა ტატოს უიმედო ავადმყოფობა, ამანაც წიგნი არ მაჩვენა, ისე ზეპირად მითხრა, მაგრამ ასე მითხრა, რომ თითქმის მკვდარი უნდა იყოს. — აბ, ეს დამალვა რა არის?.. აქაურმა ცხოვრებამ, ძაღლის ცხოვრებამ, და ამ უცნობლობამ ტატოსათვის მე ავად გამხადეს. ეს ექვსი დღეა ვწევარ გარიჩაქითა მიხაკოსთან. — თუ ხატი გრწამს, მომწერე ტატოს ამბავი სიწრფოებით და მასუკან — რადგან შენთვის დიდი შრომაა — ნულარ მოიწერები, იყავ შენთვის მშვიდობიანად“.

ნ. ბარათაშვილი ამ დროს უკვე გარდაცვილილი იყო, მაგრამ გრიგოლს ვერ უცხადებდნენ ძვირფასი ტატოს დაკარგვას.

ნიკო ბარათაშვილი ტფილისს ეკუთვნის როგორც დაბადებით, ისე თავისი ხანმოკლე სიცოცხლით. პოეტმა თავისი ცხოვრება (გარდა უკანასკნელი წლისა) ტფილისში გაატარა.

ორბელიანთა სახლი, სადაც დაიბადა ნიკო ბარათაშვილი და სადაც მან სანახევროდ გაატარა თავისი ბავშვობა, აღარ შენახულა. ეს სახლი, როგორც გადმოგვცემენ მომსწრენი, მდებარეობდა „გარეთ-უბანში“, ეხლანდელ ორბელიანის ქუჩაზე⁴⁾. სახლი იყო პატარა, ორ-სართულიანი, ბანიანი. ბანიდან მოსჩანდა განთქმული ყაბახის მოედანი (სადაც შემდეგ ეგრეთწოდებული „ალექსანდრეს ბაღი“ — ეხლანდელი „კომუნართა ბაღი“ — გაშენდა). როდესაც ყაბახზე ძველი ტრადიციული ჯირითი იმარ-

¹⁾ ზ. შთაწმინდელი, ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ტფ. 1885 წ. გვ. 6.

²⁾ გრიგოლ ორბელიანის წერილები (ა.გ. ვაწურელიას რედაქციით), ტფ. 1930, 1. გვ. 118.

³⁾ მიხაკო ორბელიანი — გრიგოლის ნათესავი.

⁴⁾ სახელდობრ ჩიხის ბოლოს, ქუჩის აღმოსავლეთ მხარეზე.

თებოდა, ამ სახლის ბანზე გამოეფინებოდნენ ხოლმე „ორბელიანთა აულის“ ქალები („ორბელიანთა აული“ — ასე უწოდებდნენ მეტსახელად ყაბაჩის მიდამოებს, რადგან იგი ორბელიანთა საგვარეულოდ სამწილობელოს შეადგენდა და აქ უმთავრესად ორბელიანნი სახლობდნენ).

საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ნ. ბარათაშვილის დროინდელ ტფილისს ჯერ კიდევ არა ჰქონდა დაკარგული აღმოსავლური ხასიათი. ქალაქის ფარგლებსაც სხვა მოხაზულობა ჰქონდა. ქალაქი თავდებოდა ყაბაჩისა და ეხლანდელ სასახლის მიდამოებში. შემდეგ იწყებოდა მინდვრები, ბაღები. (ამ ბაღების მიდამოებში. გააშენა შემდეგ თავისი სახლი პოეტმა ალექსანდრე ჭავჭავაძემ.)¹⁾ ქალაქის შუაგული ამ დროს სიონის უბანი იყო.

თვით პოეტის მამის მელიტონ ბარათაშვილის სახლი, რომელთანაც აგრეთვე დაკავშირებულია პოეტის ბავშვობისა და ყმაწვილობის წლები, მდებარეობდა სიონსა და ანჩისბატს შუა, კათოლიკოზის ყოფილი სასახლის ახლო, ეს სახლიც აღარ შენახულა, მაგრამ მისი ძველი ადგილმდებარეობაც ნიშანდობლივ ირკვევა. პოეტის დაის ბარბარეს აღწერით. „სახლი ერთ-სართულიანი იყო, ბანიანი, როგორც ყველა სახლები მაშინ. რვა ოთახისაგან შესდგებოდა. უკან პატარა ეზო ჰქონდა, წინ პირდაპირ ქუჩაზე გამოდიოდა“. ამ სახლის გვერდით სცხოვრობდა თეკლე ბატონიშვილი, დედა ვახტანგ ორბელიანისა (პოეტისა) და ალექსანდრე ორბელიანისა. ალექსანდრე ორბელიანი, დიდი ქართველი პატრიოტი, ერთ-ერთი მთავარი ხელმძღვანელი იყო 1832 წლის შეთქმულობისა და თეკლე ბატონიშვილის სახლი 1831—1832 წლებში შეთქმულთა მთავარ ბინას წარმოადგენდა.

მესამე სახლი, რომელიც დაკავშირებულია ბარათაშვილის სახელთან, დღემდისაც არსებობს. ეს სახლი მდებარეობს ანჩისბატის გვერდით. ამ სახლში გადავიდნენ ბარათაშვილი 1841 წელს და პოეტმა ამ სახლში დაპყრო უკანასკნელი წლები. სახლის აღმოსავლეთი აივნისა და მოსჩანს მტკვრის კლდოვანი ნაპირები. რომლის მიდამოებში თქვენ უნებლიეთ გელანდებათ ბარათაშვილის „ჩინარი“...

ბარათაშვილი, როგორც მოვიხსენეთ, ტფილისს ეკუთვნის როგორც დაბადებით, ისე თავისი ხანმოკლე სიცოცხლით. მაგრამ ბარათაშვილი დაკავშირებულია საქართველოს დედა-ქალაქთან არა მხოლოდ წარმოშობით: ბარათაშვილი ერთი პირველი პოეტთაგანია, რომელმაც შეიტანა ქართულს პოეზიაში ტფილისის განუმეორებელი კოლორიტი. „შემოღამება მთაწმინდაზედ“, „ყაბაჩი“, „ფიქრნი მტკვრის პირას“, „ბედი ქართლისა“, ნარიყალის კედლებით და კრწანისის გმირებით აცოცხლებენ ძველი ტფილისის რომანტიკას.

¹⁾ ეხლანდელ ჭავჭავაძის ქუჩაზე.

გადავდივართ ბარათაშვილის ცხოვრების ქრონიკაზე. ნიკოლოზ ბარათაშვილის ბავშვობის წლების შესახებ ჩვენს ცოცხალ პატარა ტატო (როგორც ეძახდნენ შინაურობაში პოეტს) მისი დედის ეფემიისა და დიდ-დედის ხორეშან ბატონიშვილის ხელში იზრდებოდა. პოეტის ვაღიას უფილა ვლახის ქალი მათა (გორელი). პოეტის დაი ბარბარე დიდის პატივით იგონებს პატარა ტატოს ამ გამდელს.

წერა-კითხვა პოეტისათვის დედას უსწავლებია. თითონ ბარათაშვილისაგან გამიგონიაო, — ვადმოგვეცემს პოეტის მეგობარი კონსტანტინე შამაცაშვილი, — რომ ნიკომ წიგნი შინ შეისწავლა; რვა წლისამ უკვე იცოდაო ქართული წერა-კითხვა.

პირველი წიგნები, რომლითაც ნიკო გაეცნო ქართულს ენას, თანახმად იმდროინდელი ტრადიციისა, უნდა ყოფილიყო „საღვთო წერილი“, დავითნი, სახარება. აღსანიშნავია, რომ ძველი ქართული ენის სიყვარული ბოლომდე შერჩა პოეტს. პოეტის დაი ბარბარე ვეზირიშვილისა იგონებს, რომ „ნიკო საუცხოვოდ ჰკითხულობდა საღვთო წერილს“.

ნიკო ცხრა წლისა იყო, როდესაც იგი 1827 წელს მიიბარეს ტფილისის „კეთილშობილთა სასწავლებელში“.¹⁾

„კეთილშობილთა სასწავლებელი“ ერთადერთი ევროპული ტიპის სკოლა იყო ამ დროს ტფილისში.²⁾ ბარათაშვილის დროს (1830 წელს) იგი გიმნაზიად გადაკეთდა. აღენიშნავთ, რომ ამ სკოლაში არა ერთმა და ორმა გამოჩენილმა ქართველმა მოღვაწემ მიიღო განათლება. 50-იან წლებში აქ სწავლობდა ილია ჭავჭავაძე.

¹⁾ ზაქარია ჭიჭინაძე (ზ. მთაწმინდელი) თავის წიგნში „ნიკოლოზ ბარათაშვილი“ (1885 წ.) ვადმოგვეცემს, რომ ნ. ბარათაშვილი, ვიდრე მას კეთილშობილთა სასწავლებელში მიიბარებდნენ, უფრო ადრე სწავლობდაო კალოუზნის სამრევლო სკოლაში; ზ. ჭიჭინაძე ფერადოვნად აგვიწერს ამ ძველებური სკოლის პატრიარქალურს მამა-პატურს წესებს. მაგრამ რამდენად შეეფერება სინამდვილეს ზ. ჭიჭინაძის ეს ცნობა კალოუზნის სკოლის შესახებ, ძნელია თქმა. საერთოდ კი ზ. ჭიჭინაძის მიერ ვადმოცემული ცნობები მთელ რიგ შემთხვევებში არ იწვევს ნდობას. ყოველ შემთხვევაში აღსანიშნავია, რომ კ. შამაცაშვილი, პოეტის პირველი ბიოგრაფი და ყოველწინა დოკუმენტი, კალოუზნის სკოლის შესახებ არას ამბობს. კ. შამაცაშვილი ვადმოგვეცემს შოლოდ, რომ ნ. ბარათაშვილმა წერა-კითხვა სახლში ისწავლა. „თითონ ნ. ბარათაშვილისაგან გამიგონია, — სწერს კ. შამაცაშვილი — რომ შინ წერა-კითხვა პატარამ რვა წლისამ იცოდა“. ზოლო ცხრა წლისას ნიკოლოზს უკვე კეთილშობილთა სასწავლებელში ვხვდავთ.

²⁾ სასწავლებელი ერთხანად, 1833 წლამდე, მოთავსებული იყო ეხლანდელ კონსტანტინის ქუჩაზე (ყოფილი სასახლის ქუჩა), სადაც შემდეგ აშენდა სარაჯიშვილისული სახლი და სადაც რევოლუციის წინა პერიოდში მოთავსებული იყო რედაქცია „სახალხო ვაჭთისა“. შემდეგ, 1833 წლიდან, სასწავლებელი გადავიდა ახალ შენობაში, რუსთაველის პროსპექტზე, სადაც შემდეგ მოთავსებული იყო პირველი გიმნაზია, ამჟამად პირველი საცდელ-საჩვენებელი სკოლა.

ბარათაშვილის დროს სასწავლებელთან არსებობდა პანსიონი 150 კაცისათვის. ბარათაშვილი მიუბარებიათ სასწავლებელში „ნაჩევარ-პანსიონერად“, ე. ი. ნიკოს უფლება ჰქონდა ოჯახშიაც დაბრუნებულიყო. ბარათაშვილმა ამ სკოლაში დაჰყო 8 წელი და 1835 წელს დაასრულა გიმნაზია.

ბარათაშვილი, გიმნაზიის დასრულების შემდეგ, ცხოვრებაში გამოსული, შემდეგის სიტყვებით იგონებს გიმნაზიურ წრეს:

„დავმთე ადგილი, სადაცა წრფელი
 რბოდა ნათლად დრო ყმაწვილობის,
 მსწორთა, თანზრდილთა, მეგობართ შორის“...

„კეთილშობილთა სასწავლებელი“ არ წარმოადგენდა ჩვეულებრივი ტიპის გიმნაზიას. იგი თავისი ბანსიონერული ცხოვრებით და აგრეთვე მოსწავლეთა შერჩევით ერთი წრიდან უფრო დახურულ ლიცეუმს მოგვაგონებდა.

ბარათაშვილის დროს გიმნაზიაში სწავლობდა რამდენიმე ყმაწვილი, რომლებიც ბოლომდე ბარათაშვილის მეგობრებად დარჩნენ და რომლებთან ერთადაც ბარათაშვილს მოუხდა ცხოვრებაში გამოსვლა: მიხეილ თუმანიშვილი (პოეტი, თეატრალი, ჟურნალისტი), კონსტანტინე მამაცაშვილი (ბარათაშვილის პირველი ბიოგრაფი, ცნობილი საზოგადო მოღვაწე, შემდეგ ერთ-ერთი ინიციატორი წერა-კითხვის საზოგადოებისა და ქართული გიმნაზიის დაარსებისა)¹⁾, დავით მაჩაბელი (ლიტერატორი, პოეტი), ლევან მელიქიშვილი (რომელიც შემდეგ, 80-იან წლებში, კავკასიის მეფის-ნაცვლის მოადგილედ იყო), ილია ორბელიანი (პოეტის ბიძა, რომელსაც ნ. ბარათაშვილმა უძღვნა თავისი „მერანი“) და სხვანი.

ბარათაშვილს გიმნაზიელს შემდეგნაირად ახასიათებს მისი სკოლის ამხანაგი კონსტანტინე მამაცაშვილი:

„ნიკოლოზ ბარათაშვილი სკოლაში კარგად სწავლობდა. უმეტესად განსხვავებული იყო თავის ამხანაგებში მხიარულის ხასიათით, სიმარდით. პირველი მოცეკვავე იყო საკუთრად ლეკურისა. ყველასაგან საყვარელი ამხანაგი.“

„...ფხიზელი, ცნობის-მოყვარე, მიმღები ყოველივე კარგი შთაბეჭდილებისა“.

„...ნიკოლოზს სიკვდილამდე ჰქონდა შეუცვლელი მეგობრული კავშირი თავის ამხანაგებთან, იმათ შორის ჩემთანაც.“

ბარათაშვილს დიდის სითბოთი და სიყვარულით იგონებენ მისი სკოლის ამხანაგები, აღნიშნავენ მის მიმზიდველსა და ნათელს ბუნებას.

¹⁾ არაა ინტერესს მოკლებული აღნიშნით, რომ კ. მამაცაშვილი იყო მეგობარი როგორც ნ. ბარათაშვილისა, ისე რუსის პოეტის მ. ლერმონტოვისა.

ლევან მელიქიშვილი ერთს წერილში, რომელიც დაწერილია 1846 წლის 19 იანვარს, ე. ი. სამი თვის შემდეგ, როცა პოეტი ასე უდროოდ გარდაიცვალა, სწერს გრივოლ ორბელიანს:

„მე მასში დაჯვარე არა მხოლოდ სკოლის ამხანაგნი, არამედ მეგობარი, რომელსაც ბავშვობიდანვე ვუშლიდი ჩემი გულის ყველა ხეულებს, და რომლის მეგობრული ურთიერთობით მე ესარგებლობდი. ძნელია დაპყარვო ადამიანი, რომელიც თბილის გულითა და თბილის სულით შერიგების გრძნობას გვიღვიძებდა ადამიანთან...ძნელია სულით დაობლება! და არა მხოლოდ მე დამატყდა თავს ეს საშინელი დანაკლისი!“

ბარათაშვილში პოეტმა ადრე გაიღვიძა. პირველი მისი ლექსები გიმნაზიაში ყოფნის დროს ეკუთვნის. ყველა ლექსები გიმნაზიელობის დროისა არ შენახულა; დაცულია მხოლოდ ერთი კრებული, რომელიც გადაწერილია 1833 წელს, ე. ი. როცა ბარათაშვილი 15 წლის ყმაწვილი იყო.

კრებულში მოთავსებულია ბარათაშვილის ხუთი ლექსი. ამ ლექსებიდან პირველი სამი („ვარდი და ია“, „ნარგიზი და ყაყაო“ და პოემა „კავკასიური მოთხრობა“) ჯერ კიდევ ბავშვური ხასიათისაა. მკვრამ ამავე კრებულში მოთავსებულია პირვეანდელი ვარიანტები ლექსებისა „ვარდი და ბუღბული“ და „შემოღამება მთაწმინდაზედ“. გიმნაზიაში ყოფნის დროსვეა დაწერილი აგრეთვე ლექსი „ქეთევან“.

კერძოდ „შემოღამება მთაწმინდაზედ“, რომელიც ბარათაშვილმა 15 წლისამ დასწერა, გვიჩვენებს, რომ ბარათაშვილს ადრე უპოვია საკუთარი პოეტური ხმა, ამ ლექსში უკვე მოცემულია ბარათაშვილის პოეზიის დამახასიათებელი ტონალობა.

გიმნაზიაში ყოფნის დროსვე, 1833 წლიდან, ბარათაშვილის ამხანაგები არსულ ხელნაწერ ჟურნალსაც სცემდნენ: „Цветок Тифлисской Гимназии“ („ტფილისის გიმნაზიის ყვავილი“). ჟურნალს რედაქტორობდა მიხეილ თუმანიშვილი. მონაწილეობას ამ ჟურნალში ნიკო ბარათაშვილიც იღებდა. სულ შენახულა ოთხი ნომერი ამ ჟურნალისა. კერძოდ, ერთ ნომერში მოთავსებულია სარჩევი, საიდანაც ირკვევა, რომ ბარათაშვილს ამ ჟურნალში ეკუთვნოდა: „წერილი სოფლიდან“, თარგმანი ძველი ქართული რომანიდან „ვისრამიანი“ (ფრაგმენტი), „პაპის ხელისუფლება (ამაღლება პაპიზმისა და დაცემა მისი)“.

საგულისხმოა, რომ ბარათაშვილი „ვისრამიანით“ დაინტერესებულა. „ვისრამიანი“ ერთი უბრწყინვალესი ძეგლთაგანია, რომელიც ძველმა ქართულმა მხატვრულმა პროზამ გვიანდერძა, და ინტერესი ბარათაშვილისა ამ რომანისადმი გვიჩვენებს ყმაწვილ ბარათაშვილის კარგს გემოვნებას.

საგულისხმოა აგრეთვე ბარათაშვილის ინტერესი პაპიზმისა და კათოლიციზმისადმი. ეს ინტერესი უნდა დაბადებულყო პოლონურ წრებთან სიახლოვით. პოლონელი შეთქმულნი, გადმოსახლებულნი საქართველოში ვარშავის დაცემის შემდეგ, 1831 წელს მსოფლიოეთიერთობაში იყვნენ ქართველ საზოგადოებრივობასთან და, კერძოდ, იმ წრესთან, რომელსაც ნიკო ბარათაშვილი ეკუთვნოდა.

IV

1832 წლის შეთქმულება

და

ნ. ბარათაშვილი

ნ. ბარათაშვილის მსოფლშედეგობის გამომუშავებაზე დიდი გავლენა ჰქონდა 1832 წლის შეთქმულობას, რომელიც პოეტის ახალგაზრდობის წლებში მოეწყო. ნ. ბარათაშვილი, ავტორი „ბედი ქართლისა“, არის შემკვიდრე ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის იდეოლოგისა, რომელმაც გამოსახულება 1832 წლის შეთქმულობაში ჰპოვა.

ამის გამო ჩვენ შევჩერდებით ამ მოძრაობის ისტორიაზე ¹⁾.

ალექსანდრე ორბელიანი, 1832 წლის შეთქმულობის ერთ-ერთი ვეტერანი, სწერს თავის მოგონებებში, რომელიც ხელნაწერად არის მოღწეული:

„საერთოს შეთქმას შეუდგნენ ქართველები 1830 წელსა. ეს შეთქმა ისე უნდა მომხდარიყო, რომ მთელი კავკასია შავი ზღვიდან მოკიდებული კასპიის ზღვამდისინ, სრულიად მთებისა და ბარის ხალხი, უნდა გავერთებელიყავით და ერთიანი აღრეულობა მოგვეხდინა...

...შევედქით საქმეს დიდის გულმოდგინებით, ისე რომ მშობლის მამულის მეტი სიყვარულით აეად ესაქმობდით თუ კარგად, ველარა გავიგეთ რა, ისე რომ ჩემი თავი აღარ მოვასვენე ამ საქმეში. და ისინიც ჩემნი ამხანაგნი, დიდნი მცდელნი იყვნენ იმ საქმისა, ნამეტნავად ელიზბარ შანშეს-ძე, ქსნის ერისთვის შვილი, რომელიც ყველას ჩვენზედ უპირველესი მცდელი ის შეიქმნა.

¹⁾ ძირითადი მასალები (— გარდა გამოუცემელი საარქივო დოკუმენტებისა):

1. Акты, собранные Кавказской Археографической Комиссией, т. VIII, გვ. 391 — 423.
2. გიორგი გოზალიშვილი, „1832 წლის შეთქმულობა“, ტ. 1, სახ. უნივერსიტეტის გამოცემა, ტფ. 1835 წ.
3. მისივე, 1832 წლის შეთქმულობის მასალებიდან (საქ. არქივი, 11, 1926 წ.).
4. პავლე ინგოროვცვა, გრიგოლ ორბელიანის ახლად აღმოჩენილი ნაწერები, ეურნ. ქართული მწერლობა, 1928 წ. № 6 — 7.

„...სრულიად საქართველოს დიდი კაცი და მტორნი და ბევრი სასულიერო წოდებანი, რომლებთანაცა ხნიანი დედაკაცი და ყმაწვილქალნი, ერთის აზრისა (იყვნენ) ყველა ჩვენთან. ან უნდა გვეჩვენებინათ სულ ერთიან, ან არა და მამული გამოგვეხსნა? ხაშვილთა ჩვენის მტრის რუსეთისაგან. ბევრმა პატიოსანმა გვარმა დედაკაცმა დაიფიცეს: კაცურად ჩაეცოშთ და ჩვენს უკანასკნელს სისხლს დაეღვრით მამულის გამოსახსნელადო. ზოგიერთმა ყმაწვილმა დედაკაცებმა ბაირახებს კერვაც დაუწყეს და აღრეულობის ნიშნად მოამზადეს.

„მაგრამ ამ წმინდას და პატიოსანი საქმიდან ერთი გამცემელი გავიდა და რუსებს აცნობა ყოველი ჩვენი საქმე და განზრახვა, ესე იგი იასე ფალაენდოვმა, რაშიაც ბევრი კაცი და დედაკაცები გაეზნენ... პირველი მოთავენი მიფანტ-მოფანტეს რუსეთში“¹⁾.

1832 წლის შეთქმულობა შნიშნელოვანი მოვლენაა მე-19 საუკუნის საქართველოს საზოგადოებრივ ისტორიაში.

აღსანიშნავია, რომ შეთქმულობის მოწინავე იდეოლოგები, შეთქმულობის ხელმძღვანელი პროგრესიული ნაწილი, ასე ვთქვათ, „მემარცხენე ფრთა“ 1832 წლის მოძრაობისა, რომელსაც ეკუთვნოდნენ სოლომონ დოდაშვილი და სხვები, არ ისახავდა მიზნად ძველი საქართველოს უბრალო რესტავრაციას ძველი, მამა-პაპური, საშუალ-საუკუნებრივი წყობით; ისინი განაზღვრულ საქართველოზე ჰფიქრობდნენ. მათთვის არ იყო უცხო თანამედროვე ევროპის ლიბერალური იდეები, რომელთაც კერძოდ ამ ხანაში თვით რუსეთის საზოგადოებრივ მოძრაობაშიაც კოვცეს გამოძახილი, დეკაბრისტების შეთქმულობაში 1825 წელს, და აგრეთვე პოლონეთის აჯანყებაში 1830 — 1831 წელს.

რომ 1832 წლის შეთქმულობასა და რუსეთის დეკაბრისტების მოძრაობას შორის არსებობდა შემაერთებელი ხაზები, ამის მაჩვენებელია თუნდაც ის გარემოება, რომ შეთქმულობის წევრს პოეტს გრიგოლ ორბელიანს პროპაგანდის მიზნით უთარგმნია ანუ, უფრო სწორად, გადმოუყვებია ქართულად „ნალივიაკოს აღსარება“ კონდრატი რილეევისა, დეკაბრისტების ამ ერთ-ერთი მთავარი ხელმძღვანელისა, რომელიც ნიკოლოზ I-ის მთავრობამ პეტრე-პავლეს ციხეში ჩამოახრჩო 13 ივლისს 1826 წელს, დეკაბრისტული მოძრაობის სხვა ლიდერებთან — პესტელთან, მურავიოვ-აპოსტოლთან, ბესტუევე-რიუმინთან და კახოვსკისთან ერთად.

ქართველ შეთქმულთა ხელმძღვანელ წრეში, როგორც სხანს, მსჯელობის სიგანი ყოფილა დეკაბრისტების პოლიტიკური გეგმები და თვით აჯანყების მსვლელობა და ტექნიკაც. (ასე ერთ-ერთი შეთქმულთაგანი გამოსთქვამდა მოსაზრებას, რომ რუსის დეკაბრისტებმა შეცდომა დაუშვეს, როდესაც მათ შეიარაღებული გამოსვლა დაიწყეს სენატის მოედანზე

¹⁾ იხ. ხელნაწერები საქ. მუზეუმის პალეოგრაფიული განყოფილებისა S—1655/ბ. S—1659/ა.

და არა არსენალთან; თუკი მათ პირველის დაკერით არსენალს აქლოთ და არა მარტო ჯარისკაცებს დაყრდნობოდნენ, არამედ ხალხი შეიარაღებულნი, საქმე სხვარიგად დატრიალდებოდაო). ქართველ შეთქმულთა მსჯელობის საგანი ყოფილა პესტელის გეგმა, რომელიც კავშირს ქაჯანების — პოლონეთისა და საქართველოს — რუსეთიდან ჩამოშორებას ითვალისწინებდა.

შეთქმულნი დიდად აფასებდნენ თავისუფლებისათვის ბრძოლაში დაღუპულ დეკაბრისტების ხსოვნას. ასე, შენახულა ცნობა, რომ ქართველ შეთქმულთა ხელმძღვანელობაში სიბარული გამოუწვევია საქართველოში ჩამოსულ ამბავს, რომ 1831 წელს აჯანყებულმა პოლონეთმა ძველი აუგო პესტელს. რილევესა და მათ მეგობრებს, და ზემოთ იდღესასწაულათათი ხსოვნა, ვინც 14 დეკემბრის ამბოხების გამო დასჯილ იქნა.

დეკაბრისტების მოძრაობასთან ერთად, საქართველოში, როგორც აღვნიშნეთ, გამოაბილი ჰქონდა პოლონეთის განმანთავისუფლებელ მოძრაობას, რომელიც 1830 — 1831 წლის აჯანყებით დასრულდა. ქართველ შეთქმულთა წრეები საქართველოში შეიარაღებული გამოსვლის ვადას უფარდებდნენ პოლონეთის აჯანყების მსვლელობას, და როდესაც 1831 წელს ვარშავაში დაეცა, ამას ქართველი პატრიოტები ტფილისში გლოვით შეხვდნენ.

პოლონეთის დამარცხებას 1831 წელს მოჰყვა პოლონელი რევოლუციონერების გადმოსახლება საქართველოში. 1832 წლისათვის საქართველოში გადმოსახლებულ პოლონელთა რიცხვი რამდენიმე ათასს აღწევდა. ქართველი შეთქმულნი, როგორც ირკვევა, დაკავშირებიან გადმოსახლებულ პოლონელებს, და 1832 წლის დეკემბრისათვის, როდესაც საქართველოში შეიარაღებული გამოსვლა იყო დანიშნული, ტფილისში მყოფი 500-მდე პოლონელი მომზადებული ყოფილა აჯანყების დროს ქართველების მხარეზე გადმოსასვლელად.

როგორ ჰქონდათ შეთქმულებს წარმოდგენილი საქართველოს მომავალი წყობილება.

შეთქმულობის მოწინავე იდეოლოგთა შორის ყოფილან როგორც კონსტიტუციური შეზღუდული მონარქიის, ისე რესპუბლიკური წყობილების მომხრენი. ერთ-ერთ შეთქმულთაგანს ეკუთვნის განცხადება:

„შე მინდა საქართველოს თავისუფლება არა იმისათვის, რომ ვინმე ბაგრატიონთა გვარისაგანი გამეფდეს საქართველოში, არამედ რათა საქართველო შეიქმნას რესპუბლიკად“. („Я желаю свободу Грузии не для того, чтобы кто нибудь из рода Багратионов воцарился в оной, но чтобы из Грузии сделался род республики“).

ლიტერატურის ისტორიისათვის არაა ინტერესს მოკლებული ის გარემოება, რომ ამ ხანაში რესპუბლიკური იდეები არ ყოფილა უცხო კერძოდ გრიგოლ ორბელიანისთვისაც, რომელიც შეთქმულობაში მონაწილეობას იღებდა. 1831 წელს გრიგოლ ორბელიანი ვაემგზავრა რუ-

სეთში, მას შეთქმულთა ტფილისის ორგანიზაციის მიერ დავთლებული ჰქონდა კავშირის გაბმა შეთქმულთა პეტერბურგის წრესთან ამ დროიდან მოღწეულა გრიგოლ ორბელიანის დღიური. გრ. ორბელიანმა ჩასული ნოვგოროდს, სწერს თავის დღიურში (1831 წლ. 24 იანვარს) ადარებს რა თვითმპყრობელურ რუსეთსა და ნოვგოროდის ძველს რესპუბლიკურს წყობილებას:

„ფიქრმან ნოვგოროდისათვის არ დამაძინა დიდს ხანს. გონებაში წარმომიღდა რესპუბლიკური უწინდელი ამათი მმართველობა, სიმდიდრე, ვაჭრობა და მხნეობა ამის მოქალაქეთა, ვეჩეს ზარი (ანუ ბუკი), რომლითაც შეიკრიბებოდა ხალხი მძიმის საქმის გარდასაწყვეტლად, ნოვგოროდის რაყიფობა მოსკოვის შეფებთან და შემდგომად დამზობა მისი მრისხანე იოანეს მიერ.

„ვიდრე იყო რესპუბლიკა, ნოვგოროდი ყვავილოვნობდა ვაჭრობითა, მხნეობითა, სიმდიდრითა, და იყო სხვათა რუსებზე უმეტეს განათლებულთა, და თვით თათართ მონებასაცა გადურჩა; გარნა აწ აღარც აჩრდილი სიხანს უწინდელისა მის შემძლებლობისა, რკინისა ხელმან შეიპყრა და განაქარვა ყოველი დიდება მისი“.

აღსანიშნავია, რომ შეთქმულნი, როგორც ირკვევა, გლახობის საკითხსაც აქცევდნენ ყურადღებას. შეთქმულობის დროინდელ ერთ დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ შეთქმულთა კრებების დროს „იმართებოდა მსჯელობა საქართველოზე, შეუძლია თუ არა მას იყოს დამოუკიდებელი, ხალხის უფლებაზე, ბატონების მიერ გლახთა შევიწროებაზე, და იმ საშუალებებზე, რომლითაც საქართველოს განთავისუფლება იქნებოდა შესაძლებელი“.

შეთქმულთა მოწინავე წრეების ორიენტაცია ევროპაზე იყო აღებული. შეთქმულობის დროინდელ დოკუმენტში აღნიშნულია შეთქმულთა ერთ-ერთი ხელმძღვანელის შესახებ, რომ იგი „ძალიან ხშირად მოუთხრობდა მასთან მისულებს (შეთქმულობის თანამგრძნობთ) თავისუფლებაზე, უხსნიდა საფრანგეთის უფლებებს, მისი (საფრანგეთის) თავისუფალ ცხოვრებას, მეფის შეზღუდულ უფლებას... უკანასკნელ წარმოუდგენდა საფრანგეთში მომზადარ აჯანყებებს. ზოგჯერ მსჯელობდნენ თავისუფალი ქალაქების — მაინის ფრანკფურტისა და კრაკოვის მმართველობის მდგომარეობის გამო და ამკობდა მოთხოვნებით ამ ქალაქთა მოქალაქეების ბედნიერი ცხოვრების შესახებ“ („...весьма часто рассказывал посещавшим его о вольности, объясняя права Франции-свободную жизнь жителей ее, ограниченную власть короля... и наконец представлял мятежи в одной происходившие. Иногда рассуждали о состоянии правления вольных городов: Франк-Фурта на Майне и Кракова, украшая рассказами счастливую жизнь граждан оных городов“).

გასაგები ხდება ასეთ გარემოში, რომ 1832 წლის შეთქმულების მოწინავე პროგრესიული წრეები დაინტერესებული ყოფილან კერძოდ თანამედროვე, 1830 წლის რევოლუციითაც საფრანგეთში, რომელი ქვეყანაც თავისუფლების დედად ითვლებოდა. ამასთან დაკავშირებით საგულისხმოა აქ მოვიხსენოთ ერთი დოკუმენტიც. მთავრობის აგენტებს შეთქმულთა დაჭერის დროს ხელში ჩაგარდნიათ ქართული თარგმანი მოწოდებისა, რომელიც გამოცემულია „სენის დეპარტამენტის პრეფექტის მიერ თვისთა თანამოქალაქეთა მიმართ“ (მოწოდება დათარიღებულია: „პარიზი, 19 ოქტომბერს, წელსა 1830“). ეს მოწოდება ქართულად თარგმნილია, როგორც ამას მინაწერი უჩვენებს, 1831 წლის იანვრის 20-ს (ე. ი. სამი თვის შემდეგ მოწოდებისა გამოქვეყნებიდან), ხოლო მისი მთარგმნელი ყოფილა სოლომონ რაზმაძე, თვალსაჩინო წევრი შეთქმულობისა, გახედული პოლიტიკური მოღვაწე, რომელიც შეთქმულთა კომიტეტის მიერ გაგზავნილი იყო თეირანში ინგლისის წარმომადგენლობასთან კავშირის დასაქვრად.

საბოლოოდ, როდესაც საქმე უკვე აჯანყების დაწყებაზე მიდგა და საქართველოს მმართველობის კონკრეტული გეგმისა და ზომების დასახვა იყო საჭირო, შეთქმულების მთავარმა ორგანიზაციამ ტფილისში მიიღო გადაწყვეტილება—შექმნათ საქართველოში კონსტიტუციური შეზღუდული მონარქია. განზრახული იყო აერჩიათ მეფედ ალექსანდრე ბატონიშვილი, რომელსაც დიდი ავტორიტეტი ჰქონდა ფართო წრეებში და რომლის სახელი შემოსილი იყო საქართველოს თავისუფლებისათვის თავდადებული მებრძოლის შარავანდედით. მთავრობაში დასახელებულნი იყვნენ შემდეგნი პირნი: 1. მთავრობის თავმჯდომარე ალექსანდრე ბატონიშვილი („მეფის“ ტიტულით). 2. სამხედრო მინისტრი — ალექსანდრე ჭავჭავაძე. 3. იუსტიციის მინისტრი — ე. მუხრან-ბატონი. 4. ფინანსთა მინისტრი — ნ. ფალავანიშვილი. 5. შინაგან საქმეთა და განათლების მინისტრი — ი. კილაშვილი. 6. გარეშე საქმეთა მინისტრი — ე. ბებუთაშვილი.

ხელისუფლების კანონმდებელი ორგანო უნდა ყოფილიყო დებუტატთა პალატა — ეროვნული სეიმი. შექმნილი არჩევნების წესით, სეიმი უნდა მოწვეულიყო დაუყოვნებლივ, აჯანყების გაშლისთანავე.

სახელმწიფო მმართველობის მთელს სისტემაში არჩევნებითი წესები, სახალხო წარმომადგენლობის პრინციპი, ფართოდ უნდა ყოფილიყო გატარებული. შეთქმულობის ხელმძღვანელთა რადიკალობა იმდენად შორს მიდიოდა ამ მხრივ, რომ ისინი შესაძლოდ სთვლიდნენ არჩევნებითი წესები დაეცვათ თვით რევოლუიარულ ჯარშიც კი. (შეთქმულთა გეგმაში შედიოდაო. — აღნიშნულია ოფიციალურ დოკუმენტში. — „заградить путь через ущелье Кавказское; образовав войско регулярное. назначить в оное начальников способом избирательным“).

დასასრულ, აქ მოკლედ შევეხებით აჯანყებისათვის მზადების მსვლელობის საქმეს.

შეთქმულობას, როგორც ირკვევა, ხანგრძლივი ისტორია ჰქონდა, იგი მთელი წლების განმავლობაში მზადდებოდა. პირველი უჯრედები შეთქმულობისა ჩასახულა არა უგვიანეს 1826 წლისა. 1826-1827 წლებში მუშაობა უკვე საკმაოდ გაღრმავებული სჩანს. ხოლო 1829 წლის შემოდგომასა და 1830 წლის დასაწყისისათვის წინასწარი სამზადისი შეთქმულობის მოსაწყობად თავდება და ყალიბდება შეთქმულთა ფართო ორგანიზაცია.

ამ დროისათვის, როდესაც შეთქმულებმა ფართოდ გაშალეს მუშაობა საქართველოში და შეიარაღებული გამოსვლისათვის ემზადებოდნენ, 1830 წელს პოლონეთშიაც იწყება აჯანყება. საქართველოში, ცხადია, დიდის აღფრთოვანებით შეხვდნენ პოლონეთის გამოსვლას. პოლონეთი, თუმცაღა ტერიტორიულად დაშორებული, ბუნებრივი მოკავშირე იყო საქართველოს განმათავისუფლებელი მოძრაობისა. პოლონეთის საქმის წარმატებაზე დიდ იმედებს ამყარებდნენ ქართველი პატრიოტები. ახალ პოლიტიკურ სიტუაციასთან დაკავშირებით, ქართველმა შეთქმულებმა გადასწყვიტეს, საქართველოში შეიარაღებული გამოსვლის ვადა შეეფარდებინათ პოლონეთის აჯანყების მსვლელობასთან.

მაგრამ პოლონეთი დამარცხდა, 1831 წელს რუსეთის ჯარებმა აიღეს ვარშავა. ამან, ბუნებრივია, საქართველოში აჯანყების გამარჯვების შანსები საეჭვო გახადა, და შეთქმულთა მუშაობა ერთხანად შეფერხდა.

მაგრამ საბოლოოდ ქართველ შეთქმულებს განზრახვაზედ ხელი არ აუღიათ. მუშაობის ხანმოკლე მინელების შემდეგ, მათ ისევ განაახლეს საქმიანობა, და დაიწყეს მზადება შეიარაღებული აჯანყებისათვის.

აჯანყება 1832 წლის ბოლოსათვის, ზამთრის პირისათვის იყო დანიშნული. ეს თარიღი შეფარდებული იყო ზოგიერთ ხელსაყრელ პირობასთან. ამ დროს კავკასიის ჯარების სარდალი, კორპუსის უფროსი, მთავარმართებელი ბარონ როზენი, საქართველოში მყოფ მთავარი რუსის ძალებით გალაშქრებული იყო დალისტანში, აჯანყებული ლეკების წინააღმდეგ. შეთქმულნი ვარაუდობდნენ, რომ კავკასიონის მთებში რუსები ვერ შესძლებდნენ ზამთარში ჯარის გადმოყვანას მნიშვნელოვანის რაოდენობით. კერძოდ განზრახული იყო დარიალის ხეობის დაკეტვა და გზის მოშლა. (შეთქმულობის ერთ-ერთი მონაწილე, რომელმაც ადგილობრივ დაათვალიერა დარიალის ხეობა, სწერდა: „არა ვითარსაშე ძლიერსა ჯარსა ვერა ძალუჲს გადმოსვლად ამა მთათა ზედა, უკეთუ წინააღმდეგების მას გინა ფრიად მცირედი ჯარი. მოსასვლელი არსაით არს. გზა არს ფრიად ვიწრო, რომელიცა ადგილად სრულებით აღიზოცების: ჩასკრას ორსა ანუ სამსა ადგილსა გზა, რომელსაცა მყისვე დაჰფარავს თერგი“) ¹⁾. ხოლო ზამთარში ზღვით გადმოყვანა ჯარისა საკმაო რაოდენობით მაშინდელს პირობებში არც ისე ადრე და ადვილად ასასრუ-

¹⁾ იხ. გრიგოლ ორბელიანი, „მგზავრობა ჩემი ტფილისიდან პეტერბურგამდის“ (1831 წ.).

ლებლად იყო მიჩნეული, ამასთან ზღვის სანაპირო დაშორებული იყო აჯანყების ძირითად ტერიტორიას, ტფილისს და ქართლ-კახეთის პროვინციებს. თანაც შეთქმულებს განზრახული ჰქონდათ ზღვის სანაპირო ბოლაზები როგორც შავ ზღვაზე, ისე კასპიის ზღვაზე დაეჭირათ შეიარაღებული ძალებით აჯანყებულ იმერეთისა და აღმოსავლეთ-კავკასიის მუსულმანთა დახმარებით. ასეთ პირობებში, ზამთრის განმავლობაში ყველაფერს მოეცა თანაგრძობა, ჰფიქრობდნენ შეთქმულნი.

აჯანყების დაწყების დღედ ფიქსირებული იყო 1832 წლის 20 ნოემბერი. მაგრამ შემდეგ ეს დღე გადატანილ იქმნა ჯერ 6 დეკემბერზე, ხოლო საბოლოოდ შეიარაღებული გამოსვლის დაწყების ვადად დაინიშნა 20 დეკემბერი 1832 წლისა. დღეების გადაწევა იმით იყო გამოწვეული, რომ თავად-აზნაურთა საზოგადო ყრილობა, რომელიც სამ წელიწადში ერთხელ იმართებოდა, და რომლის მოწვევა ნაეარაუდვე იყო ტფილისში 1832 წლის 20 ნოემბრისათვის, შემდეგ გადატანილ იქმნა ჯერ 6 დეკემბრისათვის, საბოლოოდ კი 20 დეკემბრისათვის დაინიშნა. ხოლო შეიარაღებული გამოსვლის შეფარდება ამ დღისათვის ხელსაყრელ პირობებს ჰქმნიდა შეთქმულთათვის.

შეთქმულობის ხელმძღვანელი წრის მიერ შემუშავებულ იქნა აჯანყების დაწყებისა და შემდგომი გაშლის დაწვრილებითი გეგმა, რომელსაც შეთქმულნი „პირველი ღამის განკარგულება“ უწოდებდნენ.

აჯანყების დაწყების დღეს, ე. ი. 20 დეკემბრისათვის საღამოს უნდა გამართულიყო თავად-აზნაურთა სახელით წვეულება, რომელზედაც მიწვეული უნდა ყოფილიყვნენ რუსეთის ხელისუფლების ყველა მნიშვნელოვანი სამხედრო და სამოქალაქო მოხელე. ღამის 1 საათისათვის, რა დროსაც უნდა დაწყებულიყო ტფილისში შეიარაღებული გამოსვლა, წვეულებაზე დამსწრე შეთქმულობის თანაგამზრახველებს უნდა დაეტყვევებინათ ხელისუფლების წარმომადგენლები, ხოლო წინააღმდეგობის გამწევი მოეპოათ.

ამავე პირველი საათისათვის უნდა მომხდარიყო ტფილისის დაქვერ აჯანყებულთა მიერ. განაწილებული იყო რაზმები და ჯგუფები ასაღებად ცალკე პუნქტებისა: არსენალისა, ყაზარმებისა, ციხისა, საპროვიანტო მაღაზიებისა, ხაზინისა, ორდონანს-ჰაუზისა, ნავთლულის ზონისა. გამოყოფილი იყვნენ საგანგებო ჯგუფები ქალაქში წესრიგის დასაცავად და ანარქიული გამოსვლების აღსაქვეთად.

ტფილისიდან აჯანყება უნდა მოსდებოდა პროვინციას. აჯანყების ორგანიზაციისათვის პროვინციაში ჩატარებული იყო მოსამზადებელი მუშაობა. (რუსეთის სამხედრო ხელისუფლების ერთს მოხსენებაში, რომელიც 1832 წლის დეკემბერში არის მირთმეული კავკასიის მთავარმართებლის და სამხედრო ძალების სარდალის ბარონ როზენისადმი, აღნიშნულია, რომ „все грузинские деревни намерены были взбунтоваться, с таким предположением, чтобы русские войска частично

ისტრებიტ, и частично изгнать из Грузии". შეთქმულების კავშირი ჰქონდათ გაბმული სოფლად ქართლის რაიონებში, შიდა-გახეთში, ქიზიყში, ნაწილობრივ იმერეთშიაც).

სდგებოდა დროებითი მთავრობა. დაუყონებლივ შეიქმნა უკონდა ყოფილიყო ზომები ეროვნული სიემის მოსაწვევად.

ტფილისის აღებისთანავე აჯანყებულებს განზრახვა ჰქონდათ ურთიერთობა დაეჭირათ ოსმალეთთან და სპარსეთთან (რომელთაც აჯანყებულები კპირდებოდნენ ტერიტორიულ კომპენსაციის კავკასიის სამხრეთ რაიონებში, მუსულმანურ ზონაში), აგრეთვე ევროპის სახელმწიფოებთან, რომლებთანაც უშუალო ურთიერთობის გაბმას შეთქმულობის ლიდერები ადრიდანვე სცდილობდნენ.

შეთქმულობის ხელმძღვანელებს თუმცა აფიქრებდათ სპარსეთისა და ოსმალეთის მოსალოდნელი პოზიცია საქართველოს მიმართ, მაგრამ იმედი ჰქონდათ, რომ ეს ორი მეზობელი დიდი მუსულმანური სახელმწიფო კეთილგანწყობილ ნეიტრალიტეტს დაიცავდა. შეთქმულობის ერთი მონაწილე ჯერ კიდევ 1831 წელს ამ საგანზე სწერდა:

„აწ თვით ყიზილბაში (სპარსეთი) და ოსმალთა ხედვენ შეცდომილებათა თვისთა, რომელ საქართველომ. მათგან შეიწრებულმან, დაუშვობლა ესდენ საშინელი მათთვის მეზობელი რუსეთი... ყიზილბაშნი სწყევდენ ალა-მაჰმად-ხანს ტფილისის წახდენისათვის, რაიცა იყო მიზეზი რუსეთის გადმოსვლისა“.

შეთქმულობა ჩავარდა.

9 დეკემბერს (ე. ი. აჯანყებისათვის დანიშნულ ვადაზე 11 დღით წინ), ნაშუადღევს 5 საათზე, შეთქმულობის მთავარი ორგანიზაციის თვალსაჩინო წევრი იასე ფალავანდიშვილი, ძმა ტფილისის სამოქალაქო გუბერნატორისა, როგორც სჩანს ამ უკანასკნელის ჩაგონებით, გამოცხადდა კავკასიის ჯარების სარდლის, კორპუსის უფროსის მოადგილე გენერალ ვოლხოვსკისთან და გასცა შეთქმულება. 10—11 დეკემბერს შეთქმულების ლიდერები რუსეთის ხელისუფლებამ დაატყვევა.

მე-19 საუკუნის ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიაში ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ავტორი „ბედი ქართლისა“, არის მემკვიდრე ეროვნულ-განმანათლებლებელი მოძრაობის იდეოლოგიისა, რომელმაც გამოსახულება კპოვა 1832 წლის შეთქმულობაში, „მამულის გამოხსნის შეთქმაში“-ში.

1832 წლის შეთქმულობის მარცხით დამთავრებას მოჰყვა ხანგრძლივ რეაქცია ქართულ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. შეთქმულობის აქტივი გამოაყლდა საზოგადოებრივი მოძრაობის რიგებს. ნიკოლოზ ბარათაშვილი იყო ის რჩეული, რომელმაც მიიღო მემკვიდრეობა 1832 წლის თაობისა, აზიდა ის ტვირთი, რომელიც 1832 წლის თაობამ დასტოვა.

ჩვენ ქვემოთ განვიხილავთ ნიკოლოზ ბარათაშვილის შეთქმულებას და ჩვენთვის ნათელი გახდება ის ღრმა კავშირი, რომელიც აერთებს „ქართლის ბედის“ ავტორს 1832 წლის მოძრაობასთან. აქ კი, ბიოგრაფიულ ნარკვევში, რომ არ დაეშვოდეთ შეთქმულებას, გიურ კანვას, ჯერ შეეჩერდებით ნიკოლოზ ბარათაშვილის შესახებ ცნობებზე 1832 წლის შეთქმულობის ხანაში.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი ჯერ კიდევ უმაწეილი იყო, 14 წლისა, როდესაც 1832 წელს „მამულის გამოხსნის შეთქმა“ ჩაიშალა.

მაგრამ, როგორც ერთგან ამბობს ბარათაშვილი, „რაც ერთხელ ცხოვლად სულს დააჩნდების, საშვილიშვილოდ გარდაეცემის“.

1832 წელს ნ. ბარათაშვილი გიმნაზიის უფროს კლასებში იყო (მეექვსე კლასში). ბარათაშვილი ინტელექტუალურად ადრე მომწიფდა. ამ ხანას, გიმნაზიაში ყოფნის დროს, ეკუთვნის ნ. ბარათაშვილის პირველი ლიტერატურული ცდები. მაინც ბარათაშვილი ამ დროს ჯერ კიდევ იმდენად ახალგაზნდა იყო, რომ იგი, რასაკვირველია, არ შეიძლებოდა განდობილი ყოფილიყო შეთქმულობის საქმეში, შეთქმულობის არსებობა საფიქრებელია მან არ იცოდა.

მაგრამ გარშემო მაინც იგრძნობოდა შეთქმულობის იდეური ატმოსფერო. ხოლო „მამულის გამოხსნის შეთქმის“ დაღუპვა ახალგაზნდა ბარათაშვილმა ტრაგიკულად განიცადა.

შეთქმულობის მონაწილე იყო პოეტის ბიძა გრიგოლ ორბელიანი, რომლის ლექსებს, შეთქმულობის იდეებით შთაგონებულს, ბარათაშვილი ჰკითხულობდა, რომლის პოეზიაზე აღიზარდა ახალგაზნდა ბარათაშვილი. შეთქმულობაში მონაწილეობდა მეორე ცნობილი პოეტი ამავე ეპოქისა — ალექსანდრე ქავკაძე, რომლის ოჯახურ წრესთან ახალგაზნდა ბარათაშვილი დაახლოვებული იყო. შეთქმულობის მონაწილენი იყვნენ ბარათაშვილის მახლობელი პირები — ალექსანდრე ორბელიანი, ვახტანგ ორბელიანი, გიორგი ერისთავი. კერძოდ, ეს ორი უკანასკნელი ჯერ კიდევ უმაწეილები იყვნენ, ბარათაშვილის თითქმის ტოლები (გიორგი ერისთავი 17 წლისა იყო, როდესაც დაუახლოვდა შეთქმულთ, ხოლო ვასამართლების დროს გიორგი ერისთავი იყო 21 წლისა, ვახტანგ ორბელიანი 20 წლისა).

შეთქმულობის იდეური ატმოსფერო იგრძნობოდა თვით გიმნაზიის კედლებშიაც. ბარათაშვილის დროს გიმნაზიაში მასწავლებლად იყვნენ ცნობილი მოღვაწე სოლომონ დოდაშვილი და ახალგაზნდა ლიტერატორები დიმიტრი ყიფიანი და ზაალ ავთანდილაშვილი. ყველა ესენი აქტიური მონაწილენი იყვნენ 1832 წლის შეთქმულობისა და ხელისუფლებამ დაატყვევა დოდაშვილი, ყიფიანი და ავთანდილაშვილი 1832 წლის 11 დეკემბერს.

სამხედრო სასამართლომ სოლომონ დოდაშვილს, როგორც შეთქმულობის ერთ-ერთ მთავარ ლიდერს, ჯერ სიკვდილით დასჯა მიუსაჯა.

შემდეგ სიკვდილით დასჯა გადასახლებით შეუცვალა. სოლომონ დოდაშვილი წელიწად-ნახევარი პატიმრად ჰყავდათ ტფილისში, ავღაბრის ყაზარმებში, შემდეგ კი, 1834 წლის ივნისში, გადაგზავნეს რუსეთს. რუსეთიდან იგი საქართველოში ცოცხალი აღარ ჩამობრუნებულა. სოლომონ დოდაშვილი, გადასახლებაში მყოფი, დაიღუპა ქლეკით 1836 წელს. დიმიტრი ყიფიანი და ზაალ ავთანდილაშვილი აგრეთვე ერთ წელს იყვნენ ტფილისში დატყვევებულნი და შემდეგ ისინიც გადასახლეს რუსეთში 1833 წლის დეკემბერს.

ს. დოდაშვილი, ვიდრე დაატყვევებდნენ, ექვს წელიწადს (1826 წლიდან 1832 წლამდე) მასწავლებლად იყო ჯერ კეთილშობილთა სასწავლებელში, და შემდეგ გიმნაზიაში, როდესაც კეთილშობილთა სასწავლებელი გიმნაზიად გადაკეთდა. დოდაშვილი ასწავლიდა ქართულ-სიტყვიერებას. ნ. ბარათაშვილი მისი მოწაფე იყო ხუთი წლის განმავლობაში.

რაც შეეხება დიმიტრი ყიფიანს, იგი ჯერ კიდევ ახალგაზდა იყო, 21 წლისა, როდესაც შეთქმულებაში მონაწილეობისათვის შეიპყრეს. დიმიტრი ყიფიანი იმავე კეთილშობილთა სასწავლებელში იყო აღზრდილი. როდესაც ბარათაშვილი პირველ კლასში შევიდა 1827 წელს, დიმიტრი ყიფიანი მეხუთე კლასის მოწაფე იყო. სწავლა დაასრულა 1830 წელს და იმავე 1830 წლის ნოემბერს მასწავლებლად დაინიშნა დაბალ კლასებში. თუმცა ბარათაშვილი არ იყო დ. ყიფიანის მოწაფე, მაგრამ მათი ნაცნობობა ამ დროიდან იწყება, რაც შემდეგ დიმიტრი ყიფიანისა და ნ. ბარათაშვილის დამეგობრებით დამთავრდა.

განსაკუთრებული გავლენა ჰქონდა ნ. ბარათაშვილზე სოლომონ დოდაშვილს.

სოლომონ დოდაშვილი (1804 — 1836 წ.) ბევრნაირად საინტერესო ფიგურაა ქართული საზოგადოებრივი და გონებრივი მოძრაობისა მე-19 საუკუნის 20-იან და 30-იან წლებში. მისი სახით ჩვენ გვყავს გამოჩენილი პოლიტიკური მოღვაწე, ფილოსოფოსი, მწერალი, ფილოლოგი.

სოლომონ დოდაშვილმა უმაღლესი განათლება რუსეთში მიიღო. ს. დოდაშვილმა გამოაქვეყნა რუსულად შრომა: „Курс философии, часть первая. Логика“ (СПБ 1827 г.), პირველი მნიშვნელოვანი ნაშრომი ლოგიკის დარგში რუსულს ენაზე. ს. დოდაშვილი ფილოსოფიაში კანტის მიმდევარი იყო, და მას რუსეთის ფილოსოფიის ისტორიაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკუთვნის, როგორც ერთ-ერთ პირველ კანტიანელს.

ს. დოდაშვილი საქართველოში ჩამოსვლის შემდეგ ხდება ქართული ინტელექტუალური მოძრაობის ნამდვილი მეთაური. კერძოდ, განსაკუთრებით დიდი იყო როლი ს. დოდაშვილისა 1832 წლის შეთქმულებაში, როგორც ორგანიზატორისა და იდეოლოგისა. ს. დოდაშვილი იყო წევრი შეთქმულობის ზღვმძღვანელი სამეულისა, ალექსანდრე ორბელიანთან და ელიზბარ ერისთავთან ერთად.

ჩვენთვის ამ შემთხვევაში საინტერესოა აღენიშნოთ, რომ შეთქმულთა მოსამზადებელი მუშაობა ნაწილობრივ ლიტერატურული წრის საფარს ქვეშ ტარდებოდა. შეთქმულთა მთავარი კომიტეტის დაჯგუფებით, ს. დოდაშვილმა დაიწყო გამოცემა პირველი ქართული ~~საბჭოთა~~ ^{ქართული} „ტფილისის უწყებანი“. ჟურნალი, რამდენაც ეს მოსახერხებელი იყო ნიკოლოზ I-ის დროის მკაცრ რეაქციონურ ხანაში, მიზნად ისახავდა ლეგალობის ფარგლებში საზოგადოებრივი აზრის შემზადებას აჯანყების დაწყების წინ. ს. დოდაშვილი სცდილობდა გაეშვა ჟურნალში, სხვა ჩვეულებრივ საჟურნალო ნეიტრალურ მასალასთან ერთად, ისეთი ნაწერებიც, რაც პატრიოტულ სულისკვეთებას გააღვიძებდა. ასე, ამ ჟურნალში დაიბეჭდა გიორგი ერისთავის „ოსური მოთხრობა“, რომელშიაც აღწერილია მე-17 საუკუნის ეროვნული გამორების ელიზბარის, შალვასი და ბიძინას თავდადება სამშობლოსათვის, და რომელიც გამკვირვალე აღგზორიულ ხაზებში შეიცავს მოწოდებას, რომ თანამედროვე ქართველებმაც მიჰბაძონ მათ და გააძევეთ „თათრები“ (იგულისხმება რუსები).

ამ ჟურნალში დასაბეჭდად, სჩანს, გამზადებული იყო აგრეთვე დეკაბრისტი რილეევის „ნალივაიკოს აღსარების“ გრიგოლ ორბელიანის მიერ გადმოკეთებული ტექსტი, რომელიც ეანდარმერიათ ს. დოდაშვილის ქაღალდებში აღმოაჩინა.

ლიტერატური წრე, რომელიც შეიქნა ს. დოდაშვილისა და მისი ჟურნალის გარშემო, ბუნებრივია, ვავლენას ახდენდა ახალგაზდა დამწყებ სალიტერატურო ძალებზედაც, რომელთა შორის იყვნენ სოლომონ დოდაშვილის მოწაფეები. — დავით მაჩაბელი, ნიკოლოზ ბარათაშვილი, მიხეილ თუმანიშვილი, რომლებიც ამ დროს პირველად ებმებიან ლიტერატურულ მუშაობაში, სცემენ ხელნაწერ ჟურნალსა და აღმანახს.

საინტერესოა სოლომონ დოდაშვილის ერთი ჩვენება, საიდანაც სჩანს შეთქმულთა წრეების მზრუნველობა ახალგაზდობის განათლების საქმისათვის.

როდესაც ს. დოდაშვილი დაიჭირეს, შეთქმულობა უკვე გაცემული იყო იასე ფალავანდიშვილის მიერ და ხელისუფლებას გარკვეული ცნობები ჰქონდა კერძოდ ს. დოდაშვილის ხელმძღვანელი როლის შესახებ აჯანყების მზადების საქმეში. მიუხედავად მძიმე მდგომარეობისა, ს. დოდაშვილს დიდის ტაქტით ექირა თავი. კავკასიის მთავარმართებელი ბარონი როზენი ერთს მოხსენებაში ს. დოდაშვილის შესახებ აღნიშნავს, რომ დოდაშვილი „изворотливо перед судом показывал, что будто бы вступил в заговор не против правительства, а против присутственных мест“. ზოლო საგამომძიებლო კომისიის დასკვნაში აღნიშნულია: „Додаев, более других скрытный и осторожный, не столько помогал приисканием участников, как различными советами, подстреканиями и суждениями на совещаниях; он брался издавать грузинскую газету, для возбуждения умов, приготовил

возмутительную к народу прокламацию, и вообще занимался предпочтительнее средствами подобного рода, ученому знанию его приличествующими“.

თუ რა ხასიათისა იყო ის კრებები და თათბირებები, რომლებსაც დოდაშვილი მონაწილეობას იღებდა, — დოდაშვილი უჩვენებს, რომ ისინი ლიტერატურის საკითხებსა და ლეგალური ხასიათის საზოგადოებრივ საქმეებს ეხებოდათ. ასე, ერთი კრების შესახებ, რომელიც ს. დოდაშვილის სახლში გამართულა და რომლის შესახებ ეანდარმერიას ჰქონია ცნობები, ს. დოდაშვილი აჩვენებს (მოგვეყვას ჩვენების რუსული ტექსტი; ჩვენებას რუსულად ართმევდნენ): „Ужин был у меня в доме. Читали сочинение ученика Мачабелова (იგულისხმება დავით მაჩაბელი, ნ. ბარათაშვილის უფროსი სკოლის ამხანაგი) и рассуждали; говорили составить общество, положить сумму, из суммы купить библиотеку и типографию; так же говорили отправить способных учеников в университет и дать пособие“.

რასაკვირველია, ის კრება, რომელზედაც აქ დოდაშვილი მოგვითხრობს, არ იყო ასე უბრალო, იქ ამავე დროს უფრო მნიშვნელოვან პოლიტიკურ საკითხებზედაც იყო თათბირი. მაგრამ ამასთან ისიც ფაქტია, რომ ახალგაზდობის განათლების საკითხები და ლიტერატურის საქმეები უახლოესი მზრუნველობის საგანს შეადგენდა დოდაშვილის წრისათვის.

როდესაც შეთქმულობის მონაწილენი დაატყვევეს, ბარათაშვილმა „შამულის გამოხსნის შეთქმის“ დალუპვა განსაკუთრებულის მტკიცე ულობით განიცადა. მთელი სიმპატია და სიყვარული ახალგაზდა ბარათაშვილისა შეთქმულთა მხარეზე იყო.

ჩვენ აქ შევჩერდებით ორ ამბავზე, საიდანაც ცხადი ხდება განწყობილება ახალგაზდა ბარათაშვილისა ამ მღელვარე ხანაში.

უკვე მოხსენებული გვქონდა, რომ გიმნაზიაში მოსწავლე ახალგაზდა ლიტერატურული თაობა, ნ. ბარათაშვილის მონაწილეობით, სცემდა ხელნაწერ ჟურნალს („გიმნაზიის ყვავილი“). 1833 წელს, ე. ი. როდესაც შეთქმულობის მონაწილენი აელაბრის ყაზარმებში იყვნენ დაპატიმრებულნი და სიკვდილით დასჯას მოელოდნენ, ახალგაზდათა ამ ლიტერატურულ წრეს გამოუშვია ხელნაწერად ქართულს ენაზე ლიტერატურული აღმანახი, ლექსთა კრებული¹⁾.

საყურადღებოა შემადგენლობა ამ აღმანახისა. იქ მოთავსებულია ნაწერები: ნიკოლოზ ბარათაშვილისა (5 ლექსი), მიხეილ თუმანიშვილისა და დავით მაჩაბლისა (ეს სამი ავტორი ახალგაზდათა ლიტერატურული

¹⁾ იხ. ხელნაწერი საქ. მუზეუმის პალეოგრაფიული განყოფილებისა Н — 2684.

წრის ხელმძღვანელებია); ამას გარდა აღმანახში შეტანილი ნაწერები: გრიგოლ ორბელიანისა, ალექსანდრე ორბელიანისა, გიორგი ერისთავისა, ალექსანდრე ჭავჭავაძისა, დავით ყორღანაშვილისა, სტეფანე ნაპოლეონ-ზე, და ადგილები „ვეფხისტყაოსნიდან“.

გ. ბ. ბ. ბ. ბ. ბ.

აქ ყურადღებას იქცევს ის გარემოება, რომ ახალგაზდათა ამ წრეს შესაძლოდ დაუნახავს შეეტანა აღმანახში ნაწერები იმ პირთა, რომლებიც კანონს გარეშე იყვნენ გამოცხადებულნი აჯანყების მომზადებისათვის, ე. ი. ალექსანდრე ორბელიანისა, გრიგოლ ორბელიანისა, გიორგი ერისთავისა და ალექსანდრე ჭავჭავაძისა. იმ მღელვარე ხანაში ჯერ მარტო მოხსენება ამ პირებისა საზიფათო იყო პოლიტიკურად, არათუ მათი ლიტერატურული პოპულარიზაცია.

ხოლო კიდევ უფრო საყურადღებო ისაა, რომ აღმანახში მოთავსებულია ამ ავტორთა არა მხოლოდ პოლიტიკურად ნეიტრალური თხზულებანი, არამედ რევოლუციური ხასიათის ნაწერებიც.

ასე, აღმანახში შეტანილია გიორგი ერისთავის „ოსური მოთხრობა“, რომელიც, როგორც მოხსენებული გვქონდა, პირველად სოლომონ დოდაშვილმა გამოაქვეყნა და რომელიც გამჭვირვალე ალევორიის საფარს ქვეშ „მამულის გამოხსნისათვის“ მოწოდებას შეიცავდა.

ამავე აღმანახში მოთავსებულია, ავტორის ხელმოუწერელად, გრიგოლ ორბელიანის ლექსი „იარალისადმი“, რომელიც გავრცელებული იყო შეთქმულთა წრეებში და რომელიც აჯანყების სულისკვეთებით არის შთაგონებული:

„დავნატრი მათ, ვინც თვისი სიცოცხლე თვისსა მამულსა შესწირა მსხვერპლად,
დავნატრი დროთა, როს აქენდათ ტრფობა მამულისადმი გულს აღბეჭდილად...
წარსულთა დროთა, დიდების დროთა, ყოვლი კეთილი თანა წარილეს!
აწ უცხო ცის ქვეშ ზოგთა ვსკვრეტთ ოხვრით, და ზოგის ცრემლით წმიდა სამარეს!..“

ვინ აღზნდეს გმირი,
რომ მის ძლიერი
ბედს დაძინებულს ხმა აღადგენდეს,
რომე მარჯვენით,
ერთისა დაკვრით,
უსულოდ მიწას ეეშაპს დასცემდეს?“

ვეშაპად აქ იგულისხმება ცარისტული ხელისუფლება, რომლის დამხობისაკენ მოუწოდებდა პოეტი.

ამრიგად, ეს აღმანახი, გამოცემული ხელნაწერის სახით 1833 წელს, როდესაც აჯანყების მზადების მონაწილენი მთავრობამ დაატყვევა, კარგად გვეჩვენებს იმ სულისკვეთებას, რომლითაც შეპყრობილი იყო ნ. ბარათაშვილი და მის გარშემო შემოკრებილი ლიტერატურული ახალი თაობა.

აქ ჩვენ შევეხებით აგრეთვე მეორე ამბავსაც, საიდანაც ირკვევა ნ. ბარათაშვილის განწყობილება ამ მღელვარე ხანაში.

ამბავი, რომელზედაც ქვემოთ ვეაქვს საუბარი, შენახული ცნობების თანახმად, მომხდარა მაშინ, როდესაც ბარათაშვილი 14—15 წლისა ყოფილა, ე. ი. იმავე 1832/1833 წლების საზღვარზე.

გიმნაზიაში ქართველ მოწაფეობას კონცერტი გაუშართავს. არც სჩანს, რა ხასიათისა იყო ის კონცერტი. არც ის ვიცით, რამდენად კარვად იყო იგი შესრულებული. ეს კია, ზოგიერთი ამ კონცერტს დაცივნით შეხვედრია.

ნ. ბარათაშვილი მონაწილე ყოფილა კონცერტისა. ნ. ბარათაშვილს გადაუწყვეტია ჰქუა ესწავლებია მათთვის, ვინც კონცერტის მოწყობას დაცივნით შეხვდა, და დაუწერია მათ საწინააღმდეგოდ სატირა ლექსად.

სატირა ბარათაშვილსა და მის ამხანაგებს გაუგზავნიათ ფოსტით ტფილისის სამოქალაქო გუბერნატორისათვის თავად ნ. ფალავანდიშვილისათვის.

რა ეწერა ნ. ბარათაშვილის ლექსში, ამის შესახებ პირდაპირი ცნობები არ შენახულა. მაგრამ უეჭველია იგი ამა-თუ იმ სახით მთავრობის საწინააღმდეგო ადგილებსაც შეიცავდა. ცხადია, ამით იყო გამოწვეული, რომ ამ ლექსის გარშემო მთელი ისტორია შეიქმნა. გამოძიებაში ჩაერია ჟანდარმერია, პროკურორი და თვით კავკასიის ჯარების სარდალი და მთავარმართებელი.

საფიქრებელია, რომ ლექსში, პირდაპირ თუ გადაკრულსიტყვაობით საუბარი ყოფილა იმ გამცემლობაზე, რომელმაც გამოიწვია 1832 წლის შეთქმულობის ჩავარდნა. ამით უნდა აიხსნას, რომ ბარათაშვილსა და მის მეგობრებს ეს ლექსი-სატირა გაუგზავნიათ ნ. ფალავანდიშვილისათვის. ტფილისის სამოქალაქო გუბერნატორი ნ. ფალავანდიშვილი იყო ძმა სწორედ იმ იასე ფალავანდიშვილისა, რომელმაც 1832 წლის შეთქმულობის მიმართ მუხანათური გამცემლობა ჩაიდინა.

ცნობა იასე ფალავანდიშვილის გამცემლობის შესახებ მაშინვე დარჩეულა საზოგადოებაში. ეს სცოდნია ნ. ბარათაშვილსაც. უფრო გვიან ნ. ბარათაშვილი, იგონებს რა იასე ფალავანდიშვილის ამ გამცემლობას, „ავის ენისა გესლს“, რომელმაც იმსხვერპლა ქართველი პატრიოტები, სწერს გრიგოლ ორბელიანს:

„ძიავ. ყაბახი, სამშობლო შენი,
წავართო ავის ენისა გესლმან;
სატრფონი მისნი შემოგარენი
გარდახვეწილსა დაგებო ეტლმან“.

როდესაც ნ. ბარათაშვილის სატირა მისელია ნ. ფალავანდიშვილს, მთავრობა შესდგომია საქმის კვლევას.

საგანგებოდ გაუფრთხილებიათ ტფილისის ფოსტა, უცნობებიათ ფოსტის მმართველობისათვის, თუ რაწაირი ბეჭდით იყო დაბეჭდილი ის პაქტი, რომლითაც სატირა მიუვიდა ნ. ფალავანდიშვილს, და დაავალეს

ფოსტის აბარატს თვალყური ედევნებინათ წერილების ბეჭეტებისათვის, რათა ამ გზით გამოერკვიათ დამნაშავე.

ფოსტამ მიაგნო დამნაშავეის კვალს, როდესაც გრმანაზიონის მიიღო საძიებელი ბეჭდით დაბეჭდილი ერთი წერილი. წერილის მიმტანი გიმნაზიის მსახური დაიჭირეს და მთავრობას წარუდგინეს. იმავე საღამოს სასწავლებელში მივიდნენ გამოძიების საწარმოებლად: ჟანდარმის ოფიცერი, პროკურორი და პოლიციის უფროსი. გამოძიების შედეგად გამოირკვა, რომ სატირის ავტორია ნიკო ბარათაშვილი, ხოლო მისამართი დაწერილია ნ. ბარათაშვილის სკოლის ამხანაგის პეტრე ბაგრატიონის ხელით.

ადვილად წარმოსადგენია ხელისუფლების კონფუზი, როდესაც გამოირკვა, რომ სატირის ავტორი და გამავრცელებელი ყოფილან არა შეიარაღებული რევოლუციონერ-კარბონარიები, არამედ 14—15 წლის ბავშვები!..

გამოძიების შედეგი მოახსენეს კავკასიის ჯარების სარდალსა და მთავარმართებელს.

რაკი „დამნაშავენი“ უწლოვნად ბავშვები აღმოჩნდნენ, ხელისუფლებამ საქმისათვის შემდგომი მსვლელობის მიცემა ზედმეტად მიიჩნია. „უმაწვილ რევოლუციონერებს“ როზგით დასჯა აკმარეს.

მთავარმართებლის განკარგულებით, დამნაშავეთა „როზგით“ დასჯა სისრულეში უნდა მოეყვანათ თვით მშობლებს.

პოეტის ბიოგრაფი ონა მეუნარგია, თანამედროვეთა გადმოცემით, ასე აგვიწერს დამნაშავეთა დასჯის ამბავს:

„მთავარმართებლის ბრძანებით დამნაშავენი ნიკო ბარათაშვილი და პეტრე ბაგრატიონი გაიგზავნენ თავიანთ მშობლებთან დასასჯელად. ამ ბრძანების თანახმად, ტატო (ნ. ბარათაშვილი) წაუყვანეს მის მრისხანე მამას. პროცესია ამრიგად მიდიოდა: წინ მიდიოდა დამნაშავე, იმას უკან მისდევდა გუვერნიორი და გუვერნიორს დარაჯი „როზგით“. ადვილად წარმოსადგენია, რაც დღე დაადგებოდა ამ თოთხმეტი-თუთხმეტი წლის ეოლტერს თავისი სატირისათვის. იმის სიხარულით, რომ შვილი სკოლიდან არ გამოურიცხეს, მამამ კინალამ სული არ ამოართვა, იმდენი სცემა“-ო, — გადმოგვცემს ბიოგრაფი 1).

V

სკოლიდან ცხოვრებაში

ბარათაშვილი 17 წლისა იყო, როდესაც მან, 1835 წელს, გიმნაზია დაასრულა.

ამ წელს, როდესაც უნდა გამორკვეულიყო პოეტის შემდგომი მოწყობის საქმე, ბარათაშვილის ოჯახი მძიმე მდგომარეობაში იმყოფებოდა. ხელგამოშლილი ცხოვრების გამო, რომელსაც პოეტის მამა ეწეოდა,

1) იხ. ონა მეუნარგია, გვ. XVI.

ბარათაანთ ოჯახი უკვე დიდ ვალებში იყო ჩაყარდნილი ამის დაერთო პოეტის მამის მელიტონის ხანგრძლივი ავადმყოფობა, გრიგოლ ორბელიანი, ამ დროს რუსეთში გადასახლებული, შემდეგს სწერს თავის ძმას ზაქარიას 1835 წ. 11 აპრილს (ძველი სტილით)¹:

„მელიტონის უიმედოდ ავადმყოფობამ ძალიან შემაწუხა. მთელი დღე მწუხარებისგან თვალი არ მომიხუტავს. რა უნდა ჰქმნას საბრალო ეფემიამ, თუ მართლა ეს უბედურება მიადგა! რით უნდა შეინახოს თავისი წერილი შეილები, ანუ რით გადაიხადოს ვალები, რომელიცა უეჭველად ბევრი დარჩება. ღმერთმან დაიფაროს ამა უბედურებისაგან, მაგრამ შენ ისეთ რიგადა მწერ, რომ მგონია საწყალი მელიტონი კიდევ მომკვდარა. — ცრემლნი მდიან თვალთაგან ამ წერაში. — საწყალს მელიტონს ეუყვარდით ჩვენ ძალიან და იყო ჩვენი კეთილის მსურველიცა. იმედი მაქვს, თუ ბარონ როზენი (კავკასიის მთავარმართებელი) მანდ არის, ნიკოლაი იოსებჩიხის (ფალაევანდიშვილის) და მუხრან-ბატონის შემწეობით პენსიაზე წარადგინოს ეფემია. ეს ერთი ღონისძიება არის ეფემიასათვის სანუგეშოდ. — ჩვენ ასეთს სიღარიბეში ვართ, რომ შემწეობა მაგთენი არა შეგვიძლიან რა... ოხ, რა ძნელია მოსათმენად, რომ კაცი ჰხედავდეს ესრეთ გულთ საყვარელს დას უკანასკნელს განწირულებაში და არა შეეძლოს შემწეობა. მომწერე გეთაყვა, ზაქარია, ყოველივე ეფემიასი დაწვრილებით, ნურას დამიშალავ ჩემს სანუგეშოდ. ხომ არ შეიძლება, როგორმე მოვათავსოთ იგი ჩვენს სახლში დროებით“.

მელიტონი გადარჩა ამ მძიმე ავადმყოფობას, მაგრამ ოჯახურმა მდგომარეობამ მაინც შეაფერხა პოეტის ცხოვრების მოწყობის საქმე.

იმავე 1835 წელს, 27 ივლისს (ძვ. სტ.), გრიგოლ ორბელიანი სწერს თავის ძმას ზაქარიას:

„...ემადლობ ღმერთსა, რომ მელიტონი მორჩა, რომლის იმედი არ მქონდა, შენის მოწერის მიხედვით... ჩემს საყვარელ დას ეფემიას თავის შეილებით დაეკოცნი! აჰა, ანგელოზო ჩემო! რათ დამივიწყეს, რომ ერთის წიგნით აღარ მახსენეს! რასა იქმს ტატიკო, კიდევ კოკლობს თუ არა? ან და რას სწავლობს? ურჩიე მელიტონს, რომ ეცადოს სახაზინო ანვარიშზე იმისი გაგზავნა რომელსამე უნივერსიტეტში. სამწუხარო, მეტად სამწუხარო იქნება, თუ იმის ნიჭს განვითარების საშუალება არ მიეცა. ნეტავი გამოგზავნოს დერპტსკის უნივერსიტეტში, რომელიც არის უპირველესი რუსეთში. ძალიან ადვილია ამის ასრულება, თუ კი მელიტონ სთხოვს ბარონს“ (ივლისხმება ბარონ როზენი, კავკასიის მთავარმართებელი 1831 — 1837 წლებში).

თითონ პოეტის სურვილი ყოფილა ან სამხედრო სამსახურში შესვლა. ან-და სწავლის გაგრძელება უნივერსიტეტში. მაგრამ პოეტმა ოჯახური მიზეზების გამო ვერც ერთი განზრახვის შესრულება ვერ შესძლო.

¹) გრ. ორბელიანის წერილები (ა.კ. გაწერელის რედაქციით), I, გვ. 28.

ის გარემოება, რომ ბარათაშვილი, ჯერ კიდევ 17 წლის ყმაწვილი-სამხედრო სამსახურში შესვლას ესწრაფოდა, მოულოდნელად შეიცავს. ასეთი იყო იმ დროინდელი გარემო. ქართველი არისტოკრატიული ახალგაზრდობა უმთავრესად სამხედრო სამსახურში ეწეოდა სამსახურს. სამხედრო სამსახურში იყო კერძოდ პოეტის ბიძა გრიგოლ ორბელიანი, რომელიც ახალგაზრდა ბარათაშვილისათვის მისაბაძი მაგალითი იყო. დამით უფრო, რაკი არჩევანზე იდგა საქმე, ახალგაზრდა 17 წლის ყმაწვილისათვის სამხედრო სამსახური, ბუნებრივია, მეტს მომხიბლაობას შეიცავდა, ვიდრე იმდროინდელ ბიუროკრატიულ კანცელარიებში ჩინოვნიკობა და ქაღალდების გადამწერლობა.

მაგრამ ბარათაშვილმა, როგორც მოვიხსენეთ, ვერ მოახერხა ვერც სამხედრო სამსახურში განწესება, ვერც სწავლის გაგრძელება უნივერსიტეტში. იგი ტფილისში დარჩა, და 1836 წლის იანვარში იძულებული იყო შესულიყო ჩინოვნიკად კავკასიის უზენაეს სასამართლოში (რომელსაც იმ დროს ეწოდებოდა „ექსპედიცია სუდა ი რასპრავე“).

ერთ წერილში, რომელიც 1837 წლის თებერვალში არის დაწერილი, ყმაწვილი ბარათაშვილი გულისტკივილით მოუთხორობს თავის ბიძას გრიგოლ ორბელიანს, თუ როგორ მოეწყოს მისი ცხოვრება მისი სურვილების წინააღმდეგ:

„აგერ წელიწადზე მეტია, რაც მე გიმნაზიის კურსი დავასრულე და ვიყოფები სუდა ი რასპრავეში. წარდგენილი ვარ ჩინზე და კიდევ მოველი. მაგრამ უნდა აღვიარო, რომ არც პანციონში ყოფნის დროს, როდესაც ჩემი მომავალი ცისარტყელისებურ ოცნებაში წარმომიდგებოდა ხოლმე, და არც მერმე ვიდრე სამსახურში შევიდოდი, სულ არ მომსვლია ფიქრად სამოქალაქო სამსახური. ჩემი სურვილი იყო ჯარისკაცობა, იგი მზრდიდა მე აქამომდენ და ახლაც ხანდისხან კიდევ შთამომეპარება ხვალმე გულში. მაშ რაღამ დამიშალა, თუ კი ჩემი სურვილი იყო? აი რამ დამიშალა: ჩემთა მშობელთა მიზეზად ეს მომიდეს, რომ კოკლი ხარო. რომ თუ არ ინვალიდთა კომანდაში, სხვაგან არ მიგიღებენო, მაშინ როდესაც ფეხი უკეთ მქონდა, და კარგადაც მაქვს ასე, რომ ჩემებურად კიდევ ვბტი და კიდევ ეტანცაობ. მაგრამ რადგანაც შევიტყე უარი მათი და მით უამოვნობა, ესთხოვე უნივერსიტეტში მაინც გაგზავნა... არც ეს შემისრულეს. უბედურებისა გამო მამაც ამ დროს ავად შეიქნა და ავადყოფი ჩემს თხოვნაზე ამას მეტყოდა:

„შვილო, ხომ ხედავ შენი სახლის გარემოებასო. იქნება მე ველარც კი გავაწიო ამ სწეულებას, შენს სახლს არ უპატრონებო?“ ამის შემდეგ გული აღარ იყო, რომ კიდევ შემეწუხებინა მამა ჩემი თხოვნით. დავრჩი ისევ ჩემს მამულში; განვეწყსდი სამსახურში და დაუმორჩილდი ჩემს მკაცრს ბედსა, თუმცა ხანდისხან დაეპირებ ხვალმე მასთან შებმას: ან ჩემი ბედი და ან ჩემი სურვილის აღსრულება!

.....ამისთვის გაცნობებ ჩემს ვითარებას, რომ ჩემი აქ დარჩომა სიზარმაცეში არ ჩამომართოთ. ღმერთმა დამიფაროს! ეგ თვისება სხვისაც

მეჯავრება. ქეშმარიტად არა, ზარმაცი არა ვარ, მაგრამ რა ვქნა, რა ვაეწყობა სოფლის ბრუნვას...“

ამრიგად, ნ. ბარათაშვილი ვიმნაზიის კარებიდან ჰიროდაპირ კანცელარიის მოხვდა, და 17 წლის ყმაწვილი, იმის ნაცვლიდ, რომ ჯერ კიდევ შეგირდობის წიგნები სკეროდა ხელში, იძულებული იყო შესდგომოდა სასამართლო პალატაში აქტებისა და ოქმების წერას. უარეს პირობებში, როგორც სამართლიანად სწერს ერთი მწერალი, იშვიათად ჩავარდნილა პოეტური ტალანტი. ჩვენ უნდა წარმოვიდგინოთ ის ჩინოვნიკური წრე, რომლითაც შემორტყმული იყო ბარათაშვილი კანცელარიის ყოველდღე ვიღაც ფეოლორ ფეოლოროვი, კანცელარიის უფროსი, გადმოსული „на погибельный Кавказ“ ჩინებისა და ორდენების საძებრად, წარმოვიდგინოთ „სტრიაპჩების“ მთელი შტატი, და ჩვენთვის ვასაგები ვახდება ერთი უწნო ეპიგრამა, რომელიც ამ ხანებში დაწერილი ბარათაშვილის შესახებ, და სადაც ნათქვამია:

„პალატაში ჯდომითა ხანი მოგმატებია,
ფეოლორის ყურებით სვედა ვაგზშირებია...“

რას წარმოადგენდა იმ დროინდელი ტფილისის საზოგადოება, როდესაც ბარათაშვილი ცხოვრებაში გამოვიდა?

მე-19 საუკუნის 30-იანი და 40-იანი წლები ნამდვილი მკვდარი შტილია ქართულ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. 1832 წლის შეთქმულობის შემდეგ საქართველოს საზოგადოებრივი ცხოვრების მაჯისცემა მინელდა. საქართველოს შემოქმედი ინტელიგენცია — გრიგოლ ორბელიანი, გიორგი ერისთავი, ალექსანდრე ჭავჭავაძე, სოლომონ დოდაშვილი, ვახტანგ ორბელიანი, ალექსანდრე ორბელიანი, დიმიტრი ყიფიანი, სოლომონ რაზმაძე, ელიზბარ ერისთავი, ე. ი. საქართველოს ყველა საუკეთესო კაცები, მთაერობამ, 1832 წლის შეთქმულობის შედეგად, რუსეთში გადაასახლა. უფრო გვიან, როდესაც გადასახლებულნი თითო-თითოდ ჩამობრუნდნენ საქართველოში, ისინი მორალურად უკვე გატეხილნი იყვნენ, და, ამას გარდა, არც გარეშე. პირობები უწყობდა ხელს საზოგადოებრივი მუშაობის ფართო მასშტაბით განახლებას.

ქართული პრესა, რომელმაც ფეხი აიდგა 1832 წელს, დასაწყისშივე ჩაპკლეს, და ვიდრე 1852 წლამდე ქართული პერიოდული გამომცემლობა აღარ განახლებულა. საზოგადოებრივი ცხოვრების მოდუნება იქამდე მიდიოდა, რომ ამ თხუთმეტი-ოცი წლის მანძილზე არა თუ პრესა არ არსებობდა, საერთოდ ქართული წიგნი იშვიათად იბეჭდებოდა. არ იყო არც ქართული თეატრი, არც სხვა რაიმე საზოგადოებრივი ხასიათის დაწესებულება.

ასეთი იყო საზოგადოებრივი გარემო, როდესაც ნ. ბარათაშვილს მოუხდა ცხოვრებაში გამოსვლა.

გავეცნოთ ბარათაშვილის ყოველდღიურ პროზაულ ცხოვრებას მისი ყმაწვილობის წლებში.

ბარათაშვილი, უკვე 17 — 18 წლიდან ჩაბმული უმცირესად და მომქანცველს საკანცელარიო მუშაობაში, როგორც სწავლა-მეცნიერებათა რეზერვულის პასუხისმგებლობით ეკიდებოდა თავის საქმეს, თუმცაღა, ბუნებრივია, ვერავეთარს ზნეობრივს კმაყოფილებას იგი ამაში ვერ პპოულობდა. პოეტის მეგობრის ლევან მელიქიშვილის ნაამბობის მიხედვით, იონა მეუნარგია გადმოგვცემს, რომ ნ. ბარათაშვილი სამსახურში ზედგამოჭრილი გერმანელი იყო. 1842 წელს, როდესაც სამხედრო მინისტრმა ჩერნიშოვმა და პოზენმა რევიზია გაუკეთეს ტფილისის სამოქალაქო დაწესებულებებს, პოზენმა ისე მოიწონა ბარათაშვილის საქმის წარმოება, რომ ამის გამო ბრძანება გამოსცა ქართველობას უპირატესობა მისცემოდათ სამსახურში.

მეორე მაგალითი ბარათაშვილის ბეჯითობისა გვიამბოვს გრიგოლ ორბელიანი; გადმოგვცემს იონა მეუნარგია. პალატის უფროსს ილინსკის არაფრად მოსწონდა, რომ მისი „სტოლონაჰალნიკი“ ნ. ბარათაშვილი, ცხოვრებაში დარდიმანდი და მოჭედიფე ყმაწვილი კაცი, ასე ბევრს დარბოდა და ერთხელ რევიზია უყო. მაგრამ რა დაინახა, რომ ყველაფერი რიგზე ჰქონდა, უთხრა: „В таком случае продолжайте бегать, сколько вашей душе угодно“.

ეს კაცი ისეთის დიდის აზრისა იყო ბარათაშვილის ნიჭზე და მეტადრე თავის თანამედებობაზე, რომ — იონა მეუნარგიას გადმოცემით — ამბობდა თურმე: „Баратов на моем месте будет сидеть“.

ირონია ამაზე შორს ძნელად თუ წავა! ბარათაშვილისათვის მოწყალედ იმეტებდნენ კანცელარიის უფროსის პოსტს.

კანცელარიის დახუთული კედლებიდან გამოსულს ნ. ბარათაშვილს ტოლ-ამხანაგებში ეხედავთ.

პოეტის მეგობარი კონსტანტინე მამაცაშვილი სწერს თავის მოგონებაში:

„იმ დროს ტფილისში არაფერი საზოგადო გასართობელი ადგილი არა გვექონდა: არც თეატრები, არც კონცერტები, არც კლუბები. ჩვენი დროს გატარება იყო ან ერთად სადილი, ან ერთად საღამოზედ ყრილობა. ხშირად შევიყრებოდით ხოლმე ახალგაზრდა ამხანაგები ხან ნიკოლოზ ბარათაშვილთან, ხან თ. ლევან ივანეს-ძე მელიქიშვილთან, ხან სადილად გარეთ-უბნის ბაღებში. ჩვენი დროს გატარება იყო: ლაპარაკი მაშინდელს ლიტერატურაზედ, სწავლაზედ, სხვადასხვა ჩვენს გარემოებაზედ... ქართული დარბაისლური მეტყველი ხუმრობა, შექცევა, სიმღერა, ვისაც სურდა ქალაქს თამაშობდა, ნარდს, კადრაკს. ქალაქის თამაშობაში ხანდისხან ნიკოლოზ ბარათაშვილიც მიიღებდა მონაწილეობას, მერმე მეგობრული ვახშამი და ვახშამს შემდეგ სიერნობა მთვარიანს

ლამეს ქუჩებში და ზოგჯერ ბაღშიაც. მაშინ მთელი ტფილისი შემორტყმული იყო ბაღებითა, მთელი სოლოლაკის უბანი ბაღები იყო“.

ყმაწვილ პოეტს ვხედავთ გართულს იმდროინდელი ბრწყინვალე საზოგადოების წრეში. თანამედროვეების ჩვენებათა მხედველობაში მუნარგია გადმოგვცემს:

„ბარათაშვილი გაერთო ამ სოფლის ამოებას. არა ქორწილი, არა ღამისთევა, არა ყრილობა არ იყო ტფილისის ქართველ საზოგადოებაში, სადა არ ყოფილიყო თავ მომლზნელად და შემექცევრად. ყმაწვილი კაცი, უპირველესი ოჯახის შვილი, მარჯვე, მოსწრებული მოლაპარაკე, მელექსე, მოლეკურე... ქალაღდის გატაცებით მოთამაშე, ყოველგან მომსწრები, ყოველგან შინაური კაცი, ბარათაშვილი შეიქმნა საზოგადოების საყვარელ კაცად...“

„მისთვის ყველგან გაღებული იყო კარები. ორბელიანების ოჯახში, მეტადრე მანანა ორბელიანთან, ამ ჩვენებურ მადამ რეკამიესთან..., ალექსანდრე ჭავჭავაძის ოჯახში, ბარათაანთში, ფალავანდიშვილებში, ერისთვიანთში. ციკოშვილებში, ბარათაშვილი მუდამი სტუმარი იყო. შემტანი მოძრავის გონებისა, მხიარულებისა. აქ თამაშობდა ის, აქ ლხინობდა, ოხუნჯობდა. არშიყოზდა“¹⁾.

ასეთი იყო ბარათაშვილი. ბრწყინვალე საზოგადოების ეფემერულ ცხოვრებაში გართული.

მაგრამ იყო მეორე ბარათაშვილი, რომელსაც ბევრი ვერა ჰხედავდა. ბარათაშვილი სევდით აღსავსე, სულით ობოლი, რომელსაც დემონი მისი გენიისა იღუმალის ხმით სხვა მსოფლიოსაკენ მიუტზობდა.

ხმა იღუმალი

ვისი ხმა არის ეს საკვირველი?
რად აქვს გულს ესე ჩემი ნაღველი?

რა ესცან პირველად წუთი სოფელი,
დავშთე ადგილი, სადაცა წრდელი
რბიოდა ნათლად დრო ყმაწვილობის,
სწორთა, თან-ზრდილთა, მეგობართ შორის, —
მას აქეთ ხმა რამ თან სდევს ყოველთა
ჩემთა ზრახვათა და საწაედელთა,
ცხადად თუ სიზმრად იგი მე მარად
სულ ერთისა მიწვრთნის გულისა ჭირად:
„ეძიე, ყმაო, შენ შენი ზვედრი,
ვინძლო იპოვო შენი საშენი!“
მაგრამ მე ზვედრსა ჩემსა ვერ ვპოვებ
და მით კავშანს ვერლა ვიშორებ!
ანგელოზი ხარ, მფარველი ჩემი,
ან თუ ეშმაკი, მაცთური ჩემი,

¹⁾ ი. მუნარგია, გვ. XXIV — XXV.

ვინცა ხარ, მარტვი, რას მომისწავებ?
 სიცოცხლეს ჩემსა რას განუმხადებ?
 რომ ესცნა მე შენი საიდუმლობა,
 რომ მხედეს ამ სოფლად ჩემი წილობა?

ქართველი
 მწიგნობრები

ამას სწერდა პოეტი, 18 წლის ახალგაზრდა, როდესაც იგი პირველად მიუახლოვდა ჯერ კიდევ გამოუტყნობელი ცხოვრების ზღურბლს. ხოლო წლების შემდეგ, ბარათაშვილი, პოეტურ სიმწიფეში შესული, გამოიხიბლა ცხოვრების ეფემერული ამოებისაგან, და ამ დროს ამოიცნო მან ეს თავისი განუყრელი დემონი, იდუმალის ხმით მოსაუბრე, როგორც „სული ბოროტი“.

სულო ბოროტო, ვინ მოგიხმო ჩემად წინამძღვრად,
 ჩემის გონების და სიცოცხლის შენ აღმაშფოთრად?
 მარტვი, რა უკავ, სად წარმიღე სულის მშვიდობა,
 რისთვის მომიკალ ყმაწვილის ბრმა სარწმუნოება?

განვედი ჩემგან, ჰოჲ მაცთურო, სულო ბოროტო!
 რა ვარ აწ სოფლად დაშთნილი უსაგნოდ, მარტო,
 კეთით ურწმუნო, გულით უნდო, სულით მახვრალი?
 ვაი მას, ვისაც მოხედეს ხელი შენი მსახვრალი!”

არ იქნება ზედმეტი გავიხსენოთ აქ ერთი ინტიმური წერილი ნ. ბარათაშვილისა, მიწერილი მის საყვარელ დობილთან, მაიკო ორბელიანთან, რომელსაც პოეტი უშლიდა თავის გულს. ბარათაშვილი სწერს ამ ამ წერილს ერთი საღამოს წვეულების შემდეგ, სადაც პოეტმა ბრწყინვალე საზოგადოების ნაცნობთა მზიარულ შეკრებილობაში გაატარა დრო.

„მე, სწორე ვითხრა, მეტად გავმზიარულდი, სრულიად უმიზეზოდ, უანგარიშოდ, ისე რომ მეც არ მოველოდი...”

„მაგრამ სულ ამაოა ჩემთვის. ეს ღამეც წავიდა, ვითარცა სიზმარი... არ დაიჯერებ, მაიკო! სიცოცხლე მამძულეზია ამდენის მარტობით. შენ წარმოიდგინე, მაიკო, სიმწარე იმ კაცის მდგომარეობისა, რომელსაც მამაც ჰყავს, დედაც, დებიც, მრავალნი მონათესავენი, და მაინც კიდევ ეერვის მიჰკარებია, მაინც კიდევ ობოლია ამ საესე და ვრცელს სოფელში!.. ვიცი, გაიცინებ, ასე გეგონება, დამწვარი ვლაპარაკობ. კეშმარიტად, მაიკო, ასე გულცივად განსჯა არა მქონია. ასეთი თავისუფალი ფიქრი მაქვს, და ისეთი მტკიცე გული, რომ სამოციის წლის მოხუცი ვერ იქნება ჩემისთანა უსყიდელი მსაჯული...”

პოეტი ამთავრებს სიტყვებით:

„დაიმარხე მშვენიერება სულისა, უმანკოება გულისა, აი კეშმარიტი ზედნიერება, უმაღლესი სიამოვნება, რომელსაც კი კაცი წაიღებს ამ სოფლისაგან...”

ნიკოლოზ ბარათაშვილი ადრე მომწიფდა როგორც პოეტი. 15 წლისა იგი იყო ავტორი „შემოღამებისა მთაწმინდაზედ“ (1839 წელს, 21 წლისა, იგი აქვეყნებს პოემას „ბედი ქართლისა“. 24 წელს მთაწმინდაში იგი უკვე არის ავტორი „მერანი“-სა და უბრწყინვალესი ლირიული ლექსებისა.

ბარათაშვილის ტალანტმა თავიდანვე მიიპყრო ლიტერატურული წრეებისა და საზოგადოების ყურადღება. „უზადო პოეტი“ — შეფასება, რომელიც ისტორიამ გაიზიარა, თვით პოეტის სიცოცხლეში იყო წარმოთქმული. იმ დროის ლიტერატურული სალონები — ალექსანდრე ჭავჭავაძისა, მანანა ორბელიანისა, — ადრევე უქმნიან ნიკოლოზ ბარათაშვილს სახელს. ბარათაშვილის ზოგი ლირიული ლექსი პოეტის სიცოცხლეში გადატანილი იყო მუსიკაზე და სამღერალოდ ქცეული. ბარათაშვილის გავლენა განიცადა თვით მე-18 საუკუნის პოეზიის ტრადიციების გამგრძელებელმა, უხუცესმა პოეტმა ალექსანდრე ჭავჭავაძემ, რომლის „გოგჩის ტბა“, 1841 წელს დაწერილი, ატარებს გავლენას ბარათაშვილის პოეზიისას, კერძოდ ლექსისა „ფიქრნი მტკვრის პირას“ (1837 წ.). ბარათაშვილის დიდს ტალანტს აღიარებდა ქართული პოეზიის მეორე მეტრი — გრიგოლ ორბელიანი. მესამე უფროსი თანამედროვე ბარათაშვილისა, დრამატურგი და პოეტი გიორგი ერისთავი აგრეთვე მოხიბლული იყო ნიკოლოზ ბარათაშვილის ნიჭით. უფრო გვიან გიორგი ერისთავი ასე დასტიროდა უდროვოდ გარდაცვალებულ ნიკოლოზ ბარათაშვილს, „ყოვლის სიკეთით აღსავსე მამულიშვილს“:

„რა მივეფარე, ცას შევსცერი, რა დღე ბნელდების,
უყურებ, ტატო, რა ვარსკვლავად გამობრწყინდების!
თითქოს გბედავ შენ მარულსა რძისა გზაზედან...“*)

ხოლო 1832 წლის შეთქმულობის ძველი ვეტერანი ალექსანდრე ორბელიანი სწერდა:

„სად არის საქართველოს იადონი? იმისი კვერცხი ჯერ არ არის გადაქრილი, დრო კი არის გამოიჩეკოს. ფრინველთ ყრიაშული ყველგან რსმის. ვნახოთ ამის შესხმა ვის ეკუთვნის, ამის ჰაზრსა ვინ აიღებს?“

„ცოდო არ არის ეხლა შორს გზაზედ იყო შენ, ჯაცის გულის გამომოქმელი სინაღლისა, შენ, ჩვენი საქართველოს უზადო პოეტო, ყმაწვილო კაცო, ნიკოლოზ ბარათაშვილო!.. რომელმა მსაჯულობამ წაიღო ეგ შენი სხივ-მოსხმული ნათელი სული პოეტობისა?..“

„ეხლა იყო დრო, ეხლა სრულს ჰაზრსა აიღებდა პოეტობისას ის! ეხლა მის პატარას ლამაზს თავზედ მამულის პოეტობის ბრწყინვალეს გვირგვინს დაადგამდნენ კარგნი ქართველნი წყნარი ქალები, მოწიწებით მოკრძალებლნი, იგი შეიღნი მამაცთა, შენ ქართველების მომავალო დი-

*) „რძის გზა“ — ვარსკვლავთა კრება (— „იომის ნახტომი“-ს სახელით ცნობილი).

დო პოეტო!.. შენა წევხარ უნაკლულოს პოეტების საჯალონოს კუბოს ჩანგში, რომელიც გენიის ღმერთა შენს ძილსა მშვიდობასა უაღერსებს. შენსა მილულეზულს თვალებს ჰკოცნის უმანკოს და მწიფესა ჯულით.

„ახ, უდროვო იყო ესე ძილი... ობლობისა ცრემლსა იხსიანსა საფლავზედ საქართველო!“¹⁾

ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ჯერ კიდევ ახალგაზრდა ყმაწვილი, იქცა ცენტრად თავისი დროის ლიტერატურული ცხოვრებისა; მის გარშემო თავს იყრიან როგორც ახალი, ისე ძველი თაობის მწერლები და ლიტერატურის მოყვარულნი.

იონა მეუნარგიას, პოეტის თანამედროვეთა ჩვენების მიხედვით, მოხსენებული ჰყავს ბარათაშვილის გარშემო შემოკრებილი ლიტერატურული წრე, — მწერლობის მოყვარე პირნი, რომელნიც ხედებოდნენ სხვადასხვა დროს. ესენი იყვნენ: ზ. ავთანდილაშვილი, დიმიტრი ყიფიანი, ვიხეილ თუმანიშვილი, გიორგი ერისთავი, ლევან მელიქიშვილი, პლატონ იოსელიანი, ალექსანდრე ორბელიანი... კონსტანტინე მამაცაშვილი..., ზოგიერთა ქართული მწერლობის მოყვარე პოლონელი, როგორც იყო ზაბლოცკი (თადეუშ ლადი-ზაბლოცკი, ცნობილი პოლონელი პოეტი, საქართველოში გადმოსახლებული), სვიმონ მაჩაბელი, ლუკა ისარლიშვილი და სხვანი. ესენი არ შეადგენდნენ ერთს მჭიდრო წრეს, არ წარმოადგენდნენ ერთ სამწერლო იდეას, მაგრამ ამათში ქართული მწერლობის სიყვარული დიდი იყო...“

„ბარათაშვილი მოთავე იყო ამ საზოგადოებისა, — გადმოგვცემს იონა მეუნარგია. — ყოველთვის, როდესაც ან შემთხვევა მოიტანდა, და ზემოთმონახსენებნი პირნი ერთად სადმე შეიყრებოდნენ, ან საგანგებოდ შეიკრიბებოდნენ, საზოგადო მსჯელობა ამ ქართველ ყმაწვილ-კაცებისა იყო ქართულს მწერლობაზე და ისტორიაზე. ასე ამბობს ორივე ბარათაშვილის ცხოვრების აღმწერი, ასევე გამიგონია პოეტის ნაცნობ-ნათესავთაგან. და არა მგონია, რომ ეს სიტყვები დანაყბედი იყოს“ (იხ. იონა მეუნარგია გვ. XL — XLII).

ამ სალიტერატურო წრის შესახებ სწერდა ნიკო ბარათაშვილი გრიგოლ ორბელიანს 1841 წელს (18/30 ოქტომბერს):

„ლიტერატურა ჩვენი, ღვთით, დღე-და-ღღე შოულობს ახალთა მოყვარეთა. მრავალნი ყმაწვილნი კაცნი, მოცილილნი სამსახურიდან, მუდროობაში და მარტობაში შეეწევიან მამულს ენას, რაოდენიც ძალუძთ. ეს საზოგადო სული ბუნებითის ენის ტრფიალებისა ყმაწვილთ კაცთ შორის აღმოაჩენს, რომ ქართველთ არ სძინავთ გონებით!“

ნიკოლოზ ბარათაშვილის ამავე სალიტერატურო წრეში, სჩანს, დაბადებულა იდეა ქართული თეატრის დაარსებისა და რეპერტუარის შესაკვებად პიესების თარგმნას შესდგომიან. ნიკო ბარათაშვილი სწერს გრიგოლ ორბელიანს იმავე 1841 წელს (28 მაისს /9 ივლისს).

¹⁾ ალ. ორბელიანის ნაწერები, 1879 წ., გვ. 252 — 253.

„ჩვენმა ლიტერატურამ ორი კარგი თარგმანი იშოვა: ყიფიანმა (იგულისხმება დიმიტრი ყიფიანი) გადმოთარგმნა „რომეო და ჯულიეტა“, შექსპირის ტრადედია, და მე ვთარგმნე „იულიუს ცეზარის“ ტრადედია ლეიზევიცისა: თუ წავიკითხავს „ბიბლიოთეკაში“ იყო დაბეჭდილი. მე ძალიან მომეწონა და ჩვენმა განათლებულმა ქალებმა, ასე ვასინჯე, იტირეს“.

დასასრულ, მოგვყავს მოგონებანი ბარათაშვილის იმავე სალიტერატურო წრის წევრისა, პოეტის მეგობრის კონსტ. მამაცაშვილისა¹⁾:

„ხშირად შევიყრებოდით ხოლმე ახალგაზრდა ამხანაგები ხან ნიკოლოზ ბარათაშვილთან, ხან თ. ლევან მელიქიშვილთან, ხან სადილად გარეთ-უბნის ბაღებში. ჩვენი დროს ვატარებდა იყო ლაპარაკი მაშინდელს ლიტერატურაზე, სწავლაზედ, სხვადასხვა გარემოებაზედ..

„ხშირად გვქონდა ლაპარაკი ჩვენს წარსულს ცხოვრებაზედ. ერთსა-ღამოს ბარათაშვილის სახლში გადავწყვიტეთ, რომ რადგანაც არა გვაქვს ქართული რიგიანი ისტორია, ვაეყოთ მე-5 საუკუნიდან დაწყებული, თითომ თითო საუკუნე აიღოს და შეადგინოს ისტორია ამ საუკუნისა. პლ. იოსელიანს მიანდვეს დაწერა ძველის საუკუნეების ისტორიისა ქრისტეს წინათ და შემდეგ 5 საუკუნემდისინ. მაშინ ძნელი იყო ამისთანა საქმის აღსრულება, რადგანაც მშრომელნიც ცოტანი ვიყავით და საქართველოს ისტორიის მატრიანები დაფანტული იყო, არ იყო ჯერ შეკრებილი არც ძველი საეკლესიო გუჯრები, არც ბევრი საინტერესო გრამატები თავადების და აზნაურების სახლებში, მარტო მატრიანედ იყო „ქართლის ცხოვრება“.

„მახსოვს, — განაგრძობს თავის მოგონებას კონსტ. მამაცაშვილი. — 1838 წელს მე და ტატო წავედით სასეირნოდ გარეთ-უბანს. ტატო ძალიან მზიარულად იყო და თავისებურად მშვენიერად ხუმრობდა. მერმე ჩამოვარდა ლაპარაკი ჩვენს წარსულს ცხოვრებაზედ და ტრაგიკულს დასასრულზედ 18-ის საუკუნისა მეფის ირაკლის მოხუცებულობის გამო, უღონობაზედ, ჩვენის ტფილისის წახდენაზედ 1795 წელს 12 სექტემბერს და სხვ.

„ამ ლაპარაკის დროს ნიკოლოზს, ყოველთვის მოცინარსა და მზიარულს, სახე გამოეცვალა, დაიწყო ხელსახოკით ცრემლების წმენდა და აღელვებულმა მითხრა:

„— ჩვენმა უხეირობამ დაგვლუპა! — და ოხვრით დაუმატა: — ვაი ჩვენო ქართლის ბედო!

„დიდხანს დავდიოდით თავჩალუნული და მოწყენილი“.

¹⁾ ვაზ. დროება, 1881 წ. № 206.

VI

პიროვნული ნ. ბარათაშვილის პოეზიაში

ნ. ბარათაშვილის პირადი ცხოვრების შესახებ ჩვენს წინადადებასა და ერთადერთი ბიოგრაფი, რომელიც ეხება პოეტის სიყვარულს, არის იონა მეუნარგია, და ისიც რამდენიმე ზოგადი ფრაზებით კმაყოფილდება.¹ იონა მეუნარგია პოეტის სიყვარულის შესახებ შემდეგს გადმოგვცემს: „პირველი მისი სიყვარული იყო ნ. ო-ის ქალი, რომელსაც უძღვნა ლექსი: „მიყვარს თვალეზი მიბნედილები“... მაგრამ მიიღო თუ არა იმან ნაცვალის გრძობა ამ ქალისაგან, არავენ იცის“.

პოეტის მეორე სიყვარული, იონა მეუნარგიას სიტყვით, ყოფილა ფრანგის ქალი დელფინა ლაბიერი. „ამას უძღვნა, — სწერს იონა მეუნარგია, — ლექსი „ჩემს ვარსკვლავს“, მაგრამ ამ ლექსშიაც უფრო მრისხანებაზე და წყრომაზედ არის ლაპარაკი, ვიდრე სიყვარულზე“.

რამდენად შეეფერება სინამდვილეს გადმოცემა იონა მეუნარგიასი ჯერ კიდევ საძიებელია. და თუნდაც მართალი იყვეს, თავისთავად იგი ბევრს მაინც არას გვეუბნება.

ამას გარდა, ის რამდენიმე სტრიქონი, რომელშიაც იონა მეუნარგია მოგვითხრობს პოეტის სიყვარულზე, ზოგჯერ შეუთავსებელ ცნობებსაც შეიცავს. ასე, ლექსი „მიყვარს თვალეზი მიბნედილები“ დაწერილია 1842 წელს, ხოლო „ჩემს ვარსკვლავს“ 1837 წელს. ამრიგად, იონა მეუნარგიას გადმოცემით, „მიყვარს თვალეზი“, ე. ი. უფრო გვიან — 1842 წელს დაწერილი ლექსი პოეტის პირველ სიყვარულს ეხება, ხოლო „ჩემს ვარსკვლავს“, ე. ი. უფრო ადრე — 1837 წელს დაწერილი ლექსი პოეტის მეორე სიყვარულისადმი არის მიძღვნილი. თუ როგორ შევათავსოთ თარიღების ასეთი დაცილება, იონა მეუნარგია ამის შესახებ არას გვეუბნება, იგი ამას ვერც კი ამჩნევს.

საზოგადოდ უნდა აღინიშნოს, რომ პოეტის ბიოგრაფები უგულისყუროდ ეკიდებიან პოეტის პირად ცხოვრებას, და თუკი ეხებიან მას ისიც მხოლოდ ზოგადი, უშინაარსო ფრაზებით კმაყოფილდებიან.

მაგრამ პოეტის პირადი მსოფლიო ჩვენთვის მაინც არ არის მთლად დაფარული. ჩვენ გაცილებით მეტს გავიგებთ პოეტის სულიერ სამყაროზე და პირად ცხოვრებაზედაც, თუ პოეტის ლირიკას გულისხმიერად გადავიკითხავთ. ბარათაშვილის ლირიულ ლექსებში, და ნაწილობრივ მის წერილებში. მოცემულია უფრო მართალი, მღელვარებით აღსავსე ისტორია ნ. ბარათაშვილის სულიერი ცხოვრებისა, ვიდრე ამას მისი ბიოგრაფების უფერულს გაუპიროვნებულს ქრონიკაში ამოვიკითხავთ.

ჩვენ აქ შევეცდებით ავხსნათ ის ინდივიდუალური აქცენტი, რომელიც მოცემულია ბარათაშვილის ლირიული ლექსების მთელ რიგში.

¹) იხ. იონა მეუნარგია, გვ. XXVII. XLVIII.

ნ. ო — ის ქალი

ლექსი „ღამე ყაბახზედ“ (1836 წ.)

 ეროვნული
 ბიბლიოთეკა

პოეტის პირველი სიყვარული, — ნ. ო-ის ქალი, — ჩვენთვის ამოუცნობელი რჩება.

ირკვევა მხოლოდ, რომ მას ერქვა ნინო.

ჩვენ შევძელით აღმოგვეჩინა მხოლოდ ერთი თანამედროვე ცნობა ამ ქალის შესახებ, — ბარათაშვილის სიყრმის მეგობრის ლევან მელიქიშვილის წერილში.

ლევან მელიქიშვილის ეს წერილი, მიმართული გრიგოლ ორბელიანისადმი, დაწერილია პოეტის გარდაცვალების შემდეგ უახლოეს თვეებში, 1846 წელს 19 (31) იანვარს. ლ. მელიქიშვილი სხვათა შორის შემდეგსა სწერს გრ. ორბელიანს ნ. ბარათაშვილის შესახებ¹⁾:

„არ ვიცი, იცი თუ არა, რომ პირველი სიყვარული საწყალსა — (საუბარია ნ. ბარათაშვილზე) — იყო ნინო; არც ის ვიცი, იცი თუ არა, რომელი ნინო იყო“.

სამწუხაროდ ლ. მელიქიშვილი მეტს არას ამბობს ამ ქალის შესახებ. როგორ უნდა აეხსნათ ამ ქალის გვარის ინიციალი: „ო-ი“. საფიქრებელია, რომ იგი იყო „ო(რბელიანი)“. ხოლო რომელი, ეს ამოუცნობელი რჩება.²⁾

დასასრულ აღვნიშნავთ, რომ ნ. ბარათაშვილის ამ პირველს სიყვარულს ნინო ო-ის ქალს სჩანს ეხება ნ. ბარათაშვილის ლექსი „ღამე ყაბახზედ“ (1836 წელი), და აგრეთვე წერილი გრიგოლ ორბელიანთან 1837 წლის თებერვლის თარიღით.

ეს შემდეგის მიხედვით არის საგულგებელი.

ჩვენ ქვემოთ ვნახავთ, რომ მეგობრობა ნ. ბარათაშვილისა და დელფინა ლაბიერისა ეკუთვნის 1837 — 1838 წლებს. ხოლო პირველი გატაცება პოეტისა — ნინო ო-ის ქალით — უფრო ადრინდელი ამბავი ყოფილა, არა უგვიანეს 1836 — 1837 წლებისა.

და მართლაც ნ. ბარათაშვილი შემდეგსა სწერს გრ. ორბელიანს 1836 წლის ერთი შეხვედრის გამო:

„ამ წარსულს ზაფხულში (ივლისისხმება 1836 წლის ზაფხული, უფრო სწორედ ზაფხულის პირი, მაისის თვე) — ერთს მშვენიერს მთვარიანს ღამეში ყაბახზედ დაეიარებოდი, სადაც მისმან შევინებამ, სატრფოთ მარაქამ, მათმან უწინდელებრ კიდევ დარდიმანდობამ, სრულიად განატრებულსა სახედველი, აღმიტაცეს ფიქრნი, წარმიღეს გონება. კოჯრის ნია-

¹⁾ იხ. ხელნაწერი საქ. მუზეუმის პალეოგრაფიული განყოფილებისა S — 2484.

²⁾ ერთგან იონა მელნარჯია თითქოს ზნის ინიციალებს „ნ. ო.“ და სწერს: „ერთი შესამედი ბარათაშვილის ლექსების არის ნაყოფი სიყვარულსა და მშვენიერებისა, ეკატერინე კაეკელიძისა, ნინო ორბელიანისა... შეადგენდნენ მისთვის დაუღვევლს წყაროს პოეზიას“ (გვ. XLVIII).

ვის ქროლაზე, ძიავ, მერწმუნენით, თქვენ მომაგონდით, მისი მომაგონდა: „გაცეცხლებულთა ღვინისგან შუბლთა კოჯრის ნივთი განგვიგრილებდეს“. — და მაშინვე განვიზრახე, რომ ამ ლამაზს ალექსანდრე და გავუგზავნო ძია გრიგოლის მეთქი, და კიდევ სხვათა მით უფრო ჩქარად რომ ერთმა საგანმა პირველ დამასოგულს კაეშანი“.

თუ ვინ იყო ეს ქალი, რომელმაც პირველად გაიტაცა პოეტი, „პირველ დაასო გულს კაეშანი“, ამის შესახებ პოეტი თვით მოგვითხრობს ლექსში „ლამე ყაბახზედ“, რომელიც დართული აქვს ამ წერილს. პოეტს მისი „საგანი“ ოდესღაც „ქალთა კრებაში“ ენახა, ამ დროიდან აღბეჭდილა გულში მისი სახე, და ბევრი ხნის შემდეგ ისევ შეხვედრია მას ყაბახზე, იმ სახსოვარ ლამეს.

მაგრამ გადავიკითხოთ თვით პოეტის სტრიქონები. „ლამე ყაბახზედ“, ზეენს წინაშე აცოცხლებს ძველი, წარსული საუკუნის ტფილისის გადასულ სახეებს, გადასულ ყოფასა და გარემოს.

„მიყვარს ყაბახის არე-მარე, თვალად საამო,
 მისის ლამე, მიბუნდვილი, გრილი და ამო;
 მაგრამ უმეტეს მიყვარს ლამე, როს მივარე შუქით
 მოძუნეს ყაბახსა, და კოჯორი დაქრის ნიავით,
 და მომდინარე ხან ზვირთ-ცემით, ხან ნელად მტკვარი,
 მოხხრავს შორით, ვით მოჯნური ეამთ მოჩივარს!..“

ასე იწყებს პოეტი.

შემდეგ ცხოველის ფერადებით, რეალისტურ ფერებში დახატულია ყაბახის მარაქა. პოეტი აგვიწერს ყაფლანის სიშლერას და შემდეგ განაგრძობს:

„უეცრად მარჯენივ დავინახე თეთრ-კაბიანი
 მათ შორის მდგომი, ვინ მიზნადა მსწრაფლად ცნობანი.
 არ ვიცი ამ დროს რად აღვიგზენ უფროს ცეცხლისა;
 სად არს გაბედვა, სად არის ძალი გრილის გულისა?“

ენახე სადღაცა ქალთ კრებაში როდისღაც ერთი,
 მას აქეთ თვალი ვეღარ მოვკარ, და ახლა ერთი
 სდგას აქა წყაზრად, ვით ქურციკი ვეფხვთა შორისა;
 ყელი ყელყოლობს, დამფანტველი მსწრაფლ გონებისა;

ამან გამაშხრო — და გულს ძვერით წარვჰსდგვი წინა
 თვალი შემასწრო მან ამ დროს მე და შემომიღინა;
 და ასე ვუთხარ: „ნეტარ რომ მე შეღირსა კვალად
 სანატრი ჩემთვის ნახეა თქვენი აწ მზიარულად“.
 „გმადლობთ, — მითხრა მან, — რომ თქვენ მაინც გახსოვართ კადევ;
 ახლა მოდაა; ვინც ვის იცნობს ივიწყებს ისევ“.
 „დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ ვერც მოდები
 ვერ მაშიშლიან თქვენსა ხსოვნას და ვერც დროები“.
 ამა სიტყვაზედ ვარდი ლაწვთზედ მყის აუფურცლა,

ამ დროს ნიაგმანც თეთრი კაბა მიმოტკროლა და — ბუდეშური მის ფეხები ლამაზად მოჩნდა, რომელთ სიამით ცნობა ჩემი მიზნადეს თვისდა; ამ დროს მთავარემც შექს მის ხალი აღუგზობინა, რომელმან ჩემს გულს სანდომობით შვება მოჰფინა; მაგრამ სხვა ქალი მიიზმობდა სატრფოსა ქალსა რომელი მყისვე მიეფარა, ნათელი — თვალსა!

ერკონეშული
გინგლირთეხა

ასეთია ის ნაჩრდილი, რომელიც დასტრევა პოეტის პირველმა სიყვარულმა ბარათაშვილის ლირიკაში.

პოეტის ეს პირველი სიყვარული სჩანს უფრო ყმაწვილური გატაცება იყო, ვიდრე ნამდვილი გამტანი ღრმა გრძნობა. მომხიბლავი სახე პირველი სატრფოსი გაიღვლებს პოეტის წინაშე როგორც მშვენიერი, მაგრამ წამიერი ჩვენება.

დ ე ლ ფ ი ნ ა ლ ა ბ ი ი რ ი

ლექსები: „ჩემს ვარსკვლავს“ (1837 წ.) და „ასტრა“ (1838 წ.)

როგორც მოხსენებულნი გვქონდა, იონა მეუნარგიას დაუტყვეს გადმოცემა, რომ პოეტის მეორე სიყვარული იყო ფრანგის ქალი დელფინა-ლაბიერი. ამასთან იონა მეუნარგია აღნიშნავს, რომ ნ. ბარათაშვილმა დელფინას უძღვნაო ლექსი „ჩემს ვარსკვლავს“.

რამდენად შეეფერება სინამდვილეს ეს გადმოცემა? ამას ჩვენ ამოვიცნობთ, როდესაც დაკვირვებულის თვალთ გადავიკითხავთ ნ. ბარათაშვილის მიმოწერას მიხეილ თუმანიშვილთან.

მ. თუმანიშვილი, პოეტი, როგორც იცის მკითხველმა, ახლო მეგობარი იყო ნ. ბარათაშვილისა, თანშეზრდილი სკოლის ამხანაგი. ჩვენ უკვე ვნახეთ, რომ ნ. ბარათაშვილი და მ. თუმანიშვილი გიმნაზიაში ყოფნის დროს ერთად სცემდნენ ხელნაწერ ჟურნალს; მათ ერთად გამოაქვეყნეს აგრეთვე ქართული ლექსების ალმანახი.

ნ. ბარათაშვილისა და მ. თუმანიშვილის მეგობრობა არ შეწყვეტილა სკოლის შემდეგაც. 1837 — 1838 წლებში მ. თუმანიშვილი კახეთში სცხოვრობდა, ნ. ბარათაშვილი ტფილისში იყო და მათ მიმოწერა ჰქონდათ ერთმანეთთან. რასაკვირველია, მიმოწერის დროს ახალგაზრდა პოეტები აცნობდნენ ერთმანეთს თავიანთ ახალ ლექსებსაც.

როგორც ირკვევა, 1838 წელს ივლისში, ნიკო ბარათაშვილს წერილთა ერთად გაუგზავნია მ. თუმანიშვილისათვის ლექსი „ასტრა“. ახალი ლექსი ნ. ბარათაშვილის დიდად მოსწონებია მიხეილ თუმანიშვილს. იგი მოხიბლულა ამ ლექსის „კარგის სიტყვით, კარგის სტიხით, კარგის ხმით“. მაგრამ ვერ გაუგია ვერც ლექსის სათაური „ასტრა“, და ვერც ის. თუვისადმი იყო ეს ლექსი მიძღვნილი. ამიტომაც ნ. ბარათაშვილის ამ ლექსის საპასუხოდ მ. თუმანიშვილს ექსპრომტად დაუწერია ლექსი „ასტრას“, რომლის ბოლო წარმოადგენს შეკითხვას ნ. ბარათაშვილისადმი.

მოგვეყვას ეს საპასუხო ლექსი-ექსპრომტი მ. თუმანიშვილისა.

ასტრას

ასტრავ, ასტრავ, უცნაურო კაცთათვის,
სადაური სად მოსულხარ, ან რისთვის?
ესულო ხარ, სულიერი, ვინც იცის,
ეს სახელი არ სმენია არავის!

ნუთუ შენ ხარ ანგელოსი ციური,
ან ყვავილი უსახელო ველური,
ანუ თვალი უძვირფასესი ზღვისა?
მკითხველთათვის ხარ მარად უცნაური.

მოფრენილო შორეულისა ქვეყნით,
კარგის სიტყვით, კარგის სტიხით, კარგის ხმით,
ვერაივგან შეწყყნარებას ვერ კპოვებ,
მიუხედედრო, ასტრავ, შენის წოდებით.

გაისარჯე, წარვედ შენსა დამწერთან *),
ოდესცა ესცნობ შენსა სახელსა მისგან,
მაშინ გაქენდეს უქვეალი იმედი,
რომ იქნები წაკითხული ყველასგან.

წინანდალი, 15 ივლისი 1838 წ.

სალამოს 7 საათზე.

მ. თუმანიშვილს გაუგზავნია ნ. ბარათაშვილისათვის ეს ლექსი-შეკითხვა და მასთან ერთად წერილიც, სადაც იმავე ასტრას შესახებ ყოფილა საუბარი. თვით ეს წერილი მიხ. თუმანიშვილისა არ შენახულა, მაგრამ ნ. ბარათაშვილის პასუხიდან — (რომელიც ქვემოთ მოგვეყავს) — სჩანს, რომ მ. თუმანიშვილი ამ წერილშიაც იმეორებდა თავის შეკითხვას, თუ ვინ არის ეს სიყვარული პოეტისა, რომლის ვინაობაც მან „ასტრას“ სახელით დაჰფარა.

საპასუხო წერილში ნ. ბარათაშვილი შემდეგსა სწერს მ. თუმანიშვილს (წერილი დათარიღებულია 1838 წლის 6 აგვისტოთი):

„...მაღლობა, ძმაო, წერილებისათვის, სიამოვნებისათვის. უკანასკნელი მათგანი წავიკითხე ზაქარია ორბელიანთან ერთად. ეს იყო კრიტიკა, ანუ უფრო სწორედ მომართვა „ასტრას“ ავტორისადმი. ძალიან კარგი! მხოლოდ მგონია იგი ვერ მიაღწევს მიზანს, ე. ი. ვერ გაიგებ, ვინ არის ეს უცნობი ასტრა. ეს ავტორის საიდუმლოა. იგი არ სწერდა არც შენთვის, არც საზოგადოებისათვის; სწერდა მხოლოდ მარტო მისთვის (ქალისათვის). მას (ქალს) ესმის ავტორისა და ავტორი ამით კმაყოფილია. რაღა უნდა ავტორს ამის მეტი? რა მნიშვნელობა აქვს, გაიგე იგი შენ თუ არა?“

„ცნობილია, რომ საგანი ამშვენებს ლექსსა. ხოლო თუ შენ გინდა იცოდე მხოლოდ მნიშვნელობა სიტყვისა „ასტრა“, — ეს კი სრულგებობით მარტივია. იგი აღებულია ფრანგულისაგან *astre*, რაც ჩვენებურად, ძმაო თავყანა, ნიშნავს: მთიები. ასე, ჩემო ბატონო.

*) ნ. ბარათაშვილთან.

„გეტყვი ახალს ამბავს, თუ არ გაჯავრდები. მე დღეს კრამოს მივლივარ ს. წყნეთში. რისთვის? იმისთვის, რომ იგი იქ სრის. მანამ დედამ მთხოვა გაეატარო მათთან რამდენიმე დღე. როგორ უნდა შევიქცეოთ ეს დღეები? ახ? მაშ მოკედი, ბზ!“.

ბიზლიჩიშვილი

ვინ არის ეს „ასტრა“? რასაკვირველია, არაა დიდი გონებასახვილობა საჭირო იმის გამოსაცნობად, რომ ასტრას სახელით აქ ივლისსხმება დელფინა ლაბიერი. ნიკო ბარათაშვილის არც ერთი ლექსი არ ატარებს ფრანგულს სახელწოდებას, და თუ ამ ლექსისათვის ფრანგული სახელი დაურქმევია „astre“ „ასტრა“, იმიტომ, რომ პოეტის სატრფო დელფინა ფრანგის ქალი იყო და ეს ლექსიც დელფინასადმი იყო მიძღვნილი.

ამრიგად ის ბუნდოვანი გადმოცემა, რომელიც დაუცავს იონა მეუწარვიას პოეტის ახალგაზრდობის სიყვარულის — დელფინას შესახებ, — მართალი ყოფილა. ნ. ბარათაშვილის წერილი მ. თუმანიშვილისადმი, რომლის შინაარსი დღემდე გაუგებარი იყო, როგორც ირკვევა წარმოადგენს თითონ პოეტის ინტიმურ აღსარებას დელფინა-ასტრას სიყვარულის შესახებ.

ნ. ბარათაშვილის ლექსი „ასტრა“, რომელიც აგრე-რიგად მოსწონებია მ. თუმანიშვილს, და რომელიც მისი თქმით დაწერილი იყო „კარგის სიტყვით, კარგის სტიხით, კარგის ხმით“ ჩვენამდის არ მოღწეულა და დაკარგულია ისევე, როგორც ნ. ბარათაშვილის ზოგიერთი სხვა ნაწერებიც, რომელთა შესახებ ქვემოთ გვაქვს საუბარი.

დასასრულ დაგვრჩენია აღვნიშნოთ, რომ მართლდება იონა მეუწარვიას ის ცნობაც, რომ ლექსი „ჩემს ვარსკვლავს“ ნ. ბარათაშვილმა დელფინას უძღვნა. მართლაც ლექსი „ჩემს ვარსკვლავს“ თემატიური რკალის შიხედვით წარმოადგენს ერთგვარს pendant-ს ლექსისა Astre „ასტრა“. თითონ სახელწოდებაც „ჩემს ვარსკვლავს“, როგორც შეამჩნევდა მკითხველი, არსებითად იგივე რაც „ასტრა“. ასტრა, — როგორც თითონ ბარათაშვილიც განმარტავს, ნიშნავს მთიებს, ვარსკვლავს.

აქ საჭიროა დამატებით შემდეგი განმარტებაც.

შესაძლოა აღიშრას ასეთი ეჭვი, რომ ზომ არ არის ლექსი „ჩემს ვარსკვლავს“, რომელიც აგრეთვე დელფინასადმი ყოფილა მიძღვნილი, იგივე ლექსი „ასტრა“? იქნებ ნ. ბარათაშვილმა შემდეგ შეუცვალა აქ ლექსს ფრანგული სახელი „Astre“ ქართულად „ჩემს ვარსკვლავს“? როგორც ირკვევა, ასეთი დსცენა არ იქნებოდა მართალი. „ჩემს ვარსკვლავს“ და „ასტრა“ ორი სხვადასხვა ლექსი ყოფილა, თუმცა ორივე პოეტს დელფინასთვის უძღვნია. რომ აქ ორი სხვადასხვა ლექსია, ამას არც ვეცს. ჯერ ერთი, თარიღი. „ჩემს ვარსკვლავს“, როგორც ეს სწანს თვით ბარათაშვილის მინაწერებიდან, დაწერილია 1837 წელს. ხოლო „ასტრა“ დაწერილი ყოფილა 1838 წლის ზაფხულში¹⁾.

სხვაობა ამ ორი ლექსისა სრულიად ნათლად მტკიცდება აგრეთვე მ. თუმანიშვილის საპასუხო ექსპრომტიდან „ასტრას“. შეკითხვები, რომელსაც იძლევა მიზ.

¹⁾ საპასუხო ექსპრომტი დათარიღებულია ამრიგად: „15 ივლისი, 1838 წ., საღამოს 7 სათაზე“.

თუმანიშვილი თავის პასუხში, სრულებით არ უდგება იმ სახეებს, რომელიც მოცემულია ნ. ბარათაშვილის ამ ლექსში „ჩემს ვარსკვლავს“. მოცემულნი მითხველს ნ. ბარათაშვილის ამ ლექსს:

ერკინული
ბიზლირთიქს

ჩემს მარსპლანსს.

რად მრისხანებ, ჩემის ბედის ვარსკვლავო?
მაინც ვეტრფი, თუმცა ხშირადა მკლავო:
შეეთვისა სული შენსა მოღრუბლვას,
შეერჩვია გული სევდითა კრთოლვას!

ნუ გგონია ბედსა მით დამიმწარებ,
რომ უეცრად ბუჭით ნისლს მოიფარებ;
შენ არ იცო, რა სიამეს მომავებ,
როს მიბუტტვით ნისლით გამო მონათებ.

რა საბითაც გინდა შენ მე მტყვენო,
მაინც ვიცნობ. მწვენიერის ცის მთენო:
ნათელი ხარ შენ ნათელის სულისა,
მაღბინებელ დაბინდულის გულისა!

მოციმციმდი, მოდი, გამომედარე,
შენგან ბნელი გული გამომიდარე;
კვლავ ციური ცეცხლი გარშოისარე,
ნაბურწყალნი ეშისა მომავარე.

ხოლო მიხ. თუმანიშვილი თავის ექსპროზტში, რომელიც მას „ასტრა“-ს პასუხად დაუწერია, შემდეგის შეკითხვით მიმართავს ნ. ბარათაშვილს ამ ლექსის გამო:

„ასტრავ, ასტრავ, უცნაურო კაცთათვის,
სადაური სად მოსულხარ, ან რისთვის?
უსულო ხარ, სულიერი, ვინ იცის?
ეს სახელი არ სმენია არავის!
„ნუთუ შენ ხარ ანგელოსი ციური,
ან ყვავილი უსახელო ველური?
ანუ თვალი უძვირფასესი ზღვისა?..
მკითხველთათვის ხარ მარად უცნაური!..“ და სხვ.

მ. თუმანიშვილის ეს საპასუხო-ექსპროზტი ეხმურება სულ სხვა პოეტურ სახეებს, და არა იმ რკალს, რომელიც მოცემულია ლექსში „ჩემს ვარსკვლავს“. მიხ. თუმანიშვილს ვერც კი გაუგვია ლექსიდან „ასტრა“, თუ ვისდამია იგი მიძღვნილი. უფრო მეტიც: მ. თუმანიშვილი ვერ მიხვდარა იმასაც კი, რომ პოეტური სახე „ასტრა“ — ვარსკვლავს ივლდისხმებს; ხოლო ლექსი „ჩემს ვარსკვლავს“ არა მარტო თავისი სათაურით, არამედ თვით შინაარსითაც ვარსკვლავის სახეებში არის გაშლილი.

ვინ იყო ეს ვარსკვლავი — ასტრა — დელფინა, რომელსაც ჰკუთვნებია აბალგაზრდა ბარათაშვილის სიყვარული, და რომელსაც შთაუგონებია ჩვენი პოეტისათვის ეს ლექსები: „ჩემს ვარსკვლავს“ და „ასტრა“? ამის შესახებ ჩვენ ცოტა ვიცით. იგი, როგორც მოვიხსენეთ, ფრანგის ქალი ყოფილა. იგი არ ეკუთვნოდა წარმოშობით იმ არისტოკრატიულ

წრეს, საიდანაც იყო ბარათაშვილი. გადმოგვეცემენ, რომ დელფინა იყო კონდიტერის ქალი, ისევე როგორც რაფაელის ფორნარონა.

კოტა ვიციტ აგრეთვე დელფინას ოჯახური წრის შესახებ. ირკვევა მხოლოდ, რომ ბურჟუაზიული ოჯახი, რომელსაც ეკუთვნის დელფინა, სხანს შეძლებული ყოფილა. ზაფხულობით დელფინას ოჯახი ტფილისიდან აგარაკად გადიოდა, როგორც მაგალითად 1838 წელს სოფ. წყნეთში, სადაც პოეტმა, დელფინას დედის მოწვევით, გაატარა რამდენიმე დღე.

დელფინა სხანს საქართველოში ყოფილა გაზრდილი და ქართულიც სცოდნია. ამას გვაფიქრებინებს თვით ნ. ბარათაშვილის წერილი მ. თუმანიშვილისადმი: „აეტორი არა სწერს შენთვის, არც საზოგადოებისათვის, სწერს მხოლოდ მისთვის (დელფინა-ასტრასთვის); მას ესმის აეტორისა და აეტორი ამით კმაყოფილია; რაღა უნდა პოეტს მის მეტი?“

დელფინას და ბარათაშვილის რომანი ორი წელი გაგრძელდა, 1837 და 1838, როდესაც ბარათაშვილი 19—20 წლის კაბუჯი იყო.

აი თითქმის ყოველივე ის, რაც შეიძლება ითქვას დელფინას შესახებ. რით დასრულდა ბარათაშვილის და დელფინას რომანი? დარჩა იგი შემდეგაც საქართველოში? როგორი იყო ამ ქალის თავგადასავალი, ვიდრე იგი ბარათაშვილს ასტრას სახით მოევიწყებოდა? როგორი იყო მისი ბედი ბარათაშვილის განშორების შემდეგ? ვინ იყო, დაბოლოს, იგი?

ამის შესახებ ჩვენ არა ვიციტ-რა. ჩვენ ვარჩევთ მხოლოდ მის ბუნდოვან ცისფერს ნაზრდილს, რომელიც მან ბარათაშვილის პოეზიას მიჰფინა. ქართულს ლირიკაში ამ მშვენიერმა ფრანგის ქალმა დაგვიტოვა მხოლოდ ეს თავისი სამფეროვანი პოეტური სახელი: ვარსკვლავი-ასტრა-დელფინა.

მეგობრები მამამამამის ძალი

მეგობრობა დელფინასი და ნ. ბარათაშვილისა არ ყოფილა ხანგრძლივი. იგი როგორც მოვიხსენეთ ორი წელი, 1837 და 1838 გაგრძელდა.

მათი განშორება არ უნდა გვეჩვენოს მოულოდნელად. დელფინა, რაც არ უნდა იყვეს, არ ეკუთვნოდა იმ საზოგადოებრივს წრეს, საიდანაც იყო ბარათაშვილი. მასთან არც იყო მოსალოდნელი სრული გაგება, უინტიმესი სულიერი ნათესაობა ქართველი პოეტისა და სულ სხვა წარმოშობის, განათლებისა და წრის ფრანგის ქალისა. ბარათაშვილისა და დელფინას შეხვედრა უფრო შემთხვევითი იყო, და მათ განშორებასაც არ დაუტოვებია ბნელი ანარეკლი.

თუ დელფინა პოეტის ჯერ ისევ ყმაწვილური გატაცების სავანი იყო, პოეტის ნამდვილი ძლიერი სიყვარულია ეკატერინე ქავჭავაძის ქალი. ეკატერინეს სიყვარულმა უდიდესი გავლენა იქონია პოეტის შემოქმედებაზე. ეკატერინეს სახით შთაგონებულია მთელი წყება ნ. ბარათაშვილის ლექსებისა.

ეკატერინე ჭავჭავაძე (1818 — 1882 წ.) იყო იმ ოჯახიდან რომელსაც სამართლიანად უნდა მიეკუთვნოს სახელი, — ქართული პოეზიის მუხათა სადგური.

ეკატერინე იყო ქალი განთქმულის პოეტის ალექსანდრე ჭავჭავაძისა. განგებამ ყველა საჩუქარი უხვად გაიმეტა ამ ქალისათვის. ეკატერინე ყოფილა განსაკუთრებული სილამაზისა, რაზედაც ალტაცებით მოგვითხრობენ ყველა თანამედროვენი, არტიტიული განათლებით, დიდის გემოვნებით, ამასთან გონება-მახვილი. თან მშვენიერი მომღერალი და დამკვრელი.

მე-19 საუკუნის მეორე მეოთხედში ალექსანდრე ჭავჭავაძის ოჯახის გარშემო იკრიბებოდა ქართული გონებრივი ელიტა. ალექსანდრე ჭავჭავაძის სალონში ბრწყინავდა მისი ორი ქალი, ეკატერინე და უფროსი დაი ეკატერინესი — ნინო¹⁾. აქვე ხშირად შეტყუდობდით მანანა ორბელიანს.

გრიგოლ ორბელიანის ახლად აღმოჩენილ ნაწერებში — (იხ. გრიგოლ ორბელიანის ნაწერთა კრება, რომელიც ჩამოართვეს პოეტს დატყვევების დროს 1832 წლის შეთქმულობაში მონაწილეობის გამო) — დაცულია ეპისტოლარული მხატვრული ესკიზი, სათაურით: „ნინო, ეკატერინა, მანანა“, სადაც პოეტს ეს სამი უმშვენიერესი ქალი სამი გრაციის სახით ჰყავს წარმოდგენილი.

გრიგოლ ორბელიანს ამ სამებიდან უყვარდა ნინო ჭავჭავაძისა, უფროსი დაი ეკატერინესი. ნინო, პოეტის გრიბოდოვის ცოლი ადრე დაქვრივდა. მან მოახიბლა გრიგოლ ორბელიანი. იგი ჩვენი პოეტისათვის ნამდვილი მუზა იყო, მან შთააგონა გრიგოლ ორბელიანს მთელი რიგი ლექსებისა. პოეტს სიკვდილამდე შერჩა მისი სიყვარული. 1832 წლის შეთქმულობის შემდეგ ტყვეობაში გადასახლებული გრიგოლ ორბელიანი — ნინოს წერილებს, „ნაწილებსავეთ უბეში ატარებდა და დაუჯდომელის შავიერ ჰკითხულობდა“.

გრიგოლ ორბელიანი, უკვე ღრმა მოხუცებაში მყოფი, 73 წლისა, იგონებს ნინოს, ეკატერინეს და მანანას საზოგადოებას, და ერთს წერილში, რომელიც მიწერილია ეკატერინესადმი 1877 წელს, სხვათა შორის შემდეგსა სწერს:

„მაგონდება თქვენი ბრწყინვალე ყმაწვილ-ქალობა და მასვე დროს სხვანიცა მრავალნი, დახატულნი სილამაზითა, მიმზიდველნი მალაზრდილობით, გონებით, გულის სიწმინდით. მართლაც მეტად კარგი დრო იყო, სავე მხიარულებითა, უზრუნველობითა, და ამასთანა საითაც შეპხედავდით, უთუოდ იყო ვინმე მშვენიერი, და ამის გამო ხშირად ვამბობდით ძველებურს სავათნავას ლექსსა: „ნეტა რომელს ვენაცვალო, განა რამდენი თავი მაქვს?“ ხშირად მაგონდება ის დრო, თქვენი დრო,

¹⁾ მესამე ქალი ალექსანდრესი — სოფიო, იმ დროს, რომელსაც აქ ვეხებით, ჯერ კიდევ ბავშვი იყო.

მეტად ლამაზი დრო, ჩემის აწ დაბერებულის გულის გასამხილველად, გასაყმაწვილებლად. ღმერთმან გიშველოსთ, მეტად კარგები იყავით, და ახლაც ჩემი თავი მომანია ბედნიერად, რომ მეც თქვენსეულადღობაში ვიქცეოდი და მას ვეკუთვნოდი. თქვენ გამომიყვანეთ; მჭკრტად, პოეტად, და ახლაც თქვენვე ხართ ჩემი ნუგეშის-მცემელი.“

ხოლო 1882 წელს, როდესაც გარდაიცვალა ეკატერინე, გრიგოლ ორბელიანი შემდეგის სიტყვებით დასტირის ეკატერინესა და მისი დროისა და წრის სხვა ქართველ ქალთა სახსოვარს (—წერილი ანასტასია ჩერქეზიშვილისადმი 1882 წელს 23 აგვისტოს თარიღით)¹⁾:

„ჩენინა ეკატერინა მენგრელისა გარდაიცვალა გორდსა 13 აგვისტოს. განვიდა ესეც წარსულისა დროისა საქართველოს მშვენიერება, დედუფლად დაბადებული. ვინცა შეხედავდა, მაშინვე უნდა მდაბლად თავი დაეკრა!.. ჩემო ტასო, ბნელდება საქართველო!“

ნიკო ბარათაშვილი და ეკატერინა ბავშვობიდანვე თანაშეზრდილნი იყვნენ და წლოვანებითაც ტოლები.

ალექსანდრე ჭავჭავაძისა და მელიტონ ბარათაშვილის ოჯახში, როგორც თანამედროვენი ვადმოგვეცემენ, განსაკუთრებით დაახლოვებულნი ყოფილან. ბარათაშვილის ბიოგრაფი კონსტ. მამაცაშვილი, იმ პირთა შორის, რომელთაც შეგობრობა ჰქონდათ მელიტონ ბარათაშვილის ოჯახთან, პირველად ალექსანდრე ჭავჭავაძეს მოიხსენებს. პოეტის დაი ბარბარე ვეზირიშვილისა აგრეთვე აღნიშნავს თავის მოგონებაში, რომ მელიტონის ოჯახს „განსაკუთრებით კარგი დამოკიდებულება ჰქონდა ალექსანდრე ჭავჭავაძის ოჯახთან“.

შემდეგ, როცა ნიკო ბარათაშვილი დავაეკაცდა და საზოგადოებაში გამოვიდა, იგი, რასაკვირველია, განსაკუთრებულის ყურადღებით უნდა ყოფილიყო მიღებული ალექსანდრე ჭავჭავაძის სალონში. ნიკო ბარათაშვილი ტფილისის ერთი უწარჩინებულესი ოჯახის შვილი იყო. ამასთან ბუნებრივია, რომ ისეთს არტისტულს წრეში, როგორიც იყო ალექსანდრე ჭავჭავაძის ოჯახი, დიდად აფასებდნენ ბარათაშვილის პოეტურს ტალანტს. შენახულა ვადმოცემა, რომ ბარათაშვილმა თავისი პოემა „ბედი ქართლისა“ პირველად ა. ჭავჭავაძის სახლში წაიკითხა, 1839 წელს.

კერძოდ ეკატერინე, როგორც ირკვევა, ნ. ბარათაშვილის პოეზიის დიდი თავყვანისმცემელი ყოფილა, რაზედაც ქვემოთ გვექნება საუბარი.

რომ ბარათაშვილი გატაცებული იყო ეკატერინეთი, ამის შესახებ შენახულა ცნობა პოეტის მეგობრის ლევან მელიქიშვილისა. ლევან მე-

¹⁾ იხ. საქართველოს მეზეტემის პალეოგრაფიული განყოფილების ხელნაწერი S — 2660.

ლიქიშვილს უამბნია იონა მეუნარგიასთვის, თუ როგორ დაწერა ბარათაშვილმა ლექსი „საყურე“. იონა მეუნარგიას ეს ცნობა შემდეგნაირად აქვს ჩაწერილი:

„ბარათაშვილი იყო თურმე მიწვეული საგინაშვილსა და სალამოზე და იქიდან შემოვარდა ყაფლან ორბელიანთან, საცა დაუხვდა იმას ლევან მელიქიშვილი.“

„— ლევან, ლევან! გავვიყდი! მეტი აღარა ვარ! ეკატერინა იქ არის და მისმა საყურეს თამაშმა გადამრია! ღვთის განაჩენი კაცი ვერ ნახავს ვერაფერს უკეთესს“. და ამ სალამოს დასწერა სახსოვრად ლექსი „საყურე“.)

ნ. ბარათაშვილისა და ეკატერინეს რომანის ისტორია დაშიფრულია ნ. ბარათაშვილის ლექსების მთელ რიგში. ამავე რომანს შუქსა ჰფენს აგრეთვე ნ. ბარათაშვილის ერთი წერილი, რომლის მნიშვნელობა და მასში ნაგულისხმევი ამბავი დღემდე ამოცნობილი არ იყო.

ჩვენ მოგვიხდება დაკვირვებულის თვალთ გადავიკითხოთ ნ. ბარათაშვილის ლირიული ლექსების ერთი ციკლი 1939 — 1841 წლებისა და ამოვხსნათ ამ ლექსებში მოცემული პიროვნული აქცენტი.

ნ. ბარათაშვილის და ეკატერინეს რომანტიული ისტორია ასე წარმოგვიდგება.

ნ. ბარათაშვილი და ეკატერინე, როგორც მოვიხსენეთ, ბავშვობიდანვე თანშეზრდილნი იყვნენ. ნიკო ბარათაშვილსა და ეკატერინეს სჩანს, ჯერ კიდევ ბავშვობის დროიდანვე აერთებდათ ახლო მეგობრობა. ნ. ბარათაშვილი ერთ წერილში, რომელიც, როგორც ირკვევა, ეკატერინეს ეხება, და რომელიც ეკატერინესთან განხეთქილებისა და დაშორების შემდეგ არის დაწერილი, შემდეგსა სწერს ეკატერინეს შესახებ:

„ყ მ ა წ ვ ი ლ ო ბ ი დ ა ნ ვ ე შეჩვეული რაზედმე სული ძნელადღა გარდაიცვლის ჩვეულებას, და ვიდრემდის სრულად გარდაეჩვევა, მწარეა ტანჯვა და ბრძოლა მისი“.

ნ. ბარათაშვილის ეს ბავშური მეგობრობის გრძნობა ეკატერინესადმი შემდეგ სიყვარულით შეცვლილა.

ბარათაშვილის გატაცება ეკატერინეთი სჩანს დაწყებული 1838—1839 წლებში, როდესაც პოეტი 20—21 წლისა იყო. ერთი წყება ნ. ბარათაშვილის ლექსებისა, რომლებიც მიძღვნილია ეკატერინესადმი, დათარიღებულია 1839 წლით. ეს ლექსებია: „თავადის ქაეკავაძის ასულს ეკატერინას („ხმით მშვენიერით“) და საყურე („ვითა პეპელა“).

რამდენად უპასუხებდა ეკატერინე პოეტის გრძნობას, როგორი იყო ამ რომანის პერიპეტები, ამის შესახებ ჩვენ ცოტა ვიცით.

1) ი. მეუნარგია, გვ. XLVIII.

მაგრამ პოეტის გრძობა რომ არ დარჩენილა უპასუხოდ, ამას გვიჩვენებს ლირიული აღსარება პოეტისა, და აგრეთვე პოეტის ერთადერთი რომელიღაც ქვემოთ გვაქვს დაწვრილებით საუბარზე გვხვდება:

1839 წელს ეკატერინე გაათხოვეს სამეგრელოს მთავარ დავითზე. ეს იყო, სჩანს, ანგარიშის ქორწინება, ქვეკვაძიანთ ოჯახი უნათესავდებოდა საქართველოს უწარჩინებულეს გვარეულობას, საქართველოს უკანასკნელ მფლობელ მთავართა სახლს, ეკატერინე დედოფალი ხდებოდა.

ეს ქორწინება, გარეგნულად ბრწყინვალედ გადახდილი, სინამდვილეში არ ყოფილა ბედნიერი.

დავით სამეგრელოს მთავარი და ეკატერინე ერთმანეთისათვის უცხონი დარჩენილან.

ერთი თანამედროვე ავტორი ეკატერინესა და დავითის დამოკიდებულების შესახებ სწერს: „Он (владелец Мингрелии Давид) все более и более удалялся от всяких развлечений, и тогдашняя хроника говорила, что он почему-то охладел к своей жене“. ერთად-ერთს ნუგაშს ეკატერინე ჰპოვებდაო ტფილისში, --- სწერს იგივე ავტორი. „Единственное развлечение она (Екатерина) находила в редких посещениях Тифлиса и родных“.

1840 წელს ეკატერინე ჩამოვიდა ტფილისში. ამ დროს ისევე განახლებულა მეგობრობა ნ. ბარათაშვილისა და ეკატერინესი. ამ დროს ეკუთვნის ნ. ბარათაშვილის ლექსების მთელი წყება, რომლებიც ამ მეგობრობით არის შთაგონებული, რომელთაც პოეტი ეკატერინეს მიუძღვნის.

მეგობრობა პოეტისა და ეკატერინესი სჩანს იყო პოეტის მხრით რომანტიული თავყვანება.

არ უცივიო, სატრფოო, შენსა მგოსანსა გულის-თქმა:
მოკვდავსა ენას არ ძალუძს უკვდავთა გრძობით გამოთქმა!
მინდა მზე ვიყო, რომ სხივნი ჩემთ დღეთა გარსა მოვადლო,
სალამოს მისთვის შთავიდე, რომ დილა უფრო ვაცხოველო...
მინდა შენ იყო, სატრფოო, მშვენიერისა ცის ცვარი,
რომ განაცოცხო შავარნო, მდელი სიციხითა დამკენარი...

ნუთუ ამ სულის წადილსაც რქვა სოცეარული სხვათაებრ?
მაშინ მზეც უსხივ-უცეცხლოდ შეიძლებს ნათვას ვარსკვლავებრ:
მაშინ ვარდიცა განთიადს ვერღარა გარდაიშალოს
და ცისა ცვარმან მდელი ვერღარა გააბიბინოს;
მაშინ შენ სხვათა მოკვდავთა ბანოვანთ მივმგავსები.
მაშ რად ერჩევი მათ შორის და ციურთ დაედარები?..
მაგრამ მშვენიერება გაქვს, ცისიერო, უხრწნელი,
და ჩემთა გრძობათ შენდამი ვერ დასდვან კაცთა სახელი!

ეკატერინეს და ნ. ბარათაშვილის მეგობრობა გაგრძელებულა 1840.—
1841 წლები.

1841 წლის ბოლოს მომხდარა განხეთქილება ეკატერინეს და ნ. ბარათაშვილს შორის, არა სიანს კარგად, რას გამოუწვევია განხეთქილება. პოეტი ბრალსა სდებს ეკატერინეს, უჩივის მას ორპირიანებას წერილში, რომელიც, როგორც ირკვევა, ეკატერინეს ეხმარება მისი წესების შესახებ:

„ვინც მაღალი გრძობისა მეჭონი მეგონა, იგი ვნახე უფულო... ვინცა ცრემლნი მეგონებოდენ ცრემლად სიბრაღელისა, გამომეტყველად მშვენიერის სულისა, თურმე ყოფილან ნიშანნი მცბიერებისა, წვეთნა საშინელის საწამლაისა...“

ასეთი იყო პერიპეტეები ამ რომანტიული ისტორიისა, რომელმაც დიდი სულიერი დრამა განაცდევინა პოეტს და რომელმაც განსაკუთრებული გავლენა იქონია პოეტის შემოქმედებაზე.

ამის შემდეგ ჩვენ გავეცნობით ნ. ბარათაშვილის ლექსებს, რომლებიც მას ეკატერინესათვის მიუძღვნია.

ეს ლექსებია:

1. თავადის ჰავ(ჰავად)ის ასულს ეკა(ტერი)ნას — 1839 წ.
2. „საყურე“ — 1839 წ.
3. „...ნა ფორტოპიანოზედ მომღერალი“¹⁾.

რომ მესამე ლექსი „...ნა ფორტოპიანოზედ მომღერალი“ მიძღვნილია ეკატერინესადმი, ეს შემდეგის მიხედვით ირკვევა.

1840 წელს, როგორც მოხსენებული გვქონდა, ეკატერინე სამეგრელოდან ტფილისში ჩამოვიდა. 1841 წელსაც ეკატერინე ტფილისში იმყოფებოდა. 1841-ში ნ. ბარათაშვილს ეკატერინესთვის მიუძღვნია თავისი ხელით გადაწერილი ლექსთა კრებული. აი ამ კრებულში, და მხოლოდ ამ კრებულში მოიპოვება ეს ლექსი. უნდა გვახსოვდეს, რომ ბარათაშვილისაგან ჩვენამდე მოღწეულა მთელი რიგი კრებულებისა, რომლებიც პოეტს თავისი მეგობრებისათვის გადაუწერია²⁾, მოიპოვება აგრეთვე პოეტის კრებულებიდან გადმოღებული პირები³⁾; დაცულია აგრეთვე

¹⁾ ივერიაში (1882 წ. № 4—5) დაბეჭდილია: „ნა...“. ასეთი დაწერილობა არის ან lapsus ნაცვლად პირვანდელი დაწერილობისა „...ნა“ ან და აქ გვაქვს სახელის დაშიფრვა (იხ. ამის შესახებ ქვემოთ).

²⁾ ასეთებია:

ა) შიკო ორბელიანისათვის გადაწერილი კრებული იმავე 1841 წლისა (ხელნაწერი საქ. მეზ. S—2701).

ბ) ერისთავისეული კრებული (— ხელნაწერი საქ. მეზ. S—1115).

გ) ვეზირიშვილისეული კრებული (— ხელნაწერი საქ. მეზ.—2033 და H—2034).

დ) კრებული S—2516 და S—2516 (ხელნაწერები საქ. მეზუემისა).

ე) გრიგოლ ორბელიანისათვის გადაწერილი კრებული, საიდანაც შემდეგ დაიშვებდა ნ. ბარათაშვილის ლექსების პირველი გამოცემა (1876 წ.).

³⁾ ასეთებია:

ა) ხელნაწერი საქ. მეზ. H—772;

პოეტის ცალკეულ ავტოგრაფთა კოლექციებიც¹⁾. მაგრამ არც ერთს კრებულში, არც ერთს კოლექციაში, გარდა ეკატერინეს პირადი კრებულისა, ეს ლექსი შეტანილი არაა. ცხადია, პოეტს ეს ლექსი შეტანილი ეკატერინესადმი, იმდენად ინტიმურად მიაჩნდა, რომ არ დაუნახავს შესაძლებლად მისი გადაწერა სხვა კრებულებში.

ამ ლექსის ინტიმურობის გამო დაქარაგმებულია მისი სათაურიც: „...ნა (ანუ ნა...) ფორტოპიანოზედ მომღერალი“, რაც ასე უნდა იქნას წაკითხული: „(ეკატერი)ნა ფორტოპიანოზედ მომღერალი“.

ასეთი დაქარაგმება ამ ინტიმური ლექსისა, რომელიც პოეტს ეკატერინეს პირად კრებულში ჩაუწერია, მით უფრო გასაგებია, თუ მოვიგონებთ, რომ ეკატერინე ამ დროს უკვე გათხოვილია, და ამასთან ეკატერინესა და ქმარს შორის უთანხმოებას ჰქონია ადგილი²⁾.

რომ ლექსი „...ნა resp. (ეკატერი)ნა ფორტოპიანოზედ მომღერალი“ ეკატერინე ჰავეკავაძის ქალს ეხება, ეს სჩანს აგრეთვე თითონ ამ ლექსის შინაარსიდანაც. უნდა გვახსოვდეს რომ ბარათაშვილის ლირიკაში „ხმით მშვენიერით მომღერალი“ განუყრელი ხატებაა ეკატერინესი ისევე როგორც ვეფხის-ტყაოსანში ნესტან-დარეჯანის განუყრელი ნიშნულობაა ტარიელის ნაძღვნევი რიდე, რომლითაც შოთა გვანიშნებს ხოლმე საიდუმლო მზეთუნახავის ნესტანის ვინაობას, ასევე ბარათაშვილის პოეზიაში ეკატერინე ჩვენ გვევლინება როგორც „ხმით მშვენიერით მომღერალი“.

ასე, პირველ ლექსს, რომელსაც ეწოდება „თავადის ჰავეკავაძის ასულს ეკატერინას“ პოეტი ამ სიტყვებით იწყებს:

„ხმით მშვენიერით,
ტკბილის სიმღერით

ჰაეროვანო სულს ეღვინები

ბ) ხელნაწერი საქ. მუზ. S — 1512;

გ) ხელნაწერი საქ. მუზ. S — 1555;

დ) ხელნაწერი საქ. მუზ. H — 2398;

ე) ხელნაწერი ბარბარე ჰობლოვისელი და სხვ.

1) ასე, მაიკო ორბელიანისეული ავტოგრაფების კოლექცია, დაცული როგორც დედნების სახით, ისე ვადმონაწერი პირის სახითაც (ხელნაწერი საქ. მუზ. S—5190). — გრიგოლ ორბელიანის კოლექცია, დაცული პ. უმიკაშვილის (ხელნაწერი საქ. მუზ. S — 4911) და ი. მელნარჯიას (დროება 1885 წ. № 114) პირების სახით.

2) ამ ლექსის სათაურის გამო აქ საჭიროა დამატებით შემდეგი აღნიშნოთ. თუ როგორ იყო ჩაწერილი თვით ხელნაწერ დედანში ამ ლექსის სათაურის პირველი სიტყვა „...ნა“ თუ „ნა...“ — გაურკვეველი რჩება. პირველნაბეჭდში (ივერია, 1882 წ. № 4 — 5) — იკითხვის: „ნა...“. შესაძლოა აქ ჩვენ გვაქვს lapsus ნაცვლად პირვანდელი დაწერილობისა „...ნა“. მაგრამ არაა გამორიცხული ისიც, რომ დაწერილობა „ნა...“ ნაცვლად პირვანდელი დაწერილობისა „...ნა“ მოხდენილია თვით პოეტის მიერვე სახელის დაშიფრვის მიზნით. ასეთი დაშიფრვა სრულიად ბუნებრივია, თუ გავითვალისწინებთ ლექსის ინტიმურს ხასიათსა და ამასთან ეკატერინეს განსაკუთრებულ მდგომარეობას — ქმართან უთანხმოების გამო.

და კიდევ ქვემოთ:

„შენს ენითა
საესე ლხენითა...“

„მახსოვს სიამით
ოდეს ტბილის ხმით
ვარდა და ბულბულს მოეღინარე“.

ჩვენს ლექსშიაც „(ეკატერი)ნა ფორტოპიანოზედ მომღერალი“ — იმავე სახეების რკალში არის წარმოდგენილი:

„ზმა საკრავსა ნელ-ნარნარისა სულს განახარებს
და მშვენიერი ის ენა ამიშლის გულისა კირჯბს“.

ასევე ლექსში „აღმოხდა მნათი“ ჩვენ გვევლინება იგივე სახე „მშვენიერის ხმით მომღერალისა“:

„მეცა ხელი ვყო დაეანგებულს ჩემსა სანთურსა,
და შევავართო ფიჭრნი ჩემნი შენს ხმას ციურსა...“

ასეთია ეს განუყრელი პოეტური ხატება ეკატერინესი ბარათაშვილის ლირიკაში.

4 — 5. „როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა“ და „ცისა ფერს“.

ეს ორი ლექსი, როგორც ცნობილია, წარმოადგენს გადმოკეთებას რუსული სასიმღერო რომანსებისა, რომლებიც ბარათაშვილის დროს ყოფილა გავრცელებული.

ნ. ბარათაშვილის ლექსების შესამე გამოცემის წინასიტყვაობის ავტორი (პ. უმიკაშვილი) სწერს:

„როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა“ და „ცისა ფერს, ლურჯსა ფერს“ არიან მიბაძვა რუსულისა, თუმცა კი არ არიან შენიშნულნი ამგვარად. ბარათაშვილის დროს ეს ლექსები იყო სამღერალი ფორტოპიანოზედ და რუსულად ასე იწყებიან: 1. „Как счастлив я, коль с тобой бываю...“ ბოლოს „Ты не поверишь...“ და სხვ. 2. „Черный цвет, мрачный цвет, ты мне мил“.

აღვნიშნავთ ამასთან, რომ უკანასკნელი ლექსის პირდაპირი თარგმანი წინად აღ. ჭავჭავაძეს ჰქონია შესრულებული („ფერსა ბნელსა, ფერსა შავს...“). ბარათაშვილს ახლად უთარგმნია, ანუ უფრო სწორედ გადმოუკეთებია ეს ლექსი. კერძოდ „შავი ფერი“ ნ. ბარათაშვილს შეუცვლია რომანტიკოსების საყვარელი „ლურჯი ფერით“.

ვისთვის დაუმზადებია ნ. ბარათაშვილს ფორტოპიანოზედ სასიმღერო რომანსების ეს ქართული ტექსტები? რაკი ბარათაშვილი მოხიბლული იყო „ფორტოპიანოზედ მომღერალის“ ეკატერინეს „ხმითა მშვენიერითა“, საფიჭრებელი იყო, რომ ნ. ბარათაშვილმა ეს სასიმღერო რომანსები ეკატერინესათვის შეასრულა. და ეს მართლაც ასე ყოფილა. ამ ორი ლექსის ტექსტი—გადაწერილი თვით პოეტის ხელით, აღმოჩნდა ეკატერინე ჭავჭავაძის ქალის ქალაღებში. აღსანიშნავია ამასთან, რომ ეს ორი

ლექსი ბარათაშვილს არ აქვს შეტანილი არც ერთს ურებულში, რომელიც მას საზოგადოებაში გასავერცელებლად დაუმზადებია. როგორც ირკვევა, ფორტოპიანოზედ სასიმღერო ეს ორი რომანსი, მკერდს საგანგებოდ ეკატერინესთვის დაუმზადებია და მხოლოდ მისთვის მიუერთმეცია თავისი ხელით გადაწერილი მათი პირები (— ისევე როგორც მხოლოდ ეკატერინესთვის გადაწერილი ლექსთა კრებულში არის შეტანილი ნ. ბარათაშვილის ლექსი „(ეკატერი)ნა ფორტოპიანოზედ მომღერალი“).

ამ-რიგად ირკვევა, რომ ნ. ბარათაშვილს ეკატერინესათვის უძღვნია სამი ლექსი (— „ჭავეჭავაძის ასულს ეკატერინას“, „საყურე“ „ფორტოპიანოზედ მომღერალი“) და ორი გადმოკეთებული რომანსი („როს ბედნიერ ვარ“ და „ციხფერს“).

გარდა დასახელებული ლექსებისა ეკატერინესადმი არის მიძღვნილი კიდევ ხუთი ლექსი იმავე 1839 — 1841 წლებისა:

- „სატრფოვ, მახსოვს“.
- „სული ობოლი“.
- „აღმოხდა მნათი“.
- „არ უკიეინო სატრფოო“.
- „ეპოვე ტაძარი“.

რომ ეს ლექსებიც ეკატერინეს იგულისხმებენ, ამას ადასტურებს ჯერ ერთი ის გარემოება, რომ ისინი თავისი შინაარსით ეხმაურებიან სწორედ იმ ლექსებს, რომლებიც, როგორც გამოირკვა, ეკატერინესადმი ყოფილან მიძღვნილი; ამას გარდა ამ ლექსების პიროვნული აქცენტის ამოცნობას შესაძლოდ ხდის ნ. ბარათაშვილის ერთი წერილი 1842 წლისა.

გადავიკითხოთ ამის შემდეგ ნ. ბარათაშვილის ეს ლექსები, რომლებიც პოეტის უინტიმესი გრძნობებით არის გამოთბარი, და რომლებშიაც მოცემულია ნ. ბარათაშვილისა და ეკატერინეს რომანის პოეტური ისტორია. აქ არის Dichtung, მაგრამ ამავე დროს აქ არის Wahrheit, პოეზიაში აღბეჭდილია სინამდვილის ნაჩრდილი.

ამ ლექსებიდან, რომლებიც ეკატერინეს სახით არის შთავონებული, ყველაზე აღრინდელია ლექსი „თავადის ჭავეჭავაძის ასულის ეკატერინას“, სადაც პოეტი შემდეგს სახეებში წარმოგვიდგენს ეკატერინეს მონიბლავს ჩვენებას:

- ხმით მშვენიერით,
- ტკბილის სიმღერით,
- პაეროვანო, სულს ელხინები;
- თვალთ არონინებ,
- გულს დააწყლულებ
- და ღიმილითა ესალბუნები!

სადც ხარ, იმ არეს,
 მოჰდენ სიამეს, —
 უშენოდა მოჰსდენს მზიარულება!
 შენის ენითა,
 საესე ლხენითა,
 ვინ არა იგრიანოს გულკეთილობა!

მახსოვს სიამით,
 ოდეს ტკბილის ხმით,
 ვ ა რ დ ს ი ა დ ა ბ უ ლ ბ უ ლ ს მოელხინარე,
 პირმცინარითა,
 სინარნარითა,
 მკონნის ყარიბს გულს ესხვიმფინარე!

თუ ეს პირველი ლექსი ბარათაშვილისა უფრო მოკრძალებული აღ-
 ტაცების გრძნობას გამოხატავს, მეორე ლექსი, განთქმული „საყურე“,
 ერთი უმშვენიერესი სამკაული ნ. ბარათაშვილის ლირიკისა, ინტიმურო-
 ბის მღელვარე გრძნობის სუნთქვით არის გამთბარი.

ს ა ჟ უ რ ი

ვითა პეპელა
 არხვეს ნელნელა
 სპეტაკს შროშანას, ლამაზად აბრიღს,
 ასე საყურე,
 უცხო საყურე,
 ეთამაშება თავისსა არდიღს.

ნეტავი იმას,
 ვინც თავისს სუნთქვას
 შენსა ჩრდილშია მოიბრუნებდეს!
 შენის შერხვეით,
 სით მობერვით
 გულისა სიციხეს განივრილებდეს!

ჰოა საყურეო,
 გრძნებით ამრეო,
 ვინ ბაგე შენს ქვეშ დაიტკბარუნოს?
 მუნ უკედავების
 შარბათი ვინ სვის?
 ვინ სული თვისი ზედდაგაკონოს?

1839 წელს მოხდა ეკატერინესი და ნ. ბარათაშვილის პირველი და-
 შორება.

როგორც მოხსენებული გვექონდა, 1839-ს ეკატერინე გაათხოვეს და-
 ვით სამეგრელოს მთავარზე. ეს, როგორც აღენიშნეთ, ოჯახის ანგარი-
 შის ქორწინება იყო; ხოლო ეკატერინეს გული სჩანს პოეტისათვის სძვერ-
 და.

პოეტის გულში საბოლოოდ აღბეჭდილია ერთი სცენა, რომელიც ეკატერინე სევედით შეპყრობილი ცრემლებსა ღვრიდა, ხოლო ვერ უსწრებდა გაემჟღავნებია პოეტისათვის სამწუხარო საიდუმლო მათი მომავალი განშორებისა.

ეს სცენა აღბეჭდილია პოეტის ორ ლექსში: „(ეკატერი)ნა ფორტოპიანოზედ მომღერალი“ და „სატრფოვ მახსოვს თვალნი შენნი მშვენიერი ცრემლით ჰკრთოდენ“.

პირველი ლექსი „(ეკატერი)ნა ფორტოპიანოზედ მომღერალი“ აღჩინდელია. პოეტს ჯერ კიდევ არ სცოდნია, თუ რას მოასწავებდა სატრფოს ცრემლი, „ღაწენი ნაცრემლნი“, მან არ იცის მათი მომავალი განშორების საიდუმლო, და პოეტი მოხიბლული უმღერის მწუხარებით შეპყრობილს „სევედით ნაზს“ თავის სატრფოს.

(ეკატერი)ნა, ფორტოპიანოზედ მომღერალი

ხმა საკრავისა
ნელ ნარნარისა
სულს განახარებს
და მშვენიერის
ენა ამიშლის
გულისა ჰკირებს!

მპერტდი ლამაზსა,
სევედითა ხაზსა,
და შევეტრფოდი;
ყოველთ გრძნობათა,
ყოველთ გონებათა
მას მივაპყრობდი.

ღაწენი ნაცრემლნი,
ტრფიალთ დამწველნი,
უფროს შენოდენ,
თმანი ნაშალნი,
მკერდზედ დაყრილნი,
ემუქმებოდენ.

ეუუენა თვალნი,
გულთა მომკვლელნი,
მოცინარობენ,
პაწაწა ტუჩნი,
ვარდებრ ნაფურცლნი,
ლხენას მოჰპერვენ.

მეორე ლექსში „სატრფოვ მახსოვს თვალნი შენნი“, — რომელიც დაწერილია ცოტათი უფრო გვიან, უკვე ეკატერინეს და ნ. ბარათაშვილის განშორების შემდეგ, პოეტი იგონებს იმავე სცენას, როდესაც „სევედითა

ნაზი“ ეკატერინე ცრემლთა აფრქვევდა, და „ლაწვნი წაღრწინა, ტრფი-
 ალთ დამწვარნი უფრო შვენოდენ“. პოეტი სწერს ამ ლექსში:

სატრფოვ, მახსოვს თვალნი შენნი
 შვენნიერნი ცრემლით ჰკრთოდენ,
 და ბაგენი მღუმარენი
 ხვაშიადსა მიმაღვიდენ!
 მაგრამ, სულა, იგი ცრემლი
 არ სტიროდა ამ სოფელსა;
 სახე შენი მოწყენილი
 არა ჰგაედა ხორციელსა!
 აწ მივხვდი მე, უბედური,
 თვალთა შენთა მეტყველებას:
 თურმე ცრემლი უცნაური
 მოელოდა ჩემს ობლობას!
 ახლაც, ოდეს ვნახე სადმე
 ცრემლსა თვალთა შვენნიერთა,
 გულამოსყენით ვიგონებ მე
 დღეთა ჩემთა ბედნიერთა!

გ. ბ. ბ. ბ. ბ. ბ. ბ.

ამავე დროს არის დაწერილი ბარათაშვილის ლექსი, „სული ობო-
 ლი“ (იგი დათარიღებულია 1839 წლით).

ეს ლექსი შთაგონებულია იმავე განწყობილებით, აქ გახსნილია ეკა-
 ტერინესადმი მიმართული შემდეგი სტრიქონები:

„თურმე ცრემლი უცნაური
 მოელოდა ჩემს ობლობას“.

ეს სიტყვები ერთგვარი ეპიგრაფია ამ ლექსისა —

სული ობოლი

ნუენ იტყვის ობლობისა ვაებას,
 ნუენ სჩივის თვისსა უთვისტომობას,—
 საბრალოა მხოლოდ სული ობოლი:
 ძნელაა ჰპოვოს, რა დაჰკარგოს მან ტოლი.

მეგობართა, ნათესავთ მოკლებული,
 ისევ ჩქარად ჰპოვებს სანაცვლოს გული;
 მაგრამ ერთხელ დაობლებული სული
 მარად ითმენს უნუგეშობას კრული!

არღარა აქვს მას ნდობა ამა სოფლის:
 ეშინიან, იკრძალებს, არღა იცის
 ვის აუწყოს დაფარული მან გრძნობა;
 ეფიჭრება ხელმეორედ მას ნდობა!

ძნელი არის მარტობა სულისა:
 მას ელტვიან სიამენი სოფლისა,
 მარად ახსოვს მას დაკარგვა სწორისა,
 ოხვრა არის შვება უბედურისა!

ეკატერინესი და ნ. ბარათაშვილის განშორება, როგორც ნეტქინე მწიგნობარი ამბობს, ერთ წელზე მეტი გაგრძელდა.

1840 წელს, როგორც მოხსენებული გვექონდა, ეკატერინე ესევე ჩამობრუნდა ტფილისში. ამ დროს ისევე განახლებულა მათი ურთიერთობა ბარათაშვილის პოეზიაში ისევე ჩნდება სახე „მშვენიერის ხმით მომღერალი“ ეკატერინესი, რომელსაც პოეტი მიმართავს სიტყვებით:

„მეცა ხელი ვყო დაეანგებულს ჩემსა სანთურსა
და შევაერთო ფიქრნი ჩემნი შენს ხმას ციურსა“.

ამ დროს, 1840 წელს, არის დაწერილი ლექსი „აღმობდა მნათი“ რომელიც უმღერის განშორებულ სატრფოსთან შეხვედრას.

აღმობდა მნათი აღმოსავალს, მწებებ ცხოველი,
მცირითა შექით გარდუყარა ცასა ღრუბელი,
დიდ საქუხარო, საედარო და შეც ვლახ გული
მწწრაფლ განმიოგნა, შავ-ბედისგან დაღამებული!

ნუ თუ აღმიწინდი ცხოვრებისა ჩემის მნათობლად;
ნუ თუ შენ ჰქინო შევბის სხივი ჩემს გულსა ავალად;
კვლავ აღმიტეხო გულის კირნი, მოურუებულნი,
და განმიბზლო ნეტარების დღენი წარსულნი?

მამ გამობრწყინდი, მფინე შექი ეს სიოცარი
და განანათლე კვლავ ცა ჩემი, ესრეთ საზარი!
მეცა ხელი ვყო დაეანგებულს ჩემსა სანთურსა
და შევაერთო ფიქრნი ჩემნი შენს ხმას ციურსა!

დავმღერდე მას დროს, როს ვარსკვლავი მშვენიერის ცით
მიწეტარებდა სიციცხლისა დღეთა სიამით;
მოესტკვამდე, თუ ვით მიმეფარა იგი მწწრაფლ ღრუბელს,
ბოლოს ვუმღერდე შექა შენსა შევბის მომფენელს!

ვაფიცავ ძლიერსა სხეისა შენსა, პოი მნათო ჩემო!
ოდეს ვიხილო მცირე ბინდი შენს შექს გარემო,
მეის დამიღამდეს ამ სოფლისა სიამოვნება
და შენთვის დაეთმო ტრფობის წინდად ყოველი დიდება!

მეგობრობა ნ. ბარათაშვილისა და ეკატერინესი ამ მეორე შეხვედრის შემდეგ გაგრძელდა 1840 — 1841 წლებში. 1841 წელს, როგორც მოვიხსენეთ, პოეტი მიართმევს ეკატერინეს თავის ლექსთა კრებულს. ამავე დროს, 1841-ში, არის დაწერილი ნ. ბარათაშვილის რომანტიული გრძნობით აქლერებული ლექსი „არ უკიეინო სატრფოო“, რომელიც სჩანს ეკატერინესადმი არის მიძღვნილი.

1841 წლის ბოლოს ნ. ბარათაშვილსა და ეკატერინეს შორის მომხდარა განხეთქილება, ისინი დაშორებიან ერთი მეორეს.

მეგობრობა პოეტისა და ეკატერინესი სჩანს თავიდანვე იყო და ბოლომდე დარჩა მხოლოდ რომანტიულ თაყვანებად. მაგრამ მათი განხეთ-

ქილება ამის გამო ნაკლებ მწვევედ საგრძნობელი არ უდგოდა პოეტისათვის. პოეტს დიდი სულიერი დრამა განუცდია ამ განხეთქილების გამო.

რით იყო გამოწვეული ეს განხეთქილება, ამის შესახებ ჩვენს ცოტა ვიცით. პოეტი უჩივის სატრფოს პირუმტკიცობას, ორპირობას.

ჩვენამდე მოღწეულა ნიკო ბარათაშვილის ერთი წერილი მიმართული მაიკო ორბელიანისადმი. მაიკო ნ. ბარათაშვილის ბავშვობის განუყრელი მეგობარი და უსაყვარლესი დობილი იყო, და პოეტი მას უხსნიდა თავის გულისნადებს. მაიკო, როგორც ირკვევა, განდობილი ყოფილა ნ. ბარათაშვილისა და ეკატერინეს რომანის საქმეშიაც.

მოხსენებულ წერილში ნიკო ბარათაშვილი შემდეგსა სწერს მაიკოს: „კიდევ მომნახა ჩემმა ჩვეულებრივმა მოწყინებამ. ვისაც საგანი აქვს, ჯერ იმის სიამოვნება რა არის ამ საძაგელს ქვეყანაში, რომელიც, შენც იცი, დიდხანია ობოლი ვარ... ვინც მაღალი გრძნობის მექონი მეგონა იგი ვნახე, უგულო!.. ვისიც ცრემლნი მეგონებოდენ ცრემლად სიბრაღე ულისა, თურმე ყოფილან ნიშანნი ცბიერებისა წვეთნი საშინელის საწამლავისა! სად განისვენის სულმა სად მივიდრიკო თავი?.. მოიგონე ცოტას ხანს დრონი წარსულნი და მაშინ შემიბრალებ. ყმაწვილობითვე შეჩვეული რაზედმე სული, ძნელადვე გარდაიცვლის ჩვეულებას, და ვიდრემდის სრულიად გარდაეჩვევა, მწარეა ტანჯვა და ბრძოლა მისი:

ძნელი არის მარტოობა სულისა,
მას ელტვიან სიამენი სოფლისა,
მარად ახსოვს მას დაკარგვა სწორისა
ოხვრა არის შვება უბედურისა!“

ვის იგულისხმებს ეს წერილი?

წერილი, ცხადია ეხება ეკატერინეს. პოეტი აქ კერძოდ იგონებს ეკატერინესთან გამოთხოვებას იმ ღირს-სახსოვარ სცენას, როდესაც მწუხარებით შეპყრობილი ეკატერინე ცრემლებსა ღვრიდა, ზოლო სიტყვებით ვერ ახერხებდა გაემჟღავნებია სამწუხარო საიდუმლო მათი მოშავალი განშორებისა. პოეტისათვის უძვირფასესი მოსაგონარი იყო ეს პათეტიური სცენა და მას არა ერთგზის უმღერა პოეტმა თავის ლირიულ ლექსებში.

და პოეტი, მაიკოსადმი მიმართულს წერილში, თვითვე არღვევს შეუბრალებლად ამ რომანტიულს მოგონებას სატრფოს „სიბრაღელის ცრემლთა“ შესახებ.

გადაიკითხოს მკითხველმა ერთი-მეორის გვერდით ჯერ პოეტის ლექსები, რომელიც ეკატერინესთან მეგობრობის ხანას ეკუთვნის, და ამის შემდეგ პოეტის წერილი განხეთქილების შემდგომი დროისა. წერილი წარმოადგენს პასუხს ამ ლექსებისას.

ლექსები

(განხეთქილებამდე)

ლაწენი ნაცრემლნი
ტრფიალთ დამწველნი
უფროს შეენოდენ.

(„ეკატერინა ფორტოპიანოზედ
მომღერალი“, 1839 წ.)

სატრფოვ, მახსოვს თვალი შენნი
მშვენიერნი ცრემლით ჰკრთოდენ,
და ბავენი მდუმარენი
ხემადასა მიმალვიდენ!
მაგრამ, სულა, იგი ცრემლი
არ სტიროდა ამ სოფელსა;
სახე შენი მოწვენილი
არ ჰგავდა ხორციელსა!
აწ მიხვდი მე, უბედური,
თვალითა შენთა მტყვევლებას;
თურმე ცრემლი უცნაური
მოელოდა ჩემს ობლობას!

(„სატრფოვ მახსოვს“ 1840 წ.).

ამ საბედისწერო განხეთქილებამ სიანს განუკურნებელი ჭრილობა მიაყენა პოეტის გულს. განხეთქილება პოეტსა და ეკატერინეს შორის უკვე 1841 წელსვე მომხდარა, ხოლო მოყვანილი წერილი მაიკოსადმი, სადაც ჯერ კიდევ ისმის „მოკლულის გულის ოდენ ჩივილი“, ერთი წლის შემდეგ არის დაწერილი (1842 წ. 31 ოქტომბერს).

გამოძახილი ამ დიდი სულიერი დრამისა, რომელიც ვანიცადა პოეტმა განხეთქილების გამო, ჩვენ გვაქვს ლექსში „ვპოვე ტაძარი“. ეს ლექსი ეკუთვნის 1841 წლის ოქტომბერს. თარიღების შეხვედრა გვიჩვენებს, რომ იგი დაწერილია განხეთქილების შემდეგ უახლოეს ხანებში.

ვპოვე ტაძარი, შესაფარი, უდაბნოდ მდგარი;
მუნ ენთო მარად უჭრობელი, წმიდა ლამპარი;
ანგელოსთაგან იკრეოდა მუნ დაეითის ქნარი,
და ვანისმოდა ციურთ დასთა გალობის ზარი!

მწირო სოფლისა, დამაშვრალი მისითა ღელვით,
მუნ ვეძიებდი განსვენებას წრფელითა ზრახვით;
გულსა, მოკლულსა კაცთ სიავით და ბედის ბრუნვით,
ლამპარი წმიდა განმითვობდა ციურის სხივით!

მუნ გუნდრუჯის წილ, შევსწირავდი წმიდას სიყვარულს,
რომლის საკურობად დავსდებდი მე ჩემს გულსა და სულს;
ამა სიამით, ნეტარებით, ესრეთ აღვსებულს,
შეგონა ვახედავ სასუფეველს, აქ დაწინებულს!

წიგნი
(განხეთქილების შემდეგ)
ეკატერინე
გინგლიჩიშვილი

მაგრამ საწუთრო განა ვისმეს დიდ-ხანს ახარებს?
განაჰკრა ტაძარი — და უღაბნო ჩემდა მღელვარებს;
მას აქვთ ჩემს გულს ნეტარება არ ასადარებს,
მის ნაცვლად სედა და წყვილიად დაისადგურებს!

მოისპო მასწრაფლად მისი ნაშთი და მისი კვალი!
განა თუ დრომან დაჰკრა თვისი მას ავი თვალი, —
აჰა! მოჰსაგდა მას სოფელი ცრუ და მუხთალი!
დამშთა მე მხოლოდ მის ლამპრისგან ცეცხლი დამჰქალი.

ვერღა აღმიგო სიყვარულმა კვალად ტაძარი!
ვერსად აღვინთე დაშოშილი მისი ლამპარი!
ცსრეთ დამიხშო უკულმართმა ნუგეშის კარი,
და დავალ ოზლად, ისევ მწირი, მიუსაფარი!

გამოძახილი ამ დრამისა ჩვენ გვაქვს 1841—1842 წლების სხვა ლექსებშიაც.

ასე ლექსი „ჩემთ მეგობართ“, ვითომდა ეპიკურული :ნოტების შემცველი, ვერ ჰფარავს პოეტის სულიერს მღელვარებას. პოეტი უმკველია ეკატერინეს „პირუმტიკობას“ იგულისხმებს, როდესაც იგი ამ ლექსს „ჩემთ მეგობართ“ ამთავრებს შემდეგი სიტყვებით:

„მხოლოდ ერთს გირჩევთ და გახსოვდეთ ესე თათბირი,
მერწმუნეთ, ძმანო, ნაცადი მაქვს ეს გულის ჭირი:

არ შეემსჭვალოთ მოკისკასეს კეცლა ჭალსა,
სულის დამტყვევენელს და გრძნობათა ცუდს მომღერალსა!
ამიკის ენა მას ახარებს, მას ასულდგმარებს,
ხოლო სიყვარულს გული მისი ვერ მიიკარებს!“

იქ საჭიროა აღინიშნოს კერძოდ შემდეგიც.

ეს ლექსი თავის ფინალში ორმაგს გადაკრულ-სიტყვაობას შეიცავს. ლექსში საუბარია „კეცლა“ ჭალზე ზოგადად, მაგრამ ამავე დროს მკითხველმა უნდა იცოდეს, რომ ეკატერინეს შინაურული სახელი იყო „კეცლა“, ამ სახელით იყო იგი ცნობილი მახლობელ-მეგობართა შორის. და ეკატერინესათვის ორმაგად სამძიმო უნდა ყოფილიყო ეს გესლიანი გადაკრულ-სიტყვაობა პოეტისა.

როგორ შეხედა ეკატერინე ამ განხეთქილებას? რამდენად იყო დამნაშავე ეკატერინე, რამდენად მართალი იყო პოეტი თავისი შეურთიგებელი მზილებით?

ნუ დაგვაევიწყდება, რომ ჩვენ ვისმენთ მხოლოდ ერთი მხარის ჩვენებას, რომელსაც ასეთი მღელვარე განწყობილებაში რასაკვირველია მიუდგომელობას ვერ მოვსთხოვთ.

მაინც ერთი ლექსისი მიხედვით, რომელიც სწორედ ამ დროს, 1842 წელს ეკუთვნის, საფიქრებელია, რომ ეკატერინე არ სთვლიდა თავს დამნაშავედ და თავის მხრითაც ყვედრებით მიმართავდა პოეტს.

ლექსში „რად ჰყვედრი კაცსა ბანოვანო“, რომელიც საფიქრებელია ავტობიოგრაფიულ აქცენტს შეიცავს, პოეტი პასუხს აძლევს „ბანოვანის“ საყვედურს:

„რად ჰყვედრი კაცსა, ბანოვანო, პირუმტკიცობას?
 თუ ემდური შენ ტრფიალისა ცვალებადს გრძნობას, —
 რომ არ გემსკვალების საუკუნო ტრფიალეებითა?
 ჰგავს არ პასუხს სცემ შენ მას სულით მშვენიერთა...“

სამუდამო იყო განშორება პოეტისა და ეკატერინესი? ამაზე ჩვენ პასუხი არ გვაქვს.

უფრო საფიქრებელია, რომ განშორება არ იყო სამუდამო. ყოველ შემთხვევაში აღსანიშნავია, რომ მას შემდეგ, რაც მოხდა განხეთქილება პოეტსა და ეკატერინეს შორის, უფრო გვიან ჩვენ გვაქვს ბარათაშვილის ლირიკაში სამი ლექსი, სატრფოსადმი მიძღვნილნი: „მიყვარს თვალები“, „შენნი დაღალნი“ და „შევიშრობ ცრემლსა ჭირთ მანელეებელს“. (პირველი ორი ლექსი ეკუთვნის 1842 წელს, სხანს ამ წლის ბოლოს, ხოლო მესამე 1843 წელს). ეს ლექსები, რომელშიაც ისმის ახალი ნოტა, სადაც ერთად იხსენება უკვდავებასთან სიკვდილი, სადაც პოეტი „გულსა დაიწვავს დასანაცრებელს, და მისსა ფერფლსა ვითა საკმეველს, შესწირავს სატრფოს თვისსა სალოცველს“, — საფიქრებელია ისევ ეკატერინეს იგულისხმებენ.

მაგრამ ამის შემდეგ ეკატერინეს ნაჩრდილი აღარ განიჩრევა ისე მკვეთრად ბარათაშვილის პოეზიაში, და ჩვენ მოკლებული ვართ საშუალებას მთლიანად ამოვიცნოთ დრამატიული პერიპეტეიებით აღსავსე რომანი ბარათაშვილისა და ეკატერინესი.

Vla.

ილია ჭავჭავაძე და ნ. ბარათაშვილი.

ეკატერინე ჭავჭავაძის სახელს ჩვენ ერთხელ კიდევ ვხვდებით — უფრო გვიან — ნიკო ბარათაშვილის შესახებს ქრონიკაში. ამბავი ეხება 60-იან წლებს, როდესაც ნიკო ბარათაშვილი კარგა ხანია რაც ამ ქვეყნად აღარ იყო და მისი ნეშტი ობლად განისვენებდა უცხო ცის ქვეშ.

ცნობილია, რომ 60-იან წლებში იღვიძებს ინტერესი ნიკო ბარათაშვილის პოეზიისადმი. მე-60 წლების დიდმა ლიტერატურულმა თაობამ მიიღო გენიოსი ქართველი ლირიკოსის მემკვიდრეობა და მიაკუთვნა მას ჭარბულ გონებრივ სამფლობელოში ის ადგილი, რომელიც მას უფლებით ეკუთვნოდა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო ამ მხრივ როლი ახალგაზრდა ილია ჭავჭავაძისა, რომელმაც, შეიძლება ითქვას, მეორედ გააცოცხლა ნიკო ბარათაშვილის სახელი.

ამდროისათვის, 60-იანი წლების კარზე, ნიკო ბარათაშვილის პოეზია თვით მოწინავე ინტელიგენციის ფართე წრეებში თითქმის გადავიწყებული იყო.

შკითხველს ჩვენ გაგაცნობთ ერთს მეტად დამახასიათებელს ამის მაგალითს.

1865 წელს ცნობილს მოღვაწეს დიმიტრი ყიფიანს მწერდა პეტერბურგიდან მისი შვილი ნიკოლოზი, ხალხოსნობაში მოძრაობის თანამგძნობი ახალგაზრდა, ამ დროს პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტი¹⁾:

„ნიკოლოზ ბარათაშვილის „მერანი“, „ქართლის ბედი“, „მტკვრის პირზედ“, „ფანტაზია“. „სულო ბოროტო“ და სხვანი ათასჯერ გადავიკითხე და კიდევ არ მეყო. ყოველ ამის სიტყვაში, ყოველს ლექსში, აზრსა ჰხედავს კაცი, გრძნობასა, და ისეთი ძალა აქვს ამის ლექსსა, რომ არ შეიძლება არ დაღონდეს კაცი, როცა ის თავის ტანჯვას გამოთქვამს.

„მერანი“ საკვირველი რამ არის. — ნეტა ვინ იყო ნიკოლოზ ბარათაშვილი? შენ მგონია იცნობდი. სწავლა სად მიიღო, საშახტურში ყოფილა თუ არა, ყოფილა სადმე ან რუსეთში, ან იქით სპარსეთში? რა ხასიათისა იყო, საზოგადოებაში რა იყო, საზოგადოება როგორ უყურებდა?“

სწორედ რომ საოცარია, თან სავალალო! თვით ისეთ წრეშიაც კი, როგორიც იყო დიმიტრი ყიფიანის ოჯახი, ნიკო ბარათაშვილის სახელი უცხო დარჩენილა ახალი თაობისათვის... ნუ დაგვაფიქვდება ამასთან, რომ დიმიტრი ყიფიანი ზომ პირადი მეგობარი იყო ნიკოლოზ ბარათაშვილისა და უდიდესი ჭართველი ლირიკოსის შემოქმედებამ მის თვალწინ გაიელვა მეტეორივით.

ჩვენ გვიჭირს ამასთან ვაპატიოთ დიმიტრი ყიფიანის ძვირფას არდილს ისიც, რომ თავის ცნობილს „მემუარებში“ იგი ასეთის სიამოვნებით გრძლად მოგვითხრობს ვილაც ბოხოლა მოხელეებზე, ხოლო მისი გენიოსი მეგობრის ნიკოლოზ ბარათაშვილის შესახებ სიტყვასაც არ იმეტებს...

იმის შემდეგ, რაც ითქვა, არ უნდა გაგვიკვირდეს, რომ ილია ჭავჭავაძესაც არაფერი ჰქონია ვაგონილი ნიკო ბარათაშვილის შესახებ, როდესაც იგი — 20 წლის ჭაბუკი — სასწავლად გაემგზავრა პეტერბურგის უნივერსიტეტში²⁾. ილია ჭავჭავაძე მხოლოდ უნივერსიტეტში ყოფნის დროს პირველად გაეცნო ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეზიას.

გაეცნო სამეგრელოს დედოფლის ეკატერინე ჭავჭავაძის ოჯახში. ეკატერინე, პოეტის სატრფო, რომელიც ჩვენი მგოსნისათვის იყო წყარო შთაგონებისა, და მწუხარებისაც — „უწყალო ვითა ჯიქია“, — სიკვდილამდე დარჩა ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეზიის მოკრძალებული თაყვანისმცემელი. ეკატერინეს ოჯახში ჩვენ ვხედავთ ბარათაშვილის პო-

¹⁾ შთაწმინდის მწერალთა მუზეუმის დოკუმენტების ფონდი, № 897 (გ. ლეონიძე, ორი შენიშვნა ბარათაშვილზე, ლიტ. მემკვიდრეობა, გვ. 628).

²⁾ ნუ დაგვაფიქვდება ამასთან, რომ ილია სწავლობდა იმავე გიმნაზიაში, რომელშიაც აღიზარდა ნიკოლოზ ბარათაშვილი.

ეზიის კულტს. და მაშინ, როდესაც ნიკოლოზ ბარათაშვილის სახელი დავიწყებას ეძლეოდა, და შეიღს თვით ისეთი მამისა, როგორც იყო დიმიტრი ყიფიანი, არც კი სმენოდა ნიკოლოზ ბარათაშვილის სახელი, ეკატერინეს ბავშვები ქართულს ენას ბარათაშვილის ვინაობის შესახებ ვერც კი სწავლობდნენ.

60-იან წლებში ეკატერინე, საქართველოდან რუსეთში მისული, რუსეთის იმპერატორის კარზე, თან ატარებდა განუყრელად, როგორც რელიქვიას, თვით ბარათაშვილის ხელით გადაწერილი ლექსების ძვირფას ფურცლებს.

აი ამ დროს ილია ჭავჭავაძე პირველად ეცნობა ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეზიას ეკატერინე ჭავჭავაძის ოჯახში, ეკატერინეს ასულის მიერ გადაცემული ხელნაწერებიდან.

აი რას მოგვითხრობს ამის შესახებ კობტა აფხაზი, ილია ჭავჭავაძის სიკვამლის განუყრელი მეგობარი, რომელიც მასთან ერთად სწავლობდა პეტერბურგის უნივერსიტეტში¹⁾:

„...ზაფხულობით ჩვენი ქართველი სტუდენტობა პავლოვსკში ატარებდა დროს, და ჩვენც, მე და ილია, ზაფხულობით იქ ვიმყოფებოდით. მახსოვს, პავლოვსკიდან ცარსკოე სელოში წავედით და იქ ვეწვიეთ ქალბატონ დადიანისას, სამეგრელოს მთავრის ასულს. ქალბატონ დადიანისამ გამოიტანა და მოგვცა წასაკითხავად ბარათაშვილის ლექსები, რამდენადაც მახსოვს ბარათაშვილის საკუთარი ხელნაწერი. ეს ლექსები იყო „ქართლის ბედი“ და „მერანი“. ვერ წარმოიდგენთ, რა შთაბეჭდილება მოახდინეს ამ ლექსებმა ილიაზედ. თითქმის ერთი კვირა ყმაწვილი პბოდავდა ბარათაშვილით“.

მეორე ჩანაწერის ცნობით, ბარათაშვილის ლექსები გადაუცია ილიასათვის თვით დედოფალს ეკატერინეს და არა მის ასულს (იხ. ილია ჭავჭავაძის ბიოგრაფია გრიგოლ ყიფშიძისა, მ. გედევანიშვილის გამოცემა, გვ. XIII). ამ ორ ცნობას შორის რასაკვირველია არაა წინააღმდეგობა. ფაქტი ისაა, რომ ილია ეკატერინეს სახლში იყო სტუმრად, ბარათაშვილის ლექსები მან ეკატერინეს ოჯახიდან მიიღო, სულ ერთია თვით ეკატერინეს, თუ მისი ასულის ხელით.

ამ მეორე ჩანაწერშიაც აღნიშნულია, თუ რა განუზომელი შთაბეჭდილება დასტოვა ილიაზე ბარათაშვილის ლექსების გაცნობამ. აქაც დამოწმებულია, რომ ილიამ „მთელი ერთი კვირა სულ მოუსვენრად გაატარა და ცხადლივ თუ სიზმარში ბარათაშვილი ელანდებოდა“-ო (იხ. იქვე).

რომ ბარათაშვილის ლექსებმა ახალი ცეცხლით აანთო ილიას პოეტური სული, ამას გვანიშნებს თვით ილიას ლექსები, რომლებიც დაწე-

¹⁾ იხ. კობტა აფხაზის მოგონებანი ილია ჭავჭავაძის შესახებ (გ. ლეონიძე, მასალები ილია ჭავჭავაძის ბიოგრაფიისათვის, ლიტ. შემკვიდრება, გვ. 564).

რილია სწორედ ამ დღეებში, როდესაც ილია ქავეჭავაძე ბარათაშვილის პოეზიას პირველად ეზიარა. ერთ ლექსში ილია სწერს:

როს წაეიკითხე მისი ლექსები,
 ვერარა ვთქვი რა განცვიფრებულმა!
 ვით ქარიშხალით ატეხილ ბუქმა
 ცას განუზნიევოს შავი ღრუბლები,
 ისე იდარა ჩემ მწუხარ შუბლმა.
 ხალხო ობოლო, შენ მებრალეები,
 რომ დაგაობლა მის ციურ შუქმა
 და განგაშორა თვისი სხივები...
 როს წაეიკითხე მისი ლექსები,
 აღმოვიცენესე დაობლებულმა!

ქ. რ. ც. ნ. შ. ლ. ი.
 გ. ი. ზ. ი. მ. ი. მ. ი.

ამავე დღეებში არის დაწერილი ილიას მეორე ლექსი „ნიკოლოზ ბარათაშვილზედ“: „ყრმაო პოეტო, უღმრთო იყო შენი სიკვდილი!...“

როდესაც ილია ქავეჭავაძე პირველად გაეცნო ნიკოლოზ ბარათაშვილს, ილია მაშინ შედიოდა პოეტურ სიმწიფეში. სწორედ ამ დროს „კაკო ყაჩაღი“, რომელიც თავდაპირველად მოთხრობის სახით იყო განზრახული, ილიამ გადასწყვიტა პოემის სახით დაეწერა. და ილიას ამ პოეტური შედეგის გალალეებულ რიტმში, მიუხედავად თემატიური რკალას სხვაობისა, იგრძნობა ბარათაშვილის „მერანიდან“ მონაქროლი გრიგალი.

არის ერთგვარი მომხიბლაობა იმაში, რომ, თვით ბარათაშვილის საღმერთებელ სატრფოსაგან გაეცნო პირველად ბარათაშვილის გენიას მისი დიდი მემკვიდრე ილია, რომელმაც „ქართლის ბედის“ ავტორის მძიმე ტვირთი თავისი მძლე მხრებით აზიდა.

(დასასრული შემდეგ ნომერში)

„სოფლის მეურნეობა და აგარული ურთიერთობა“.

ტომი პირველი. რეფორმამდელი პერიოდი. შედგენილი
3. ვ. გუგუშვილის მიერ. ტფილისის სახუნტის გამომცემ-
 ლობა. ტფილისი, 1937 წ. გვ. 729. ფასი 14 მ. 50 კ.

ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის უკანასკნელ გამოცემათა შორის მეტად საყურადღებო შრომას წარმოადგენს ამბ. პაატა გუგუშვილის მიერ შედგენილი მასალებისა და წყაროების კრებული — „სოფლის მეურნეობა და აგარული ურთიერთობა“. ეს წიგნი ძვირფას მასალებს შეიცავს საქართველოს მე-19 ს. პირველი ნახევრის სოციალ-ეკონომიური ისტორიის გასაცნობად. ამ მხრივ მამ უაღრესად საინტერესო შეუძლია გაუფიქროს ყველას, ვისაც სურს შეისწავლოს ჩვენი ხალხის ცხოვრება გასულ საუკუნეში.

დღევანდლამდე დოკუმენტებისა და წყაროების ერთობ ყველაზე მნიშვნელოვან პუბლიკაციას ჩვენში წარმოადგენდა ცნობილი „კავკასიის საარქეოგრაფიო კომისიის აქტები“, გამოქვეყნებული 12 ტომად (1866 — 1904 წ.წ.). ამ აქტების გამოცემა, როგორც ცნობილია, დაიწყო იმპერატორ ალექსანდრე მეორის ნებართვით და მეფისნაცვლის, დიდი მთავრის მიხეილის ხელისშეწყობით. „აქტების“ გამოცემის მთავარ მიზანსა და დანიშნულებას წარმოადგენდა კავკასიაში მეფის მთავრობის კოლონიალური პოლიტიკის გამართლება. აქტები იცემოდა ძალიან მცირე ტირაჟით (150—250 ცალი) და გადაკარბებულად დიდი ფორმატისა, ფასიც მეტად ძვირი ედგა (25 მან. ოქროთი ტომი). ამგვარად იგი ხელმოუწყდომელი იყო ფართო მასშტაბისათვის.

აქტებში გამოყენებული მასალა, რასაკვირველია შეგნებულად, ტენდენციური შეხოდით იყო შერჩეული. აქ ქვეყნდებოდა ისეთი დოკუმენტები, რომლებსაც გამოცემელთა აზრით, უნდა ეჩვენებინათ მთელი ქვეყნისათვის მეფის მთავრობის „კეთილშუადელი“ და „ცივილიზატორული“ როლი კავკასიის „ბარბაროსული“ ხალხების კულტურულ-ეკონომიური წარმატების საქმეში. მიუხედავად ასეთი ტენდენციურობისა, ეს მასალები მაინც საკმარისი ძალით ამუშებენ იმ ველურ კოლონიალურ თარგს, იმ უტიფარ და მართლაც ბარბაროსულ ძალადობას, რომელსაც იჩენდნენ დაპურობილ კავკასიაში მეფის სატრაპები და გონებრივად და ზნეობრივად გახრწნილი ჩინოვნიკების ხროვა.

სარწუნვზოო წიგნი წარმოადგენს პირველ კრებულს იმ სერიიდან, რომლის გამოცემა განუზრახავს ტფილისის უნივერსიტეტს. ეს დიდი და უაღრესად მნიშვნელოვანი წამოწყება უსათუოდ მისასაღმებელია. კერძოდ პირველი სერია „სოფლის მეურნეობა და აგარული ურთიერთობა“ სამ ნაწილად არის გათვალისწინებული: 1 — რეფორმამდელი პერიოდი (წინამდებარე ტომი), 2 — საგლეხო რეფორმა და 3 — რეფორმის შემდგომი პერიოდი.

სარეცენზოო კრებულის ღირსებას შეადგენს ის გარემოება, რომ იგი არ შეიცავს შეგავსად „აქტებისა“ მხოლოდ ოფიციალურ დოკუმენტებს და სხვა საარქეო მასალებს. კრებულში საგრძნობი ადგილი აქვს დათმობილი თავის დროზე პერიოდულ პრესაში და ცალკე გამოცემებში გამოქვეყნებულ მასალებსაც, რომლებიც ეხებოან უმთავრესად ეკონომიურ საკითხებს. შემდგენელს, როგორც სწანს, ბევრი შრომა გაუ-

წევია ამ მასალების შეგროვებასა და სისტემატიზაციაზე. კრებულში მდებარე არის წარმოდგენილი ადგილობრივ ქართულ და რუსულ პერიოდულ გამოცემებში მოთავსებული კორესპონდენციები, ანგარიშები, ინფორმაციები, ფელეტონები და სხვ., რაც ავსებს და აფართოებს საარქივო დოკუმენტების ცნობებს.

მკითხველმა რომ წარმოადგენა იქონიოს სარეცენზიო წიგნში შეგროვებული მასალის სიმდიდრეზე, საკმარისია მოკლედ მაინც დაეახებოთ ამ წიგნის შინაარსს და ამ მასალების ხასიათს.

კრებული შესდგება სამი მთავარი განყოფილებისაგან: 1) სოფლის მეურნეობა, 2) აგრარული ურთიერთობანი და 3) აგრარულ-მასიური მოძრაობანი.

პირველ განყოფილებაში (სოფლის მეურნეობა) მკითხველი ეცნობა საქართველოს სოფლის მეურნეობის საერთო მდგომარეობას მე-19 ს. პირველ ნახევარში. მთავარ წყაროდ მოყვანილია ნაწვევები ბარონ გაესტგაუტენის ცნობილი შრომიდან, სადაც ლაბარაკია სამეგრელოსა და გურიაზე. მეორე წყაროს წარმოადგენს კორესპონდენცია 1862 წ. გახ. „აფთონის დედიდან“. შემდეგ მოსდევს მასალები მარცვლეული მეურნეობის, მისი ტექნიკის, მევენახეობა-მეღვინეობისა, მეთამბაქოობის, მებახმეობის, მეცხოველეობისა და ბოლოს მეფის მთავრობის სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკის გასა-ცნობად.

მეორე განყოფილებაში („აგრარული ურთიერთობა“) მოცემულია მეტად მდიდარი ცნობები დამოკიდებულ წოდებათა ფეოდალური გვამლოატაციის, მემამულეთა და ყმა-გლეხების ურთიერთობის, სათავადო და საეკლესიო ახნაურების, სასულიერო წოდების, საეკლესიო ყმების და ხიზანთა ცხოვრების გასათვალისწინებლად. იქვე ვეცნობით მასალებს წოდებრივ-სამიწათმფლობელო ურთიერთობის, კაპიტალისტურ წამოწყებათა ჩასახვისა და თვითმპყრობელობის აგრარული პოლიტიკის შესახებ.

განსაკუთრებულ ინტერესს შეიცავს და არა მარტო ისტორიკოსების, არამედ ლიტერატურის ისტორიკოსებისა და საერთოდ მწერლობისათვის უკანასკნელი განყოფილება: აგრარულ-მასიური მოძრაობანი, სადაც შეგროვილია შესანიშნავი მასალები კახეთის ამბოხების შესახებ 1812 წ., გურიის აჯანყებაზე 1841 წ., სამეგრელოს გლეხურ მოძრაობაზე 1857 წ. და საერთოდ ყველა ხალხურ მღელვარებაზე, რომლითაც ასე მდიდარია საქართველოს მე-19 საუკუნის ისტორია. დამატების სახით წიგნს ერთი სტატისტიკური ცნობები, საძიებლები და სხვ., რაც მკითხველს უადვილებს გაერკვეს იმ უამრავ მასალაში, რაც სარეცენზიო კრებულშია მოთავსებული.

ერთგვარ უხერხულობას წარმოადგენს ის გარემოება, რომ კრებული რუსულ-ქართულ ენაზე დაწერილ მასალებს შეიცავს, მაგრამ ჩვენ საესებით გვესმის შემდგენელის შიში, — დოკუმენტების დედნებთან ერთად თარგმანების მოცემაც ისედაც დიდტანად (730 გვ.) კრებულს ერთიორად გაზრდიდა და შეუძლებელს გახდიდა მათს ერთ ტომში მოთავსებას. შემდგენელის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ მას არ დაუზოგია არც შრომა, არც ენერჯია, რათა კრებულში დასახული თემატიკის მიხედვით მასალები ამომწურავად შეერთია და წარმოედგინა მკითხველისათვის.

ამ კრებულს უდიდესი სამსახურის გაწევა შეუძლია თვითუფლი მკვლევარისათვის. ვინც მონდომებს ჩვენი ქვეყნის წარსულის გასწავლას. იმედია ახალგაზრდა ნიჭიერი მეცნიერი ამა. პ. გუგუშვილი, რომელიც უდიდესი მადლობისა და თანაგრძნობის ღირსია ამ პირველი ტომისათვის, ასეთივე მუყაითობით დაამუშავეს ორ მომდევნო ტომსაც და მკითხველთა ფართო მასებს საშუალებას მისცემს პირველ-წყაროების მიხედვით ნათელი წარმოადგენა იქონიოს საქართველოს სოციალ-ეკონომიური ცხოვრების შესახებ მთელი მე-19 საუკუნის მანძილზე.

ქალე ბობოხიძე — „სერგო ორჯონიკიძე“

„საბლიტბაშის“ ბამოცემა. 1938 წელი. გვ. 96. ფასი 3 მან. 50 კაპ.

უკანასკნელ პერიოდში ქართველ პოეტთა შორის სრულიად კანონზომიერად გაძლიერდა ინტერესი ეპიური პოეტური ნაწარმოების შექმნისადმი. ეს გამოწვეულია იმ დიდი მოთხოვნისგან, რომელსაც უყენებს მწერლობასა და კერძოდ პოეზიას სტალინური ეპოქა. ლირიკის ძალა ამოიწურება განწყობილებათა გადმოცემით. მაღალ-ზარისხოვანი ლირიკული პოეზიის გვერდით ჩვენ გვესაპირობება ძლიერი ეპიკური პოეზია, რომელიც სრულყოფილად ასახავს მუშათა კლასის გმირულ წარსულს, შრავალ-ფეროვან თანამედროვეობას და შექმნის ჩვენი ეპოქის დამახასიათებელ მდიდარ-შესატყვის სახეებს, სიტუაციებს და გვიჩვენებს მის კოლორიტულ თავისებურებებს. სოციალურ შინაარსს.

ქალე ბობოხიძის პოემა „სერგო ორჯონიკიძე“ წარმოადგენს პოეტის ცდას შექმნას ფართო პოეტური ტილო შესანიშნავი ბოლშევიკისა და დიდი სტალინის თანამებრძოლის გმირულ წარსულზე. პოეტს მკითხველი დღემდე იცნობდა, როგორც პატარა და მსუბუქი ლირიკული ლექსების ავტორს. დღეს კი მის წინა დგას პოემის ავტორი: ეს პოემა არის სარკე უპირველესყოფლისა მწერლის შინაგანი პოეტური შესაძლებლობისა. ამ მხრივ ის მეტად საინტერესოა და სრულიად აშკარას ხდის პოეტის ძლიერსა და სუსტ მხარეს.

ქალე ბობოხიძის შემოქმედებაში პოემა „სერგო ორჯონიკიძე“ წარმოადგენს გარკვეულ წინსვლას.

როგორც ვიციტ პოეტი ამ პოემაზე რამოდენიმე წლის განმავლობაში მუშაობდა. ამ ხანგრძლივი ინტენსიური შემოქმედებითი მუშაობის შედეგად მივიღეთ პოლიტიკურად გამართლებული პოეტური ნაწარმოები, რომელშიაც ძირითადად დაცულია ფაქტების, ამბების ისტორიული სიმართლე. ცალკეული ამბების გადმოცემაში პოეტი ხშირად აღწევს სინამდვილის ერთგვარ გაყოცხლებას და დამაჯერებელ სიტუაციის დახატვას. ლექსი დაწერილია ავტორისათვის ჩვეულებრივი სიმსუბუქით, უბრალოებით და ლირიკული ტონით. ადრინდელ ლექსებთან შედარებით პოეტური ფრაზებიც უფრო დახვეწილია.

პოემაში ასახულია სამოქალაქო ომის პერიოდი აჭარაში და ჩრდილოეთ-კავკასიაში. ავტორს ნაწარმოების შთაფარ ფონად აღებული აქვს მძაფრი კლასობრივი წინააღმდეგობანი და ბრძოლები მენშევიკურ საქართველოში, მშრომელთა გმირული ბრძოლა ლენინ-სტალინის პარტიის ხელმძღვანელობითა და აშშ. სერგო ორჯონიკიძის მეთაურობით ჩრდილოეთ-კავკასიაში. ამ ფონზე იგი ცდილობს დაგვიხატოს მუშათა კლასის გამარჯვების შინაგანი ძალა კავკასიაში, საქართველოში და შექმნას სერგო ორჯონიკიძის გმირული სახე, სადაც მხოლოდ ნაწილობრივ აღწევს.

პოემის შედარებით დადებითი ადგილები შეიძლება ვეძიოთ იქ, სადაც ხდება სიტუაციის ლირიკული აღწერა. ასეთ შემთხვევაში პოემის კითხვისას ემპირულად ვპერეტი და წარმოვიდგენთ აღწერილ მდგომარეობის უშუალობას. ასე მაგალითად:

„გაქრნენ წარსულის წყლულები,
ლენინურ დროშებს ფიცავენ,
და ზარბაზნების ღულეებით
გმირნი სამშობლოს იცავენ“.

ეს ადგილი მოყვანილია პოემის შესავალიდან, მაგრამ პოემა მიუხედავად ამ მანერით არის დაწერული. პოემაში, ძლიერია რა ის ლირიკულ-ადგილებით, ძალიან ნაკლებად არის განვითარებული მოქმედება, სადაც გმირებისა და პერსონაჟების მოქმედება ფსიქოლოგიური თანმიმდევრობით იქნება დაკავშირებული. „სიღმინა“ (ლოგიკურ თანმიმდევრობასთან. უნდა ითქვას, რომ პოემაში, რაც მთავარია „სიღმინა“ ლოგიკური თანმიმდევრობაა დაცული. პოეტს აუღია ცალკეული ამბები, დაუმუშავებია ისინი მხატვრულად, მაგრამ ვერ დაუკავშირებია ერთმანეთთან კანონზომიერად. ამიტომ პოემას არა აქვს ერთი მთლიანი პოეტური სიუჟეტი, ერთი ძირითადი ამბავი. პოემაში გალექსილია უფრო სამოქალაქო ომის ტრონიკები „დამოუკიდებელ“ ლექსებად. მთლიანობის შესაქმნელად მწერალი ცდილობს პოემის ყველა თავში გვიჩვენოს ნაცნობი გმირები, გაგვახსენოს მათი სახელები, მაგრამ მხოლოდ ასეთი ხერხით განზრახვის მიღწევა შეუძლებელი ხდება.

პოემის მთლიანობას ასუსტებს ისიც, რომ პოემა იეტორს დაყოფილი აქვს მოკლე ნაწილებად (ქვესათურებით) — ლექსებად. თვითველ ნაწილს თითქმის ყოველთვის წამძღვარებული აქვს „ლირიკული“ შესავალი, პეიზაჟი, რომელსაც არ აქვს ხშირად მიზნობრივი კავშირი გალექსილ ამბავთან. ამასთან ეს „ნაწილები“ ყოველთვის ლოგიკური აუცილებლობით არ გამომდინარეობენ ერთი მეორისაგან.

ასეთი დიფერენცირებული სიუჟეტის ფონზე სამოქალაქო ომის გმირები არ არიან მხატვრულად სათანადოდ ზორცშესხმული და სისხლკარბად დაბატული. პოეტი უფრო აღწერით ცდილობს მათი სახის შექმნას, ვინც მოქმედების ძლიერი პლასტიკური სურათების ხატვით. პოემის ძირითადი იდეა გამართლებულია იმით, რომ პოეტს შედარებით რელიეფურად აქვს მოცემული ამ. სერგო ორჯონიკიძის ხელმძღვანელი როლი თეთრი ბანდებისაგან კავკასიის განთავისუფლების საქმეში და კარგად არის გადმოცემული მშრომელთა გმირობა და უსაზღვრო სიყვარული დიდი ბელადებისადმი — ლენინისა და სტალინისადმი.

პოემაში არის მხატვრულად სუსტი და ნაკლებად მოფიჭრებული ადგილებიც („ზანისოვს ბასრი ხმალი არ ასცდა, და სული მაინც ველარ დალია“), მაგრამ მთ უმნიშვნელო ადგილი უკავია. პოემა მთლიანად, როგორც არ უნდა იყოს მისი ნაკლი, მიღწევაა პოეტისათვის, მთ უმეტეს, რომ, ეს არის მისი პირველი ფართო პოეტური ტილო.

მ. ა.

შიო მღვიმელი — „სიმღერები“, ი. გრიშაშვილის შეკრებილი,

მისივე წინათქმით. „ფედერაციის“ გამომცემა. 1938 წ.

საბჭოთა მკითხველების ფართო მასაში შიო მღვიმელი ცნობილია როგორც კლასიკური წარმომადგენელი ქართული საბავშვო ლიტერატურისა. თავისი შესანიშნავი საბავშვო ლექსებით, რომლებშიაც მუსიკალობა და პლასტიკური გამოსახვის უნარი ორგანიზურად იყო გაერთიანებული — შიო მღვიმელმა უკუდავკყო თავისი სახელი. მის ლექსებს დღესაც გატაცებით კითხულობს საბჭოთა ქვეყნის ნორჩი თაობა. მაგრამ მასობრივი მკითხველისათვის დღემდე უცნობი იყო შიო მღვიმელის მღელვარე ლირიკული გრძნობით აღსავსე ლექსები, რომელთაც პოეტი სწერდა მოზრდილთათვის. პოეტის შემოქმედებითი ეს მხარე დღემდე დარჩილი და დავიწყებული იყო.

ი. გრიშაშვილმა შეკრიბა და ცალკე წიგნად გამოაქვეყნა შიო მღვიმელის „სიმღერები“. თავის წინასიტყვაობაში ი. გრიშაშვილი ახასიათებს იმ ლიტერატურულ ატმოსფეროს, რომელშიაც იზრდებოდა შიო მღვიმელის პოეზია. ეს იყო ნაციონალურ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ატმოსფერო. ქართველ მწერლებთან, რომელნიც ამ მოძრაობის ლირიკული მეთაურნი და გამომსახველნი იყვნენ — შიო

მღვიმელის დაკავშირებულთა არა მარტო ლიტერატურულად, არამედ პირდაპირ ცხოვრებითაც. კერძოდ, ცნობილია მისი უახლოესი მეგობრობა ვაჟაფშაველასთან, რომელიც მღვიმელის ლიტერატურულ მისწავლებელთა და შთამბეჭენებელთა რიცხვში პირველ ადგილზე მოიხსენიება. ი. გრიშაშვილის სიტყვით, შიოს „მასწავლებელი იყო აგრეთვე ნიკო ლომოური; „ლომოურის გარდა შიო დავალებულთა ს. შავალაბლიშვილისაგან, ი. გოგებაშვილისაგან, შ. დავითაშვილისაგან, ლიტერატურულ სერობას უსდნენ შიოს თანამოინახენიც: ვაჟა, თედო, ბაჩანა, სანდრო. აი ის წრე, სადაც დაევაკცა შიოს ფანტაზია და მის მიმართულებას სწორი გეზი მიეცა“ (ი. გრიშაშვილის წინასიტყვაობა, გვ. 13).

ამ ლიტერატურულ სახელებთანაა დაკავშირებული შიო მღვიმელის „სიმღერები“, როგორც იღვერად ისე მხატვრულადაც. კერძოდ მღვიმელის ერთ-ერთი საუკეთესო ლექსი „მუხა“ — პირდაპირი გამოხმაურებაა ბაჩანას ლექსისა — „მუხავ, მიყვარხარ ტიალო“. თავისთავად ცხადია, ეს იმას სრულიადაც არ გულისხმობს, თითქოს შიო მღვიმელის ამ ლექსებში არ იყოს ერთგვარი პოეტური ორიგინალობა და საკუთარი ხმა. მძაფრი კოლორიტი ხალხურობისა და ორიგინალური პეიზაჟი თავისთავად განასხევეს მას თავისი დროის მწერლებისაგან. თემატურადაც მრავალფეროვანება ახასიათებს შიო მღვიმელის ლექსებს. შიომ ადრე დაიწყო ლექსების წერა და როგორც ნიჭიერმა მწერალმა, ადრევე მიიქცია ყურადღება მისი პირველი ლექსი 1885 წელს დაიბეჭდა იენანე მაჩაბლის „დროებაში“ და მას შემდეგ იგი სისტემატურად თანამშრომლობდა სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთებში. მის შემოქმედებაში ჩვენ გვხვობაგს წარვღვი სიყვარული სამშობლოსადმი და მისთვის გმირული თავგანწირვის კულტის, ამ გმირობის ამოლოვის არა ერთ ლექსში უბრუნდება პოეტი. ეს იყო იმევე დროს თემა ცარიზმის ევლური ნაციონალურ-კოლონიური პოლიტიკის წინააღმდეგ პროტესტისა; ამ შრივ აღსანიშნავია შიოს „სიმღერა მეომრისა“. ამ ლექსში ვკითხულობთ:

„შამად შემერგოს დედის რძე
შამად მომედოს პირზედა
ქეცყანამ გამათახსიროს
ცა დედამიწის პირზედა,
თუ მონაწილე არ გავხდე
სამშობლოს ბედის წერისა,
გვირგვინი პატიოსნების
დიდება მთელი ერისა“.

ნაციონალურ-განმათავისუფლებელ მოძრაობის თემაზეა დაწერილი აგრეთვე პოეტის მეორე ლექსი „ვაკაცს“, მისი შემოქმედებაში მძაფრად ისმის სოციალური მოტივები, შიო მღვიმელმა კარგად იცოდა ჩვენი ხალხის სულისკვეთება, მისი ჭირი და ღბინი და ყოველივე ამან ნათელი გამოხატულება პპოვა მისი ლექსებში. თვით ქალისადმი სიყვარულიც კი მის ლექსში დაკავშირებულია პატრიოტიზმთან, სამშობლოს სიყვარულთან, თავის ლექსში „მებრძოლისაგან“ იგი ფრონტზე მყოფ დაჭრილ ჯარისკაცს სატრფოს მიმართ ათქმევინებს:

რა ყოფაშია სამშობლო,
რა ყოფაშია დღე შენი...
აი ეს ფიჭვი მაწუხებს
და არა ტყვია-რვალები,
ჭორივით იყურებიან
მადეთენ ჩემი თვალები.
მოშწერე შენი კენესამე,
თუ რამ გხვდა შეების წილობა,
ეგების მაშინ დაუტრდეს
ჩემი წყლული და ტრილობა.

ძველი სოფლის სურათი საუცხოოდ არის დახატული ლექსში „ქლოპირული“. სხვა ლექსებიდან აღსანიშნავია „ვეუა-ფშაველას გარდაცვალებაზე“, „მეწიფარს“, „რაფიელ ერისთავს“, „მე მიყვარხარ როგორც ვხედავ“, „ი. დანიელი“, „გარდაცვალებაზე“, „როდესაც სევდა წამიღებს“ და სხვა.

საერთოდ ეს ლექსები არ იყო იმის ღირსი, რომ სამუდამოდ დაეწვებულნი და მტვერწაყრილნი ყოფილიყვნენ და მით უმეტეს სასიხარულოა ი. გ რ ი შ ა შ ვ ი ლ ი ს თაოსნობა, რომელმაც ეს ლექსები ხელმეორედ გააცოცხლა და საბჭოთა მკითხველისათვის ხელმისაწვდომი გახადა.

ბ. 6.

ახალგაზრდობის საერთაშორისო დღე (მეთაური)	33-3
--	------

მხატვრული ლიტერატურა

აღ. აბაშელი — მზე და სამშობლო (ლექსი)	7
ხევ. ისიანი — თორმეტის ლაშქრობა (ლექსი)	11
კ. ჭიჭინაძე — ორი ლექსი („თმოგვის ციხე“, „ვარძიის წყარო“)	14
კონსტანტინე გამსახურდია — დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენა (რაინდული რომანი)	17
კ. ნადირაძე — ტფილისის გამოღვიძება (ლექსი)	49
გიორგი კაჭახიძე — კახეთში (ლექსი)	50
ანა ხაზუტაშვილი — იოსებ ლალიაშვილი (რომანი)	52
ტარას შევჩენკო — ლექსები — თარგმ. უკრაინულიდან ს. ჩიქოვანისა	74
ინგლისელი პოეტები — ლექსები — თარგმ. ინგლისურიდან გივი გაჩეჩილაძისა	83
აღ. ჭეიშვილი — ლელო (რომანი. გაგრძელება)	86

ქრიტიკა და ლიტერატურის ისტორია

პავლე ინგოროყვა — ნიკოლოზ ბარათაშვილი (ბიოგრაფიული ნარკვევი)	124
--	-----

ბიბლიოგრაფია

ლ. ა. — „სოფლის მეურნეობა და აგრარული ურთიერთობა“ — შედგ. პ. გუგუშვილის მიერ	190
ე. ა. — კალე ბობოხიძე — „სერგო ორჯონიკიძე“	192
გ. ნ. — შიო მღვიმელი — „სიმღერები“ — ი. გრიშაშვილის შეკრებილი, მისივე წინათქმით	193